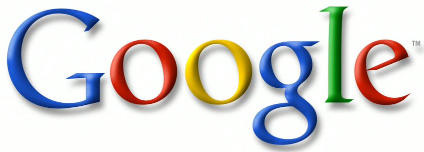
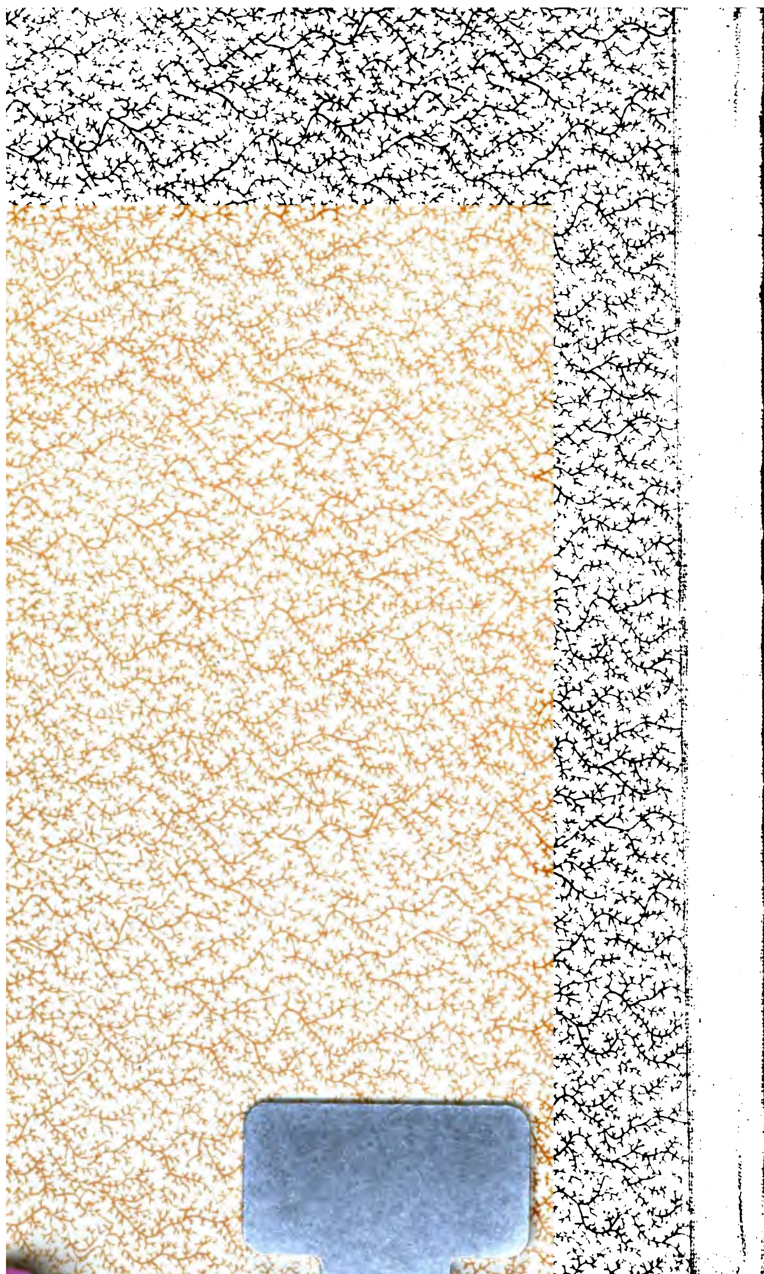
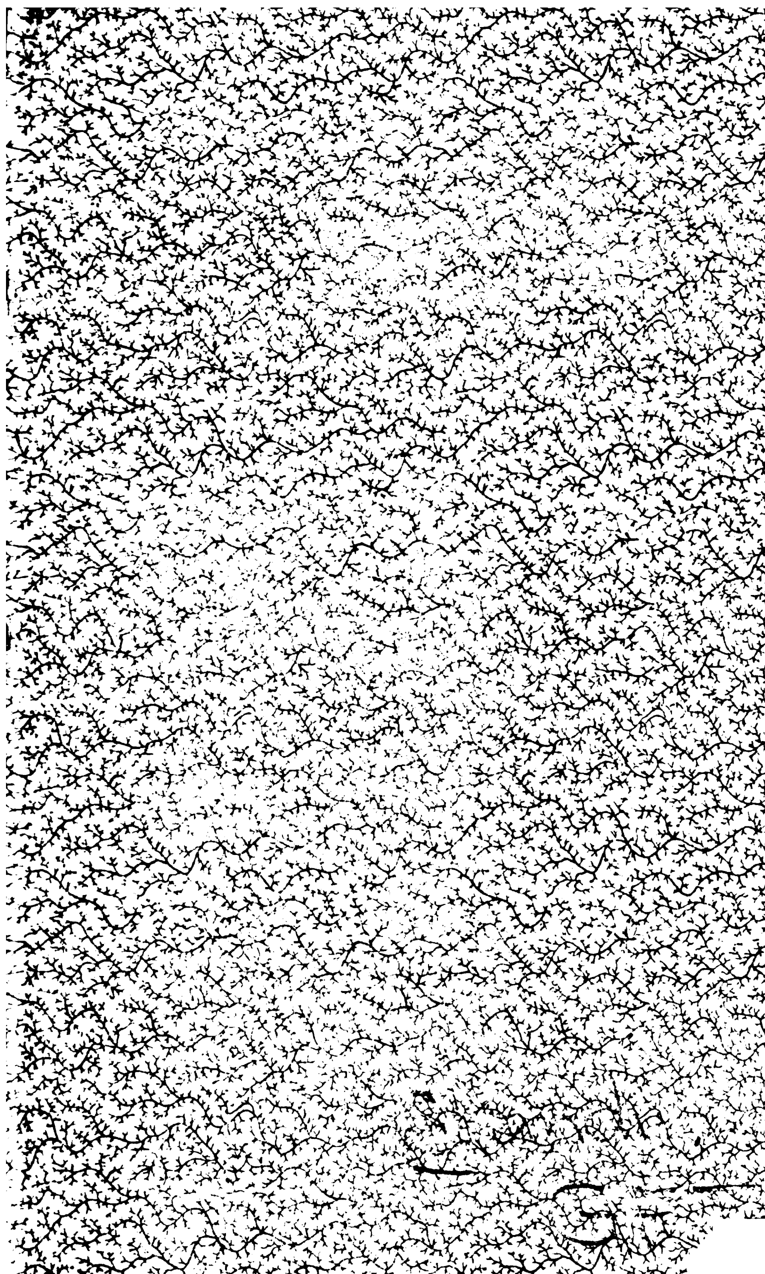

SKANDINAVIEN

OCH

CARL XIV JOHAN.

LÄSNING

FÖR

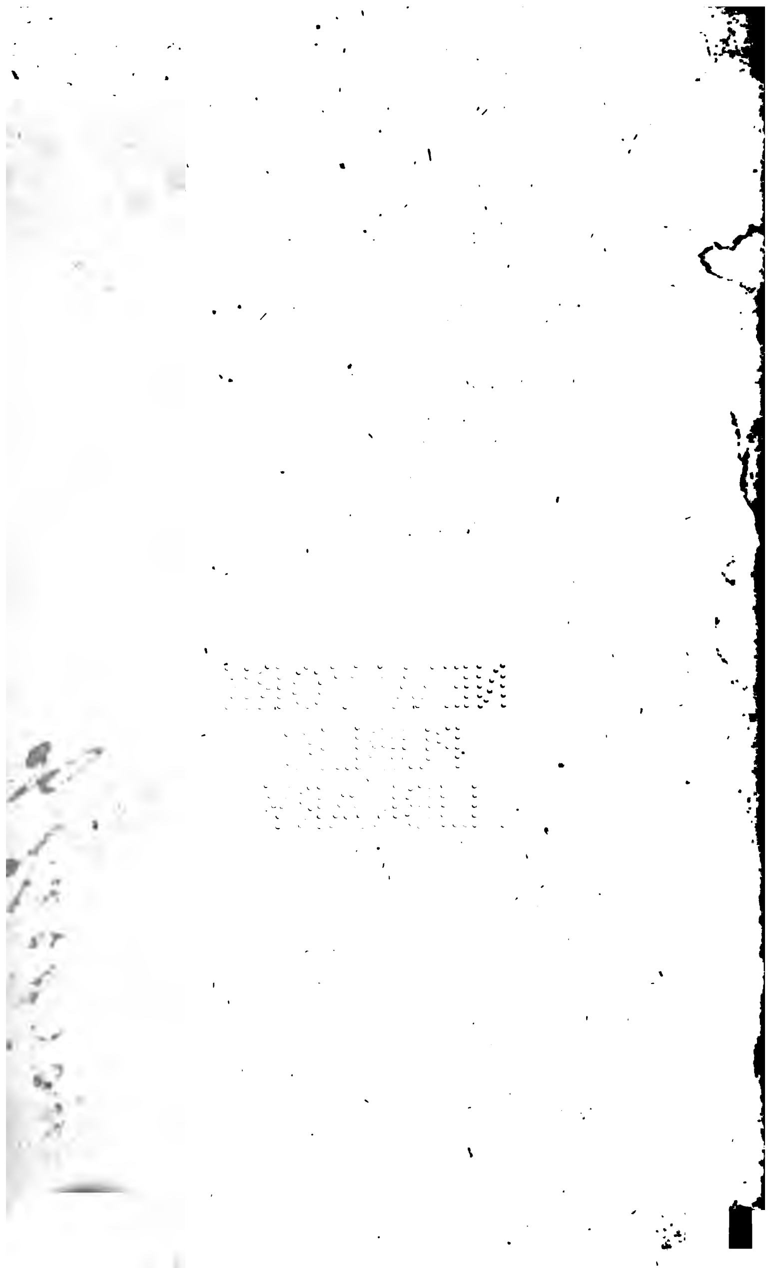
SVENSKA MEDBORGARE AF ALLA KLASSER.

Förra Delen.

STOCKHOLM, 1823,
hos *Zacharias Haeggström.*

Företal.

År 1820 *trycktes hos* Plancher *i Paris* Memoires pour servir à l'histoire de Charles XIV Jean, Roi de Suède et de Norvege. Par le Chef d'escadron Coupè de St. Donat et B. de Roquefort, Membre de la Societé royale des Antiquaires de France, *och år* 1821 *utkommo dessa anteckningar, hos Meyer i Braunschweig, bearbetade på Tyska af C. Venturini, under titel af* Skandinavien und Carl XIV Johan. Nordische Denkwürdigheiten aus alter und neuer Zeit. *Den idee, som för dessa båda verk ligger till grund, nämligen den att antyda, hvad af ett, till följe af sina naturliga förhållanden, så herrligt land, som Sverige, och af ett så bottenärligt, frihetsälskande, klarsinnigt, tappert och dugtigt folk, med en sådan skatt af ärofulla historiska minnen, som det Svenska, under styrelsen af ett så utmärkt och upphöjdt hjeltesinne, som det, hvilket för närvarande besörjer Sveriges och Norriges trygghet, heder och lycka, bör kunna blifva — denna idee — säger jag — måste med förtjusning uppfylla hvarje Skandinaviskt medborgarebröst, och i första ögonblicket af den önskan, att göra denna idee allmänt bekant, påtänktes en öfversättning af den Venturiniska bearbetningen. En närmare undersökning af dess beskaffenhet stadgade dock snart den öfvertygelsen, att en sådan, utan den största fräckhet, icke möjligen kunde utföras. Ty, att in-*

för Svenskar tala om den stora allmänt berömda perlemorfabriken i Stockholm; om de åtta och tjugu ställen vid Svenska kusten, der perlor fiskas; om huru man här fodrar hästar med sill; om den sköna kathedralkyrkan i Lidköping, och om mångfalldiga andra dylika dumheter, skulle visserligen icke gå an, utan att göra sig till ett rättvist föremål för det allmänna åtlöjet och föraktet. Att ett par, Sverige hastigt genomresande, Fransmän, med deras medfödda flyktiga lättsinne, utan att känna något nordiskt språk, begå misstag i sina berättelser om detta, från deras så skiljaktiga, land, det må icke väcka förundran; men, att en Tysk, som pretenderar vara lärd och historisk forskare till profession, som påstår sig sjelf hafva vistats i norden och lärt sig dess tungomål, och för hvilken en sådan mängd med rikhalltiga och nya underrättelser om vår halfö, som Ecks, Arndts, Hausmanns, Harringtons, Molbechs o. a. resebeskrifningar, äro tillgängliga, begår sådana grofva misstag, är oförlåtligt, ja brottsligt, då han tillåter sig att derjemte öfvergå till smädelser öfver föremål, så oändligt vidt uppköjda öfver hans synkrets.

Att företaga en öfversättning af detta verk, enligt det första förslaget, var således icke rimligt. Men den för detsamma till grund liggande idee var för herrlig att uppoffras, och derföre har man företagit sig, att efter en något strängare plan, på egen hand försöka utföra hvad här blifvit antydt. Utgående från några underrättelser om Skandiens mythiska forntid, har man sökt att gifva en kort öfversigt af Svenska jordens egenheter och skick, af folkets lynne, vanor och charakter, af dess statistiska och literära för-

hållanden, af dess förflutna Konungahistoria, och af dess närvarande administrativa villkor, att såmedelstleda sig till de biographiska notiserna om den store man, som vi för det närvarande med trofast tillgifvenhet vörda såsom vår Konung. I denna sednare del, rik på förut ej kända uppgifter utur vår allernådigste Konungs ärorika lefnad, har man närmare kunnat följa de Franska föregångarne i spåren. Hvad den förra delen åter angår, eller den, som genom rubriquen Skandinavien *är utmärkt, har man egentligen hemtat efterrättelserna ur Professor Wahlenbergs berömda afhandling, i tidskriften* Svea, *om Svenska jorden; Grefve von Schwerins blick på Sveriges läge och yttrande om förlägenheten i den allmänna rörelsen; Tunelds geographie öfver Sverige; Cancellierådet Silverstolpes åtskilliga historiskt-statistiska afhandlingar; Secreteraren Granbergs statistik öfver Sverige; Jonges beskrivelse over Norrige; de officiella tidningarne, riksdagsbesluten och riksdagsberättelserna, samt dessutom dagbladen Allmänna Journalen, Courieren och Argus. Oaktadt medvetandet, att man härvid användt all möjlig flit och omtanka, känner man dock allt för väl hela inskränktheten af sina krafter, för att icke nogsamt veta, huru föga denna framställning är fullständig eller värdigt svarande mot sitt föremål. Utgifvaren skall dock, under ett tacksammeligt mottagande af alla rättelser, som kunna gifvas, finna sig tillräckligt tillfredsställd, om den billiga granskaren, oaktadt alla ofullkomligheter af närvarande arbete, likväl erkänner författarens innerliga, uppriktiga kärlek för fäderneslandet, dess constitution och dess Konung.*

Stockholm d. 25 Jan. 1823.

INNEHÅLL.

Sid.

SKANDINAVIEN

OCH

CARL XIV JOHAN.

LÄSNING

FÖR

SVENSKA MEDBORGARE AF ALLA KLASSER.

Förra Delen.

STOCKHOLM, 1823,
hos *Zacharias Haeggström.*

Företal.

År 1820 trycktes hos Plancher *i Paris* Memoires pour servir à l'histoire de Charles XIV Jean, Roi de Suède et de Norvege. Par le Chef d'escadron Coupè de St. Donat et B. de Roquefort, Membre de la Societé royale des Antiquaires de France, *och år 1821 utkommo dessa anteckningar, hos Meyer i Braunschweig, bearbetade på Tyska af C. Venturini, under titel af* Skandinavien und Carl XIV Johan. Nordische Denkwürdigkeiten aus alter und neuer Zeit. *Den idee, som för dessa båda verk ligger till grund, nämligen den att antyda, hvad af ett, till följe af sina naturliga förhållanden, så herrligt land, som Sverige, och af ett så bottenärligt, frihetsälskande, klarsinnigt, tappert och dugtigt folk, med en sådan skatt af ärofulla historiska minnen, som det Svenska, under styrelsen af ett så utmärkt och uppköjdt hjeltesinne, som det, hvilket för närvarande besörjer Sveriges och Norriges trygghet, heder och lycka, bör kunna blifva — denna idee — säger jag — måste med förtjusning uppfylla hvarje Skandinaviskt medborgarebröst, och i första ögonblicket af den önskan, att göra denna idee allmänt bekant, påtänktes en öfversättning af den Venturiniska bearbetningen. En närmare undersökning af dess beskaffenhet stadgade dock snart den öfvertygelsen, att en sådan, utan den största fräckhet, icke möjligen kunde utföras. Ty, att in-*

för Svenskar tala om den stora allmänt berömda perlemorfabriken i Stockholm; om de åtta och tjugu ställen vid Svenska kusten, der perlor fiskas; om huru man här fodrar hästar med sill; om den sköna kathedralkyrkan i Lidköping, och om mångfalldiga andra dylika dumheter, skulle visserligen icke gå an, utan att göra sig till ett rättvist föremål för det allmänna åtlöjet och föraktet. Att ett par, Sverige hastigt genomresande, Fransmän, med deras medfödda flyktiga lättsinne, utan att känna något nordiskt språk, begå misstag i sina berättelser om detta, från deras så skiljaktiga, land, det må icke väcka förundran; men, att en Tysk, som pretenderar vara lärd och historisk forskare till profession, som påstår sig sjelf hafva vistats i norden och lärt sig dess tungomål, och för hvilken en sådan mängd med rikhalltiga och nya underrättelser om vår halfö, som Ecks, Arndts, Hausmanns, Harringtons, Molbechs o. a. resebeskrifningar, äro tillgängliga, begår sådana grofva misstag, är oförlåtligt, ja brottsligt, då han tillåter sig att derjemte öfvergå till smädelser öfver föremål, så oändligt vidt upphöjda öfver hans synkrets.

Att företaga en öfversättning af detta verk, enligt det första förslaget, var således icke rimligt. Men den för detsamma till grund liggande idee var för herrlig att uppoffras, och derföre har man företagit sig, att efter en något strängare plan, på egen hand försöka utföra hvad här blifvit antydt. Utgående från några underrättelser om Skandiens mythiska forntid, har man sökt att gifva en kort öfversigt af Svenska jordens egenheter och skick, af folkets lynne, vanor och charakter, af dess statistiska och literära för-

hållanden, af dess förflutna Konungahistoria, och af dess närvarande administrativa villkor, att såmedelst leda sig till de biographiska notiserna om den store man, som vi för det närvarande med trofast tillgifvenhet vörda såsom vår Konung. I denna sednare del, rik på förut ej kända uppgifter utur vår allernådigste Konungs ärorika lefnad, har man närmare kunnat följa de Franska föregångarne i spåren. Hvad den förra delen åter angår, eller den, som genom rubriquen Skandinavien är utmärkt, har man egentligen hemtat efterrättelserna ur Professor Wahlenbergs berömda afhandling, i tidskriften Svea, om Svenska jorden; Grefve von Schwerins blick på Sveriges läge och yttrande om förlägenheten i den allmänna rörelsen; Tunelds geographie öfver Sverige; Cancellierådet Silverstolpes åtskilliga historiskt-statistiska afhandlingar; Secreteraren Granbergs statistik öfver Sverige; Jonges beskrivelse over Norrige; de officiella tidningarne, riksdagsbesluten och riksdagsberättelserna, samt dessutom dagbladen Allmänna Journalen, Courieren och Argus. Oaktadt medvetandet, att man härvid användt all möjlig flit och omtanka, känner man dock allt för väl hela inskränktheten af sina krafter, för att icke nogsamt veta, huru föga denna framställning är fullständig eller värdigt svarande mot sitt föremål. Utgifvaren skall dock, under ett tacksammeligt mottagande af alla rättelser, som kunna gifvas, finna sig tillräckligt tillfredsställd, om den billiga granskaren, oaktadt alla ofullkomligheter af närvarande arbete, likväl erkänner författarens innerliga, uppriktiga kärlek för fäderneslandet, dess constitution och dess Konung.

Stockholm d. 15 Jan. 1823.

INNEHÅLL.

Rättelser:

Sid.	rad.	står:	läs:
3	22	Troubadeurer	Troubadourer
5	29	Minnessånger	Minnesänger
9	9	värma	varma
11	14	flyttad	flyttade
80	11	bär	här
81	4	adertonde	aderton
87	näst den sista	StadsConsistorium	StadsConsistorium i Stockholm
89	20	Skattepenningar	Skottpenningar
96	12	Hagelorm	Hagelsrum
—	24	Pörringe	Börring
100	14	6.457.170	2,457,170
103	16	tjenligare	otjenligare
108	2	Boigdelehusmanden	Boigdelehnsmanden
125	24	en afgjord	i en afgjord
146	1	Bauchardon	Bouchardon
150	25	Bjorgven	Bjorgvin
160	8	presterskapet, som hade	presterskapet, hade
189	30	1614	1714
232	22	deri	derå
235	8	Barnhöft	Bornhöft
291	30	Linköping	Linköpings
294	31	Regementets	Lifregementets
314	22	enskildas	enskiftes
316	30	försvann	något blifvit jemkad

I.

De gamla Skandinaverne. — Skalderne. — De båda Eddorna. — Odin, nordens första lagstiftare.

Skandinavien, i egentlig mening, är ett gemensamt namn för de tre nordiska rikena, Sverige, Danmark och Norrige, och endast sednare Svenska författare hafva ensidigt velat inskränka det till en benämning för den stora, af Sverige och Norrige bildade, nordiska halfön. Ända till början af nionde seclet var denna del af Europa för de sydligare folkslagen höljd i mörker. Greker och Romare kände dess inbyggare blott genom förvirrade rykten. Så talar Plinius om halfön *Noricum*, och Tacitus nämner *Sueonerna*, såsom ett djerft sjöfarande folk. Det af de gamla högtberömda, af den Karthaginensiska Pytheas besökta, *Thule* är åter troligen antingen Island eller Tellemarken i Norrige.

Men, fast nordens äldsta historia, likasom alla andra folkslags häfder, i sin början, är invecklad i sagor och dikter, är den likväl derföre icke utan vigtig betydelse, då äfven i fabeln ett folks anda och rigtning danar sig ett uttryck. Likasom öfver

allt, utgick äfven i norden nationens bildning från poesie samt religion, och det förfärligt sublima, som öfverraskar oss i nordens uråldriga religiösa dikter, tyder icke blott på den vilda phantasien hos deras upphofsmän, utan äfven på den egna beskaffenheten af de med en dystert lugn tystnad öfverskyggade länder, i hvilka de hemtat sitt ursprung.

Genombläddrande de serskilda syd-Europeiska häfdatecknares skrifter, i hvilka de nordiska folkslagens bruk och seder skildras, märker man snart, huru den ena blott afskrifvit den andra — och huru de alla framställt Skandinaviens inbyggare som råa barbarer. Samma författare berätta dock tillika, att dessa gamla Skandinaver egt en alldeles förträfflig sedolära, och att fäderne genom muntlig undervisning fortplantat den på sina barn. Och detta skall hafva skett vid en tid, då det öfriga Europa låg begrafvet i okunnighetens mörker.

Väl är att märka, att i gamla tider en hvar, som icke under Greklands eller Latiens himmelsstreck sett dagsljuset, kallades barbar. Språkbruket betecknade alltså med detta namn hvarje fremling, som icke af de då varande verldens beherrskare kunde göra sig förstådd; och med anledning deraf kallar Ovidius sig sielf, — under sin sorgliga landsflykt i Tomi — i omvändt förhållande, barbar:

*Barbar är jag nu här, då de ej förstå, hvad jag talar.**)

I denna mening måste alltså Skandinaven heta barbar, likasom äfven Aegyptens och Palæstinas in-

*) *Barbarus hic ego sum, quia non intelligor illis.*

födde barn, i Rom och Athen, så kallades. Men vill man utsträcka detta ords betydelse till utmärkande af något grymt, rått och vildt i sederna, så motsäges det af de från uräldsta tider bevarade skaldesånger, i hvilka kärleken och menskligheten innerligaste känslor med samma värma och sanning tolkas, som den för en mördad vän utkräfda hämnden eller den ärofulla döden för fäderneslandets frihet. Man läse blott de rörande sångerna om Sigurds och Brynhildas öden, eller Hjalmars afsked från sin älskade Ingeborg, m. fl., och man skall nödgas medgifva, att ett folk, för hvilket sådana qväden kunnat sjungas, omöjligen förtjent att benämnas vildt, om ej dess bestämda statsförfattning samt dess högst djupsinniga och betydelsefulla mythologie gjorde det uppenbart, att man icke utan den största orättvisa skulle kunna tillägga det detta epithet.

Må vi då betrakta de fornnordiska nationalpoeterna, eller skalderna, något närmare. Likasom Germanernas Barder, och såsom förebilder till Frankrikes sednare Troubadeurer, vandrade de, frie och obundne, kring land och haf, kraftigt inverkande på sitt folks bildning, och det på en tid, då den från sin culturs spets allt mer sjunkande samtiden i Rom och Grekland knappast anade dylika sångares tillvaro. Deras mål var att, medelst sång och harposlag, förherrliga religionens hemligheter samt forn- och samtida hjeltar. Dock voro de icke blott berömde, af Furstar och tjenare lika högt årade, poeter, utan äfven under slagtningens faror kraftige kämpar, och under tidernas lopp se vi dem äf-

ven, såsom vikingar och dristiga sjöröfvare, kring Medelhafvets kuster sprida bäfvan för normanna namn och tapperhet.

Heldst sjungande samtida Furstars berömliga gerningar, voro skalderne länge Sveriges, Danmarks och Norriges enda chronister, så mycket mer, som äfven i norden, hos dess heroer, lusten lefde att hedras i och genom sina förfäder, och flere bland skalderna voro likaså noggranna genealoger, som Grekernas Pindarus. För öfrigt följde de sina hjeltar i slagtningens larm, för att vara ögonvittnen till de bragder, dem de i hänförande qväden skulle framställa till efterverldens beundran och täflan. Dock tolkade de icke dessa stora dater i utförliga episka dikter, utan i klagosånger öfver sina Konungsliga vänners fall, med lyriska toner och lyrisk inspiration; ty, likasom det nordiska lynnet, mer hetsigt uppbrusande, än långsamt beräknande, egentligen uppenbarar sig i vissa afgörande ögonblick, mer genom enskilda, förvånande och dristiga gerningar, än i lugnet uttänkta och på följdrika inflytelser anlaggda samt inbördes sammanlänkande handlingar; så har äfven nordens skaldekonst antagit denna öfvervägande, afgjordt lyriska charakter. I synnerhet gäller detta om nordens hjeltesång, hvilken i den gamla andan öfvades, hyllades och belöntes vid de Norrska, Danska och Svenska hofven, långt efter Christendomens införande, der upprätthållen af kringvandrande Isländare. Ännu bevara häfderne minnet och namnen af ett stort antal dylika sångare, såsom *Brage den Gamle*; *Starkotter*;

Thiodolfr från Hvine; *Eigil*; *Einar Skalaglam*; *Eivinder Skalldaspillr m. fl.*

Dessa bildade sig likväl, i anseende till form och versification, från början efter vissa uråldriga hedniska skalder, hvilkas qväden väl, såsom beundransvärda mönster af en egen poetisk förträfflighet, ännu fortlefva, men hvilkas namn ingen chrönika uppgifver och ingen fornforskare kunnat upptäcka. Men ämnena för deras qväden voro icke historiska personers, inom vissa år och tider utförda, värf, utan den herrskande Gudalärans hemligheter och mythiska heroers sorgliga öden. I dessa äldsta skalders sånger söker man förgäfves det vanliga Europeiska, vid versernas slut återkommande, vocalrimmet, utan är deras Fornyrdalag, eller sångspråk, till sina metriska villkor bygdt på alliteration, eller vissa, vid versernas början och midt, efter bestämda reglor, återkommande rim-consonanter. Härutur bildade sig de sednare hjelteskaldernas så kallade *Drottmaelt*, hvars versification, med de ursprungliga consonantrimmen, förenade vissa ganska konstigt hopflätade stafvelserim, vid ordens början. Först i sednare tider, sedan norden med Europas sydligare länder knutit en närmare bekantskap, finner man i den nordiska skaldekonsten en ny versart, det så kallade *Runhentha*, der det vanliga, Europeiska verserna begränsande, vocalrimmet framträder, troligtvis bildadt efter mönstren af Tysklands Minnessånger, Englands Minstrels, eller Frankrikes Provençalska sångare. Men i dessa, efter fremmande förebilder härmade, sednare rimproducter saknar man oftast det väsendt-

liga af de äldre skaldeqvädenas inre lif och väsende; en högdristig och rask gång, rikdom af träffande bilder, rörande natursanning, ett kraftfullt, lifligt, men ofta rätt konstigt inveckladt uttryck. Dess hufvudsakliga och originella dygd visar sig dock egentligen i sinnrika allegorier, djupt ingripande allusioner på folkets mythiska historia och i dessa, underbart starkt träffande, sentenser, barn af de nordiska folkslagens hufvudegenskap i intellectuelt afseende, den de, med ett så eget talande uttryck, kalla godt vett.

Dessa äldre qväden öfverfördes från Norrige till Island, bevarades der, efterbildades och lades på denna, republicanskt styrda och genom sina invånares raska flit fordom rika, ö, hvilken i flere afseenden förtjenar att kallas det gamla nordens Athen, såsom grund till en egen, ganska märkvärdig, ej blott på skaldeqväden af alla arter, utan äfven på historiska och romantiska sagor, rik literatur. Ehuru Norrmännen Torfæus och Schöning, Danskarne Worm, Gram, Suhm, Thorkelin, Thorlacius, P. E. Müller, Rask, Finn Magnusen, Grundtvig m. fl. och Svenskarne Verelius, Salan, Rhenhjelm, O. Rudbeck, Peringschjöld, Björner och, i våra dagar, Liljegren m. fl. användt berömlig möda att undersöka, bevara, tyda, tillgängliggöra och utmäta omfånget af denna literatur, och, ehuru deras talande förtjenster, serdeles i sednare tider, lifvat flera grundliga forskare bland Tyskar och Engelsmän till medtäflan, är den dock på långt när icke uttömd, utan innehåller ännu skatter, äfven för kommande lärda brukbara. De namnkunnigaste af dessa Is-

ländska literära dyrbarheter äro utan tvifvel de båda Eddorna. — Den äldsta, eller den Poetiska Eddan kallad, utgöres af en samling, dels rent mythologiska, dels mythiskt heroiska, om Volsungar, Gjukungar och andra, i ingen historia bestämdt igenfinnliga, hjelteslägter handlande, qväden, samlade och anordnade, vid slutet af 11te seclet, af en lärd Isländare, *Saemund hin Frode* eller *Vise* benämnd, och först nyligen fullständigt utgifne, både på Isländska och Svenska. Den sednare, eller den Prosaiska Eddan, till sin afsigt en undervisning om grunderna och elementerna af nordens äldsta skaldekonst, är, genom en ganska lycklig, sjelfpoetisk uppfinning i omklädnaden, utförd af den egentligen såsom häfdatecknare aldrig nog berömde Lagmannen på Island, *Snorre Sturleson*, som lefde under loppet af det 13 århundradet. Utgifningen af denna Edda har ett par gånger förut, dels i Danmark, dels i Sverige, varit började, men först för få år sedan blifvit verkställd i Sverige af den lärde Dansken Rask, genom Hofpredicanten A. Afzelii försorg och bedrifvande; samma förtjente fornälskare, som på Svenska tolkat den poetiska Eddan och bekostat hennes utgifning.

På dessa båda Eddor stödjer sig hufvudsakligen hela vår kunskap om nordens urgamla hedniska gudalära, ögonskenligen derpå beräknad, att af dess bekännare bilda ett folk af hjeltar och oförskräckta män. Ty på det herrliga, glänsande Walhall thronar, i verksam lycksalighet, den verlden styrande och upplysande Oden, Börs son, med sina söner: den jättebetvingande Thor, den milde, skörd-

gifvande Freyr och deras ättlingar: Njord, Tyr, Uller, Brage o. s. v. samt gudinnorna Frigga, Freya, Iduna, Saga m. fl. bland en skara af Enheriar eller fallna hjeltars vålnader och bjudande allt jemnt till sig än flera tappra, i striden med ära fallna, män, under det att i det obyggliga plågorummet Niflheim de fega och lastfulla mottagas och regeras af Hel, den onde Lokes gräsliga dotter. Dock, en tid skall äfven denna krigarnes Walhalliska sällhet upphöra. En dag nämligen, då skeppet Naglfare, timradt af alla döda menniskors naglar, blir färdigt, då varder Loke, ondskans princip och Gudarnas hätske fiende, lös ur sina band; och, i förening med de, mot det bildade universum vredsinnade, chaotiska vilddjuren Midgårdsormen och Fenrisulfven, upprycker han på Widgridsslätten, der Muspels söner, anförde af Surtur med det solgnistrande svardet, möta dem och kalla gudarna till strid. Då blåser Hejmdal, himmelens väktare, i sitt Gjallarhorn, då rider Oden med alla gudarna, i spetsen för sina Enheriar, ut på slätten; de nedlägga vilddjuren, men falla sjelfva, och, under det Surtur med sitt flammande svärd antänder himmel och jord, ingår *Ragnarocker*, eller *krafternas skymning*. Dock, efter verldsbrandens slut, uppstiger ur hafvet en ny, evigt grönskande, jord, och på den uppträder Balder, den hvite Asen, Odens ädlaste son och fromhetens symbol, efter hvars bortgång styrkans gudar vänta sin förstörelse, att i oföränderlig oskuld och salighet regera dem, som frivilligt egnat sin lefnad åt dygden. Så hafva nämligen de trenne Ödets Gudinnor, de stränga Nornorna, tolkat den hemliga, i sig sjelf

bestående Allfaders beslut, der de vistas vid Urdarbrunnen i skuggan af Ygdrasil, det väldiga verldsträdet, hvars trenne rötter sträcka sig genom hela skapelsen, hvilken uppkommit ur det giftiga förfrusna Elivog i Ginungagap, genom vexelverkan af kölden från det ohyggliga Niflheim och värmen från det solblida Muspelsheim.

Nordens Gudalära är således afgjordt dualistisk, grundad på striden mellan det godas värma och det ondas kalla princip, hvilken strid sedan fortsättes genom Walhalla-gudarnas krig med jättarna, så länge den sinnliga organismen fortvarar. Men den sammanhållande enheten mellan denna motsats är en, genom Nornorna: *Urd* (det förflutna), *Werandi* (det närvarande) och *Skuld* (det kommande) — hvilka äfven understundom uppträda såsom Walkyrior eller krigsgudinnor — symboliserad fatalism, af en vida djupare, men också dystrare charakter, än Greklands och Roms mythologier, likväl utan den frånstötande råhet, som utmärker alla de Slaviska nationernas, och äfven utan den osmakligt vidskepliga orimlighet, som tyckes hafva tillhört Aegyptiernas. Denna Gudalära, hvilken till sitt inre väsende i sig bär så många spår af österländskt ursprung, men i sin egentliga ombildning på ett öfverraskande sätt framträder med nordisk originalitet, är också den, som egentligen interesserat den större allmänheten för nordisk fornforskning, och hvilken sednare skalder — i Danmark framför alla andra Evald, Oelenschlæger, Grundtvig och Sötoft, samt i Sverige Ling, Tegnér och Geyer — sökt återkalla till poetiskt lif och inflytande.

Det har varit omtvistadt — och hvem kan slita trätan? — om denna Gudalära varit inhemsk i

stånd gafs åt de inrättningar, hvilka för flera århundraden försäkrade Nordens lugn och lycka. Träldom var och förblef, så långt Sveriges gräns sig sträckte, ett obekant ord, ty Oden hade velat, att dess regent mer genom religiösa och politiska institutioner skulle beherrska sina undersåters hjertan, än genom våld och fruktan nedtrycka deras sinnen; väl vetande, att hos slafven tapperhet och krigiskt mod icke kunna finna något fäste.

Men, då hvarje fiende var från hemlandets jord fördrifven, måste de söka föremålen för sin tapperhets utöfning genom långväga tåg på främmande kuster, och såsom kustbebyggare blef alltså skeppsfart och sjöäfventyr deras käraste tidsfördrif. — Deras medfödda åtrå efter ära dref dem lika mycket som deras fattigdom och dödsförakt till Vikingavärf. Från Sverige, Norrige samt Danska öarna och Jutland drogo alltså de djerfve corsarerne till aflägsna kuster, så inom som utom Östersjön. Än besökte de det vidtberömda Kejsarhofvet i Constantinopel och skyddade, utan att af den låta sig besticka, dess vekligt luxurierande prakt, såsom Väringar. Än summo de, stundom med talrikare flottor, till Finnland, till Kiew och Plozk, till England, till Irland, Holland, Tyskland, Frankrike, Spanien, Italien och Sicilien, hvarest de icke blott plundrade och förstörde, utan äfven stiftade nya stater och välden.

Skräck och bäfvan drog öfver alla Europas kustländer framför de djerfva nordmanna krigarskarorna och nödgade dessa tracters förvekligade regenter till skamliga fördrag samt att med sina skatter köpa sig

fria från det nordmanna Berserks mod, mot hvilket man äfven i litaniorna anropade himmelens beskydd: *a furore Normannorum libera nos domine!* Då ändtligen påfann man, vid början af nionde seclet, att, genom nordens döpande, närmare förbinda det med Europas öfriga statssystem och, genom dess läggande under kyrkans styrsel, erhålla en tygel på dess utåt sträfvande kraft. Nu sändes Ansgarius, Rimbertus, St. Sigfrid samt andra missionärer till Skandinavien, och snart veko de vilda hästoffren för munkarnas heliga sånger, sedan korset undanträngt bilderna af Thor, Oden och Freyr. Äfven här, såsom annorstädes, framkallade denna förändring andra bruk, andra inrättningar, andra lagar.

II.

Sverige och Norrige, i geogenetiskt, geologiskt och geographiskt hänseende.

Det var en tid, då nästan alla folkslag fästade sin nationalära vid ett gammalt ursprung och vid uråldrigheten af sin stats stiftning. Detta archæologiska lynne antog också, vid vetenskapliga bildningens början, patriotismen i Sverige; men icke fullständigt bekant med den Isländska grundvalen för nordens häfder, kunde man ur de torftiga, under tidernas längd grumlade, inhemska traditionerna icke finna fullgilltiga bevis för den sats, man ville hafva antagen. Man måste då se sig om ef-

ter andra facta, att afödja sig vid, och O. Rudbeck företog sig då, att, till följe af en godtycklig hypothes, beräkna Sveriges ålder efter svartmyllans höjd kring runstenarna. Då man derigenom bekom ett åratal, som täflade med det, Chineser och Hindostaner tillägga sina länders historia, och detta icke gerna kunde undgå åtlöjet under en yngre, mer kritiskt tviflande, period; så valde Dalin en annan utväg och beräknade Sveriges ålder efter måttet på vattenminskningen. Men först svårigheten att bestämma detta mått och sedan obevisligheten af sjelfva det factum, som skulle grunda det, har förvandlat äfven detta beräkningssätt till en öfvergifven oviss förslagsmening. Med mera hopp om framgång kan man söka råd hos våra tiders grundliga geologer, och har vår förträfflige Wahlenberg lemnat oskattbara bidrag till frågans afgörande, då han företagit sig, att, med sin vetenskapligt säkra blick, betrakta Svenska jordens bildning.*) Under hans ledning må vi taga en hastig öfversigt af Skandinaviens geogenetiska beskaffenhet.

Första anblicken på chartan säger oss, att Sverige och Norrige tillsammans utgöra en från continenten utskjutande landtunga, till contouren ungefärligen liknande Italien i Europa, Californien i America och den Coreiska halfön i Asien, hopfästad med den sammanhållande bergstammen medelst en, hela figuren genomlöpande, hufvudgren. Denna bergsgren, af den hårdaste gneisartade granit, späckad med svart jernmalm, hörande till den första och

*) Tidskriften *Svea*. 1:a Häft. sid. 1—77.

äldsta, eller så kallade urformationen, har dock till sin utbildning en alldeles egen charakter. Den är till sin höjd så mycket lägre än det sydliga Europas alper, som 8 är minre än 14, och, med undantag af yttersta hafssidan, är den äfven vida minre sönderdelad i skarpa eggar och djupa dalar. Men, hvad som brister Svenska fjellryggen i höjd, har den tagit igen, genom en så mycket större, för detta land alldeles egen, horizontal utbredning. Hela landet är nämligen genomdraget af en granitgrund, hvars hällar öfver allt visa sig på ytan, och hvilken, hela landet igenom, stundom uppskjuter till serskildta bergshufvuden, som ibland äro så mycket ställda i rad, att de bilda minre ordentliga bergskedjor, oftare ordna sig i groupper, oftast sänka sig till minre betydliga bergsknallar på den ojemna granitgrunden. I Lappland träffar man bergshufvuden af 5,700 fots höjd, i södra Norrige hinna de till och med 7600 fot; men högre uppskjuter graniten icke på vår halfö. Hvad åter det egentliga Sverige beträffar, är den största groupp af uppskjutande granitspetsar den, som sträcker sig från Jemtland och Herjeådalen ned till stranden af Bottniska viken i Medelpad, på de flesta ställen med en höjd af 700 fot. En annan utmärkt stor groupp träffas på södra sidan om sjön Siljan i Dalarne, sträckande sig troligen utmed Norrska gränsen, genom norra Vermland, till norra delen af Dalsland, äfvenledes af ungefär 700 fots höjd öfver hafsytan. Den Småländska berggrouppen åter, mellan Taberg och Ekesjö, hinner knappast 600 fots höjd. För öfrigt må anmärkas de bergskedjor, som slingra sig mellan

Dalarne och Vestmanland; mellan Nerike och Vermland; på norra sidan om Motala ström, från Vetterns norra del till Östersjön, m. fl., hvilkas höjd knappt stiger till 400 fot. Deremot har större delen af landet blott lägre granitknallar, i en oändlig omvexling till läge och vidd, men allestädes närvarande, så att de, med undantag dessutom af någon igenfylld sjöbotten, endast saknas på de stora öfvergångsslätterna, som här och der, i någon vidd, utjemna landet.

På denna granitgrund, detta orubbliga monument af urformationen, eller bredvid dess uppskjutande ryggar, har sedan den så kallade öfvergångsformationen utvecklat sig på ett eget sätt, bestämdt af urbergets beskaffenhet. Sådana ofantliga spetsar af sand- och kalksten, som i södra Europa, finnas icke här, och, hvad endast i någon mon närmar sig ditåt, är den halft urgamla sandstensbildningen i Dalfjellen och Norrige. Derigenom, att den, ända från Dovre till Dalfjellen sig sträckande, fjellryggen icke utsändt några sidogrenar, har den bredvid sig lemnat tillfälle för en öfvergångsformation, hvilken dock, i anseende till kalkstenen, blifvit ganska svag och mest består af krystalliniska bergsarter, och på sjelfva Dalfjellen har den så litet kunnat fortfara i utbildning, att den blott nedlaggt några sandstenslager. Vid de öfriga Svenska fjellryggarna tyckes, i anseende till de tätt utgående sidokedjorna, ingen plats för en dylik öfvergångsbildning varit öfrig, och då, som redan vid urformationen blifvit anmärkt, benägenheten för horizontal rigtning tagit öfverhand och sökt sig jemna grundytor i botten af våra stör-

sta insjöar, utbredande sig der i vida, regelbundna lager. Till följe häraf har i Sverige, mot förhållandet på andra ställen, kalkmassan en, i proportion till dess stora vidd, högst ringa tjocklek, fastän här öfvergångsformationen iakttagit en beundransvärd regelbundenhet i lagrens läge öfver hvarandra. I alla dessa massor är vidare kalkstenen splittrig och rödkritfärgad, och petrificaterna deri bestående endast dels af breda, tunna, ofta fots långa entomostraktiter, dels af de ännu längre, cylindriska och smala orthoceratiterna; hvilket allt antyder den utmärkta stillhet, likasom äfven deras öfverflödande mängd den synnerligen kraftiga organisation, med hvilken öfvergångsformationen här för sig gått. — För öfrigt utgör kalkstenslagret den väsendtligaste beståndsdelen af öfvergångsformationen i Sverige; men detta lager visar sig, på serskilda orter af Sverige, mycket olika, i anseende till läge och lagrens mångfald. Än omskiftar kalklagret med granit eller någon annan krystallinisk bergart, såsom i Dalarna och Jemtland. Än upphöjer det sig isoleradt på någon slätt och visar utåt afbrutna kanter, såsom på Gottland, Öland eller i Vestergöthland. Än åter bildar det sig till låga slätter, stötande intill högre granitberg, såsom Östergöthlands, Nerikes och Roslagens flotracter. Slutligen lägger det sig äfven bredvid graniten, ordnande sina lager mer utom än öfver hvarandra, såsom i Skåne. Af dessa serskilda öfvergångstracter är Vestergöthlands den enda, der man träffar alla de, till en complett öfvergångs-

formation hörande, lagren, ordentligt laggda öfver hvarandra. Här träffar man nämligen: 1) sandsten, utan tydliga petrificater; 2) alunschiffer med inblandade orstenshvarf, fulle af blinda entomostrakiter; 3) kalksten, full af orthoceratiter och med ögon försedda entomostrakiter; 4) lerschiffer, utan orstenslager, med ritningar efter graptolither; 5) trapp, som alltid är utan petrificater, stundom vid friska brott visande någon sådighet, men aldrig tydliga krystaller. Näst efter Vestgötha bergen äro, i anseende till lagrens talrikhet, de Skånska märkvärdigast. Hvaremot Ölands, Nerikes och Östergöthlands berg endast hafva de tre understa lagren; Gottlands åter blott sandsten samt kalk, och Dalarnes öfvergångsberg bestå nästan blott af kalksten.

Den tredje, eller så kallade flötsformationen, har deremot i Sverige nästan icke lemnat något spår efter sig. Fossila skeletter efter fyrfotade djur och tecken till begrafna skogar, dem man i Tyskland och Frankrike så ofta träffar i de hopgyttrade jordlagren, söker man lika förgäfves i det egentliga Sverige, som dessa med enrummiga spiralsnäckor uppfyllda kalkberg, eller dessa med aftryck efter skogsvexter försedda kolflötser. Endast omkring den yttersta kanten af Skåne finner man calcinerade lager af musselkalk, krita och stenkol. Den förstnämnda igenfinner man i nordöstra delen af Skåne mellan Småländska bergen, Norra Åsen och Östersjön, eller mellan Ifö- och Finjasjöar. De kritaktiga lagren ligga åter vid Skånes sydligaste strand, såsom vid Svenstorpsqvarn och vid Limhamn, söderom Malmö. Slutligen är stenkolsförande sandstenslagret, det

enda i sitt slag i Sverige, beläget vid Öresund, och har derstädes under sednare tider en stenkolsgrufva vid Höganäs blifvit bruten.

Deremot framvisar den Svenska jorden en företeelse af lika egen som märkvärdig beskaffenhet. I Sveriges slättare, besynnerligen i dess medlersta, provincer märker man icke allenast vissa stora sten- och sandåsar, sträckande sig från norr till söder, hvilkas stenarter kommit norr ifrån, utan hela Sveriges yta är betäckt med samma slags urstensblock, de der synas öfverkastade äfven till det gent emot liggande Tyskland, så att de tilltaga både i storlek och mängd, ju närmare man kommer Östersjöstranden. Att dessa stenhopar blifvit utströdda öfver marken, innan Svenska jorden fått sin fullkomliga organiska utbildning, tyckes vara gifvet, emedan de här hemma alldeles icke betäcka några spår efter sista formationen, såsom dock är fallet i Tyskland, der de hvila på de jordlager, som öfverhölja djur och träd; men, att de blifvit kringkastade af en enda katastroph, är påtagligt af den likformighet, som råder i alla, utan inblandning af sådana finare jordlager, hvilka annars i stillare perioder nödvändigt måste hafva satt och bildat sig. Till förklarande häraf uppgifver Wahlenberg en lika snillrik som sannolik hypothes. I anledning deraf, att våra urberg bildat sig vida minre i höjd än bredd, gissar han, att här verkat en vida minre häftig och till vissa puncter concentrerad kraft, än i det öfriga Europa. Då i Sveriges grannskap icke finnas minsta spår till vulcaniska utbrott och inom dess sköte icke ens några heta källor eller vatten af starkare chemisk halt, tror han, att jorden

har förr kallnat, hvadan icke allenast stenmassan fått mera tillfälle att hårdna, utan äfven den sist qvarblifna urkraften, att samla sig i vissa större vatten och der nedlägga de stora, högst ordentliga öfvergångsformationerna, som vi ej nog kunna beundra. Men härmed, till följe af den i Svenska jorden bristande inre värman, tyckes den hafva förlorat all bildningsförmåga, under det att den omkring Alperna concentrerade urkraften börjat allt mer och mer söka sig utgång genom vissa puncter, som derigenom blifvit till vulcaner. Genom den från dem spridda jordvärman, erhöll Tyskland sin bildning och en mildhet i atmospheren, ännu af ingen årstidsvexling afbruten, som vållade, att, då der djur och vexter kunde trifvas, hvilka nu endast finnas i Indierna, Sverige åter, som låg för aflägset, att det vulcaniska inflytandet kunde sträcka sig dit, var imellertid underlagdt en beständig vinter och betäckt med en djup snö af de starka meteorer, dem vulcanerne på större afstånd låtit falla. Då ändtligen solen genombröt den tjocka, af vulcaniska dunster bildade atmospheren, som hittills afhållit dess inverkan på jorden, och hvaraf i synnerhet de nordliga länderna måst lida, då uppkom en stor revolution på ytan, hvars fortfarande följder igenfinnas i uppkomsten af olika årstider och klimat. Vid denna solens uppvärmande verkan på jorden smältade hon, förmodar Wahlenberg, de massor af is och snö, hvilka dittills betäckte nordens breda yta, och förorsakade derigenom en flod, som från granitbergen lösslet dessa större och minre stenblock, utbredde dem dels hela landet utåt, dels äfven kastade dem, öfver det ännu

tillfrusna hafvet, upp på Tyska vallen. — För sannolikheten af denna gissning talar icke allenast de stora utbredda lager, åsar och kullar af steril, granitartad, sand, som från norr till söder utbreda sig öfver hela Sverige, utan äfven Sveriges vattensjuka beskaffenhet och dess öfvermått af sjöar och träsk; lemningar efter den plötsligt och häftigt utbrytande floden, som gör, att t. ex., efter Grefve Schwerins uträkning*), på en yta af 7,074 geogr. quadr. mil intagas i Sverige 663 qu. mil af insjövatten. Och ännu mer styrkes den af det i proportion större öfvermått på vatten, i de södra än i de norra provincerna, då t. ex. af de 1,100 qu. mil, hvilka utgöra omfånget af Stockholms, Upsala, Nyköpings, Linköpings, Vesterås, Örebro och Skaraborgs län samt Skåne, 240 qu. mil intagas af insjöar, då åter af de 2000 qu. mil, som utgöra Vesternorrlands, Jemtlands, Gefleborgs och Fahlu läns areal, blott 111 qu. mil äro insjövatten.

Till följe af denna mägtiga naturhändelse, har Sveriges yta icke allenast blifvit så mångfalldigt rikt omvexlande, att dess skönhet intager äfven hvarje resande utländning, utan tillika bekommit ett alldeles eget utseende. Bredvid den högst åldriga physionomien af våra berg, då de erbjuda intet tecken efter flötsformationen och ganska få efter öfvergångsbildningen, framstår en om proportionerlig ungdomlighet talande vegetation och en ännu yngre mensklig odling. Våra skogar, ehuru på fle-

*) En blick på Sveriges läge. — *Läsn. till utbredande af Medborgliga Kunskaper*, 1:a Häftet s. 58 — 72.

ra stället ganska vidsträckta, bära icke, genom de serskilda trädens väldiga tjocklek, en sådan påminnelse om hög ålder, som skogarne t. ex. i Tyskland, Skottland och annorstädes. Dessutom röjer man här bland vexterna en fattigdom på artskiftningar, som tydligt anvisar en yngre urbarblifven fattlighet för befröing, men deremot ett undransvärdt öfverflöd af individer inom samma vextart, hvilket bevittnar hos marken en, genom tillfälliga omständigheter verkad, större frugtbarhet, än dess ursprungliga gråstensyta annars tyckes lofva. Och, tränger man ner i våra grufvor, så möta oss genast i ögonen fallande spår, i jernmalmens svarthet och mängd, af så väl deras uråldriga generation, som deras sena brott och begagnande. Ty befolkningens ringa mängd lemnar ett tydligt bevis för ungdom, då det är naturligt, att, om den haft en längre tid att föröka sig, skulle visst inga klimatiska och locala hinder inskränkt den, heldst i sjelfva verket vårt himmelsstreck har en vida större mildhet, än något annat lika nordligt land, och de hinder, som sjöar och skogar motsätta bebyggandet, naturligtvis måste vika för menniskoarmarnes mängd, så snart behofvet tvungit till beredande af nya bostäder. — Nu åter träffar man, enligt Grefve Schwerins beräkning, i Sveriges sydligaste och mest odlade provincer högst 1,022 menniskor på qu. milen, och i de mest nordliga blott 25. Således närer Sverige, på sin vida, 7,074 geographiska eller 4,440 Svenska quadr. mil omfattande, yta blott det ringa antalet af 2,377,821 menniskor.

Ser man åter på den fördelning af jorden, som dessa menniskor sinsimellan gjort, så erinras man genast, att Sverige och Norrige tillsammans äro en halfö, der invånarne dragit sig från den hårda obetvingliga ryggraden, eller den tvärtigenom löpande bergssträckan, nedåt de mer odlingsbara hafsstränderna. Sveriges och Norriges största, det inre samhällslifvet egentligen underhållande, delar äro alla kuststäder, och vår historia vittnar, att de fordom genom sin folkmängd betydliga städer, t. ex. Sigtuna och Söderköping, förfallit till sin närvarande ringhet, sedan hafvet dragit sig längre från dem och icke tillfört dem utifrån den närande must, som de ej i sig sjelfva egde, eller inifrån landet kunde bekomma.

Med en så vid utsträckning, är det naturligt, att Sverige måste erbjuda mycket betydliga omskiftningar till klimat och localförhållanden, hvarigenom Sveriges province indelning bereddes. Den, sedan långliga tider gängse, skiftningen af det nuvarande Sverige är den i tre delar: Svea-Rike, Götha-Rike och Norrland. Af dessa är Götha-Rike den sydligaste delen och var i gamla tider landet *Sunnanskogs*, eller den södra sidan om skogen Kolmorden. När denna indelning och benämning uppkommit, kan icke bestämmas. Rimchrönikorna och våra andra inhemska häfdatecknare från medeltiden antyda den bestämdt; men Sturleson känner den alldeles icke. Under de första Christna tidvarfven tyckes också ett slags afundsjuk täflan egt rum mellan Svear och Göther, hos de sednare närd kan hända genom deras närmare

grannskap till Danmark och Norrige, hvarigenom de utsattes för inflytelser och uppvigglingar derifrån. Men allt ifrån den stund, Sverige bekom ett mer stadgadt samhällsförhållande, har icke något vidare statistiskt eller politiskt afseende gjorts på denna indelning, än att de provincer, hvilka hänföras till Götha-Rike, med alla juridiska angelägenheter i tredje instansen vändt sig till en annan Öfverrätt, än de, som räknas till Svea-Rike och Norrland, nämligen till den af Kon. Gustaf II Adolph stiftade Götha HofRätt.

Af dessa provincer är Skåne den sydligaste. Det är redan i det föregående anmärkt om denna provinces egna geologiska beskaffenhet, att den är den enda i Sverige, som erbjuder tydliga spår till flötsformationen. Men äfven tyckes här den granitartade urgrunden — uppböjande sig i tvänne bergskedjor, den ena i norr, Norra Åsen kallad, den andra i söder, med sin medelpunct i Romele Klint — blifvit nästan undanträngd och öfverväldigad af öfvergångsformationen, som gifvit åt sina olika lager en serskild åldrigare charakter. Skånes kalksten är nämligen kolbaltig och svart till färgen; sandstenen är grofkornig och af en qvarzlik textur, och på sina ställen, såsom vid Gislöf t. ex., är den malmfyndig, och alunschiffern, kvilken man endast upptäckt på ett enda ställe, vid Andrarum, bredvid den högsta sandstensåsen, är så sammanpackad i ett tjockt lager, att den tyckes anvisa på en ganska uråldrig generation. Här är äfven ett det mest gifvande alunbruk i hela Sverige, hvaremot egentligt jernbruk, annars det öfriga Sveriges hufvudnä-

ring, här nästan alldeles brister. I stället har det, ensamt i hela Sverige, ett stenkolsverk och ett sandstensbrott, hvars massor, af fint gryt och rödbrun färg, förträffligen äro till allehanda zirater användbara. Ursprungligen har också Skåne, der icke blott i sjöarna, för hela det öfriga Sverige fremmande, fiskar fångas, utan i hvars bokskogar näktergalarne sjunga de ljumma sommarnätterna igenom — icke varit Sveriges tillhörighet. Vid vår historias början utgjorde det tvärtom sjelfva den egentliga kärnan af Danmark och, genom Carl X Gustafs segrande vapen med Sverige sammanknutet, hafva dess inbyggare dock ännu ej hunnit så svethiceras, att de ju icke i språk och seder hänvisa på öboerna å andra sidan Öresund, som sina egentliga stamförvandter. Landet har ej heller det vattensjuka och skogiga utseende, som det öfriga riket, utan är mer afgjordt till större delen en slättbygd, med mergelartad och lerfylld mark, hvilken, äfven under inverkan af en blidare himmel, är för sädesodling mycket tjenlig, hvarigenom Skåne liksom tyckes af naturen egnadt att vara Sveriges kornbod. Derföre är det äfven den bäst befolkade delen af Sverige, som inom en rymd af 90 Sv. qumil närer 258,737 menniskor, i tvänne serskilda, till gifvande inkomster ganska betydliga, höfdingdömen: Christianstad och Malmölän, samt tio städer, af hvilka Malmö är en bland de anseligaste och bästa handelsstäder i riket. Sveriges kunskapsodling står äfven i betydlig förbindelse till det af Kon. Carl XI stiftade och ännu bestående universitetet i Lund och, då nu nyligen

Skåne äfven i Christianstad fått sin egen HofRätt, så har detta landskap, inom hvilket man också träffar de flesta och betydligaste herregods i Sverige, mottagit alla prof på regeringens synnerliga omvårdnad.

Nyförvärfvade från Danmark, på samma gång som Skåne, äro äfven det sandiga, lågländta, af en stor landshöjd på södra och af en högre bergskedja på östra och norra sidorna omgifna, till productivitet magra, men fiskrika Halland, och det klimatiskt blida, till utseendet sköna, af sina bokskogar beskuggade, bergaktiga och af en klippfull skärgård mot hafvet kringflutna, Blekinge, som också i staden Carlskrona eger ett monument af Svenska statshushållningens fader och i dess dockbyggnad, samt den der bevarade örlogsflottan, beundransvär, da minnesmärken af en Pohlhems, Thunbergs och Chapmans snille, patriotism och kunskaper. Rikt på ålderdoms minnesmärken är äfven detta, genom sina milda, behagliga dalar, utmärkt sköna land, i hvilket man icke förundrar sig, att bland dess berg finna ett Walhall. Men ännu rikare, än på berg, är Blekinge på vatten, då det genomlöpes af 21 strömmar och åar samt, af 31 betydligare sjöar mellan klipporna, brytes till de herrligaste utsigter. Men af Sveriges egentliga rikdom, jernmalmen, har Blekinge så föga, att det fordom vid Tammerforss i gång varande jernbruk längesedan blifvit nedlagdt. Deremot användas här, vid Olofsström och Graneforss, ett par kopparhamrar.

Det egentliga Sverige deremot tog, i söder till, fordom sin början med Vestergöthland och Små-

land. Det förra, som genom skogen Tiveden, från gammalt, varit afskildt från de öfra provincerna, vattnas af den stora sjön Venern, som medelst Götha-elf utgjuter sig i hafvet. Denna ström, segelbargjord genom Trollhätte slussverk, utfördt af Polhem, Elvius och Thunberg, förbinder med hafvet Venern, hvilken, medelst den, sedan 1810 under arbete varande, Götha-Canal blifvit detta år förbunden med Vettern och med Östersjön vidare skall förenas.—Charakteren af Vestergöthland utgöres af den, till en i Sverige ensam fullkomlighet utbildade, öfvergångsformation, från hvilken härleda sig de tvänne märkvärdiga, hvarandra till sin beskaffenhet rakt motsatta, dalar, mellan den flolägriga bergstracten, då nämligen Falbygden, som, till följe af den deröfver utbredda, från det underliggande lerschifferlagret härrörande, lösa mergeln, är den frugtbaraste slätt i riket, och deremot Billingstracten, som väl eger den längsta kalkfo i hela Vestergöthland, men, emedan deröfver ligger utbreddt ett vidsträckt trapplager, är den magraste och ofrugtbaraste del af Sverige, tjenlig att bära endast spinkig barrskog. Omfattande den förra slätten, utgöres Mariestads län af Vestergöthlands norra del, historiskt märkvärdig, emedan der Christendomen först i Sverige slog rötter, hvaraf uppkomsten af Skara stad och stift, det äldsta i riket, blef en följd, och i naturhistoriskt afseende, genom den på granitbas, föga upphöjd öfver Venerns vattubryn, af sandsten, alunschiffer och kalkstenslager hoppackade Kinnekulle, den man fordom, men troligen utan tillräckligt skäl, ansett som lemning af en nedbrunnen vul-

can. Äfven åt Sveriges archæologiska forskningar bjuder detta län mångfalldiga och ganska intressanta problemer att upplösa, i synnerhet genom de besynnerliga, till sin structur katakomblika grafgrottorna vid Axevalla hed, i hvilka liken ej, till aska brände, blifvit förvarade i urnor — såsom i Sveriges öfriga gamla grifthögar — utan på Aegyptiskt vis hela insatta. — I förening med Dalsland utgör södra delen af Vestergöthland, Venersborgs-, eller Elfborgslän, ett till sin jordmon ofrugtbart höfdingdöme. I synnerhet kan tracten kring Borås, äfven i anseende till dess inbyggares lust och vana att utvandra, kallas Sveriges Gascogne. Höfdingdömets fem, temligen unga, städer, äro äfven små och obetydliga, och bland dem är egentligen blott Alingsås märkvärdig, såsom en monumental ruin af den manufacturverksamhet, de äldre Alströmernas patriotism frambragte. — Deremot bildas af Vestergöthlands vestra, mot Skagern gränsande, kant och hela Bohusland Götheborgs län, ett höfdingdöme, i hvilket det tyckes, som hade handeln och fiskerierna, hvilka med så mycken framgång idkats i dess förnämsta städer Götheborg och Uddevalla, och hvilka eftersträfvats af de smärre, Marstrand och Konghäll, lika mycket nedsatt jordbruket, som det trangrums, hvilket man, för ungefär en mansålder tillbaka, utbredde på marken, bortbränt dess frugtbarhet.

Småland åter har, med undantag af Vettern, som dock endast med sin ena sida går ner mot Jönköpings län, samt den fyra mil långa Bolmen, inga stora sjöar, men är genomskuret af så mån-

ga flera små, i förening med en mängd, dock icke höga berg, samt en hög, ofrugtbar sandås. Det är deladt i trenne höfdingdömen, af hvilka Jönköpings län, gränsande till Vettern, omfattar den magraste delen. Såsom i Bohus och Halland finnas här hela härader, der ingen annan säd vexer, åtminstone icke till den ymnighet, att den ersätter odlingsmödan, än hafra och bohvete. Ja, vissa stora tracter träffar man här, hvilka för stenbündenhet äro nästan skoglösa. — En i början af 18:de seclet inom detta län vid Ädelfors funnen och bruten guldgrufva, hoppades man en tid, skulle rikligen ersätta länets öfriga brister. Men den har snart nog gått ut, liksom för att påminna Svea folk, att dess rätta guldgrufvor endast ligga i dess arbetsamhet, måttlighet, fosterlandskärlek och lagbundna frihetskänsla. Mer mödan belönande äro Jönköpings läns tolf jernbruk, dess trenne koppargrufvor och framför allt dess vidsträckta oxhandel. — Mycket stenigt är visserligen äfven Kronobergs- eller Wexiö län; men dess åkrar mellan klipporna äro frugtbara, och i synnerhet är det utmärkt för en ymnig, vild vegetation. — Den fetaste jordmonen i Småland eger det ojemna, sjö- och klipprika, ovanligt vackra Kalmar län, hvars locala och klimatiska beskaffenhet mycket närmar sig till nedre delen af Östergöthlands. Dock är ej heller här åkerbruket hufvudnäringen; äfven dess bergverk och malmstreck, ehuru det fordom haft ända till 13 jernbruk, äro icke, i jemnförelse med dem på andra orter, synnerligen rika. — Ur skogarna, hvilkas producter af de flera små köpingarna på Östersjöstranden e-

Södermanland, den province af Svea rike, som, norr om Kolmården, först stöter intill Östergöthland, har till localutseende och beskaffenhet med detsamma mycken likhet, ehuru något mindre omvexlande, såsom öfvervägande skogs- och bergsland, med trenne betydliga, dels på koppar- dels på jernmalm rikhaltiga, mineraltracter. Den aldra största delen af detta landskap utgör Nyköpings höfdingdöme — som bland sina städer, utom Strengnäs, der den häftige, fosterlandsälskande, Carl IX hvilar vid sidan af sin första gemål, och der de kedjor förvaras, hvilka flera år i Pohlsk fångenskap tryckte hans naturliga son Carl Carlsson Gyllenhjelm, äfven räknar Eskilstuna, hvars jernförädlande fabriker leda sin härkomst från de under Carl X Gustaf i riket inkomna Walloner. — Detta län, gränsande i norr till Mälaren, framvisar äfven vid dess strand det fordna präktiga herresätet, nu mera Kongl. lustslottet Gripsholm, hvilket Konungarne Gustaf I och Gustaf III så mycket och så utmärkt älskade, och der de båda så ofta sökte en behaglig hvila från regeringsmödorna. Besynnerligt nog, har detta slott också tjenat till fängelse åt bådas söner, sedan de, stötte från thronen, blifvit försatte i en fast ofrivillig hvila från styrelseomsorgen.

En liten del af Södermanland, under namn af Södertörn, i förening med Uplands östra, mot stranden belägna del, eller det vid kusten belägna, i skeppslag indelade, af en och sjuttio sjöar genombrutna, Roslagen, utgör Stockholms län, under hvars Landshöfding dock ej den stad, som gifver länet dess namn, sjelf

sorterar. Stockholm utgör nämligen för sig ett eget Öfver-Ståthållarskap.

Denna stad, vid Mälarens, genom den så kallade Norrström, förening med hafvet, grundlaggd af Birger Jarl och sedermera danad till Sveriges Konungasäte, har, under tidernas längd, mycket utvidgat sig, så att den nu inom en ungefärlig omkrets af tre Svenska mil hyser något öfver 3,660 serskilda gårdar, indelade i 549 quarter, och bebos af mellan 60 och 70,000 invånare, bland hvilka 819 handlande, 337 fabriqueurer, 1,610 handtverkare, o. s. v. Denna, mot dess vidd i förhållande ringa, befolkning har till en del sin grund i stadens egna, af vatten, höjder samt berg genomskurna och sönderdelade, beskaffenhet, som ger utsigten öfver den — tagen antingen från det mot skyn uppsträfvande Catharinæ kyrktorn, eller den der bredvid belägna, öfver staden sig höjande, Mosebacke, eller från Kungsholmsbergen eller från Diurgårdssidan — en alldeles originell, förtjusande skönhet. Och dock undgå åskådaren äfven der vissa andra hänförande vuer, såsom t. ex. den, hvarje fremling så djupt frapperande, anblicken från den, öfver Norrtröm slagna Nya Bron, der man på båda sidor om sig ser segel och båtar hvimla mellan långa rader af höga hus och framför sig har det, af tvänne kolossala, väl bildade och i bronz gjutna lejon, bevakade Kongliga Slottet, allmänneligen erkändt som det skönaste och herrligaste palats, åtminstone på denna sidan Alperna; och likväl har det icke kun-

nat fullbordas i hela den stora prakt, som N. Tessins rika snille uttänkt, och Carl XI:s magnanimitet beslutit. Denna dyrbara, fyrkantigt kring en jemn, ganska rymlig borggård uppförda, med fyra utskjutande flyglar försedda, byggnad innefattar, utom de Kongliga, i synnerhet genom Carl XIV Johans försorg med tillbörlig prakt meublerade, rummen och åtskilliga andra, för hofbetjeningen bestämda, äfven i den norra,, den lilla täcka Logården på ena sidan begränsande, flygeln det så kallade Kongliga, men egentliga Riks-Bibliotheket — emedan det är staten tillhörigt och af den bekostadt — hvilket nu mera innehåller omkring 40,000 tryckta böcker, dock i intet fach fullständigt eller ändamålsenligt samlade, samt omkring 2,000, i synnerhet för Sveriges historia och antiquiteterna vigtiga, manuscripter. Under det Kongliga Bibliotheket är det Kgl. Museum, som, utom lermodellerna till den store Sergells mångfalldiga sculpturarbeten och ett serskildt rum med målade Majolikakärl och Campaniska vaser, innehåller en icke obetydlig samling af antiker, bland hvilka den sofvande Endymion och den Grekiska Prestinnan gifva det åskådligaste begrepp, till hvilken höjd det Grekiska snillet upplyftat sig i bildande konst. Äfven högst märkvärdig och lärorik är den här befintliga fullständiga suite af Camene-bilder, med den tjusande sångguden i spetsen. — Alla dessa fornålderns minnesmärken äro en från Italien hemtad skänk åt fäderneslandet af Gustaf III:s konstkärlek. Äfven hyser det Kgl. Slottet en större rikedom af märkvärdiga målningar, än man, till följe af deras

spridning i åtskilliga rum, genast kan öfverse*). — Utom Kgl. Slottet, eger Stockholm få, i architektoniskt afseende utmärkta, byggnader, och lärer man till dem med skäl endast kunna räkna det, i Holländsk-Tyska smaken från 1500-talet, uppförda Riddarhuset; det fordna DelaGardiska Huset, nu mera Kgl. Dramatiska Theatern, i form af en gammal Riddarborg; det af Adlerkrantz byggda Operahuset och det midt emot belägna, i samma stil construerade, Princessans Palats; det bredvid detta ställda, åtminstone af en vacker, mot Mälaren vänd, façade utmärkta, så kallade Bondiska huset; det nu varande Öfverståthållarbostället, fordom N. Tessins af honom sjelf uppförda boning, som väl ligger inklämd mellan andra hus, men der den store byggmästaren ändock visat, hvad det rika snillet äfven på en inskränkt plan kan uträtta. Af de öfriga husen, hvilka genom sin form tyckas göra anspråk på architektonik, äro Beursen och Rådhuset af en alltför liten scala, att kunna imponera, och Banquen jemte Packhuset heldra stora, klumpiga massor, än i skön och ädel smak uppförda hus. De öfriga äro i detta afseende icke värde att nämnas. Ej en gång någon rätt herrlig, åskådarens sinne för det sublima frapperande, kyrka eger Stockholm, i synnerhet sedan, under Kon. Fredriks tid, en smaklös byggmästare, vid namn Carlberg, skar bort en

*) Detta skall dock blifva allmänt bekant och erkändt, om den af Baron Boye och Capten Vetterling började, så väl utförda, beskrifningen öfver Kongl. Musei tafvelsamling kan fullbordas.

del af St. Nicolai eller Storkyrkan — i hvilken numera Sveriges Konungar krönas — och dermed förstörde dess proportioner. Riddarholmskyrkan, der Sveriges framfarne Konungar, allt ifrån och med den Store Gustaf II Adolph, hvila, är till sin rymd för liten och imponerar nu mer egentligen blott genom de här väl ordnade tropheer och genom de minnen, som de här kring väggarna upphängda Seraphimer Riddarnes vapensköldar väcka. Mer betraktad som ett capell, än ett tempel, är Adolph Fredriks, i sednare tider uppförda, kyrka rätt vacker och ljus samt måste af konstälskaren alltid sökas, för den herrliga altarbilden och Cartesii monument, båda lika genialiskt uttänkta, som skönt utförda af den aldrig nog beundrade Sergell, hvars jordiska lemningar äfven på denna kyrkogård erhållit sin lägerstad. — Fyra statuer af Sveriges framfarne Konungar pryda Stockholms torg, af hvilka Gustaf Vasas, af Ridderskapet och Adeln bekostad, och Gustaf II Adolphs till häst, af Gustaf III:s beundran beslutén, äro båda modellerade af Sergells lärare, l'Archevesque, och gjutne af den skickliga Gerhard Meyer. Gustaf III:s åter, upprest af Stockholms Borgerskap, är bildad af Sergell och gjuten af Apelpvist, men Carl XIII:s, ett minnesmärke af Carl den XIV Johans sonliga tillgifvenhet, är modellerad af Göthe och gjuten i Paris. — Utom dessa eger Stockholm ännu ett offentligt monument, i den af Gustaf III beslutna Obelisk, till minne af Stockholms borgerskaps trohet under kriget, och hvilken, för en minnesvård af dylik art, erhållit en ganska otjenlig

local. — Stockholm, med sin stora, tusende handelsfartyg rymmande och 238 egna fartyg utsändande, hamn — hvilken blott har den obeqvämligheten, att den ligger vid ändan af en lång, smal och krökt skärgård — är byggd på åtta små holmar, vid Mälarens utlopp, förenade genom broar och slussar sinsimellan och med fasta landet. Den egentliga staden och den minsta delen af Stockholm är byggd på den egentliga Stockholmen, Helge Andes- och Riddarholmen. Södermalm, som genom tvänne slussar — den ena ett verk af Pohlhem — sammanbindes med staden, breder sig ut, kullar och backar uppföre, i stigande rigtning åt Södertörn till. Norrmalm, förenad med staden genom Nya Bron och den bäst bebyggda af Stockholms förstäder, ligger åter i Upland. Med denna malm är Kungsholmen — hvilken tract af hufvudstade sednast börjat att bebyggas — hoplänkad genom en lång träbro. Och på andra sidan om sig har den Ladugårdslandet, till hvilket stöter dels Ladugårdsgärdet — garnisons-regementernas exercitiiplats — dels Djurgården, hvilken, ehuru närmast intill Ladugårdslandet, likväl nästan bildar en egen liten stad och under sommartiden utgör den af Stockholmsboerna mest besökta promenaden. Dessutom har Sveriges skärgårdsflotta sin hufvudstation mellan Djurgården och tvänne mellan denna och staden belägna små öar, kallade Skepps- och Castellholmen. Och, sammanräknad med de för denna flottas bemanning bestämda troppar, samt de i Stockholm förlaggda batterier af Svea artillerie, utgöres Stock-

holms garnison af fem regementer, då man till de redan nämnda lägger tvänne garder till fot och ett till häst. Med detta sednare delas vaktgöringen af en bataillon vid Haga caserneraude Norrska fältjägare.

Kring Stockholm hafva Sveriges Konungar tid efter annan utsökt sig vissa sommar-, lust- och hvilo-platser, af hvilka dock de tvänne, staden närmast belägna, fått en helt annan bestämmelse. Så är Konung Fredriks, vid ändan af Ladugårdslandet belägna, fordna jagtslott Fredrikshof nu mera casern för Lifgardet till fot, och Carlberg, Carl X Gustafs residence såsom KronPrins, förvandladt till en boning för cadetterna vid den år 1793 der stiftade KrigsAkademie. Längre från staden, på Lofön i Mälaren, ligger det af Carl XI anlaggda och med ett präktigt, af N. Tessin uppfördt, slott försedda samt af Gustaf III sedermera mycket förskönade Drottningholm, och något längre bort Svartsjö, der Enke-Drottningen Lovisa Ulrika tillbragte sina sista dagar. — Gustaf III:s älsklingsställe var dock det vackra, vid vägen mellan Stockholm och Upsala, strax utanför Norrtull belägna, Haga; men hans och Deprès' gigantiska planer till detta ställes förskönande blefvo dock genom Konungens död afbrutna. Deremot tillbragte hans enka, så länge hon lefde, sina somrar på det efter Carl XI:s gemål uppkallade och af henne mycket älskade Ulricedal, hvilket dock nu nyligen från ett Kongligt lustslott blifvit ombytt till en boning åt de i striden för fäderneslandet sårade krigare. Utom det, af Carl XIII förskönade, längre in i Upland belägna,

Rosersberg, har vår nu regerande Konung egentligen med sin välvillja omfattat ett på Djurgården beläget landtställe, det Hans Majestäts omsorg, omkring dess nätta, leende pavilloner, bildat så, att det gör fullkomligen skäl för sitt sommarglada namn Rosendal.

Annars är det egentliga Uplands, på kalkstenslager hvilande, jordmon mycket frugtbar. Landet är dessutom förseddt med ganska rika och ypperliga malmtracter, bildande vid Dannemora rikets bästa och betydligaste jerngrufva, samt med ansenliga telg- och kalkstensbrott. Med undantag af Roslagen, som hör till Stockholms län, bildar detta landskap Upsala län, hvars höfdingestad, hysande den skönaste och största kyrka i riket, likasom dess äldsta berömdaste universitet, har så många historiska minnen, att de gifva den ett interesse, som dess föga utmärkta belägenhet icke kan väcka. Den kallades fordom ömsom Upsala, ömsom Öster Aros, till skilnad från:

Vester Aros, nu Vesterås, höfdingestaden i Vestmanland, den tredje provincen i Svea Rike. Närmast intill Mälaren, som här tar sin början, är landet slätt och sädesbördigt, hvaremot dess norra del är bergig, jern- och kopparmalmhaltig samt har vid Sala stad en silfvergrufva och en annan vid Loviseberg, som understundom varit ganska rikt gifvande. Likasom man äfven i detta län, vid Skultuna, träffar det enda messingsbruk i riket, som ännu med verklig drift går i stort.

Vesterås, sätet för länets höfding och stiftets biskop, har äfven en rätt vacker, i Gothiska stilen

uppförd domkyrka, icke fattig på ålderdomsminnen, och i hvilken den olycklige Eric XIV slutligen fann hvad hans svage och, som all svaghet, elake broder icke kunde förvägra honom — hvila i grafven, enligt hvad ett, genom Gustaf III:s försorg här upprest, monument förkunnar vandraren.

Den vestra kanten af Vestmanland hörer under Örebro län, hvars hufvudbeståndsdel annars är Nerike, en af Hjelmaren och Skagern vattnad, i allmänhet slättländig province, innesluten mellan höga, uråldriga bergskedior, hörande dels till Vestmanland, dels till Vermland, ett ganska bergigt och på jernbruk utmärkt rikt landskap, utgörande likasom skiljeväggen mellan Hjelmaren och Venern, vid hvilken sjö Carlstad är belägen, som gifvit höfdingdömet och stiftet sitt namn. Rikt af sina silfver-, bly-, koppar- och jerngrufvor, hvilkas drift underlättas af de stora skogarna, bland hvilka Tolfmilaskogen i synnerhet må märkas, och hvilkas producters afsättning, genom de många stora strömmarne; Clara-elfven, Fryks-elfven m. fl. befordras, bär detta län äfven spannmål öfver sina invånares eget behof. Som alla bergsboar, äro dess invånare, hvilka vid så många tillfällen varit Sveriges tappra värnmän, ett dugtigt och i arbete driftigt folk, hvadan de sökas, till utförande af svåra och mödosamma jordbruksarbeten, från nästan alla öfriga tracter i riket. I detta fall likna Vermländningarne sina grannar.

Invånarne af Fahlu län, som omfattar landskapet Dalarne, genomflutet af Dalelfven, den mägtiga flod, hvilken man kan förmoda vara den, som vid sin öfversvämning kastat de lösrifna gråstensblocken öfver hela

det öfriga Sverige, men som dessutom af flere andra elfvar genomlöpes och vattnas af åtskilliga sjöar, såsom Siljan, Orsasjön, m. fl. Nedåt förstnämnda sjö drager sig en, på sidan om den stora urfjellsryggen — som i den så kallade *Swucku-Stöt* uppskjuter till den högsta bergspets i Svea rike, stigande ända till 2000 alnar öfver *Fämmundssjöns* vattenyta — anlaggd, sandstensformation, som löper söderut i en sträcka af åtminstone 20 mil, med en odelad basis af oftast 2500 fots höjd och med uppstigande kullar, hvilka nå till och med 4000 fot öfver hafvet. Denna stora sandstensås, som till utseendet liknar en gren af fjellryggen, sprider sedan öfvergångsformationen i två eller tre serskilda rigtningar, i hvilka den dock icke någorstädes ernår fullkomligt petrifikatförande lager, förrän den hunnit någon större insjö, likasom dessa icke kunnat bildas förr än under vattenytan. Från denna ås utbreder sig sedermera ända ned åt Siljans vestra strand en lägre sandstensgrund, på hvilken, ungefär i horizontalt läge, bildat sig ett porphyrlager, af skiftande mägtighet, som gifvit anledning till brottet af det berömda Elfdahls porphyrverk, som nu mera, under Kronprinsens speciella vård, drifves med förökad ifver. Nedanför denna tract råkar man sedan den mest utbildade öfvergångsformationen, hvars petrifikatberg, förenande sig norrut, höja sig i en halfcirkel och omsluta, ända fram till Siljan, blott ett uppslammadt land, som närmast intill denna sjö är sandaktigt, men längre inåt myrländigt. Utom denna petrifikat bergstract befinnes landet vara af samma låga, uppslammade beskaffenhet, ända tilldess

dens genom smör, mer på jagtens och fiskets genom fogel, lax, torra gäddor, strömming och skinnvaror, samt i södra delen, eller Ångermanland, till en betydlig del på linneväfnader. Vesterbottens invånare äro ett resligt, vackert folk; Ångermanlands, Medelpads och Jemtlands deremot mer undersätsiga och knutna i vexten. Hvad allmogens upplysning och goda begrepp angår, täflar den med, om icke öfverträffar de flesta andra Svenska landskapers; hvilket i synnerhet lärer böra tillskrifvas prest-husförhörens här ännu beständigt i deras gamla allvarliga anda vidmagthållna helgd. Invånarne äro för öfrigt i allmänhet lika öppna, redliga och gästfria som tappra — från hvilket omdöme endast kan hända den del af allmogen i Jemtland, Medelpad och Ångermanland måste undantagas, som, genom den, af klimatets hårda beskaffenhet, honom påtvingade kringstrykande krämarvana något blifvit förskämd till sin ursprungliga ärliga, öppna och frimodiga charakter, likasom äfven epithetet tapper måste frånkännas den lilla, ifriga, men lättskrämda Lappen.

Hvad åter Norrige beträffar, är det så väl från Norrland och Dalarne afskildt, som dermed förenadt genom den nedåt hafvet löpande urbergsfjellryggen, och närmast Bohuslän utgör dessutom Svinesund, en mellan höga klippor inskjutande, till utseendet en flod liknande, hafsvik, skilnaden från Sverige. Dess vidd är omkring 2700 qu. mil. Dess längd åter från den sydligaste udden, Lindesnäs, under 57° 47' polhöjd, till den nordligaste eller Nordcap, under 71½°, intager 228 mil och är, ehuru icke så noga undersökt och bekant, troligen af

samma geologiska beskaffenhet, som Sverige. Från den, ofvanföre redan vid beskrifningen af Dalarne nämnda sandstensåsen löper en, öfvergångsformationen bevittnande, gren också genom Norrige, förbi Röräs, ända inemot Christianiafjärden. För öfrigt är Norrige, genom höga berg, bland hvilka Köhlen och Dovrefield äro de största, och sjöar Glommen, Öieren, Fämmunden m. fl., samt elfvar och från hafvet inskjutande fjärdar, ännu mer sönderbrutet än Sverige, hvarigenom det väl vinner ett mer pittoreskt utseende och en större charakter af natursublimitet, än syskonriket, men också är vida mer oländigt, för åkerbruk motsträfvigt och folkfattigt. Hela dess utsträckning rymmer knappt en million menniskor. Den naturliga, äfven i hvardags språkbruket öfvergångna, indelningen är landet Sunnanfjells och Nordanfjells, den politiska åter i fyra höfdingdömen eller stift, nämligen Christianias, Christiansands, Bergens och Trondhiems, hvilka omfatta de från ålder urskilda landskapen Raumsdalen, Ranarike, Guldbrandsdalen, Hedemarken, Raumarike, Halogaland, Naumedalen och Tellemarken. För det närvarande är Norrska regeringens säte i Christiania, det fordna Opslo, en nybyggd, med breda gator och jemna hus, för handel vid hafvet väl belägen stad med ungefär 10,000 invånare. Här är äfven det nystiftade, först 1812 i gång komna, universitetet inrättadt. Fordom, under den tiden Norrige styrdes af inhemska Konungar, var dock Trondhiem hufvudstaden, i hvars präktiga och åldriga domkyrka äfven vår nu varande Konung blifvit krönt till Norriges regent.

Men Bergen, vid hafvet belägen, med 15,000 invånare, är den största och folkrikaste stad i hela Norrige, drifvande en stark handel, i synnerhet med fisk- och skogsvaror. Utom dessa äro bland Norriges städer märkvärdiga: Kongsberg, som fordom haft ett, nu mera dock nedlagdt silfververk, och, vid Tistedalsflodens utlopp i Svinesund, Fredrikshall, utanför hvars vallar Sveriges Carl XII år 1718 slöt sitt hjeltelif. Stället, der han föll, utmärkes än i dag af ett hvittmåladt träkors.

III.

Skandinaviska Halföns folk; en blick på några charakteristiska egenheter i dess lynne och seder.

På denna fasta orubbliga granitgrund, som utgör det egentliga Sverige, lefver och verkar ett folk, som — med undantag af de upp under polen undanträngda Lapparne och några, i sednare tider här coloniserade, Finnska stammar — genom den öfver allt sig charakteristiskt liknande physionomien och det i grunden enahanda språket, visar sig, så långt det än utbredt sig öfver fosterjordens vida yta, vara af ett gemensamt ursprung. Ty, fastän Skåningen, i sitt språk och sitt uttal, mer daniserar och dermed antyder sin förvandtskap med Jutar och Seeländare, så är likväl att märka, det dessa ursprungligen också icke äro andra, än de, som af den gemensamma stam, hvilken befolkat hela Skandinavien, nedsatt sig på de Codaniska öarna; och,

om nu Dalkarlarnes dialekt till en del förekommer de öfriga provincernas invånare fremmande, så är det blott en följd deraf, att de förra, mer af den sednare utbildningen oförändrad, bibehållit den gamla Norræna tunga, som fordom var det allmänna uttrycksmedlet för hela Asastammen. Denna företeelse bestyrker våra häfders vittnesbörd, att Svenska folket lika litet genom betydliga inflyttningar blifvit uppblandadt *), som af fremmande härar underkufvadt. Öfver allt igenfinner man derföre hufvuddragen af den Svenska nationalgestalten och nationalutseendet, som utmärker sig icke af en just synnerligt lång, men starkt byggd resning, en rak ställning, en smal, ehuru icke precist mager, kropp, fylligt underlif, hvilket icke gerna utskjuter till en hängande istermage, högt bröst, breda och fasta skulderblad, en hög och vid, af brunt, rakt hår, beskuggad panna, djupa, lika ofta ljusbruna, som blå ögon, en stark, mest rak näsa, mellan något framskjutande kindknotor, och en fin, af solstrålarna lätt förändrad hy. Naturligtvis träffar man dessa physionomiska drag mest omodifierade bland landtbygdens invånare; men man upptäcker åtminstone spår till dem, temligen lätt och allmänt, äfven bland de högre stånden, och den likhet i utseende, som man bland bönderna träffar med portraiterna

*) Under loppet af 1600-talet, inflyttade väl, på regeringens kallelse, till förbättrande af Sveriges bergsbruk, åtskilliga Wallonska hushåll, men hvilka så bestämdt, genom klimatisk åverkan och gifte med infödingarna, nationaliserat sig, att nu mer endast deras något fremmande namn utmärka dem från Sveriges öfriga allmoge.

af fäderneslandets utmärkta män: en Gustaf Vasa, Gustaf II Adolph, A. Oxenstjerna, L. Torstenson, G. Stjernhjelm, C. Linné m. fl. vittnar på ett talande sätt, huru allt, hvad Sverige eger stort och ädelt, inhemskt uppspirat från den allvarsamma, ouppblandade och fria Svea allmoge, som alltid utgjort rikets heder och styrka. — Hvad ofvanföre blifvit sagdt om det Svenska utseendet, förstås väl egentligen om männernas; men äfven qvinnornas kropps- och anletsbyggnad antyder snart, att de äro deras systrar och döttrar. Egentlig skönhet har den nordiska qvinnan sällan, och en Aurora Königsmark, eller en Hedvig Taube, äro i detta afseendet likasom anomaliska rariteter, hvilka äfven just derföre blifvit så namnkunniga och så olyckliga. Men hon har ett eget slag af täckhet, den en af Sveriges mest snillrika författare, på ett lika rörande, som träffande sätt, beskrifver, då han säger: "nordiska qvinnan får en färg, en ungdom, ett infall, som ställer i tycke, hvad som brast i smak. Friskhetsglädjen blandar sig med lidandet af klimatets tryckning och sätter en ömhetsstämpel på ansigtet, som ger åskådaren förtjusningsvillan." *) Och denna förtjusning öfvergår hos Svenska mannen till vida mer än villa, då han ser den inhemska qvinnan, utan anlag för de, mer ett offentligt lif tillhörande, talenter och öfningar — hvadan också, icke en gång hos de förnämare damer, lusten att lägga dem i dagen och af dem göra sin hufvudsakliga sysselsätt-

*) *C. A. Ehrensvärds resa till Italien*, Strengnäs, 1812, sid. 31.

ning, visat sig på ett så öfvervägande sätt som på andra ställen, med fromt hängifvet sinne dela hans mödor och uteslutande egna sig åt en arbetsam huslighet.

Hogen för huslighet, i förening med öppet allvar, vänlig redlighet, smickerlös frimodighet och raskhet, äro den Svenska nationalcharakterens öfvervägande goda egenskaper, till hvilka förenar sig en varm, oskrymtad, utan skryt och öfverdrift sig uttalande och på innerlig frihetskänsla grundad, kärlek till fäderneslandet — inom hvilket denna känsla alltid haft ett fritt utrymme — och till Konungen, i hvilken Svenska bonden ser sina fri- och rättigheters säkraste vård. Deremot hyser han en ofta oförståldt yttrad, ovillig misstro till de förnäma, eller till herrarne, som han kallar dem — troligen härledande sig från de af Svenska magnater, mest i tiderna närmast efter trettioåra kriget, gjorda försök att förtrycka bonden och bringa honom i den belägenhet som den Tyska. Derifrån härleder sig äfven den långsamhet, hvarmed bonden tillegnar sig de förändringar och förbättringar af jordens brukningssätt, som vid herrgårdarne blifvit införda. Ty dels vill han sjelf se och genom erfarenhet för sig hafva fast öfvertygelse, att det nya sättet verkligen är en förbättring af det från far och farfar ärfda och genom denna långa vana vördnadsvärdt blifna, dels också beror detta väl äfven på en viss, i sjelfva national-naturen liggande, af klimatet befordrad, tröghet, ej sällan öfvergående till envishet.

Denna trögbet, jemte en snart framstickande, äfven på visst sätt af klimatiska förhållanden föranledd, afundsjuka och girighet, äro de, allt sedan Rimchrönikans dagar, erkända, oförnekliga och allt jemnt fortfarande hufvudschatteringarne af Svenska national charakterens skuggsida. Märkvärdigt är det dock, att från dessa kan man likväl icke egentligen härleda de slags laster och brott, hvilka i Sverige så ofta förekomma, att de kunna anses ty värr såsom verkligen gängse. Den ena af dessa är fylleri, eller till öfvermått gående lust för starka drycker, besynnerligen brännvin, hvilken väl i sig sjelf intet annat är än en afart utaf det Svensken så ofta förekastade begäret att frossa — och visst icke utan grund, då klimatets hårdhet likasom påkallar en inre värma, sig till motvigt. Det är också allmänt erkändt, att, vill man hafva något gagn af Svensken, det må vara till hvad som heldst, bör man icke anmoda honom att angripa förrättningen med tom mage. — Det andra, vanligast förekommande och oftast bestraffade brottet är tjufveri, som väl dock torde hafva sin yttersta grund, så väl i den ursprungligt nationella lusten, att behändigt öka sin tillgång, som, och kanske mer, i afundsamheten, att se en annan ega, hvad man sjelf nödgas umbära. Deremot äro egentliga falsificationer och bedrägerier icke rätt vanliga på landsbygden, der äfven falskt vittnesmål ganska sällan förekommer. Ännu sällsyntare äro egentliga och våldsamma plundringar — någon gång inträffade poströfverier undantagna — och äfven kunna hela år gå förbi, utan att i det vidsträckta Sverige, i synnerhet utom de

större städerna, något mord behöfver bestraffas. Sjelfmord inträffar väl någon gång; men det fordom, i synnerhet innan förmildrade lagar och beredd möjlighet, att lättare och oskadligare undandölja följderne af förseelsen, börjat inskränka det, oftast förekommande slag af dråp var barnamord. Att så varit äfven i gamla tider, vittna våra äldsta skrifna lagar, och ett gammalt, å Upsala bibliothek förvaradt, Mscrpt af den så kallade Medellagen, förseddt med målningar har, såsom det mest charakteristika af Högmåla Balken, föreställningen af en qvinna, i begrepp att ända sitt barns dagar, med omskrift: *unar jak thik lifa tha heiter drauls konu jak.* Och, ehuru allt sedan Gustaf III:s dagar lagen varit ganska mild mot den mer beklagans- än straffvärda utöfvarinnan af det brott, till hvilket naturen med starkaste röst tyckes locka, ligger dock hos Svenska qvinnan en bestämd fasa och känsla af skam för att heta *drauls kona*, eller den, som utom äktenskapet burit kärlekens frugt. Denna går så långt, att bland det antal offentligt fala qvinnor, som funnits i Stockholm likasom i hvarje annan större stad, hafva alltid de fleste alldeles icke varit af rent och äkta Svenskt ursprung, och, om man gåfve sig mödan att undersöka, skulle man bland dessa knappt finna en eller två, som af en gifven afgjord hog tillgripit eller drifva sitt föraktliga handtverk, utan, dertill förledde af vissa serskilda och genom nöden ökade omständigheter, fortsätta de det af behof eller vana, men alltid med en öfvervägande, hela deras varelse förlamande, känsla af blygd och ånger. Man vill dock härmed icke påstå, att Svenska qvinnan

är mer afgjordt kysk, än hennes systrar i andra länder, då det skulle motsägas af den omständigheten, att de i Sverige årligen födda oäkta barn, till de äkta, förhålla sig som 1 till 13. I detta afseende verkar icke heller klimatet till någon öfvervägande köld i begären, utan är qvinnan i Sverige lika tillgänglig för förförelsen, som annorstädes. Denna anmärkning gäller äfven om bondflickan i rikets aflägsnare provincer; i synnerhet faller hon lätt för den unga herremannens frestelser. Fåfängan kommer honom nämligen till hjelp, och den är, så väl i Norden, som i Södern, flickans öfvervägande böjelse. Men, åldrad såsom hustru, förvandlar sig hos Svenskan denna fåfänga på ett märkeligt sätt till snålhet och kärlek till penningen — troligen till följe deraf, att hon mer, än hustrun i något annat land, befattar sig med vården om sitt hus, och hon således kommer i erfarenhet af, hvad värde penningen eger.

Men, hvarigenom annars Svenska nationalcharakteren på det mest talande sätt uppenbarar sig, är den kärlek, med hvilken hvarje Svensk omfattat och omfattar Carl XII, och den enthousiasm, af hvilken han ovillkorligen hänföres vid blotta ljudet af detta namn. Ty, hade icke denne Hjelte Konung just precist framstått såsom idealet af alla hans folks nationella egenheter, så hade han icke kunnat blifva af samtida och efterkommande hyllad med denna från hjertat gående värma. Huru han af sina samtida älskades, kan man sluta af den försakelse, med hvilken folket för hans skull fördrog det tyngsta lidande, fördrog förlusten af det

dem annars om hjertat aldra ömmast liggande. Och dock, när han föll, med hvilken förtviflan blef han icke saknad af en hvar, som lydt under hans, visserligen i många fall tunga, spira, och framför allt af dem, som med honom delat slagtningens faror! "Jag har sett Kong Carl," — lät en gammal Öfverste svara Konung Fredrik, som kallade honom till sig, "och någon annan Kong bryr jag mig icke om." — "En sådan rock bar Kong Carl" — svarade en annan ArfPrinsen af Hessen, som menade, att det icke passade sig väl, att gå till hofs i denna grofva gammalmodiga drägt. Och i sin första barndom kände den, som skrifver dessa rader, en gammal, inemot hundraårig, gubbe, som i egenskap af fendrik gjort de sista årens fälttåg under Nordens Alexander. Denne gubbe tillbragte, dag ut och dag in, sin tid icke med annat, än, så fort han om morgonen hunnit påhänga sig sin blå och gula Carolinrock och spännt om lifvet sin långa messingsvärja, trädde han till spisen, den han eldade med sprakande och smällande granved, och, derpå lyssnande, satt han ända till sena qvällen, för sig sjungande den gamla trohjertiga visan, *om Kong Carl och hans gullgossar blå*, med ögonen oaflåtligt fästade på den dyrkade hjeltens conterfey, och derunder rullade stora tårar ned öfver de bruna, skrynkliga kinderna. Så hade han lefvat i många år, utan att han någonsin behöft sörja för sitt uppehälle. Det goda landtfolket buro till honom, hvad han behöfde, ty, sade de, han har ju sett Kong Carl! — Dennes portrait, illa måladt eller åtminstone i dåligt kopparstick, ses ännu nästan i hvartannat

bondhus, och ända intill sednare tider var det en fast tro hos allmogen, att hjelten icke var död, utan att han blott dragit sig undan till Turkiet, hvarifrån han, så snart någon stor fara hotade fäderneslandet, i spetsen för sina raska blåa gossar skulle återkomma och återställa dess lycka och ära. Nu har väl denna öfvertro försvunnit, ty dagar hafva öfvergått fäderneslandet, då hans arm väl kunnat behöfvas, utan att någon Kong Carl kommit; men kärleken och vördnaden för hans minne är lika varm. Säkerligen skulle man aldrig sluta, om man ville samla och berätta alla detta factum bevisande anekdoter. Här är det således nog, att erinra om den enthousiasm, med hvilken sekel-årsdagen af hans fall, år 1818, öfver hela Sverige begicks, för att göra det klart, att så har visst aldrig något annat folk älskat en afdöd Konung, som Svenskarne älskat sin Carl XII, hufvudsakligast derföre, att en hvar känner, huru nära han varit förvandt med en och hvar national-individualitet. Således, för att rigtigt fatta och begripa Svenskheten, behöfves visst ingen ting mer, än att rigtigt lära sig inse, hvad Carl XII var såsom menniska och krigare.

Vidare tjenande som ett bidrag dertill kan vissserligen den allmänna eller egentligen Svenska allmoge-åsigten vara, efter hvilken de båda fosterlandets grannar bedömas, med hvilka det stått i betydligare förhållanden. Man behöfver också icke mycket umgås med Svenska bonden, för att finna, till hvad grad han misstror Dansken, men tillika aktar honom i öppen strid allt för ringa, att vårda sig att hata honom. Men emot Ryssen hyser han

verkligt hat, ty han minnes alltför väl de lidanden, han förorsakat hembygden, att höra honom nämnas utan ovillja; men han har tillika för mycken aktning för hans kraft och tapperhet, att ej förutsätta, det, oaktadt allt användt redligt motstånd, han likväl skulle kunna bereda oss samma öde ännu en gång. Och det är naturligt, den tappre måste alltid högakta den tappra, äfven om han är hans fiende.

Om vi nu, lemnande Svenskarnas moraliska, betrakta deras intellectuella egenskaper, så finna vi dem, begåfvade med ett klart, allvarligt, begrundande och användbarhet säkert beräknande, förstånd, dessutom snabbtänkta, påhittiga samt ofta till och med bitande qvicka. — Så t. ex. finnes en hel socken uppe i Dalarne, Svärdsjö, hvars invånare äro bekante för att icke tala annorlunda, än i epigrammer. I anledning häraf ega Svenskarne ganska utmärkta, äfven hos sjelfva den olärde och oöfvade bonden framträdande, mechaniska fallenheter, yttrande sig icke allenast i den lägre grad, som ännu kan kallas blott handaslöjd — och af hvars flere arter Svenskarne, i synnerhet för snickeri, alltid yppat en utmärkt både hug och färdighet, hvadan en hyfvelbänk också alltid utgjort den förnämsta meublen i en Svensk bondstuga, och man har äfven finare snickare-arbeten, af bönder utförda med lika skicklighet, som af de mest berömda mästare i städerna — utan äfven i en högre, mer till vetenskaplig beräkning gränsande mechanik. Så har man af endast sjelflärda bönder ej blott klockor, fickur och musikaliska instrumen-

ter, utan äfven vatten- och häfverk, så ypperligt beräknade och utförde, att de till och med af utländska vetenskapsmän inom fachet blifvit gillade, och må man i detta afseende ej glömma, att sjelfva Polhem rent af uppvext utur allmogens sköte. Äfven för en högre, mera rent konstmessig, art af måleri röja sig här och der bestämda anlag; ty, att ej omtala, det den store beundransvärde Hörberg nästan endast genom sitt eget snille blifvit hvad han var, och att Åkerström, ur fäderne bondstugan, af sin medfödda drift för konsten leddes till Stockholm och Rom, lefver ännu bland Jemtlands bönder en målareslägt, vid namn Sundin, hvars arbeten äfven ådraga sig kännares uppmärksamhet, och flere sådana exempel hafva visserligen i äldre tider funnits, fastän de icke blifvit så bekanta, som de nu anförda. Endast, såsom hithörande, vill man här nämna stenhuggaren Silfverling i Wadstena, hvilken, på en tillärnad grafsten, i halfupphöjdt arbete utfört historien om Christi gång till Golgatha med sådan, ehuru icke konstmessigt förvärfvad, skicklighet och smak, att den ännu väcker den sakkunniga åskådarens beundran. Äfven musikaliska compositioner, egentligen dock blott polskor och vis-melodier, eger Svenska allmogen af dess egna medlemmar, till och med under äldre tider componerade af sådana, som icke ens känt beteckningen af en enda not, och dock utmärkte af en sådan skönhet och fullkomlig tactbildning, att äfven de mest lärde tonkonstnärer, t. ex. Hæffner, med verklig tillgifvenhet omfattat denna Svenska national-musik. Deremot har den Svenska

bondpoesien en afgjordt frånstötande råhet och platthet — ty man må besinna, att de uråldriga herrliga romanzerna, eller så kallade folkvisorna, ehuru i sednare tider på bondgummors läppar bevarade, dock äro det försvunna riddarlifvets producter, bildade i dess högre kretsar. Detta torde böra anses som ett bevis derpå, att den Svenska phantasien icke af sig sjelf är nog stark och rikt lefvande, att af sina egna tillgångar dana något utmärkt, utan behöfver dertill att understödjas, dels af ett verksamt lifs omvexlingar, dels af en högre literär bildning och en närmare bekantskap med fremmande mönster. Äfven hafva methaphysiskt speculativa anlag i ringa mått uppenbarat sig hos Svenskarna, likasom vore de öfverväldigade af rigtningen åt en bestämdt dialektisk analys. Der dessa naturliga fallenheter i deras skönaste blomning, nämligen bland fäderneslandets lärda och författare, framträdt, blir detta förhållande ännu mera klart och öfvertygande. Att Sverige framfödt och uppammat nya tidens botanik, är allmänt erkändt; att det betydligt bidragit till den fulländning, som anatomie, chemie, astronomie, mechanik och mathematik inom ungefär ett sekel förvärfvat, är likaså bekant; deremot torde böra medgifvas, att Sveriges artfullständiga vitterhetsodling ännu blott är i blifvande, och att de Svenska philosopher, ehuru ganska skarpa tänkare bland dem uppträdt, ännu icke rent i allsidig anda genomfört sin vetenskap, något inskränkande bestämde antingen af det ethiska eller logiska interesset, och såmedelst äfven å sin sida hyllande nationens öfvervägande praktiska syftning.

Så berättade någon gång jägaren, att under hans nattliga vakan mellan klippor och snår, för att utlura sitt rof, han blifvit besökt af den framtill sköna, behagliga och granna, men baktill som ett tråg ihåliga Skogsfrun, hvilken, allt efter det sätt, på hvilket han mottagit henne, gifvit honom öfverflöd på eller beröfvat honom allt villebråd. Ingen natur-ande ansågs dock vigtigare, än den lilla dverglika, med sin röda mössa försedda, oupphörligt sysslande Tomten, eller de, ännu minre, under de ljusa sommarnätterna ringdansande Elfverna, emedan de, väl och vänligt bemötte, gjorde det hus eller fält rikt, som de besökte, eller i annat fall beredde olyckor omkring sig. Såsom afgjordt och vid alla tillfällen skadande andeväsen, föreställde man sig åter dels *Mylingarne*: öfversinnliga lemningar efter mördade barn, dels de så kallade *Självrängarne*: sådana, som i tiden mot rätt och skäl vrängt och omflyttat rågångsmärken eller gränsestenar. Annars skulle, enligt den i Sverige gängse föreställningen, egentliga spöken eller gengångare, sällan uppträda i afsigt att skada, utan dels för att trösta eller mot förestående olyckor varna sina närmaste, eller också för att öfver fördolda brott påkalla lagens näpst. Dessa äro de öfver hela riket, i alla dess delar, vanliga eller åtminstone för tjugu år sedan hos allmogen gängse föreställningar; men dessutom hafva serskilda tracter, enligt folkstron, sina egna, dels skadande, dels välgörande, trollväsenden, om hvilka berättelserna väl förtjena forskarens uppmärksamhet, då de gerna ytterst hafva sin grund i vissa, den orten tillhöriga, historiska omständighe-

ter. — Men, utom dessa öfvernaturliga väsenden, finner man äfven spår till tron på öfvernaturliga verkningar, af menniskor beredda, eller så kallade trollerier. Att i hög grad kunna utöfva dem, ansågos egentligen Lappar, Finnar och Ziguenare, men dessutom äfven andra, i synnerhet gamla gummor, hvilka använde dessa konster, så väl till gagneliga, som skadliga ändamål, mot både menniskor och boskap. Mot de förderfliga verkningarna, eller de så kallade trollskotten, har Svenska bonden dock ärft från fäderna vissa sympathier, hvilka, rätt använda, äro synnerligen kraftiga och pålitliga. Sådana eger han äfven mot de flesta bland hans likar gängse sjukdomar, och tron på dessas förmåga har väl hufvudsakligen bidragit att göra honom så föga fallen för användandet af egentlig medicin. Det torde väl också en gång blifva bevisadt, att detta förhållande har sin grund i medvetandet, att Svenska jorden i dess egna vexter frambar tillräckliga läkemedel för de, vårt klimat egentligen tillhörande, sjukdomar: frossa, lungsot, gikt och rheumatismer. Lätteligen skulle det nämligen kunna styrkas, att, utom tillfälliga yttre skador, de nu nämnda voro de enda krankhets furier, som förderfligt anföllo den ursprungligen så friska och raska Svenska stammen, innan den ännu vikit från fädernes gamla ordentliga lefnadssätt. Med förändringen deraf och med en, genom tilltagande fattigdom framkallad, mindre noga vårdad renlighet i deras boningar, hafva våra bönder i sednare tider blifvit utsatte för flera andra slag af sjukdomar, bland hvilka den obyggliga, först från Norrige inkommande, Radesyge,

eller de så kallade Bondfransoserna — bland allmogen sjelf kallad *den elaka sjukdomen* — aldra förderfligast verkat till undergräfvande af nationens gamla kraft.

Hvad nu bondens boning egentligen angår, så var dess urgamla construction följande: en stor, med trenne fenster försedd stuga, med en stor, så till värmande som kokning och belysning om aftnarna tjenande spis, och med sängrum för alla medlemmarne af hushållet. Bredvid denna en liten, den på husets venstra ända varande förstugans bredd begränsande cammare, i hvilken vissa slags matvaror och husgerådssaker förvaras; samt ofvanpå en så kallad nattstuga, eller ett vindsrum, der den flitiga hustruns och hennes döttrars helgedagskläder hänga, såsom brokiga tapeter framför väggarne, och hvilket rum står fejadt och städadt till mottagande af fremmande gäster. Äfven genom detta rum går från stugan den enda spiselpipan, hvilken slutar sig i en hvitmenad skorsten, oftast ganska högt uppskjutande öfver det brutna torf- eller brädtaket, på den rödfärgade af släthuggna stockar timrade byggningen. Inne i den stora stugan, bakom det aflånga bordet, på gafvelbänken under fenstret satt fordom förnöjd den redlige och kraftige Svenske bonden, i synnerhet om aftnarne, vid den sprakande klara granvedslågan från spiseln, och spisade sitt — i de rikare provincerna, mjuka, syrade, af rågmjöl — i de fattigare åter af korn eller hafre, ja väl, under hårda år, af barkmjöl bakade bröd, sitt salta kött eller fläsk, sin gröt eller välling och drack sitt starka hembryggda öl. Först i sednare

tider har han lärt sig att också dricka kaffe, vin, punch och andra utländska drycker, men, ty värr! äfven med detsamma att skuldsätta sin ärfda jord och att göra cessioner.

Dermed har äfven till en stor del den fordna glädtigheten aftagit, och de gamla muntra festerna upphört, åtminstone att firas på det fordna sättet. Dock är ännu Julaftonen nästan att anse som en elektrisk conducteur, hvilken till en enda dag concentrerar den högsta fröjd under hela året. Då, hos herrefolket och stadsboerna i Sverige, gifver man hvarandra skänker, under allehanda mer eller mindre sinnrikt uttänkta spratt; och på landet, bland bönderna, inbäres då och uppstapplas mot väggen i prydlig ordning Julveden; då dukas det långa, för hela helgen beräknade Julbordet, på hvilket en mängd antända ljus uppställas; gröt, skinka och trenne slags bröd, bakadt i olika kakformer, framsättas; nu träder hela hushållet till bordet, och, efter afsjungandet af en psalm, glädja de sig öfver den välmåga, gemensam flit under året förvärfvat, vid den flitigt kring laget gående, af Julöl fyllda, kannan, sålunda stärkande sig till den raska slädfärden till Julottan och den rikt upplysta kyrkan. Denna tidiga fest och dessa ljus i kyrkan ligga ännu öfver allt den Svenska allmogen synnerligen om hjertat, så att, då för några år sedan en landtprest i Östergöthland under sitt upplysta nit, mot hvad han kallade öfvertro och vidskepliga bruk, hade öfvertalat sina socknebor att bortlägga Julottan, blefvo de af alla deras grannar derför så försmädade, liksom de varit hedningar, att de, heldst då de

sjelfva funno denna ljuslösa Juldag ganska tom och trivial, först af sin Kyrkoherde fordrade- dagens firande på det gamla viset och, då han vägrade det, genom klagan hos Consistorium tvungo honom dertill. Deremot är det gamla skicket, att under hela Julhelgen, kläda golfven, så i kyrka som boningshus, med frisk Julhalm, längesedan aflagdt, likasom äfven vanan, att Annan Dag Jul, under afsjungandet af den gamla Staffans visan, rida, hvad man kallade, St. Staffans Skede, till det mesta är inskränkt och bragt utur bruk. En annan allmännelig folkfest för hela Sverge är Midsommaren. Aftonen före St. Johannisdagen; eller som den kallas Midsommaraftonen, klädes med blommor, granna tygslappar och utblåsta samt förgyldta ägg, och sedan, under utbrott af allmännelig glädje, uppreses den långa, raka Majstången, och hela den ljusa, ljumma natten vistas ungdomen under bar himmel, då äfven fordom de unga flickorna, till följe af en förut använd, sinnrik, blomstermagie, hoppades och väntade att få se de fästemän, som ödet åt dem bestämt. Dessutom pläga grannarne, under höbergningstiden, förena sig till så kallade slottergillen, hvilka alltid slutas med ett ståteligt gästabud eller så kalladt gänge. Utom dessa, öfver hela Sverige lika högtidligt hållna, fester, hafva vissa provincer sina serskilda, de der åter på andra orter icke äro brukliga. Så t. ex. är det i Upland bruk-ligt, att Walborgamessaftonen, eller den sista April, på bergen och höjderna upptända eldar, för

att med deras klara låga helsa, den kommande unga sommaren. Annorstädes är första Maj en inbjudare till sällskaplig förnöjelse, och förnämligast i Stockholm är det bruket, att högre och lägre, från Konungen till tiggaren, i all den prakt, hvaroch en i sin mon kan åstadkomma, åka, rida eller vandra ut på Djurgården, att med glada blickar lyckönska hvarandra till befrielse från vinterkylan. — Alla dessa högtidligheters yppersta glädjekrydda är dock, i synnerhet bland bönderna, liksom också vid deras bröllopsfester, en allmännelig, af musiken från en viol eller hautbois upplifvad, dans, då gamla och unga hela natten omsvinga i den så kallade polskan: en national-dans, hvilken, med olika modificationer i serskilda landskaper, har närmaste likheten med den Tyska walsen.

Till dessa fester och dansgillen samlas bönderna och deras qvinnor i sina högtidskläder. Dessa voro fordom alltid, så för karlar som qvinnor — med undantag af den gifta hustruns svarta kamelotsklädning — af hemväfda tyger. Den allmänna karldrägten utgjordes också af skor, färgade ullstrumpor, korta skinnböxor och en framtill helskuren, med häktor hopfästad, rock af grått, mellanblått, eller svart vadmal. För qvinnorna åter en ända till midjan gående, med korta skört försedd tröja, kjol af vanligt ylle- eller bomullstyg, ett olika antingen bomullstygs- eller etamins-förkläde med långa hängande band, en med snibbarna på rygg och bröst nedhängande halsduk öfver axlarna, tätt under

hakan hopfästad af en oftast med stenar zirad nål, samt på hufvudet en med stor bandros i nacken försedd, tätt till hjessan slutande, mössa af sidensars ofvanpå det stärkta och fint krusade slissingsstycket. Från denna, att man så må kalla den, grunddrägt hafva vissa landskaper afvikande drägtformer, af hvilka Dalkarls- Wingåkers- Blekinge- och Skånedrägterna äro de märkligaste, och bland dessa, sig egentligen hos qvinnorna utmärkande, är den Dalska den osmakligaste och tyngsta, den Blekingska åter den i allt afseende vackraste, sinnsikt beräknad derpå, att rätt i dagen framställa den smärta Blekingeflickans välbildade kropp. Våra i sednaste tider, trots alla stränga författningar, af lust till snar vinning framkallade lurendrejare, icke minre än den äfven till allmogen utbredda hog, att härma utländningen, hafva dock mycket bidragit att förändra ej blott Svenska landtfolkets fordna seder och välmåga, utan äfven deras klädedrägter.

Vända vi nu vår blick från Sverige öfver den stora fjellryggen in i Norrige, så träffa vi ett folk, hvilket genom sitt utseende, flera bruk och husliga egenheter snart nog ger sig tillkänna som — hvad häfderna äfven bestyrka — Svenskarnas tvillingsbröder, fastän yttre omständigheter under en lång tid grumlat förhållandet dem imellan. I den närvarande Norrska nationen, då man bedömer den efter dess offentliga talemän, igenfinner man snart ett folk, som lång tid varit underlagdt ett främmande välde, hvilket dragit till sig öfver hafvet, för att aldrig återge dem åt fäderneslandet, dess bästa

hufvuden, under det att endast de, hvilka icke så-go sig i stånd, att kunna utmärka sig i Köpenhamn, gingo tillbaka, för att i sin mon danisera hembygden och i dess enklare, torftigare och folkfattigare sköte sakna den prakt och de nöjen, de smakat på andra sidan hafvet. En åt Norrige beredd synnerlig halfbildning, den det *Kongeliga Selskab for Norriges Well*, med sina upplysningsåsigter från början af 1790talet, på allt sätt underhållit, var häraf en följd. Med denna i hufvudet, således utan något slags kännedom om sin egen styrka eller svaghet, väcktes Norrmännen genom freden i Kiel plötsligen till drömmar om fullkomlig sjelfständighet och oafhängighet, under ett afgjordt misstroende och ett halfförakt mot grannriket, som, det under trenne seclers lopp varit Danskarnas politik, att underhålla. Derifrån de barnsligt enfalldiga, platta, ömkliga utfall och invectiver mot Svenskarna, efter föreningen med dem, som man en tid såg uppfylla de Norrska tidningarna, skrifna i ett språk, som ej var den större Norrska allmänhetens. Såsom skriftspråk och det, i hvilket ej mindre regeringens förordningar och alla offentliga handlingar författades än de högre ståndens converation underhölls, infördes nämligen ganska tidigt Danskan, visserligen nära förvandt med Norrskan och vida mer utbildad, men dock ett fremmande språk mot det till Svenskan sig vida mer närmande, som talas af Norriges allmoge. Denna närmar sig också sjelf ganska mycket till Svensken, i synnerhet till den mera norrut boende, i charakter, seder och fallenheter. Man ser nämligen här samma

allvar, arbetskraft, på medvetande af egen redlighet grundade öppna och välvilliga förtroende och gästfrihet, och samma utmärkt afgjorda mechaniska anlag, som hos Vermländningen, Dalkarlen, Helsingen, eller Vesterbottningen. Denna likhet härrörer visserligen icke blott af folkens gemensamma ursprung, utan äfven af öfverensstämmelsen i klimat, i markens charakteristiska beskaffenhet och i så väl arten, som sättet af deras vanliga arbeten. Såsom dessa nyssnämnda Svenskar, äro Norrmännen också mindre åkerbrukare än bergsmän, jägare och fiskare. Deras därigenom härdade och ursprungligen starkt byggda kroppar göra dem också, likasom deras stamförvandter öster om fjellen, till förträffliga sjömän, och Norrmän, likasom Svenskar, hafva ock alltid varit berömda och eftersökta som de yppersta matroser i hela Europa.

Deremot har Norrmännens ursprungliga tapperhet, under den tid de varit Danska väldet underkastade, och de således aldrig stridde för annat än ett dem fullkomligen fremmande interesse, så temligen inslumrat, att såsom landttroppar de af Svenska soldater aldrig fruktats eller aktats mer än Danskarne, under hvilkas fanor de äfven framryckte och flydde. Sveriges krigshistoria, allt från Konung Erik XIV:s tid, bevarar äfven på hvarje blad exempel, huru föga manstyrka, så snart denna varit väl och rigtigt anförd, Svenskarne behöft, för att jaga framför sig dessa fordom så fruktade Norrmän, hvilka också från dessa tider af förfall, i sina så kallade nationalsånger, icke hafva andra hjeltebragder att skryta öfver, än lyckliga lönnmördareskott af klocka-

re, hvilka *krupit in under broar, o. s. v.* Och med lika ringa kraft, mod och ihärdighet utfördes det i *alla* afseenden så illa beräknade sjelfständighets-kriget mot *Sverige* år 1814, under hvilket commendanter i fästningarne sände parlamentairer till Svenska tropparnas befälhafvare, för att säga: *det vores commendant will ikke godt lide, at de Svenske skyde paa fästningen*, och Norrmännen lemnade, vid första salvan från Svenska sidan, de fastaste positioner, tilldess att armeen ändtligen afslöt conventionen i Moss. Ett tydligt och talande bevis, att den sak, för hvilken de uppmanades att strida, icke som dess egen var omfattad och *känd* af folket. Detta, i sin äkta rena kärna betraktadt, är lika fast öfvertygadt, som Svensken, om sin ädelmodiga Hjelte-Konungs uppriktiga önskan att bereda dess heder och bästa, och honom derföre, hvarpå flere rörande anekdoter skulle *kunna* berättas, med lika varm och oskrymtad uppriktighet tillgifvet. De af Norrmännen, hvilka varit öfver till Sverige, hafva med sådan oförställd vänskap blifvit omfattade och dessutom så väl lärt *känna* Sveriges, endast på personlig trygghet och säkerhet under lagen beräknade, författningar, att de, med dessa erfarenheter återkomna hem, sjelfva bortlaggt samt hos grannar och bekanta så småningom börjat bortnöta det misstroende och kanske agg, som fordna, nu försvunna, omständigheter väckt och underhållit. På tiden skall väl alltså onekligen en innerlig och fast förening mellan de båda brödrafolkens hjertan slutas, ehuru man icke må föreställa sig, att detta önskansvärda mål

så hastigt kan uppnås, då många, endast långsamt afhjelpliga, tillfälligheter ligga deremot.

Hvad byggnadssätt och klädedrägter, likasom de allmänna sederna och bruken, i Norrige angår, äro de i det närmaste öfverensstämmande med de i Sverige gängse. Dock är det urgamla och förfäderliga ännu mer bibehållet i Norrige, och det ej blott i de mer aflägsna och nordliga provincerna, t. ex. i Telemarken — der till och med bruket af lås och riglar för dörrarne skall vara alldeles okändt, — utan till och med i de större städerna. Ja, i sjelfva Christiania göra de unga damerna, från de högsta till de lägsta husen, icke mer façoner emot att åka kälkbacke med sina älskare, än att med dem svänga om i en *snorredants* eller hoppa i en *feyare* *). — I vissa allmänna moraliska förhållanden, i synnerhet de båda könen imellan, hafva annars uppmärksamma resande i Norrige velat upptäcka större laxitet och oordentlighet, än i det, vid strängt skick från ålder väl vanda, Sverige. Skulle denna anmärkning hafva sin rigtighet, så är den grundad, minre i folkets ursprungliga lynne, än i gamla vårdslösade och felaktiga lagar samt författningar. Med dessas förändrande skola alltså de antydda missbruken genast försvinna, ty äfven Norrmännen upplifvas af ett utmärkt religiöst och för sträng sedlighet öppet sinne.

*) Namn på vanliga Norrska sällskapsdansar, hvilka i det närmaste motsvara, hvad hos oss kallas *wals*, eller *anglaise*.

Under dessa, öfver den Skandinaviska halföns inbyggare anställda, betraktelser — och för hvilka man nu ändtligen vill sätta en gräns — har man hufvudsakligen fästat sig vid det egentliga folket eller allmogen, emedan det är i dess sköte, som det verkligen nationalt charakteristiska längst bevaras. Herrefolket och de större städernas invånare äro i hufvudsaken en sig nära liknande slägt öfver hela Europa, och om dessa kan i en målning, sådan som den närvarande, endast blifva fråga, så vida de med någon viss framstickande egenhet erinra om den fädernegrund, utur hvilken de upprunnit.

IV.

Statistisk öfversigt af Sveriges och Norriges offentliga och samhälliga inrättningar.

"Svenska folket — säger Venturini — synes i allmänhet rätt lyckligt hafva löst det stora politiska problem, som under äldre och nyare tider sysselsatt nästan alla lärare i statsrätten. Lika vidt aflägsen från aristokratisk öfvervigt, som från demagogisk frihetsyra, försäkrar den Svenska statsförfattningen åt nationen ett tillräckligt inflytande i regeringsangelägenheterna, att den med full trygghet kan anse sig oberoende af dem, hvilka föra statsrodret, i allt hvad som rörer det husliga och medborgerliga lifvets högsta goda."

Denna lyckliga upplösning på det stora statsproblemet — hvilken, som hela historien bevittnar, Svenska folket alltjemt tyckes hafva satt sig till mål — har egentligen blifvit funnen genom regeringsformen af 1809 och de trenne med denna förenade constitutiva författningarne: riksdagsordningen, tryckfrihetslagen och successionsordningen. Utur dessa må vi alltså teckna grunddragen af Sveriges offentliga lif och politiska skick.

Sverige, ett arfrike, till den aflidne regentens förstfödde son, styres af en den Evangeliskt Lutherska läran tillgifven Konung, som, i alla sina gerningar för åtal fredad, enligt constitutionens föreskrift ensam eger att öfver alla, riksförvaltningens angelägenheter rörande, åtgärder beslut fatta. Dessförinnan, utom i alla ministeriella och commandomål, bör han inhemta råd, underrättelser och upplysningar af ett Statsråd, till hvilket Konungen har att kalla snio kunniga, erfarna, redliga och allmänt aktade, vare sig frälse eller ofrälse, infödda Svenska män, nämligen en Justitie Statsminister, som tillika är ordförande i högsta domstolen; en Minister för utrikes ärendena; sex StatsRåder och en HofCanceller. Inför Konungen i Statsrådet föredragas de inkommande målen af någon bland de fyra StatsSecreterarne, allt efter som de höra till någon af de fyra, under hvarderas chefskap stående, Krigs-, Inrikes civil- Finance-, eller Ekklesiastik-expeditionerna af Konungens cancellie. Under förandet af noggrannt protocoll skall nu målet föredragas, hvarvid Statsrådets ledamöter, likasom föredraganden, äro skyl-

dige att meddela nödiga upplysningar och råd i afseende på sakens afgörande, och, i fall Konungen skulle villja taga ett mot constitutionen stridande steg, deremot göra kraftiga föreställningar — och anses den Statsråds ledamot, som ej till protocollet sin röst afgifvit, såsom hade han tillstyrkt beslutet. — Tager Konungen dock ett, endast af hans mening motiveradt, beslut, så må StatsSecreteraren, om han anser det constitutionsvidrigt, förneka sin contrasignation, hvarigenom beslutet blir utan laga kraft. Men i och med detsamma har StatsSecreteraren att återlemna sin portefeuille, behåller dock lönen, tilldess Ständerne hunnit att saken skärskåda och StatsSecreterarens vägran godkänna eller ogilla. Likväl, innan ett mål i Statsrådet föredrages, bör det, sedan nödiga upplysningar deröfver blifvit infordrade, först fullständigt utredas i den så kallade Allmänna Ärenders Beredning, som utgöres af åtta skickliga och oväldiga män, fyra af frälse och fyra af ofrälse ståndet, jemte StatsSecreteraren. Beredningen åter af de ministeriella målen må Konungen låta besörja, på sätt honom lämpligast synes, och, vid afslutandet af förbund eller andra afhandlingar med fremmande magter, behöfver han icke höra någon mer än Utrikes Statsministern och Hofcancelleren, som derunder förer protocoll. — Men, i afseende på krigs början de eller freds slutande, böre Konungen förut ett utomordentligt Statsråd, sammansatt af Statsministrarne, StatsRåden, HofCancelleren och samtliga StatsSecreterarne, kan likväl derefter fatta sitt beslut alldeles efter godtycke,

heldst som Konungen öfver rikets krigsmagt till lands och sjöss eger högsta befälet. Alla ärender, hvad denna krigsmagt angår, kallas commandomål, och de afgöras endast i närvaro af den embetsman, åt hvilken Konungen allmän befattning dermed uppdragit, d. ä. General-Adjutanten, antingen för sjö- eller landtarmeen. Men Konungens domsrätt är uppdragen tolf lagkunniga, sex frälse och sex ofrälse, Svenska män, hvilka, under namn af Justitie-Råd, utgöra Konungens högsta domstol, i hvilken Justitie Statsministern förer ordet. Här afgöras alla juridiska frågor och alla, från Hofrätterna, Konungens slutliga afgörande underställda rättegångsmål, hvarvid Konungen, då han för godt finner att föredragningen i högsta domstolen öfvervara, eger tvänne röster; men i alla händelser utfärdas högsta domstolens beslut i Konungens namn, med dess höga underskrift, eller under dess secret. Alla dylika mål skola förut, till föredragning i högsta domstolen, beredas i Konungens nedre Justitierevision, hvars chef är JustitieCancelleren, till hvilken Konungen utnämner en lagfaren, skicklig och oväldig man, som i domarevärf varit nyttjad. Såsom Konungens högsta ombudsman, åligger det JustitieCancelleren att antingen sjelf eller genom de under honom ställda fiscaler föra Konungens talan i mål, som röra allmän säkerhet och kronans rätt; att hafva tillsyn öfver rättvisans handhafvande och beifra fel, som af domare och embetsmän blifva begångna. Att mildra lifsstraff, återgifva förverkad ära och egendom samt i brottmål göra nåd, tillkommer åter ensamt Konungen, sedan högsta domstolen

deröfver blifvit hörd, genom fattadt beslut i Statsrådet. Konungens öfriga prerogativer äro, utom den, att alldeles efter välbehag förordna om sin hofhållning, att efter godtfinnande utnämna till och — med undantag af domare embeten — afsätta ifrån förtroendesysslor; att, efter anmälan från behöriga verk, eller efter upprättadt förslag, utnämna till alla sådana sysslor, för hvilka Konglig fullmagt utfärdas, samt till Ärchebiskop, Biskopar och Pastorer i regala pastorater; att upphöja i greflig, friherrelig eller adelig värdighet, samt att, i Ordenscapitlen, utnämna till riddare af rikets fem Ordens: Seraphimer-, Svärds-, Nordstjerne-, Vasa- och Carl XIII:s Orden.

Alla dessa mål, med undantag af utnämnandet till riddarevärdighet, skola först i Statsrådet afgöras, hvarvid protocoll föres, som skall lemnas till Rikens Ständer, att vid allmän riksdag granskas. Rikens Ständer äro: Ridderskapet och Adeln — till hvilken värdighet Konungen kan utnämna förtjenta män, dock, efter 1809, så, att blott den utnämnde, under sin lifstid, och efter hans afgång äldste sonen, och så son efter son, är i besittning deraf — Presterskapet, Borgare- och Bondestånden, hvilka på fyra serskildta rum öfverlägga. Vid sådan allmän riksdag, till hvilken Ständerne hvart femte år skola församla sig — ehuru Konungen dessutom till urtima riksdag kan kalla, när det honom nödigt synes — utöfvas icke allenast Svenska folkets urgamla rätt, att sig beskatta, utan behandlas äfven alla förslag till ändringar af grundlagen, statsin-

komsternas förvaltning och StatsRådens förhållande granskas, de åtgärder, hvilka i afseende på Bankens säkerhet äro erforderliga, vidtagas, förändringar och tillsatser i allmänna lagen föreslås, och de ekonomiska författningar, som synas nödiga eller nyttiga, hos Konungen till verkställighetsbeslut anmälas. Alla dessa ämnen beredas, till ständernas samtliga afgörande, genom sju ordinarie, af ständernas ledamöter, lika många af hvarje stånd, besatta comitéer, eller utskott, näml. 1) Constitutionsutskottet, bestående af 24 personer, som mottager och till granskning genomgår Statsrådsprotocollerna; om det i dem upptäcker sådana åtgärder tillstyrkta, som uppenbarligen strida mot grundlagens föreskrift, remitterar det ett sådant förhållande till undersökning vid Riksrätt; men, om det finner, att rådslag blifvit gifna, som för rikets sannskyldiga nytta varit menliga, eller att en StatsSecreterare icke med nog nit och insigt sitt förtroende-embete förvaltat, anmäler utskottet detta för Ständerna, som sedan, i petitionsväg, kunna hos Konungen framföra sin önskan om ändring i grundsatserna för framtiden — ej i redan fattade beslut — ja, äfven till entlediganda anmäla den rådgifvare, mot hvilken anmärkning blifvit gjord. Dessutom eger detta utskott att behandla alla grundlagsfrågor, hvilka dock ej under den riksdag, vid hvilken de först blifvit väckta, kunna definitivt afgöras. 2) Statsutskottet, bestående af 36 personer, bör granska, utreda och till Riksens Ständers beslut uppgifva stats- och riksgäldsverkets tillstånd, förvaltning och behof. 3) Bevillningsutskottet, af 48

ledamöter, har att uppgifva de allmänna grunderna för den blifvande bevillningens fördelning samt författa förslag till densammas utgörande. — 4) Bankoutskottet, af 36 ledamöter, skall öfverse Bankens styrelse och tillstånd samt gifva föreskrifter för dess förvaltning. — 5) Lagutskottet, af 16 ledamöter, eger att utarbeta de från Riksens Ständers plena remitterade förslag, till stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af allmän civil-, criminal-, eller kyrkolag. 6) Allmänna besvärs- och ekonomieutskottet, af 48 medlemmar, har att, i anledning af väckta frågor, anmärka brister i allmänna hushållningen och föreslå ändringar till deras afhjelpande. 7) Expeditionsutskottet, af 12 personer, får sig uppdraget, att uppsätta de expeditioner, som af stånden gemensamt utfärdas, samt att redigera och författa Riksdagsbeslutet. — Utom dessa ordinarie utskott, må äfven, om Konungen det äskar, ett hemligt utskott af 12 ledamöter tillsättas, som har att med Konungen öfverlägga om sådana ärender, hvilka han pröfvar böra hemliga hållas, men öfver hvilka han dock önskar höra Ständernas tanka. Likaså kunna äfven Ständerne tillsätta serskildta utskott, att bereda några vissa, till de ordinarie utskottens handläggning icke hörande, ärenden, när sådant nödigt synes. — Dessförutan hafva Ständerne att vid hvarje riksdag: 1) tillsätta en af 48, utur hvardera ståndet valda, personer bestående nämnd, som eger att döma, huru vida högsta domstolens samtlige ledamöter gjort sig förtjente, att i deras vigtiga kall bibehållas,

eller om visse af dem kunna anses böra från utöfningen af Kohungens domsrätt skiljas. 2) Att välja fullmägtige, tre utur hvarje stånd, i Riksens Ständers Bank och likaså fullmägtige i Riksgelds-contoret. 3) Förordna om revisorer, sex af hvarje stånd, hvilka mellan riksdagarne, efter af Ständerna gifven instruction, skola öfverse och granska statsverkets, Bankens och Riksgäldscontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. 4) Tillsätta en af sex, för kunskaper och lärdom kända, personer bestående comité, hvilka hafva att vårda tryckfriheten. 5) Tillförordna en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd person, att, såsom Riksens Ständers Justitieombudsman vårda lagarnas efterlefnad och de allmänna hushållsanstalternas fortgång och fullkomning, med ett ord — enligt hvad en stor författare säger — "att på ett nationen värdigt sätt bidraga till den nya samhällsordningens utbildning". Årligen bör äfven Justitie-Ombusmannen af trycket utgifva en berättelse öfver den inre statsekonomiska och judiciella ställningen i riket, samt vid hvarje riksdag, till Ständernas lag-utskott, en dylik redogörelse för den, seden sistförflutna riksdag, löpande tiden ingifva. Äfven i Ständernas tryckfrihets-comité är han sjelfskrifven ordförande.

Ståndens organisering inom sig är följande: Högloflige Ridderskapet och Adeln utgöres af ättemannen för hvarje adelig familj, antingen han sjelf personligen, eller genom fullmagt till någon annan adelig person, vill sig vid riksmötet infinna. Detta

stånd samlas i Riddarhuset, der den af Konungen för riksdagen utnämnde Landtmarskalken förer ordet. — Högvördige Presteståndet utgöres, utom af Biskoparne och Pastor Primarius, af ett visst antal kyrkoherdar inom hvarje stift, valde af deras medbröder. Ärchebiskopen är här alltid sjelfskrifven ordförande. Välloflige borgareståndet utgöres af tio från Stockholm, tre från Götheborg och två eller en från de öfriga städerna skickade, bland deras borgare eller magistratspersoner valda, deputerade, med hvilka en fullmägtig för Fahlu Bergslag sig förenar. Talemannen för borgareståndet utnämnes af Konungen, vid riksdagens början, bland de anlända repsesentanterna. — Deremot välja Kronoskatte- och Frälseskatteegare af allmogen inom sig en fullmägtig för hvarje härad, och desse sålunda valde utgöra Hederværda Bondeståndet, hvars icke blott Taleman utan äfven Secreterare för hvarje riksdag Konungen utnämner. — Dessa fyra Talemän, jemte den utnämnda Secreteraren för Bondeståndet — som bör vara en skicklig, lagfaren och i landthushållningen kunnig ofrälse man — aflägga först ed inför Konungen, innan de i hvardera sitt stånd uppträda. — Hvarje riksdag öppnas med gudstjenst och predikan, hvarefter Konungen från sin thron på Rikssalen helsar Ständerna, och derefter kommer riksdagen i verksamhet, hvilken lagligen bör räcka icke längre än trenne månader efter den dag, då Konungen sin proposition om statsverkets tillstånd till Stats-utskottet aflemnat. Skulle inom denna tid icke alla göromål hinna att afslutas, anhålla

Ständerne hos Konungen om riksdagens förlängning. — Om alla grundlagsfrågor, likasom bevillningen, måste alla fyra stånden sig förena, om det afgifvande svaret skall kunna anses såsom *Ständernas* beslut. I alla öfriga gäller trenne stånds öfverensstämmande mening. Stadna två stånd emot två, så antingen förfaller frågan, eller, om den är af sådan beskaffenhet, att den icke kan förfalla, så utväljer hvarje stånd i sina serskildta plena genom allmän omröstning en nämnd, till förstärkning af det utskott, som målet handlaggt, och här varder den tvistiga frågan, medelst omröstning per capita, med Rikssens Ständers rätt afgjord. Bevillningen endast undantagen, gäller dock intet, af Ständerna taget, beslut, utan att Konungen, detsamma gillande, det med sin sanction bekräftat.

Hvad åter den verkställande magten beträffar, utöfvas den af Konungen genom Riks-Collegierna, hvilka äro följande: *Konungens Cancellie*, hvilket föredrager målen inför Konungen och Statsrådet. Det består af: *a*) Krigsexpeditionen, styrd af en StatsSecreterare, föredrager och utfärdar alla expeditioner, som röra krigsmagten till lands och vatten samt icke äro commandomål. — De mål, som årligen till krigsexpeditionen inkomma, uppgå till mellan två- och tretusende. — *b*) Cammarexpeditionen, styrd af en Stats-Secreterare; till den höra alla mål, som angå landthushållningen, bergshandteringen samt cammarverket i allmänhet, och pläga de vanligen uppgå till något öfver tusende för året. — *c*) Handels- och Finance-expeditionen, styrd af en Stats-Secreterare; till den höra

alla allmänna frågor, rörande kronans intrader, myntväsendet, penningrörelsen m. m., och pläga de till denna expedition inkomna mål årligen uppgå till mellan sexton och adertonde hundrade. — *d*) Ekklesiastik-expeditionen, också styrd af en StatsSecreterare, behandlar alla, årligen till omkring åttahundrade stigande, mål, som röra kyrko- och uppfostringsväsendet. De, till dessa expeditioner inkommande, målär o antingen besvärs-, befordrings-, ansöknings- eller anmälningsmål. — Till cancelliet hörer vidare *e*) Riksarchivet, som, styrdt af RiksArchivarien, förvarar alla rikets publica handlingar. *f*) Kgl. Bibliotheket, styrdt af Kgl. Bibliothekarien, vårdar den, genom rikets medel samlade och i hufvudstaden uppställda, bokskatten. — *g*) HofCancellerens bureau, styrd af HofCancelleren, som har serskild tillsyn öfver cancellie-ordningens efterlefnad och ärendenas gång inom statsexpeditionerna, samt öfver boktryckerierna i riket och tryckfrihetslagens iakttagande. Till följe deraf nämnes af HofCancelleren ordföranden i Boktryckeri-societeten, i hvilken alla, Svenska boktryckerierna rörande, ekonomiemål afgöras. *h*) Nedre Revisionen, hvars chef är JustitieCancelleren, från hvilken alla mål inför Konungens högsta domstol föredragas, och alla der fattade beslut expedieras. *i*) Cabinettet för utrikes brefvexlingen, hvars chef är StatsMinistern för utrikes ärendena och i hans ställe Hof-Cancelleren. *k*) Cancellie-Styrelsen, förd af Utrikes Statsministern, som, utom den yttre vården af Cancelliet i

allmänhet, har att, när Konungen det åskar, afgifva underdåniga betänkanden i åtskilliga politiska ämnen; att utnämna Consuler och handelsagenter; att hafva öfverinseende öfver convoy-commissariatet, post- och tabellverket m. m.; äfven att kalla till Cancellierätt, när sådant kan komma i fråga.

II) *Krigs-Collegium* har uppsigt och vård öfver allt, som angår landt-armeens beklädning, tross, utredning, mönstringar m. m. Det styres af en President och en vice President, hvilka böra vara militärpersoner, och består dessutom af så väl militära- som civila ledamöter. Målen företagas och afgöras der, dels af alla ledamöterna samfäldt, dels departementsvis, och är sjelfva Collegium fördeladt i Artilleri-, Fortifications-, Utrednings- Underhålls- och CivilDepartementerna. De här förekommande mål stiga gemenligen för hvarje år till omkring 13,000.

III) *Förvaltningen af sjöärendena*, der en amiralitets person är ordförande, och som dessutom består af 4 militära och 2 civila ledamöter, har inseende öfver den speciella förvaltningen å de orter, der rikets flottor och esquadrar äro eller kunna blifva förlaggde, omsorgen för deras tjenstbarhet, vidmagthållande, bemannande m. m. De här handlaggda målen pläga årligen stiga till ett antal af omkring 2000.

IV) *Cammar-Collegium*, bestående af en President och åtta CammarRåder, har att hålla vård om landets allmänna hushållning, om kronans slott, hus och gårdar, skogar och allmänningar, m. m. samt att iakttaga kronans rättigheter, i synnerhet

hvad som angår inkomsterna. Öfver vissa, dessa ärenden rörande, mål, hvilka i första instancen af Landshöfdinge-embetena afgöras, vädjas från dem till Cammar Collegium, som består af följande under-afdelningar: Cancelliet, Actuarii-Contoret, Referendarii Contoret, Civil- och Militiæ-Afräknings-Contoret, trenne Province-Contor (det första mottager, från Svearike och Gothland, det andra, från Götharike, det tredje, från Norrland inkommande, räkenskaper), Bytes-Contoret, Köpegods-, Reductions- och Donations-Contoret, Reductions-Cancelliet, Tull- och Licent-Contoret samt Archivet. Dessutom är det äfven, med hänseende till göromålen, indeladt i åtta departementer, hvardera under ett CammarRåds anförande. I detta Collegium förvaras rikets regalier, och under det samma hörer äfven Landtmäteri-Contoret, ehuru det är på serskild stat uppfördt och har afskildt arbetshus, samt Kongliga Myntet. — På visst sätt i förening med Cammar-Collegium står

V) *Cammar-Rätten*, som har den dubbla befattningen, att granska alla räkenskaper öfver statens inkomster och deras användande, samt att såsom domstol afgöra, huruvida de anmärkningar, hvilka emot uppbördsmän och redovisande blifvit gjorda, äro grundade. Denna rätt utgöres af en President, två CammarrättsRåder och fem Assessorer samt är indeladt i fem Revisions-Contor. De i Cammarrätten anhängiga mål pläga uppgå till omkring 600 om året.

VI) *Stats-Contoret* har tillåliggande, att emottaga och utassignera alla kronans rentor och intra-

der, som icke direct till vissa behof blifvit anslagna. I afseende på göromålen är det indeladt i fem StatsCommissarie-Contor och Kongl. Rentecammaren. Uppsigten öfver det hela föres af en President.

VII) *Commerce-Collegium* har att öfverlägga om, och dels för Konungen genom Finance-expeditionen föreslå, dels besluta allmänna författningar till handelns och näringarnes förkofran. Det är indeladt i trenne departementer: Handels-, Manufactur- och Justitiedivisionen, samt består af en President, 7 CommerceRåder och 7 Assessorer. Under detta collegium lyder dessutom Controllverket, bestående af en Öfverdirecteur, 2 Controlleurer, en Notarie och en Cancellist. De här anhängiga mål pläga ungefärligen uppgå till omkring 1700 på året. Årligen tillkommer det äfven detta collegium, att till Konungen ingifva en berättelse om fabrikernas tillstånd i riket, grundad på de från Hallrätterna inkomna rapporter.

VIII) *Bergs-Collegium* har blifvit inrättadt för att vårda bergshandteringen, men småningom, i likhet med de andra collegierna, erhållit en blandad administrativ och judiciell befattning Det består af en President, två BergsRåder och fyra Assessorer, utom underbetjening. De här hvarje år anhängiga mål utgöra omkring 700. Under detta collegium hörer dessutom ett laboratorium chemicum och ett laboratorium mechanicum, samt Jerncontoret.

IX) *Sundhets-Collegium* har styrelsen öfver allt, hvad som angår läkarevården och sjukskötseln, så väl hos rikets inbyggare i allmänhet, som vid armeen till lands och sjöss i synnerhet. Det utgöres af en Ordförande (Konungens första Archiater), en

vice Ordförande, 2 MedicinalRåder och 6 Assessorer. I förbindelse med detta collegium står dels Medico-chirurgiska Institutet, hvars ändamål är att befrämja grundelig erfarenhet och insigt i fältskärs- och läkarekonsten; dels äfven Seraphimer Ordensgillet, som har uppsigt öfver alla hospitaler, barnhus och lazarethèr i riket, med undantag af Danviks hospital och stora Barnhuset i Stockholm. —

Utom dessa, äro ännu ett par allmänna verk, fast de icke hafva collegii namn. Det ena af dessa är *General-Tull-Directionen*, som, bestående af en Ordförande och 7 af Konungen utnämnda ledamöter, har att vaka öfver de inkomster, hvilka genom tull-afgifter på utgående och inkommande varor tillfalla staten, samt att hålla tillsyn öfver iakttagandet af författningarna mot lurendrejeri och tullförsnillning. — *Allmänna Magazins-directionen* har sig uppdraget, att, till landtbrukets upphjelpande och säkerhet, både i bättre och sämre år bereda ett någorlunda jemnt sädespris, att bispringa behöfvande i landsorterna, samt att vid inträffande krig förse rikets flottor och armeer med spannmål. Detta verk består af en Ordförande och tre ordinarie ledamöter, utom, målen behandlande och expedierande, embets- och tjenstemän. — *Öfver-Hofjägmästare-embetet* har uppsigt öfver alla Kongl. Maj:ts och Kronans parker, gehäg och djurgårdar, samt att tillhålla jägare-betjeningen att dess skyldigheter fullgöra. *Öfverintendentsembetet*, som har att tillse och besörja, det alla publica byggnader blifva fast och smakfullt uppförda samt väl reparerade.

Detta om den allmänna och högre administrativa styrelsen. Hvad åter den lägre, eller så kallade landtregeringen, angår, så utöfvas den af Landshöfdingarne, Chefer för de ofvanföre uppräknade serskildta länen, och hvilka i sitt embete biträdas af LandsCameraren, LandsSecreteraren ock Länsbokhållaren. Detta embete har sig uppdraget att, i de detsamma underlydande län, befordra och bibehålla ordning och skick, vårda allmänna hushållningen, tillse, att vägar och de förresandes förfordran vidtagna anstalter äro i godt och ändamålsenligt stånd, att indrifva bevillningen och andra kronans inkomster samt dem till behöriga öfververk remittera, att verkställa alla fällda domar o. s. v. Dessa ärender låter Landshöfdingen fullgöra genom de honom underlydande Kronofogdar, Häradsskrifvare, Länsmän och Fjerdingsmän, hvilka, likasom Landshöfdingen sjelf, i allt hvad till revision hörer, sortera under Cammar-Collegium.

Verkställigheten af de, genom ekklesiastikexpeditionen utfärdade, af Konungen vidtagna, kyrkoförfattningar besörjes åter af Consistorierna, hvilka tillika hafva närmaste vården om undervisningsanstalterna i Stiften. Hvarje Consistorium (med undantag af de i Götheborg, Hernösand och Visby, der inga Domprostar finnas) utgöres af en Biskop, såsom ordförande, en Domprost, såsom vice ordförande, och sex Professorer eller Lectorer, såsom bisittare. Consistorierne communicera med de utnämnda Contractsprosterna, och dessa åter med Kyrkoherdar och Capellaner i sina contract eller

prosterier. *Stiften* i Sverige äro: Ärchestiftet, omfattande Upland, Helsing-, Gestrik- och en del af Södermanland samt Vestmanland; Linköpings stift, omfattande Östergöthland och en del af Kalmar och Jönköpings län; Vesterås stift, omfattande Vestmanland och Dalarne; Skara stift, innefattande egentliga Vestergöthland; Strengnäs stift, omfattande större delen af Södermanland och Nerike; Vexiö stift, inbegripande hela Kronobergs- och en del af Jönköpings län; Lunds stift, innefattande Skåne och Blekinge; Götheborgs stift, innefattande Bohuslän samt en del af Mariestads och Elfsborgs län; Carlstads stift, omfattande Vermland; Kalmar stift, innefattande nedre delen af Kalmar län och Öland; Visby stift, innefattande ön Gothland, och slutligen Hernösands stift, inbegripande hela Norrland. Alla dessa stift styras, som sagdt är, af Consistorier, hvilka hafva att vårda kyrkodisciplinen, tillämpa kyrkolagen, upprätta förslag till ledigblifna pastorater och sacellanier — med undantag af de patronella — och utfärda fullmagter för kyrkoherdarne vid de consistoriella pastoraterna, liksom för stiftens samtliga scholbetjening. Vid hvarje stift är nämligen en högre läroanstalt, eller så kalladt Gymnasium, som upptager lärjungar från de underlydande Trivialscholorna och demitterar dem från sig till universiteterna i Upsala och Lund. — Utom de nämnda Stifts-consistorierna, äro äfven Hof-Consistorium, der ÖfverHofpredicanten — och Stads-Consistorium, der Pastor Primarius är ordförande. Och vid universiteterna äro af de ekklesiastica

alldeles oberoende de så kallade Consistoria Academica, hvilka hafva att sköta läroverkets egna angelägenheter, dess inkomster och underlydande hemman.

Medicinal-vården åter besörjes af 41, öfver alla rikets landskaper kringspridda, Provincial-Medici, till hvilkas biträde dessutom åtta medhjelpare äro förordnade. Vidare har hvarje stad sin serskilda Stads-physicus, och hvarje regemente sin RegementsLäkare, med honom underlydande fältskärer, eller underläkare, hvilkas antal förminskas eller ökas efter behofvet. ProvincialMedici och RegementsLäkare måste ovillkorligen vara promoverade Medicinæ Doctorer; Stadsphysici åtminstone Chirurgiæ Magistrar; och, för att kunna söka en underläkare beställning, bör chirurgiæ studiosi examen vara tagen. I alla rikets städer och äfven på vissa tracter af landsbygden äro åtminstone en, stundom äfven flere, å stora Barnsbördshuset i Stockholm af Artis Obstetrices Professorn theorethiskt och praktiskt undervisade samt af Sundhets-Collegium privilegierade, barnmorskor antagna. — Äfven finner man nästan i hvarje landskap en eller flera, under någon viss berömd läkares eller provincial doctors uppsigt ställda, helsobrunnar, hvilka om somrarna, från medlet af Juni till slutet af Augusti, besökas. De i Sverige berömdaste och mest besökta äro: *Loka*, belägen i Vestmanland, i synnerhet berömd för sin, mot flera sjukdomar ganska verksammer gyttja; *Sätra*, äfven i Vestmanland, belägen nära Sala; *Porla*, i Nerike, en nyligen beprôfvad och godkänd helsobrunn, hvars vatten i synnerhet skall vara kraftiga mot ögonsjukdomar; *Medevi*, den äldst be-

gagnade af alla Sveriges helsokällor, i den vackraste tracten af Östergöthland, liggande 3ne mil från Vadstena; *Ragnilds-källan*, vid Söderköping, skall, enligt legenden, hafva ett miraculöst ursprung och nyttjades redan under påfvetiden af sjuklingar till helsans återvinnande; *Runneby*, i Blekinge, vid den vackra, ansenliga, Carlskrona underlaggda, köpingen af samma namn; *Ramlösa* i Skåne, ¼ mil från Helsingborg, i sednare tider den mest besökta af Sveriges helsobrunnar.

Så väl till skogarnas hägn, planteringars befordrande som vilddjurs utrotande, äro i landsorterna tillförordnade sju Öfverjägmästare och Jägmästare, en Holz-Furst, 28 Hejdridare, nära 200 skogvaktare, samt omkring 40 kronoskyttar, djurvaktare, landtjägare, jägare, grindvaktare och drängar. De äro alla uppförda på ordinarie stat, till åtnjutande af dels indeld dels penningelön, och äro skyldige en hvar, att, utom anställande af årliga skallgångar, göra sex rofdjurs skall om året, utan belöning af skattepenningar.

Beträffande åter skipandet af den så väl medborgliga, som brottmåls-rätten, hvilken, i den ännu gällande Sveriges rikes lag af år 1734, tillsammans med de, den förklarande, utvidgande eller inskränkande, sedermera utgifna, förordningar, bestämmes, så besörjes det, i närmaste instancen till Konungens högsta domstol, af rikets trenne Hofrätter: Svea-Hofrätt, bestående af en President, en vice President, nio Hofrättsråder och tolf Assessorer; Götha Hofrätt, med en President, en vice President, sju Hofrätts-Råder samt tio Assessorer; och Skånska Hofrätten, som utgöres af en President, två HofrättsRåder

och fyra Assessorer. Dessutom är en serskild KrigsHofrätt, sammansatt af en Generalsperson, såsom ordförande, tvänne Öfverstar, trenne andra regementsofficerare, samt de båda KrigsJustitiarierna, den ena för flottorna, den andra för landtarmeen, — som har att efter krigsarticlarna, med allmänna lagen jemnförda, döma öfver militära förbrytelser. Under de civila Hofrätterna, nämligen: under Svea Hofrätt lyda åtta lagsagor, under Götha Hofrätt sex, och under Skånska Hofrätten två. Hvarje lagsaga förestås af en Lagman, som, tillika med tolf, från hvarje lagsagan underlydande härad valda, de äldsta nämndemän, eller de så kallade häradsdomare, en gång hvarje år håller Lagmansting, och der, likasom de der afgjorde mål, då parterne dermed ej åtnöjas, vädjas till Hofrätten, upptagas, till vidare behandling, undersökning och afdömande, alla de civila mål, som till Lagmansrätten blifvit vädjade från Häradsrätterna. Desse utgöras af en Häradshöfding, tillika med tolf besutna fria bönder utur häradet, eller så kallade nämndemän, och sådana häradshöfdingedömen äro under Svea Hofrätt 39, under Götha Hofrätt 40 och under Skånska Hofrätten 10. Hvarje Häradshöfding är pligtig, att i hvardera sin domsaga underlydande härad hålla fyra ordinarie ting om året, utom på Landshöfdingembetets requisition och Hofrättens förordnande, de Urtima- eller Extrating, som inträffande omständigheter gjort nödvändiga. Från dessa hänskjutas, som redan nämndt är, alla civila tvister, i händelse af vad, till Lagmansrätten; men alla brottmål gå genast directe till Hofrätten, att der vidare pröfvas. Till Krigshofrätten åter remitteras sådana mål,

hvilka först vid de inom regementerna hållna krigsrätter blifvit handlaggda. Till Hofrätterna vädjas äfven från de i hvarje stad varande, af en Borgmästare och tolf bland statens borgerskap utvalda rådmän bestående, Rådhusrätter — svarande mot Lagmansrätterna på landet — till hvilka åter i civila tvistemål vädjas från de, häradsrätterna på landet motsvarande, i de flesta, eller större, städerna befintliga, Kämnärsrätter, som utgöras af en Rådman, såsom ordförande, fyra kämnärer och en notarie. Äfven hänskjutas till Hofrätterna de mål, som af de Akademiska Consistorierna afgöras, emedan de ega domsrätt, ej blott öfver studerande vid universiteterna, utan äfven öfver andra under universitetets hägn upptagna personer. Liksom också alla tvister mellan ledamöter af ridderskapet och adeln samt adeliga vederlikar, såsom i första instance, till Hofrätterna instämmas. — De serskildta bergslagens invånare dömas åter enligt bergsordningen, med allmänna lagen jemnförd, vid de så kallade Bergstingen, der en Bergmästare är ordförande, och finnes det i Sverige elfva sådana bergmästaredömen, från hvilka sedan vädjas till Bergs Collegium. Alla juridiska mål, mellan peroner, hörande till Konungens hof, afgöras vid Öfre och Nedre Borgrätten. Andra åter, i afseende på handtverkier, lurendrejeri och tullförsnillning, upptagas vid Hall-, Tull- och Accisrätterna, som hafva sin högre instance i Commerce-Collegium.

I anseende till Sveriges vidsträckthet äro dess klimatiska förhållanden, beredde af landets geogenetiska beskaffenhet och dess rikedom på stillastående vatten, sjöar och strömdrag, mycket omvex-

lande; men endast på den fjellsträcka, som delar Norrige från Sverige, ligger denna eviga snö, inom hvars område all vextlighet måste upphöra. Den tilltagande kölden betecknas annars, på ett talande sätt, af de här vexande trädslagen. Valnöt-trädet vexer endast i Skåne. Boken träffas icke, åtminstone icke vild, högre upp än vid Omberg i Östergöthland. Ekar blifva redan rara mellan Stockholm och Upsala. Ofvanom Hernösand frodas hvarken äppel-, päron-, eller plommonträd. Körsbärsträdet låter odla sig något längre upp. Med Luleå Lappmark upphör granen att vara vexande. Ännu 900 fot högre upp vexer tallen, och ungefär till lika höjd alen. Björken, rönnen och häggen sträcka sig deremot bortom Sveriges yttersta gräns mot norden. Af bärslag, mogna vinbären ännu i Vesterbotten. Annars tillhöra åkerbär endast de nordliga, lingon, hjortron, blåbär, hallon och smultron åter de nordliga så väl som de sydliga orterna.

I Sveriges skogar, fast icke lika eller i lika mängd på alla orter, utan varierande efter temperaturen, lefva följande rofdjurs slag: björnen, vielfrasen, fjellrackan, vesslan, lekatten, morden, uttern, lodjuret, gräfsvinet, vargen och räfven. Af andra däggande djur: elgen, rehnen, bäfvern, caninen, rådjuret, haren, två arter ekorrar och 8 arter råttor. Vid våra kuster finnes äfven i temlig ömnighet sjählen. Af tama djur trifvas bland oss åter katten, hunden, bocken, fåret, tjuren och hästen. Af roffoglar finnas här 40 serskilda arter, af vattenfoglar 70, af tättingklassen 80. Dessutom finnas här ganska många sångfogel-

slag, och hvilken rikedom Sveriges skogar, i synnerhet de norrländska, ega af tjädrar, orrar, ripor, hjerpar och rapphöns, känner en hvar, som spisat dessa läckerheter på de förmögnares och förnämares bord. Af foglar trifvas här väl, såsom tama, de vanliga hönsen, gäsen, ankan, kalkonen, svanen och påfogeln. — Fiskslagen, i de många Svenska sjöarne, äfvensom vid dess vidsträckta kuster, räknas till 18, och de serskilda arterna till 127. De allmännast kända och begagnade äro mörten, aborren, gäddan, braxen, ålen, laxen, siken, torsken, sillen och strömmingen. Våra amphibier äro blott grodor, ödlor och ormar, af hvilka här dock icke finnas några hvarken af betydlig storlek eller giftighet. Så mycket större är antalet af Svenska insecterna, af hvilka för deras gagnelighet endast må nämnas kräftan och det flitiga biet, hvilket, i rikets sydliga provincer, framför allt på Öland, väl vårdas och begagnas. I synnerhet får det af den på svedjelandet vexande ljungen en rik och gifvande föda.

Hvad de i Sverige odlade sädesarter angår, så utgör råg i alla de med en bättre jordmon försedda och under ett blidare luftstreck belägna landskaper, i de öfriga dels korn, dels hafra, hufvudsädet. Derjemte odlas här med framgång, fast med någon omvexling efter provincerna, hvete, ärter, bohvete, lin och hampa, samt af jordfrugter egentligen potatoes, hvilka, efter Pommerska kriget under Kon. Adolph Fredriks regering till Sverige införda, i betydlig grad undanträngt de fordom så vanliga rofvorna. I allmänhet har åker-

bruket — hvilket egentligen under den tid, då Liefland och en del af Esthland var Svenska kronan underlydande och den i dessa länder så ymniga skörden höll ett betydligt underpris under den med mera besvär och kostnad framkallade Svenska, börjat förfalla — i sednare tider till den grad stigit, att, då för icke länge sedan nödvändigheten att införskrifva spannemål gaf Svenska handelsvågen en stor undervigt, har man på de sednaste åren till och med icke utan fördel härifrån till andra länder kunnat utskeppa spannemål, och det oaktadt, fastän äfven ett ganska betydligt quantum årligen till brännvin förbrukas, håller sig säden i ett, mot andra lifsförnödenheter oproportionerligt lågt pris.

Dessa sädesarter odlas på 65,011 hela mantal eller hemman, hvilka, efter arten och höjden af sitt beskattningssätt, eller sin så kallade jordeboks-beskaffenhet, äro af trenne hufvudslag, näml. krono-hemman, omkring 15,000; skatte- och krono-skatte, omkring 30,000, samt frälse- och frälseskatte, omkring 17,000. Det af skatter minst betungade slag af egendomar, utur sistnämnda klass, äro de så kallade säterierna eller adeliga sätesgårdarne, till antalet 3462, hvilka fordom endast af ledamöter utaf Ridderskapet och Adeln kunde få besittas, men kunna, efter år 1809, nu mer af hvem som heldst egas, liksom de, jemte boställen, efter nämnda tid utrusta den afdelning af Svenska krigsmagten, som kallas förstärkningsmanskap, då de åter fordom voro befriade från tungan att deltaga i landsförsvaret. Denna, likasom vissa andra friheter, skulle dock säteriet förlora, om dess egare försummade

att det samma, på ett för ett herresäte passande sätt, bebygga. I följe deraf hafva vi också flera säterier, gemenligen anlaggda i de vackraste tracter, från tiderna af Svenska adelns betydligare förmögenhet, ganska väl bebyggda och försedda med präktiga försköningsanläggningar. Då kännedomen af dem äfven på sitt sätt hörer med till öfversigten af fäderneslandets tillstånd, må man här nämna några af de märkvärdigaste bland dessa praktfulla herresäten, uppräknade efter landskaperna. I Upland, utom de närmast Stockholm belägna, redan nämnda, Kongl. Lustslotten, må då hågkommas: Rådmansö, Lindholmen (Gustaf Vasas födelsestad), Rydboholm (der Gustaf Vasa uppföddes), Vallstanäs, Edsberg, Vånnegarn, Djursholm (fordom Fältmarskalken J. Banér tillhörigt), Skokloster (hvars präktiga slott år uppbygdt af Fältmarskalken C. G. Wrangel), Stäke, Ekolsund (fordom ett Kongl. Lustslott), Karö, Fånö (RiksCancelleren Oxenstjernas födelsestad), Grönsö, Söderfors, Örbyhus (fordom ett Kongl. slott, der den olycklige Kon. Erik XIV, för sin broders mordanslag, slöt sina dagar) och Löfsta. — I Södermanland: Vällinge, Christineholm, Tistad, Tärnö (bekant från Gustaf Vasas ungdomshändelser), Åkerö, Sparreholm, Yxstaholm, Stafsjö (der ett präktigt canongjuteri är anlagdt), Hörningsholm, Tullgarn (Hennes Kongl. Höghet Princessan nu tillhörigt), Skenäs, Sturehof, Stenhammar och Säfstaholm. — I Nerike: Ekeberg, Göksholm (under hvilket lyder den holme i Hjelmaren, der den store Engelbrecht, af Göksholms egare, mördades), Segersö, Skogaholm och Stjernsund.

— I Vestmanland: Swanå, Engsön, Sidön (fordom RiksCancelleren A. Oxenstjerna tillhörigt), Sura (med en urgammal, temligen väl bevarad, borg), Axholm, (der Ebba Brahe vistats), Gäddeholm och Stäholm. — I Dalarne: Ornäs (der Gustaf Vasa under sin flykt en tid uppehållit sig) och Grängshammar. — I Östergöthland: Stegeborg (med en präktig ruin efter det fordna slottet, i hvilket Kon. Carl X Gustafs broder bodde), Olivehult, Finspång (med dervarande styckebruk och stångjernshamrar), Löfstad, Stureforss, Mauritsberg, Regnaholm, Landbohof och Brokind. — I Kalmar län: Fogelvik, Tuna, Hagelorm, Em, Bankeberg, Odensvi, Odensviholm, Nygård, Vinäs, Bleckhem, Misterhult, Knapgården och Värnanäs (der fordom RiksCancelleren A. Oxenstjerna bott). — I Jönköpings och Kronobergs län; Bergqvara, Ekesjö-Hofgård, Engaholm, Gripenberg och Toftaholm. — Vestergöthland: Dagsnäs, Dala, Marieholm, Hellekies, Lechö (fordom en Kongsgård, skänkt af Ständerna åt Fältmarskalken Adlercreutz), Gunnarstorp, Ebbetorp och Haneström. — I Vermland: Bofors, Gustafsvik och Carlslund. — I Dalsland: Quantensburg. — I Skåne: Krageholm, Örveds closter, Svaneholm, Lindholmen, Pörringe, Flyinge (med ett dervid anlagdt stuteri), Bärsebäck, Knutstorp, Hofdala, Ljungby, Beckaskog (såsom Öfverste-boställe för södra Skånska regementet, eges det nu af H. K. H. KronPrinsen), Hofdala, Gyllebo, Dragsholm, Häckeberga, Maltesholm, Marsvinsholm och Kulla-Gunnarstorp. — I Halland: Björkholm, Stroxsjö, Jönsjö, Tjoleholm, Rässared, Stjernarp och Sperlingsholm. — I Bohuslän: Ström och Rös-

torp. = I Blekinge: Johannishus, Djupadal, Marielund och *Sölvitsborgs* slott. Och äro en del af dessa herresäten i Grefve Dalbergs, i Linnerhjelms och Tersners präktiga gravurverk afteknade och beskrifna. Säterierne hafva från äldre tider blifvit brukade, dels genom de bönder, hvilka bebo frälse- samt rå- och rörshemman, dels äfven genom de på säteriets egna egor boende torpare, hvilka, mot skyldigheten att utgöra vissa dagsverken — sällan flere än tre — i veckan till herrgården, hafva, utom boningshus, viss åker, ängs- och betesmark åt sig utmätt, oftast så tillräckligt, att vid torpen kunde födas en häst och sex à åtta boskapscreatur. Derifrån den välmåga och det förnöjda lynne, som hittills utmärkt äfven Sveriges arbetsklass, hvilken, ehuru lydande under annan medborgares befäl, dock hade något verkligen eget, att dermed underhålla hustru och barn. Men, med det i sednare tider uppkomna ekonomiska betrycket, har en viss snikenhet efter snar vinst infunnit sig hos godsegarne, och denna, i förening med lusten att apa utländska förhållanden, har verkat, att det gamla skicket förkastades, och på flera ställen hafva torplägenheterne blifvit laggda till gården, för hvars bruk så kallade stattorpare blifvit inrättade, hvarigenom man haft den fördelen, att få gårdarne illa skötta och att omgifvas med eländiga, trasiga och i djupaste armod nedsänkta, på visst sätt lifegna; ty genom den skuld, i hvilken de arma stattorparne häfta till godsegaren, hafva de ingen annan utsigt att komma undan

hans ok, än den att slutligen från sina usla, osnygga hyblen blifva utvräkta.

Af de så kallade krono-hemmanen, äro en del anslagna till boställen för militär-, civil- och ekklesiastik- tjenstemän, och räknar man antalet af sådana boställen till omkring 4,812 hela hemman, hvilka äro mer eller minre goda och af dels inskränktare dels vidsträcktare egor. De äro äfven på mycket olika sätt häfdade. De bäst odlade och skötta äro prestgårdarne, och de sämst brukade åter de lägre officersgradernas boställen. I anledning deraf har den författning i sednare tider blifvit vidtagen, att genom KrigsCollegii försorg militärboställen för innehafvarens räkning skola utarrenderas. Derigenom har dock det onda blott i obetydlig grad blifvit afhjelpt, ty, då man sökt uppdrifva arrendet till den möjligen högsta summa, har följden blifvit, att arrendatorn icke kommit ut med sitt arrende, och att man derföre beständigt måst göra ombyte.

Men utom dessa landthemman drifves åkerbruk äfven af flera städer, på den till 57,581 tunnland uppgående jord, som blifvit dem anslagen, i mening, att på den skulle odlas fabriksvexter. För detta ändamål begagnas den väl af de större städerna, kring hvilka tobaksculturen i synnerhet blifvit högt uppdrifven; men vid de smärre har man skiftat denna jord mellan borgrarne, hvilka å dessa sina tegar så säd eller plantera potatoes. Annars delas Sveriges städer i uppstäder, hvilka ligga in i landet och endast drifva inrikes handel, samt i stapelstäder, hvilka, liggande vid hafvet, handla på utrikes orter, bland hvilka Stockholm, Götheborg, Norr-

köping, Carlskrona, Malmö och Gefle äro de största och folkrikaste. De för närvarande med stadsorganisation och privilegier försedda städer äro 84, med omkring 160,000 invånare. Efter år 1810 beslöts väl anläggandet af tvänne nya städer: Carl Johans stad, strax bredvid Torneå, och Oscars stad i Vermland; men de hafva icke kunnat komma upp, och stadsprivilegierne lära nu mer vara återtagna. Dessutom finnas i riket 28 större köpingar och lastageplatser, vissa stapelstäder underlaggda, och hvilkas invånare uppköpa ortens landtmannavaror samt derifrån utsända dem. De fartyg, dessa Sveriges sjöstäder ega och använda, stiga till ett antal af omkring 900, och det till deras bemannande använda sjöfolk till omkring 7000 personer. Hvad de på städerna fördelade handlande, med deras betjening, angår, steg deras antal år 1813 till 6,238 personer. Utom de vanliga handtverkerier, idkas i städerna följande fabriksrörelser: 1) klädesväfnad, drifven år 1814 öfver hela riket på 293 stolar. 2) Siden- och halfsidenväfnad på 291 stolar. 3) Bomulls- och linneväfnad på 75 stolar. 4) Ylletygsväfnad på 48 stolar. 5) Strumpväfnad på 219 stolar. 6) Segelduksväfnad, hvars stolar icke blifvit uppgifna. 7) Bandväfnad, på 112 stolar. 8) Cattunstryckerier, till antalet 12. 9) Tobaksfabriker, 87. 10) Sockerbruk, 38. 11) Såpsjuderier 22, af hvilka det största är anlagdt i Mariefred, samt 12) fyra stycken mechaniska factorier. — På landsbygden åter anlaggda fabriker äro: 1) pappersbruk, 24 till antalet, bland hvilka må nämnas Tumba, som arbetar för bankens räkning,

och Klippan, beläget i Skåne, för dess utmärkt goda papper. 2) Glasbruk, 15. 3) Krutbruk, 4. 4) Porcellainesbruk, 2. 5) Kimröksbruk, 4. 6) Potaskebruk, 1. 7) Stärkelsebruk, 1. Och dessutom flera tegelslagerier, spridda öfver hela riket. Hvad slutligen bergsbruket angår, länge anseddt som Sveriges hufvudnäring, så lärer masugnarnes antal vara 330; stångjernsbruken 392; kopparverken 7; silfververken 3; messingsbruken 4. Dessutom 8 alunbruk, ett bleckbruk, ett svafvelbruk, tvänne gallmejebrott och ett stenkolsverk.

Utaf dessa näringars idkare och dessutom af Sveriges öfriga invånare utgick år 1821 i bevillning till staten en summa af 6,457,170 Rd. Banco. Dessutom utgöras statens intrader af tullmedlen, postmedlen, convoymedlen och lotspenningarne, Lagmans- och Häradshöfdinge-rentan, saköremedlen och danaarf, kronoparker, kronofiskerier och allmänningar. Dessutom uppbär kronan jordeboksrentan, brukstionde, hammarskatt och bevillning för skattlaggda qvarnar, derjemte den vinst, som nummerlotteriet årligen inbringar, samt afkastningen utaf de för kronans räkning bortarrenderade kongsgårdar. Inkomsterna, från den Sverige underlydande Vestindiska ön St. Barthelemi, ingå åter icke i statsverket, utan äro lemnade åt Konungens fria disposition, som använder dem till understöd för vissa inrättningar eller enskilda personer. — Den af hvarje län utgående bevillningen upptages af Häradsskrifvarne och Kronfogdarne, insättes i landtrenteriet, och derifrån öfversändes den till Stats-Contoret, som låter deponera medlen i Riksens Ständers

Bank. Denna, ursprungligen en privat, inrättning blef slutligen år 1664 af de tre första stånden garanterad, i hvilken garantie bondeståndet först efter år 1800 deltagit. Nu förvaltas detta verk af Fullmägtige från alla fyra stånden, och är det skiftadt i trenne afdelningar. Lånebanken försträcker penningar mot en viss modererad renta och mot inteckning i landtegendom. Bancodisconten utlånar penningar på tre eller sex månaders tid, mot såsom vederhäftig godkänd borgen. Och Vexelbanken, der depositioner, så af kronan, som af privata, emottagas mot utgifna reverser, eller så kallade Banco sedlar, hvilka allmänneligen såsom mynt gälla, emedan de äro förbindelser, hvilka, enligt ordalydelsen, böra inlösas med rikets reella mynt. Detta är dels af guld, af silfver, eller koppar. Guldmyntet, eller Svenska ducaten, håller, enligt myntordningen, 23 karat och 5 grän, samt invexlas nu mot 5 Rd. B:co, Svenska Specie Riksdalern åter bestående af 48 skillingar, hvarje skilling i silfver innefattande $11\frac{1}{7}$ äss bergfint, och således utgör riksdalern $608\frac{8}{9}$ äss brutto. Det öfriga silfvermyntet är: plåtsycket, innehållande 16 skillingar i silfver; tvåplåtstycket; åttaskillingsstycket; sexskillingsstycket och tvåskillingsstycket. Alla dessa präglas å Kongliga Mynthuset i Stockholm. Rikets af koppar bestående skiljemynt: enskillingar, halfskillingar, fjerdedelsskillingar och runstycken, af hvilka tolf motsvara en skilling — myntas åter hittills vid Avestads kopparverk.

Med dessa, sålunda inflytande och förvarade, medel bestridas statens allmänna utgifter och löna-

till en del dess tjenstemän. Dock må det erinras, att samteliga ordinarie presterne, hela den indelade armeen och åtskilliga på landet stationerade civila embetsmän hafva boställen, och gå de förras boställen öfver hela riket till nära 1,900, de sednares åter nära till 500 hela hemman — samt att de Akademiska lärarne lönas genom afkastningen utaf de universiteten underlaggda gods. Rent af med penningar ur StatsContoret lönta äro åter de civila tjenstemännen vid rikscollegierna, Hofrätterna och till en del vid länstaterna, samt vidare hela den värfvade militärstyrkan, som utgöres af tvänne garder till fots och ett gardes regemente till häst, trenne artilleriregementer, ett garnisonerande infanteri, och ett husarregemente i Skåne. Armeens, flottas militärstat, fortifications- och fältmätningscorpsen, liksom äfven officerarne vid amiralitetet, äro satte på värfvad fot, men kronans båtsmän hafva indeldta hemman. Imellertid äro äfven de utur StatsContoret gående löner bestämda i spannemål, fast de lösas med penningar, efter den för hvarje år, enligt medelpriset i alla provincerna, bestämda riksmarkegången, och råder det förhållande mellan rikets tjenstemanna corps, att samtlige lärare och öfningsmästare äro 763, prester, studerande och kyrkobetjening 7070, civila embetsmän, läkare och fältskärer inberäknade, 9485. Den ständiga militärstyrkan åter stiger till 48,800. Här underhålles alltså en embetsmannaklass af 66,184 personer, då åter näringsidkare af alla slag, tillsammansräknade, icke stiga till högre antal än 70,000, och den jordarbetande bondklassen, fiskare och skärgårdsbönder in-

beräknade, ei uppgår till högre personal, än 594,042, och hela Sveriges folkmängd, enligt tabellverkets uppgift för år 1815, utgjorde, af mankön 1,176,967, och af qvinnkön 1,288,099 personer. Det torde således icke vara utan skäl, som man klagar öfver ett disproportioneradt stort antal af tjenstemän i Sverige, och detta antal förökas årligen, till följe deraf, att fäderne tycka, att näringarne gifva dem sjelfva en så torftig och osäker bergning, att de önska skaffa sina barn åtminstone den visst och bestämdt påräkneliga andelen af, som ordspråket lyder, kronans kaka, eller lön af staten. Och, så länge icke jordbruk, bergverk och näringar kunna komma i ett mer afgjordt lönande skick, skall visserligen förhållandet fortfara att vara sådant, och inga anstalter synas för det närvarande tjenligare till det ondas afhjelpande, hufvudsakligen grundadt på näringarnas betryck af för dryga skatter, än indragningar i statens betjening, så väl den militära, som civila.

Efter freden i Kiel, år 1814, då Norrska nationen ville uppträda såsom fri och sjelfständig bland Europas folkslag, utarbetade den, vid ett allmänt möte, för sig en statsförfattning, hvilken, efter föreningen med Sverige, i hufvudsaken blifvit bibehållen, blott efter omständigheterna modifierad i vissa puncter; och dessa, så vida de afse några genom föreningen med Sverige uppkomna constitutionella förhållanden, äro närmare bestämda i den år 1815 upprättade Riks-acten, kvilken har full grundlagskraft. De hufvudsakligaste stadganden af Norriges regeringsform äro följande:

Norrige skall vara ett eget fritt och sjelfständigt rike, hvars styrelseform är inskränkt monarchisk, och dess Konung, hvilken vid 18 år anses fullmyndig och måste vara af den Evangeliskt Lutherska trosbekännelsen, är alltid tillika Konung i Sverige, med hvilket rike alltid hädanefter Norrige i oupplösligt förbund skall vara confedereradt, dock så, att de båda ländernas hvarken financiella författning eller regering må sammanblandas. Den Norrska regeringen måste föras enligt detta rikes serskilda constitution, som bestämmer, att verkställande magten är hos Konungen, hvars person är helig och för sina beslut icke kan anklagas. Ansvarigt inför Nationen är deremot det Råd, i och med hvilket Konungen styrelsen utöfvar. Detta råd består af RiksStåthållaren, en StatsMinister och sju StatsRåder. Af dessa äro StatsMinistern och tvänne StatsRåder alltid hos Konungen, hafvande säte och stämma i Svenska StatsRådet, i frågor om alla mål, som gemensamt röra båda rikena. Med de öfriga fem StatsRådernas råde förvaltas styrelsen i landet, under Konungens frånvaro, af RiksStåthållaren, hvilken måste vara en infödd Svensk eller Norrsk, för redlighet, patriotism, insigt och duglighet väl känd, man. Så snart Konungen är i Christiania, der regeringen har sitt säte, är RiksStåthållaren att betrakta blott såsom den förste ledamöten af Statsrådet; då Konungen åter är i Stockholm, är åt RiksStåthållaren uppdragen utöfningen af vissa bland Konungens prerogativer. Dessa bestå deruti: att Konungen, likväl efter öfverläggning med sitt Råd, kan upphäfva eller utfärda förord-

ningar, angående tull, handel, näringar och polis; dock gäller denna åtgärd ej längre, än till nästa Storthing, som granskar och närmare bestämmer den. Vidare tillkommer det Konungen att utkräfva de af Storthinget beslutna skatterna, och äger han ensamt rättighet, att i förbund med fremmande magter ingå samt att krig börja och fred sluta. Han är nämligen ensam högste befälhafvaren öfver rikets landt- och sjö-armée. Äfven eger han, efter öfverläggning med sitt Råd, ej blott att tillsätta alla civila, andliga och militära embeten, utan äfven att benåda brottslingar och efterskänka de dem ådömda straff och böter. — Alla Konungens beslut måste dock — commandomål undantagna — för att ega gällande kraft, vara contrasignerade af den, som målet i Statsrådet föredragit. Der måste alltid ett noggrannt protocoll föras, i hvilket hvarje ledamots serskildta yttrande bör finnas upptaget. Om någon ledamots ord ej i protocollet finnas, anses han hafva tillstyrkt den vidtagna åtgärden, och, om denna befinnes för riket skadlig eller constitutionsvidrig, må denna ledamot, enligt anmärkning, af Storthinget derföre till ansvar ställas. I sådan händelse förenar sig Lagthinget med Norriges högsta rätt till en RiksRätt, hvilken afgör målen både i första och sista instancen. — Den lagstiftande magten utöfvas af Norrska folket, hvilket, genom sina ombud, hvart tredje år, den 1 Februari, samlas i Christiania till lagtima Storting; men till urtima kan det kallas under tiden, när Konungen så nödigt finner. Det Norrska Storthinget består af tvänne afdelningar; ett Lagthing och

ett Odalsthing, och ett i odalsthinget föreslaget och fattadt samt af lagthinget utarbetadt beslut eger laga kraft, så snart Konungen det med sin sanction bekräftat. Ogillar åter Konungen beslutet, förfaller det tills vidare; men, om ett och samma beslut, vid 3 stortbing å rad, oförändradt vidtages, eger det laga kraft, äfven om Konungen dertill skulle neka sitt bifall. — Till ledamöter af stortbinget — hvilkas antal ej får vara ringare än 75 och icke högre än 100 personer — kunna endast de Norrska medborgare välja eller väljas, hvilka fyllt 25 år, fem år i Norrige varit bosatte, äro eller varit embetsmän, ega eller arrendera jord på landet, äro borgare i köpstäderna eller i dem ega jord, minst af 300 riksbankdalers värde.

I afseende på inrättningarna till befordrande af verkställighet i Konungens beslut, är förhållandet i Norrige, efter föreningen med Sverige, ungefär detsamma, som tillförene. Så är riket indeladt i fyra Stiftsamter: tvänne sunnan- och tvänne nordanfjells. Hvardera af dessa styres af en StiftsAmtman, svarande ungefärligen mot Landshöfdingar i Sverige. Under dem föres förvaltningen af Amtmän, och under dem igen af Stiftsamt-skrifvare och Fogdar, hvilka hafva att af egendomsegare och bönder indrifva kronans skatter, och att öfverlemna dessa penningar till Stiftsamtskrifvarne, som åter remittera dem till de Kongliga Casseurerna för de trenne uppbördsdistricten, i hvilka Norrige är indeladt, nämligen i det Sunnanfjeldska, Bergenhusiska och Trondhiemska districtet. De fyra

Stiftsamten äro åter: 1) Christiania, eller Aggershus, stift, med derunder lydande fem amter. 2) Christiansands stiftsamt, som innefattar fyra amter. 3) Bergens stiftsamt, med trenne, eller egentligen två och ett halft amt, då den andra hälften hörer under 4) Trondhiems stiftsamt, som har tre och ett halft eller fyra amter. — Från Stiftsamtsrätterna — hvilka bestå af en Justitiarius och tvänne Assessorer, med StiftsAmtmannen till ordförande, men der dock egentligen blott executionsmål afgöras — vädjar man till Höjeste Rett, eller Oberhofretten — som den fordom kallades — i Christiania, i visst afseende svarande på en gång både mot Högsta Domstolen och Hofrätterna i Sverige. Denna Höjeste Rett utgöres af en Justitiarius och sex ledamöter, hvilkas antal, i alla krigsrättsmål, förökas med tvänne tillkallade högre militärpersoner. Utom från Stiftsamtsretterne, instämmes till denna Höjeste Rett, äfven från Laugmænden, ordförande vid de så kallade Laugmandsstole (*judicia provincialia*), af hvilka i Christiana stiftsamt äro fyra, i Christiansands två, i Bergens en och i Trondhiems tre. Till Laugmandsstolene vädjas åter från de, i första instance rättegångsmålen upptagande Sorenskriverier, af hvilka det i Christiania stiftsamt finnes 21; i Christiansands 7; i Bergens 8 och i Trondhiems 14. Sorenskriver-retten utgöres af Sorenskriveren, såsom ordförande, och åtta bisittare, och dessa hålla allmänna lagtima thing trenne gånger om året, men urtima, när så behöfvas kan. Vid dessa utöfva Fogdarne, för hvar sitt fögderi, landsfiscals och publik åklagares kall och

biträdas dervid, så väl som vid indrifvandet af kronans intrader, utaf Böigdelehusmanden, hvilken det också tillkommer att i häkte sätta delinquenter och hafva alla fängslade inom fögderiet under sin tillsyn. I städerna åter förvaltas så väl justitie- som uppbördsangelägenheterna, i de fyra Stifts-amtsstäderna, af Kongliga Presidenter, Borgmästare och Råd, samt Byefogdar, Bye- och Rådstueskrivere. I de minre städerna förer Byefogden ordet i Rådstugurätterna. Öfver bruksidkarne skipas lagen åter af Overbergsamts-Collegium i Kongsberg, och af BergamtsCollegium Nordanfjells. Liksom äfven skeppsfolk dömas vid serskilda skeppsrätter. Till uppsigt öfver vägarnes vidmagthållande äro 3 General-vägmästare och 7 Vägmästare förordnade.

I afseende på den ekklesiastika styrelsen är Norrige indeladt i fem Biskopsdömen, nämligen: 1) Aggerhuus, med derunder lydande 18 Proosterier; 2) Christiansands, med 10; 3) Bergens, med 8; 4) Trondhiems, med 8, och 5) Nordlandens och Finnmarkens med 6 proosterier. Under hvarje proosteri äro åter vissa Prestegield, hvilka innefatta flera kyrkor. Alla dessa prestegield äro regala, så att de dem förestående Sognepræster endast af Konungen utnämnas.

Hvarje sådan socken omfattar vissa hemman, eller, som de i Norrige kallas, gaarde, och dessa äro antingen fulde, halve, fjerdings- eller öde gaarde. Hvarje gård har gemenligen en, stundom två, mycket sällan tre inbyggare eller opsiddere. Dessa gårdar hålla och utreda dels dragoner, dels soldater,

och föra de förra med Quarter, de sednare med Lægder samt med dem underlydande Huusmænds Pladse. Oppsidernes söner, så väl på dragonquarteren som soldatlægderne, äro inrullerade och pligtige att under vissa år göra krigstjenst, så att Norriges krigsmagt kan sägas blifva utgjord genom ett slags indelad conscription. Till dragongårdar uttagas de bästa, till soldatgårdar de sämre; men hvarje gård, som ensamt rustar en karl, kallas en fuld gård; den, som för detta ändamål måste förenas med en annan, heter en half, men en fjerdingsgård, om den måste med trenne andra förenas. Till hästars inköp njuta dragongårdarne en viss årlig penninghjelp, hvilken upptages af Krigsholderen, den der också har att tillse, det dragonen eller soldaten utfår, hvad honom tillkommer, och att han, i tillbörligt stånd, må kunna visa sig vid generalmönstringarna och öfningsmötena.

Till dessa äro de inrullerade skyldige att infinna sig under sju år, om de blifvit använde som kavallerister, och under fem år för infanteristerna. Efter slutet af dessa befrias de från skyldigheten att tjenstgöra vid linietropparna, men inskrifvas derefter, för sex års tid, vid landtvärnet, som endast under infallande krig uppbådas till tjenstgöring. Före 27 år anses ingen krigstjenstskyldig, och efter fyllda 40 år befrias en hvar alldeles från denna pligt. Dock befrias de, hvilka tjent på rikets krigsfartyg, redan vid 30 år från denna skyldighet.

Norrige, ett af långa bergsträckor, strödda klippor, sjöar, träsk och strömmar mycket sönderdeladt land, under ett minre gynsamt klimat, med de

snötäckta fjelltopparna sträckande sig åt norden och utsatt för de kalla, fuktiga och osunda hafsvindarna, är, med hänseende till sin areal, ganska litet befolkadt, hvadan det på hela dess långa sträcka icke finnes flere än aderton städer, af hvilka de fleste och ansenligaste ligga vid kusten. Ej heller frambringar det, helst som jordbruket på långt när icke är drifvet till den höjd, det kan uppnå, på långt när så mycken säd, som för invånarnes behof är nödig, utan har hittills årligen 550,000 tunnor behöft att införas. Visserligen odlas der både råg — dock föga, emedan denna sädesart ej väl trifves utom i Hedemarken och Gullbrandsdalen — korn och hafra, hvilka gifva ända till åttonde och tionde kornet. Dock går kornet icke öfver allt lika väl till. Bäst trifves det i Nordland, Aggerhusstift och i Sognefiorden. Hafra åter vexer öfver hela Norrige, likasom ärter och bohvete. Af hafremjöl, med ärtmjöl uppblandadt, bakar Norrska allmogen allmännast sitt bröd; men, som äfven hafran stundom slår felt, är man temligen van att uppblanda mjölet med torkad och söndermalen trädbark. Dessutom odlas äfven lin, hampa och humla i Norrige, men icke till öfverflöd.

I vida bättre skick är boskapsafveln i Norrige, ehuru creaturen icke äro rätt stora, men deremot äro de så mycket fetare. Också, fastän Norrska bonden mest och heldst spisar nötkött och annan ladugårdens afkastning, har man här likväl derpå sådant öfverflöd, att kött, talg, smör och ost ymnigt nog utskeppas till fremmande orter. De Norrska ängarne och hagarne äro väl temligen små och af

bergen inskränkta, men så mycket bättre och rikligare gifvande, vattnade af de många sjöar och underhållne af den must, som samlar sig kring bergsrötterna.

Ännu betydligare äro likväl de Norrska skogarne, mest bestående af furu, björk och gran. Äfven al, lind, asp och enebärsträd vexa i mängd öfver hela landet, minre allmänt alm och ask; men taxus samt ek vill icke rätt fort i detta kalla, nordliga land och vexer alldeles icke ofvan om Trondhiem. Skogsbruk är också den första af Norriges egentliga hufvudnäringar, och det utskeppas derifrån årligen en ganska stor mängd bjelkar, bräder, mastspiror, beck, tjära och ved. Huru betydlig denna utskeppning är, kan slutas deraf, att endast försåldt timmer inbringar årligen öfver en million riksdaler i landet.

I dessa skogar trifvas också en mängd djur, hvilka, af de väl öfvade Norrska skyttarne fällda, också mycket bidraga till folkets underhåll och inkomster. Af rofdjur märker man tvänne slags björnar, vielfras, lodjur, vargar, räfvar och mordar, samt af egentligt villebråd och andra otamda djur elgar, rehnar, dofhjortar, rådjur, harar, bäfrar, ekorrar och hermeliner. Foglar trifvas äfven här till stor mängd, bland hvilka på borden såsom läckerheter äro bekanta tjädrar, orrar, ripor, hjerpar och en stor mängd sjöfoglar.

Norriges andra hufvudnäring är dock fiskeri, i anledning af den öfvermåttan stora rikedom på fisk, som fångas ej allenast i dess insjöar och strömmar — dessa äro i synnerhet rika på lax — utan förnämligast vid hafskusterna. Också säljes årli-

gen sill, torsk, lax och flere andra sorter fisk, i det aldra minsta för en million riksdaler på utländsk botten. Och, för att gifva ett ännu klarare begrepp om de Norrska fiskeriernas vigt, må nämnas, att år 1806 steg hela värdet af den i Lofoden (en tract af de så kallade Nordlanden) fångade fisk till 1,400,000 riksbanksdaler, och före sista kriget drefs fiskeriet der af 18,000 fiskare med 4,000 båtar. Men, hvilka faror och vanskligheter med detta näringsfång äro förknippade, kan slutas deraf, att den största fångsten göres under nätterna om vintern, strax efter jubl, då fyra män tillsammans lägga ut på det oroliga hafvet, i hvardera af sina små, bräckliga båtar. Men ingen fara kan skräma den raska Nordmannen.

Den tredje af Norriges hufvudnäringar utgöres af bergverken och grufvorna, af hvilka detta land har en stor mängd. Så räknar man här 20 serskildta, stora, ganska mycket gifvande, jernbruk. Kopparbruken äro sju. Blyverken äro åter tre, och vid det ena af dem, nämligen vid Kongsberg, fås äfven silfver, dock icke till någon betydlighet. Ett alunverk är anlagdt nära vid Christiania, liksom man äfven har här några saltverk, hvilka dock icke på långt när kunna förse landets behof. Svafvelkis finnes också mångenstädes i Norrige; men något svafvelberedningsverk är der ännu icke inrättadt. Deremot gifva de Norrska bergen, till temlig betydenhet, marmor, i synnerhet lemna Skorvefjelderne i Tellemarken en mycket vacker, både grå och hvit, marmor — alabaster, porphyr, schiffer och sandsten, granit, asbest, magnetsten, quarz, krystaller,

granater, vid Kongsberg ametyster, i Guldbrandsdalen agater och jaspis. Äfven perlor fiskas vid Trondhiem samt i åtskilliga af Bergens och Christiansands stiftsamters floder, och af den här idkade perlefångst njöt, under den tid Norrige var en Dansk province, Drottningen af Danmark inkomsten. Deremot drifvas ganska få manufacturier i Norrige, så att endast glasbruk, sockerraffinaderi och såpsjuderi äro der i gång.

De bönder, hvilka kunna efter eget behag handla med och bruka sina landtgårdar, af hvilka de ensamt draga vinsten, kallas odalsbönder, och odalsrätten går, såsom ett fidei-commiss, i arf från fader till son, till den förstfödde, hvilken dock med penningar bör utlösa sina syskon. Deremot finnes nu mera ingen adel i Norrige. Den urgamla Norrska adeln utrotades dels alldeles af Konung Christian II:s bödelssvärd, dels gömde den sig undan bland bönderna och gick sjelf öfver in i bondeklassen. Sedermera har väl Konungen af Danmark upphöjt några bland Norriges bebyggare i adeligt stånd och äfven inrättat tvänne Lehnsgrefskaper, Laurvig och Jarlsberg, samt ett Lehnsbaroni, Rosendal; men allt detta är, enligt Storthingets beslut af 1821, alldeles upphäfvet och afskaffadt. — Ej heller eger Konungariket Norrige någon egen RiddarOrden; men de förtjente Norrska män utmärkas, såsom fordom med Danska, nu med Svenska Orden,

och trosform, blef allt, hvad som hade afseende på de religiösa åsigterna och den protestantiska lärobyggnaden, förnämsta föremålet för det literära interesset. De Svenska, dock ännu blott få, bokpressarne började också nu att sysselsättas med tryckning af psalmer, predikningar, religions läroböcker och uppbyggelseskrifter, efter det mönster, som blifvit gifvet af de båda utmärkta broderliga reformatorerna, hvilka äfven, i en temligen ren och manlig stil, på Svenska öfversatte den Heliga Skrift. Dock kunde ingen af deras närmaste efterföljare upphinna den lugna, kraftfulla vältalighet, som utmärker skrifterna af den yngre brodern, Laurentius Petri, och den raska glödande ifver, som frambryter i allt, hvad af den äldre brodern Olaus Petri författades. Båda hade de äfven den förtjensten, att gifva de första profven af en i obunden berättelseform utförd historiographie, hvilka, ehuru genom tryck icke meddelade, *) dock lifvade flera till täflan, i synnerhet till det tacksamma värf, att bevara den stora Gustaf Vasas riksgagneliga gerningar åt efterverldens beundran. — -

Få af dessa annalister och öfriga författare från de första hundra åren af Vasahusets regering äro för allmänheten bekanta. Och bland dessa torde det anses mer än tillräckligt; att utom de båda, katholska läran och påfviska stolen troget tillgifna, bröderna Johannes och Olaus Magni — hvilka på Latin beskrifvit fäderneslandets egna skick, beskaf-

*) Olai Petri Svenska chrönika trycktes först bland *Scriptores Rerum Svecicarum.* Laurentii Petri är deremot än otryckt.

fenhet och öden, sedan de sjelfva förut öfvergifvit detsamma — nämna blott den stora, fäderneslandet återupprättande, Konungens Likpredicant, Biskop Petrus Niger i Vesterås, som äfven författat en chrönika öfver sina föregångare på den andeliga stolen; — och Petrus Petrejus, Kongl. HofPredicant, emedan hans beskrifningar om Ryssland blifvit öfversatta på åtskilliga språk och länge voro de förnämsta källorna till de mer sydligt boende Europeernas kunskap om detta stora rike.

De förvånande bragder, som den beundransvärde Gustaf Adolph och de af honom bildade Generaler, under trettioåra kriget, utförde, samt det stora anseende, fäderneslandet derigenom öfver hela vår verldsdel bekom, väckte nationens stolthet öfver sin hembygd och öfver sig sjelf, ännu mera närd af den föreställningen, att den var ett värdigt barn af de mägtiga, genom oemotståndlig tapperhet utmärkta Göther, för hvilka den Romerska örnen måste nedlägga sina många röfvade kronor. Att bevisa detta, blef ett slags nationalinteresse, som lifvade en enthousiastisk håg för archæologiska undersökningar, började af Johan Messenius och den store Gustaf Adolphs lärare, Johannes Thomæ Buræus, samt fortsatte af Georg Stjernhjelm, Olof Verelius, J. Scheffer, J. Reenhielm, Loccenius och Örnhjelm, då de slutligen af Olof Rudbecks förvånande genialitet och lärdom drefvos upp till de mest vidunderliga och utsväfvande resultater. — Imellertid påkallade Drottning Christinas håg för omvexlande nöjen skaldekonstens biträde vid hennes lysande hoffester, och nu för-

vandlade den af Olaus Petri, Rondelitius, Messenius, Brask, Aschanæus och Chronander framkallade Svenska dramatiken sina, i den af Tyskarnes Hans Sachs bestämda smaken, af studenter eller gymnasister uppförda, lustiga tragedier och ömkeliga komedier, öfver bibliska eller historiska ämnen, till praktfulla af hofdamer och cavaillerer dansade balletter. Trenne sådana, författade i lyrisk ton och till en stor del i antikens rimfria versarter, ega vi af den store Stjernhjelm, hvilken genom dem och några småstycken, men i synnerhet genom sitt förträffliga, till täflan med Greklands och Roms poeter, i sexfotad vers utförda, gnomiska epos, Herkules, förvärfvat namn af den Svenska skaldekonstens fader. Åtminstone var han stiftare till en schola af Svenska hexametrister, till hvilken ännu på visst sätt äfven den bedervärde Ärche-Biskopen Haqvin Spegel sluter sig, ehuru man hos honom märker spår till den något förändrade ton, som, under Carl XI:s kraftigt hushållssamma styrelse, Svenska sångmön antog under upptuktelse af Samuel Columbus, L. Lucidor, J. Runius, Sophia Brenner, m. fl. Genom dessas bemödande blef alexandrinen den hufvudsakliga versart, i hvilken hon utförde de verk, som nu mer nästan uteslutande sysselsatte henne, nämligen högtidliga rimtal, bröllops- och grafskrifter samt andeliga qväden, i hvilka det ursprungliga fromma Svenska sinnet yppade sin längtan. — Men Stjernhjelm var ej blott Svenska skaldekonstens, utan i allmänhet hela Svenska lärdomens fader, framkallande medtäflare i flera rigtningar af vetenskapsodlingen,

Utmärkt philolog — hvarpå han lemnat bevis, i sin upplaga af Ulphilas och af Vestgöthlagen — stor mathematicus och naturkunnig — på hvilken bana han följdes af Spole och Anders Celsius, som geometrar, af O. Rudbeck, som anatom och botanist, och af Urban Hjærne, som mineralog och chemist — var han ej minre djupsinnig tänkare, dock i Neoplatonistisk anda och således utan att här kunna få några efterföljare, emedan den af Melanchton modifierade scholasticismen vid våra läroverk bibehöll ett uteslutande anseende, tilldess den ändtligen måste gifva vika för Cartesianismen, den Billberg, med klarhet och nit, samt Anders Rydelius med originell sjelfständighet föredrog och utvecklade.

Med Carl XII:s fall hade den excentricitet, hvilken ungefär ett helt sekel igenom varit det förnämligast framstickande i Svenska nationallynnet, helt och hållet uttömt sig. Med hjeltens lik mellan sig flydde armeen, utan ordning och skick, fast ingen fiende jagade, utur Norrige; under två års tid uppträdde någon afdelning af Svenska krigsmagten, mot den på Sveriges egen gräns inbrytande Ryska, icke för annat, än att visa den ryggen, och slutligen såg man sig i behof att hos den mägtiga östra grannen utbedja sig en garantie och ett beskydd för den regeringsform, man utarbetat. Det anseende, fäderneslandet genom vapen förvärfvat och så länge bibehållit, var nu, hos utländska nationer, förloradt, utan att man, för ögonblicket, förmådde att återtaga det. Man fann alltså, att den kraft, hvilken man for-

dom splittrat med utåt sträfvande företag, nu borde concentrera sig kring bemödandet att förvärfva inre styrka, och att det derunder icke stort passade att underhålla de inbildningar, om täflan med och företräde framför andra folkslag, hvilka fordom åtminstone torde kunnat vara förlåtliga. Detta förhållande verkade kraftigt på Svenska litteraturen och bidrog att gifva den det afgjordt praktiska skick, den sedan allt jemnt bibehållit. I denna rigtning har den också, från nämnde tid, förvärfvat ett stort och rättvist anseende bland utländningarne, bereddt af Carl von Linné, skaparen till hela den nyare botaniken; af de utmärkta chemisterna Gottschalk Wallerius och Bergman, geometrerna och astronomerna Strömer, Vargentin — stiftaren af svenska tabellverket — Elvius, Klingenstjerna och Mallet; läkaren Nils Rosén von Rosenstein, samt mechanici Polhem och Em. Svedenborg, äfven tillika utmärkt som mineralog och naturphilosoph samt slutligen vidt beryktad egentligen som mystisk svärmare och andeskådare. Denna praktiska rigtning samt detta mathematikens och naturalhistoriens öfvervägande anseende grundades ännu fastare, genom stiftningen af de tvänne lärda sällskaperna: VetenskapsSocieteten i Upsala samt Vetenskaps-Akademien i Stockholm, och denna håg beredde visserligen mycket den framgång, som här mötte införandet af den, genom sin mathematiska method utmärkta, Wolfiska philosophien, hvilken i Professor Nils Wallerius vid Upsala universitet vann en ifrig anhängare. Deremot antog vitterheten, hvilken förut varit antingen en käf

tröstarinna vid begrafningar eller en platt, ogrammatikaliskt rå gycklerska vid bröllopp, en afgjordt didaktisk och sedebestraffande eller satirisk charakter, hvilken den äfven bibehöll, sedan Dalin, lyftad upp i hofvets högre krets, egentligen lät sig angeläget vara att roa den unga Drottningen och hennes tärnor med sin correcta och lättflytande verskonst. Samma lynne bibehöll skaldekonsten äfven hos Dalins närmaste efterföljare eller medtäflare, ledamöterne af de flera, på 1750-talet inrättade Vitterhets-Sällskaperna: *Utile dulce*, *Apollini sacra*, *Vitterlek* m. fl., och, ehuru några af dessa, såsom Fru Nordenflyckt, Ol. Bergklint, samt Grefvarne Gustaf Philip Creutz och Gustaf Fredrik Gyllenborg, i hänseende till sann poetik kallelse, voro Dalin vida öfverlägsne, följde de dock temligen noga de spår, han utmätt, så att de, med Fransyska skalderna till uteslutande förebilder, mest i alexandriner och andra jambiska versarter, förnämligast skrefvo lärodikter, didaktiska satirer och fabler. — Endast en ny genre tillåde dessa yngre skalder, ur den Nordenflycktska scholan, i vår vitterhet, nämligen den sentimentala naturbeskrifningen, då den djupare poetiska känsla, med hvilken naturen begåfvat dem, icke kunde finna sig tillfreds med de kalla, gycklande Dalinska infällen. Deremot gaf Dalin, med sin *Svenska frihet*, luft åt hågen för episka försök, af hvilka, inom hvarje tiotal, åtminstone ett nytt framkommit. Men ett med epiken nära beslägtadt skaldeslag, hvilket annars i Europas öfriga länder med så mycken ifver blifvit bearbetadt, nämligen Romanen, försummades åter all-

deles, oaktadt en Dalins samtiding, Prestmannen J. H. Mörk, för sin tid skaffade sig ett stort anseende med trenne, Fenelons Telemaque och Zieglers Banise efterbildade, romaner, så att man, ända till de nyaste tider, icke, utom dessa trenne, har någon annan Svensk original roman att nämna, åtminstone ingen, som haft något egentligt lif, om man ej till denna klass skulle villja räkna den, vid slutet af denna period framkomna, så förträffliga, humoristiska resebeskrifningen: *Min Son på Galejan*, af Prestmannen Jakob Wallenberg. Man må icke anse detta som en följd af Svenskarnes brist på uppfinningsgåfva. Snarare kunde man skrifva detta på räkningen af det lynne, som den Svenska obundna stilen på den tiden antagit, hvilken onekligen saknade den för en romantisk berättelse erforderliga lifliga ledighet, fastän den förvärfvat utmärkt renhet, manlig kraft samt en högtidlig tact och klang, till en stor del af flera i staten genom politiskt inflytande utmärkta män, förnämligast C. G. Tessin, A. Höpken samt B. och U. Rudenschöld. Också var modersmålets grammatikaliska regelbindande en älskad sysselsättning för flere af denna tidens literatörer, bland hvilka A. M. Sahlstedt, för detta ändamål, utarbetade både en språklära och en ordbok. Ingen utförde dock detta värf med mer klarsinnig genialitet än CammarRådet A. af Botin, hvilken dock i synnerhet vunnit ryktbarhet genom sin historia om Svenska folket, allt igenom utförd med en pragmatiserande reflexion, i en kanske mera rhetorisk, än historisk stil. Annars hade häfdernas studium nu,

mot fordom, i Sverige tagit en helt annan rigtning. Då fordom de archæologiska forskningarne tilldrogo sig det högsta interesset, och betviflandet af de utaf dem dragna, temligen godtyckliga; resultater af regeringen nästan ansågs som ett statsbrott, blef denna visserligen allt för långt drifna fornforskning — kan hända af partihat mot Riks-Rådet Grefve Bonde, antiquariernes patron, som var en af Mössornas talemän — af den hattpartiet tillhörande Dalin på det bittraste sätt förlöjligad, och, då man fordom angaf Sveriges första statstiftning samtidig med patriarchen Abrahams farfar, så sökte Dalin, i sin utförliga och till Gustaf II Adolphs regering gående Svenska historia, på grund af hypothesen om vattuminskningen, att utsätta denna tidpunct ganska sent. Deremot sökte Sv. Lagerbring, som också med en utförlig historia uppträdde såsom Dalins medtäflare, att hålla medelvägen mellan de gamles till orimlighet stegrade anspråk och Dalins öfverdrifna skepticism. Ingendera af dessa författare voro dock kallade af naturen till klassiska häfdatecknare; de saknade dertill både philosophisk skarpblick och poetisk uppfattning, och vi Svenskar skulle alltså vara utan något historiskt arbete, att nämna bredvid de berömdare utländska, om ej Olof Celsius, sedermera Biskop i Lund, hade skrifvit sina historier om Gustaf Vasa, Erik XIV och Svenska kyrkan. — Deremot väcktes under denna period en så mycket lifligare håg för samlandet af historiska handlingar och anekdoter, och bland de många, hvilka i detta fall gjort sig högst förtjenta om fäderneslandets

häfder, må man i synnerhet tacksamligen nämna BancoCommissarien Bengt Bergius, Amanuensen Loenbom och Assessoren C. C. Gjörwell, hvilken, under sin långvariga och mångfalldiga literära verksamhet, äfven har den förtjensten att hafva i Sverige gifvit det första profvet af en med allvar utförd kritisk journal.

Efter sin faders, Kon. Adolph Fredriks, död uppträdde Gustaf III på Svenska thronen, och, genom ett väl uttänkt och raskt utfördt steg, förvandlades, utan motstånd och blodsutgjutelse, den republicanska statsförfattningen af 1720 till en rent, ehuru ännu inskränkt, monarchisk. Detta och de ypperliga, snart på flera språk öfversatta, tal, dem Konungen vid detta tillfälle höll till Ständerna, uppstegrade ännu högre den beundran, han under sina resor sig ådragit. Och alla Europas snillen, med Voltaire i spetsen, bemburo åt den unga, lifliga, prakt och vitterheten älskande, monarchen ett lofoffer, som i Sverige fann ett mångfalldigt echo, underhållande der den föreställningen, att fäderneslandet snart åter skulle uppstiga till sitt fordna anseende. Detta väckte en allmän hog, att gå den beundrade Konungens önskan till mötes, hvars snille varmt omfattade skaldekonsten och i synnerhet dramatiken, hvilket ock ändtligen tillvägabragte, hvad man under Konungarna Fredriks och Adolph Fredriks regeringar förgäfves försökt, nämligen att gifva Stockholm en ständig theater, för hvilken Konungen sjelf lemnat flera arbeten, än någon af de skalder, hvilka, framför allt sedan, genom en thronarfvinges födelse, den allmänna glädjen och förtjus-

ningen blifvit förökad, framträdde och af Konungens ynnest omfattades. Dessa: Johan Henrik Kellgren, Axel Gabriel Oxenstjerna, Carl Gustaf Leopold, Gudmund Jöran Adlerbeth, Abraham Niclas Edelcrantz, Nils Lorentz Sjöberg, Isak Reinhold Blom och Axel Gabriel Silverstolpe, förenades efter hand i den Svenska akademie, Konungen instiftat, och i hvilken äfven, utom åtskilliga förnäma och literatörer från det föregående tidhvarfvet, upptogos Magnus Lehnberg, som förklarades för Sveriges största vältalare, och Nils von Rosenstein, hvilken, till följe af sin bekantskap med Frankrikes encyklopedister och sin tillgifvenhet för deras utur Lockianismen härledda grundsatser, gällde för tidhvarfvets smakfullaste tänkare. Genom denna akademie blefvo de, från de såsom högsta mönster förklarade Franska författarne abstraherade, esthetiska grundsatser, hvilka redan under den näst föregående perioden voro gällande, högtidligt antagne och sanctionerade. Dock beredde dessa skalder en förändring i tonen af vår poesie, hvilken ej blott uppenbarade sig genom en ledigare, mer omvexlande, versification, utan äfven, då den fordna trumpna didaktiken icke passade med den allmänna ungdomliga glädtigheten, en afgjord lyrisk anda, hvilken upphöjdes till den skäraste dithyrambton af Carl Michael Bellman, fick en mer djupt ingripande sentimentalitet af Bengt Lidner, kläddes i en dels mer sprittande carricaturisk, dels i en renare naiv idyllisk costume af Fru Lenngren och slutligen, under loppet af 1790-talet, blef mer innerlig och phantasierik, under ledningen af den in-

tagande Franz Michael Franzén. Hvad philosophien angår, slöt den sig äfven helt och hållet till förebilden af den Franska och blef, i trots af den snillrika och energiska opposition, hvilken så väl deremot som mot vår vitterhets Franska härmning uttalades af Thomas Thorild — allt igenom ingen ting annat än detta osystematiska aggregat af erfarenhets raisonnementer, som här, likasom på andra ställen, kallades upplysning, tilldess efter Gustaf III:s död, under hans sons dagar, sedan den af Kant inom speculationens område beredda revolutionen äfven här blifvit bekant, Sveriges största och djupsinnigaste tänkare, C. B. H. Höjier framträdde, och bredvid honom Daniel Boethius i Upsala och G. J. Hartman i Åbo, hos hvilka den vår nation tillhöriga praktiska tendens tydligen återspeglas genom ett öfvervägande ethiskt eller logiskt interesse. Hvad åter historiographien angår, förträngdes den af det nu uppkomna ytliga rhetoriska bemödandet att frambringa äreminnen, i hvilka — enligt en genialisk författares ord — de fordna hjeltarnes ärofulla dater uppträdde blott såsom en decoration i talet, och för en så vitter syftning måste äfven flijten att samla och bevara, häfderna upplysande, handlingar förlora allt deltagande. Under denna tid uppträdde också ingen annan egentlig historieskrifvare, än den lärde J. Hallenberg, hvars beundransvärdt djupa, mångsidiga och rikhaltiga erudition ådragit honom en rättvis beundran äfven bland utländningar. — Annars var egentlig lärdom icke föremålet för Gustaf III:s ynnest, då den icke just kunde bidraga att sprida omkring honom den glans,

han strädde, och derföre kan man icke säga, att den ära, Svenskarne, genom odlingen af de praktiska vetenskaperna, under den nyss förflutna tiden förvärfvat, nu på något sätt förökades. Ty, utom de af omsorgen för en ny bibelöfversättning framkallade, utmärkta philologerna J. A. Tingstadius, M. Norberg och S. Ödman, samt de under den föregående tiden bildade astronomerna Melanderhjelm och Prosperin, de, i Linnés fotspår vandrande naturalbistorici C. P. Thunberg, Retzius, O. Swartz och sednare Acharius, samt de för bergverken arbetande mechanici Rinman och Nordwall, har man från denna period icke att nämna några lärda, hvilka genom betydliga utgifna arbeten förvärfvat sig ett mer vidsträckt och fastbestående rykte. Det var först under Gustaf III:s sons, mer på inre hushållning, än på yttre glans beräknade, regering, och till följe af hans större bog för det gagneliga, än för det lysande, som en fördubblad ifver för de praktiska vetenskaperna uppvaknade och framkallade den patriotiska Hermelin, hvilken genom sina chartor så mycket bidragit till fäderneslandets närmare kännedom; den gradmätningen ofvan Torneå ledande mathematikern J. Svanberg, samt botanisten Wahlenberg och chemisten Berzelius, hvilka båda egentligen återgifvit i förökadt mått det anseende, som den Svenska vetenskapligheten, inom dessa facher, en gång vunnit. Dock höra de flesta och kanske betydligaste af deras arbeten till en sednare period.

Denna period ingick med revolutionen och den då återvunna constitutionella friheten år 1809,

hvarefter, i alla grenar af den nationella verksamheten, ett nytt och friskare lif uppväcktes och bereddes genom den allvarligare håg för en mera djupsinnig speculation, den Höjer från Upsala utbredt samt den närmare och förtroligare bekantskap, man förvärfvat ej blott med Tysklands, Englands och Italiens literatur, utan äfven med den klassiska fornverldens, Roms och Greklands, snilleverk, för hvilkas sanna och konstmessiga öfversättande tvänne aktningsvärde vitterhetsidkare, mot slutet af den nyss föregående perioden, G. Regnér och G. J. Adlerbeth, gifvit ypperliga och verkande mönster. Den nya anda, som efter denna tid uppenbarats i vår literatur, utmärker sig i allmänhet genom ett friare, grundligare, mer egendomligt och fosterländskt skick, som i poesien — fast icke utan häftig strid mellan de nya och de gamla åsigternas anhängare — framkallat en mera phantasierik, känsligt djupare eller mera lifsprittande, men alltid originellare ton, hos de egentliga och genialiska representanterna af vår nya vitterhet: Tegnér, Atterbom, Geyer, Ling, Dalgren och Stagnelius, till hvilka sluter sig den ljufva skaldinnan Euphrosyne *), hvars poetiska naturanlag, djupare, rikare och mångsidigare än hos något af de äldre *Svenska* fruntimmer, som uppträdt på den auctorliga banan, utan motsägelse lyfta henne upp i bredd med de fleste af de mest berömda bland hennes

*) Hennes egentliga, i vanliga lifvet gällande, namn är Christine Julie Nyberg, född Svärdström.

kön, som äfven i fremmande länder förvärfvat sig ett lätteret namn. I philosophien kan ej heller nu mer den fordna så kallade upplysningens flacka och triviala senscommuns reflexioner något gälla, utan fordras i alla dithörande ämnen en djupare undersökning, som redan i flera utkomna skrifter och afhandlingar börjat göra sig gällande. Äfven hvad häfdeforskningen angår, har en förändring föregått, så att ej blott nitet att framdraga och bevara historiska documenter — för hvilket ändamål, under Konungens beskydd, ett serskildt sällskap förenat sig — utan äfven hågen för antiquariska undersökningar återvaknat, hvarpå icke blott Liljegrens flera förtjenstfulla arbeten, utan äfven den med allmänhetens bifall omfattade tidskriften Iduna lemna bevis. Å andra sidan har, med friheten att dermed sysselsätta och deröfver yttra sig, bemödandet uppstått, att tillvägabringa en närmare kännedom om fäderneslandets närvarande belägenhet, så att vi icke allenast erhållit det första försöket till en Svensk statistik af Granberg, utan äfven flera, med allmänt interesse mottagna, tidningar, journaler och dagblad, i hvilka administrativa samt statsekonomiska ämnen och undersökningar utgöra hufvudsaken. — I afseende på mathematik, physik och mechanik hafva G. af Uhr, Broling, G. Lagerhjelm, samt flere deltagare i de bekanta Fahlu försöken, berömligen fortsatt den af äldre landsmän brutna banan. I chemien har Berzelius danat sig flera värdiga lärjungar. I naturalhistorien hafva botanisterne Agardh, Fries, Wikström och Hartman, ornitho-

logen Nilsson och insectkännaren Fallén, utom flere andra, förenat sig med den förtjente Wahlenberg att, på ett för dem sjelfva ärofullt sätt, underhålla och föröka det anseende, Svenska namnet vunnit. I läkarekonsten hafva förnämligast P. G. Cederschjöld och medarbetarne i Svenska Läkare-Sällskapets skrifter bemödat sig om att bereda ett djupare och rikhaltigare studium. Äfven förkännedomen af den fordom så mycket försummade Svenska lärdomshistorien och bibliognosien hafva, under loppet af de sednare åren, flere vigtiga bidrag blifvit lemnade. Dessutom hafva äfven åtskilliga äldre män, utur statens högsta klasser, uppträdt såsom författare, bland hvilka här må nämnas Hans Excellence StatsRådet Sköldebrand, som på de sednare åren lemnat flera prof af den dilettantism, han alltid hyst för skaldekonsten; — f. d. CancelliePresidenten Baron Ehrenheim, som i sin bekanta skrift: *Tessin och Tessiniana*, med hänseende till stil och framställning, lemnat ett verk, hvilket inom Svenska literaturen alltid måste gälla såsom klassiskt; — och Prosten Grefve Fr. B. von Schwerin, en herre som, hvad ämne han heldst må afhandla, alltid uppenbarar lika mycken patriotism och genialitet i sina åsigter, som hänförande egentlighet och energie i sitt framställningssätt. Och i allmänhet hafva, efter ingången af denna period, literära företag blifvit utförda, på hvilka under de föregående icke varit att tänka. Men, med allt detta, är Svenska literaturen ändock endast i sitt blifvande och har, blott hvad naturvetenskaperna angår, förvärfvat, äfven i

fremmande länder, ett välgrundadt anseende. Dock äro alla bemödanden, äfven i dessa vetenskaper, temligen partiellt och tillfälligtvis utförda, utan att vara rigtade och till enhet sammanhållna af en djupare philosophie. Äfven i vitterheten, der framstegen äro synbarast, har den nya rigtningen dock hufvudsakligast blott frambragt strödda lyriska småstycken och minre noveller. Ännu fortfara vi att öfversvämmas af, ofta högst illa valda och slurfvigt utförda, öfversättningar, hvilka nästan förqväfva uppkomsten af hvarje original-product, då till och med de undervisningsböcker, af hvilka man betjenar sig hos oss i scholorna, till det mesta äro lånade från andra länder. Liksom man äfven nästan icke ser annat än öfversättningar af den uslaste beskaffenhet uppförda på de båda så kallade national-theatrarna, hvilka visserligen äro i sämre skick, än någon annan Europeisk skådeplats sedan femtio år tillbaka varit. Och till allt detta bidrager väl förnämligast den egna dålighet, som utmärker vår bokhandel, hvilken snarare är ett med trög omtanka utfördt commissions krämeri, än en, genom egna större entrepriser literaturens uppkomst befordrande, handel.

För fullständigheten af denna öfversigt få vi nu till slut meddela några korta underrättelser om de i Sverige vidtagna anstalter till kunskapernas utbredande och vetenskaplighetens befordran. — Så snart closterväsendet i Sverige hann till fullkomlig stadga, uppkommo också, vid flere af dessa stiftelser, scholor till ungdomens undervisning, såsom i Linköping, Vadstena, Söderköping

Kalmar och Visby. I Skenninge var till och med, under 13de seclet, ett Studium Generale, men hvilket alldeles förföll, sedan, enligt Påfven Sixtus IV:s privilegier, universitetet i Upsala, år 1477, invigdes. Genom den under Kon. Gustaf I inträffade reformationen skedde ingen förändring i universitetets inrättning; men, då dess lärare under Konung Johan III motsatte sig införandet af hans Nya Messobok, förtörnades Konungen så deröfver, att han beslöt högscholans upphäfvande, lemnade obesatta de Professors sysslor, som blefvo lediga, indrog deras löner och stiftade, i dess ställe, ett Collegium Generale i Stockholm, som mer rättade sig efter hans afsigter. Men, sedan Konungens broder, sedermera Kon. Carl IX, tagit rikstömmarna, erhöll universitetet, år 1595, nya statuter, och, för att gifva det mera ekonomisk fasthet, skänkte hans son, Kon. Gustaf Adolph det alla de honom privat tillhöriga, så kallade Gustavianska, arfvegodsen samt lät för universitetet utfärda behöriga constitutioner och förse det med nya byggnader. Det är indeladt i fyra faculteter, nämligen den theologiska, som för närvarande utgöres af fyra ordinarie Professorer; juridiska faculteten, af två; medicinska faculteten, af tre, och philosophiska faculteten, af fjorton Professorer. År 1600 höll sistnämnda facultet sin första promotion, hvilken efter sednare författningar hvart tredje år förnyas, då fordom 50, men efter 1806 75, candidater till Philosophiæ Magistrar creeras. År 1640 firades der den första Theologiæ Doctors promotionen; men först under loppet af 1730-talet började Upsalas medicinska facultet att utdela

Doctors diplomer. Universitetet eger den största och dyrbaraste bokskatt i riket, bestående af omkring 80,000 volumer tryckta böoker, utom en icke obetydlig rikedom af manuscripter, bland hvilka den Ulphilanska Codex af de fyra Evangelisterna och Sturlesonska Eddan i synnerhet äro namnkunniga. Dessutom äro lärarne vid universitetet pligtige att hvarje termin examinera de ynglingar, hvilka, utan att taga någon grad, villja ingå i Cancellie-expeditionerna, Rättegångs- samt Cammarverken, och med år 1804 inrättades der ett Seminarium till unga presters öfvande i homiletik, katechetik och pastoralvård. År 1622 stiftade den Store Gustaf Adolph högscholan i Dorpt, och, år 1640, Drottning Christina den i Åbo; men båda dessa, till hvilka vår nation för sin vetenskapliga odling står i icke ringa förbindelse, hafva redan upphört att vara Svenska, eller Sverige underlydande, universiteter. Deremot lät Kon. Carl XI, efter eröfrandet af Skåne, Halland och Blekinge, hufvudsakligen för dessa provincer, men derjemte till gagn för hela riket, anlägga ett universitet i Lund, som högtidligen invigdes år 1668. Då det räknat Samuel Puffendorf, Andreas Rydelius, Sven Lagerbring, David Nehrman, Johan Retzius och Mathias Norberg bland sina Professorer, har det grundlaggt sitt anseende och har för öfrigt samma indelning i faculteter, samma inrättning, i afseende på utdelandet af akademiska grader, och samma rättigheter, som universitetet i Upsala. Äfven är här ett bibliothek af omkring 25,000 volumer, genom erhållandet af den Gripenhjelmska boksamlingen, som utgjorde

dess grundläggning, icke fattigt på märkvärdiga palæotyper och manuscripter. För närvarande pläga årligen vid Upsala omkring 900 och vid Lund omkring 300 studenter begagna sig af den offentliga undervisningen.

Såsom förberedelser till universiteternas besökande äro de, vid hvarje Biskopssäte inrättade och nu mera med sex Lectorer försedda, Gymnasierna. Dock blefvo de det först vid början af 17de seclet, dertill danade af Svenska undervisningsverkens egentliga och odödliga stiftare, den store Gustaf Adolph, enligt förslag af RiksCancelleren Oxenstjerna och Biskopen i Vesterås I. Rudbeckius, emedan de förut endast hade för ändamål, att meddela den bildning, som behöfdes för dem, hvilka i hvarje stift skulle förvalta det presterliga kallet, och hette då så länge *Seminaria Ecclesiae*, vid hvilka dock äfven, enligt Kon. Johan III:s förordnande, tvänne ynglingar från hvarje stift skulle erhålla den undervisning, som erfordrades för rikets civila tjenst, och hvarmed nämnde Konung gaf ett nytt bevis på sin hog, att undergräfva det i Upsala stiftade universitetet. — Beredningsanstalter för gymnasierna äro åter de af Kon. Gustaf I, på grund af en del bland de till kronan indragna closter-inkomsterna, upprättade Trivialscholorna. Öfver den lägre folkundervisningen måste församlingens prester hålla vård och vid de allmänna husförhören tillse, att hvar och en af dess sockneboer kunna säkert och redigt läsa innantill samt i minnet bevara den till allmänt bruk föreskrifna religionsläroboken. Att bibringa denna färdighet, betjente man sig fordom, så i städerna, som på lan-

det, af fattiga och under ferierna kringvandrande gymnasister och scholegossar, eller också gingo församlingarnes klockare dermed till handa. Dock blefvo äfven på åtskilliga ställen tidigt nog, såsom i Visby år 1634, ständiga katecheter anställda. Genom försorg af sällskapet *Pro Fide et Christianismo*, lönas sådana, efter år 1778, äfven i Stockholm. Och, sedan verkningarne af den, genom Basedow i Tyska pedagogiken, beredda revolutionen äfven sträckt sig till Sverige, har också här mycket blifvit skrifvet och taladt om inrättandet af folkscholor, industrie-scholor, borgarescholor, m. m. ja, äfven några försök äro i den vägen gjorda, hvartill kan räknas Elementarscholan i Gefle, Macleanska scholan vid Svaneholm, fattig- och fri- samt söndagsscholorna i Stockholm, m. fl., de sistnämnda bragta i gång af då varande Pastor Primarius, nu mera Biskop Murray, till gesällers och lärgossars undervisning. Äfven stiftades, år 1793, en serskild undervisningsanstalt för dem, hvilka egna sig åt militärståndet, i Cadettscholan eller Krigsakademien på Carlberg, hvarmed den fordna, allt från Gustaf Adolphs tid bestående, inrättningen, att genom en så kallad Pagehofmästare, vid Kongl. hofvet, uppfostra ett visst antal adeliga ynglingar, alldeles upphörde.

Den äldsta allmänna författning, man vet utaf, som bestämmer, huru den publica undervisningen bör handhafvas, är scholordningen af år 1571, hvilken åtföljer nämnde års kyrko-ordning. Denna upphäfdes genom schol-ordningen af 1649, hvilken, ehuru den, i synnerhet med afseende på lectionernas fördelning, var mycket väl uttänkt, likväl ändrades

på 1760-talet genom en ny, öfver hvars felaktighet, vid flera tillfällen, grundade klagomål fördes, och hvars granskande äfven var ett föremål för den år 1794 nedsatta Kongliga Ekklesiastik-comitéen. Ändtligen utbyttes den mot projectet till en ny scholordning, hvilket år 1807 påbjöds till antagande för vissa år på försök.

Sedan CancellieCollegium, genom det så kallade Kon. Gustaf Adolphs testamente, år 1634, erhöll sin behöriga form, hade det högsta uppsigten öfver allt, hvad till undervisningsverket hörde. Då åter detta collegium år 1802 upphäfdes och, hvad föredragningen inför Konungen angick, fördelades mellan cancellie-expeditionerna, anförtroddes vården om uppfostringsanstalterna åt ett Cancellersgille, som ej blott besörjde utarbetandet af nämnda scholförfattningsproject, utan äfven förordningen af d. 19 Mars 1803, enligt hvilken ej blott offentliga föreläsningar skulle hållas i pædagogiken vid universiteterna, utan äfven hvar och en, som önskade egna sig åt publica eller privata undervisningen, först skulle undergå en serskild pædagogisk examen. Då åter, efter revolutionen 1809, detta gille äfven försvann, uppdrogs öfverinseendet af scholverket, dels åt ekklesiastik-expeditionen af Konungens Cancellie, dels, till följe af en utaf CancellieRådet och Kyrkoherden G. A. Silfverstolpe gjord underdånig anmälan, åt en serskild, år 1812 inrättad, Uppfostrings-Comité, som ej allenast låtit samla och utgifva en förteckning öfver alla i Sverige utkomna undervisnings- och scholböcker, utom en ny, af densamma utarbetad, scholordning, hvilken den 16 Dec. 1820 till allmän efterlefnad

af Konungen sanctionerades, utan äfven tillvägabragt en ny organisation af hela scholväsendet och tillika hos oss satt den Bell-Lankasterska vexel-undervisningsmethoden i gång.

Men, utom dessa, för meddelandet af kunskaper beräknade, anstalter, finnas här andra, stiftade i afsigt att befordra vetenskapernas förkofran och anseende. Härtill kan på visst sätt räknas det, år 1667 med instruction försedda, först i Upsala förlaggda, *Collegium Antiquitatis*, men sedan till Stockholm flyttade och något förändrade *Antiquitets-Archivum*, hvars föremål var befordran af kunskaper om nordens fornlemningar. Med den utslocknade hogen för archæologien, kom detta, å rikets stat uppförda och med anslag till löner försedda, embetsverk alldeles utur verksamhet, tilldess att det, under Konung Gustaf III:s regering, upphäfdes. En, mera egentligen akademisk, inrättning för vetenskapernas bästa i allmänhet påtänkte Konung Carl XII under sitt vistande i Turkiet och skref derom till Grefve N. Tessin; men förslaget kom ej till utförande. Ändtligen, genom föranstaltande af den lärda Erik Benzelius, förenade sig år 1720 åtskillige af universitetets literatörer och lärdomsidkare till en vetenskapssocietet i Upsala, hvilken år 1728 erhöll Konglig stadfästelse. Dess handlingar, under titel af *Acta* och, efter 1750, af *Nova Acta Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis*, hafva i flera delar utkommit in 4:o. — År 1739 åter stiftades och försågs med Konglig sanction Kgl. Svenska Vetenskaps-Akademien, hvars egentliga föremål var, att upparbeta de praktiska: mathematiska och physikaliska,

vetenskaperna, men som, för att tillika befordra modersmålets utbildning, beslöt att utgifva sina handlingar på Svenska, hvilka efter år 1780 heta *Nya Handlingar.* År 1820 fick denna akademieen förändrad inrättning och nya grundreglor, efter hvilka den till hälften antagit formen af ett Riks-Collegium. Genom denna akademies försorg utgifvas de Svenska Almanachorna samt Calendrarne, och drager den inkomsten af deras försäljande. — Under Drottning Lovisa Ulricas beskydd och medverkan, stiftades år 1753 en så kallad Vitterhets Akademie, hvilken med sina arbeten skulle omfatta historien och antiquiteterna samt Svenska skaldekonsten och vältaligheten. Efter år 1756 kom den alldeles utur verksamhet, upplifvades å nyo år 1772, men upphörde med Drottningens död år 1782. Dess handlingar hafva utkommit i fem delar in 8:o. — År 1773 lades egentliga grunden, och 1778 d. 19 Aug. stadgades med Kgl. sanction Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Götheborg, som, ehuru med inskränkta tillgångar, ännu fortfar att då och då utgifva ett häfte af sina handlingar. — Den 20 Mars 1786 upplifvade åter Konung Gustaf III den fordna Vitterhets Akademien, men med förändrade stadgar och förändradt namn, så att den, under benämningen af Vitterhets- Historie- och Antiquitets Akademie, ännu fortfar att årligen uppgifva prisfrågor i dessa ämnen, och hafva af dess handlingar redan 10 delar utkommit. — Samma dag stiftade Konung Gustaf III, efter förebilden af *L'academie Française* i Paris, den af aderton ledamöter bestående Svenska Akademien, hvars föremål skulle vara

Svenska språkets riktande och stadgande, skaldekonstens och vältalighetens utbildande samt i allmänhet smakens förädling. Konungen gjorde allt, att gifva denna akademie en ökad glans framför de öfriga. Med mycken högtidlighet utdelar den också sina priser hvarje år d. 20 December. Äfven lät Konungen sig angeläget vara, att förse den med inkomster, bland hvilka den erhåller prenumerations-medlen för de Svenska officiella eller Riksavisorna, hvilkas utgifning, under titel af *Post- och Inrikes Tidningar*, akademien besörjer. I tvänne tomföljder, före och efter 1796, har den utgifvit flera band af sina handlingar. — År 1796 förenade sig flera militärer till ett Svenskt Krigsmanna-sällskap, som af Konungen år 1805 förvandlades till en Krigs Vetenskaps Akademie, hvars föremål skulle vara, att genom utsatta prisfrågor bringa mera ljus i alla ämnen, som på något sätt skulle kunna röra taktiken, allt efter de serskilda fördelningarne, nämligen den taktiska, artillerie-, fortifications-, mathematiska, civila och sjöfördelningen, i hvilka akademien är skiftad. Äfven för Sveriges äldre krigshistoria har detta samfund något tillgjort. — År 1812, på Carlsdagen, invigde dåvarande Kronprinsen, Hans nu regerande Majestät, Kongliga Landtbruks-Akademien, hvars föremål är att befordra en grundligare, så väl theoretisk som praktisk, kännedom om allt, hvad jordbruket rörer, och har således, fast mera bestämdt och i större omfattning, samma föremål, som det år 1767 stiftade och vid slutet af 1790:talet i Konungens beskydd upptagna Patriotiska Sällskapet sig föresatt. — Såsom utgreningar af Landtbruks Akademiens, äro äf-

ven LandthushållningsSällskaper i alla rikets län stiftade, i afsigt att på närmare håll befordra det akademien föresatta ändamål.

Till dessa nu uppräknade lärda samfund må äfven läggas tvänne andra stiftelser, men hvilka tillika äro öfnings- och läroanstalter, nämligen de i Stockholm varande båda konstakademierna: Musikaliska Akademien, stiftad år 1772, och Akademien för de Fria Konsterna, några år förut af RiksRådet Grefve C. G. Tessin. I anledning af dessa anstalter torde några ord om konstutvecklingen i Sverige här vara på sin plats. —

Hvad den förstnämnda, eller musiken, angår, är den i allmänhet mycket älskad och utöfvad, dock mera med dilettantism, än med hufvudsakligt studidium, så att Sverige är ganska fattigt på originella compositeurer. Äfven vid Svenska hofvet har denna konst från äldre tider tillbaka varit med synnerlig ynnest omfattad. Från de oaflåtliga mödorna om rikets heder och bästa sökte och fann den Store Gustaf Vasa vid sin luta en behaglig hvila. Hans son Erik XIV spelade fleute med utmärkt skicklighet och lärer hafva för detta instrument componerat flera saker. Carl IX höll ett ordentligt hofcapell, och från den tiden har beständigt en Capellmästare på rikets stat varit uppförd. Den första, man känner, som beklädde denna syssla, hette Torstenius, men några prof af sin konstskicklighet har han icke lemnat åt efterverlden. Så är förhållandet med den von Düben, hvilken var Capellmästare under Drottning Christinas regering. Den äldsta Svenska composition, man ännu eger qvar, är musiken till

högtidligheterna vid Kon. Carl XI:s kröning, af den genialiska Olof Rudbeck, och om denna har en säker kännare yttrat sig, att den är ett talande exempel, huru man aldrig bör sätta musik. Rudbeck, hvilken, utom sina djupa anatomiska, botaniska och archæologiska kunskaper, samt sin stora mechaniska färdighet, äfven för sin tid ovanligen skickligt spelade både fleute och violin, har vidare redigerat melodierna till 1697 års Psalmbok och på allt sätt, genom anställande af trenne serskilda lärare, sökt att befordra undervisning i tonkonsten vid Upsala universitet. — Genom denna anstalt väckt, men egentligen i England under Händel utbildad, uppträdde Johan Helmik Roman, hvilken genom sina compositioner, dem han utgaf, samlade under titel af *Anthems*, åtminstone bland sina samtida, som hört dem, vann ett utmärkt beröm. En af dessa Romans samtidingar var Ferd. Zelbell, som i Petersburg genom sin operacompositioner skaffat sig ett namn, och Lars Lalin, hvilken också mest egnat sig åt theatermusiken, egentligast dock sammansättande och lämpande andra mästares compositioner till egna eller andras sångspel. Imellertid stiftades, på 1760 talet, sällskapet Utile Dulci, som bland andra ämnen hade musikens fullkomnande till sitt föremål. Denna privata åtgärd blef minre nödig, sedan Musikaliska Akademien stiftades, med hvilken så väl Hof- som Opera Capellet, till följe af Gustaf III:s synnerliga kärlek för det musikaliska skådespelet, förenades. Men Directeurer af Capellet voro allt jemnt utländningar, såsom Uttini, hvilken, utom annat, satt Thetis och Pelée af Wellander, den för-

sta stora operan, som i Sverige uppfördes; Naumann, hvilken, under sitt vistande i Stockholm, componerat operorna Gustaf Vasa samt Cora och Alonzo, m. m.; Kraus, död i Sverige 1792, sedan han, utom flera divertissementer, utfört sitt mästerstycke operan Dido och Aeneas samt bisättnings-och begrafningsmusiken vid Kon. Gustaf III:s jordfästning; Vogler, som under de åren, han uppehöll sig här, i synnerhet hade ett mägtigt inflytande på chòralmusikens utveckling. Mindre lycka gjorde han såsom theater compositör; åtminstone har hans musik till Gustaf Adolph och Ebba Brahe icke kunnat bibehålla sig; Hæffner, ännu lefvande såsom musiklärare, vid universitetet i Upsala, och som till sitt hjerta och sina tänkesätt blifvit fullkomligt Svensk, fast han, i anseende till sitt uttal, icke kan blifva det. Bland hans många stora förtjenster om musiken i Sverige må man väl räkna hans utarbetande af den nya Choralboken som den aldra största; Eggert, väl icke till börden Svensk, men dock Svensk undersåte, född på Rügen, dog helt ung nära Linköping år 1813 och har, under den tiden, han här vistades, satt musik till flera cantater för högtidliga tillfällen, samt componerat åtskilliga quartetter, trios och symphonier; men att, enligt sin önskan, erhålla ämne till utförande af en stor opera-musik, lyckades honom icke. Slutligen må Dupuy äfven här nämnas, hvilken afledit under loppet af 1822, sedan han förvärfvat sig den icke obetydliga förtjensten att hafva bragt det Kgl. Svenska capellet i ett utmärkt godt skick. Deremot hafva ganska få Svenskar, genom egna compositioner, uppträdt till

tåflan med dessa utländningar. De enda, som här kunna nämnas, äro: Vikmansson, hvilken för violin satt åtskilliga ganska vackra arbeten; Struve, som componerat några komiska operor, samt, såsom compositörer af melodier till visor och sångstycken, Åhlström, Crusell, Blidberg, Nordblom och Arrhén von Kapfelman.

Äfven de bildande konsterna infördes här af utländningar, och uppställdes för den Svenska architekturen ett herrligt mönster, då, år 1287, Upsala domkyrka fulländades af Etienne de Bonneville. Den första målare, omtalad såsom bosatt i Sverige, munken Gerhard i Vadstena closter, omkring år 1487, var en Tysk, och en utländning var troligtvis äfven den Laurentius Nicolai, som, ungefär vid samma tid, försett åtskilliga af Uplands gamla kyrkor med taflor. Och de bildhuggeriarbeten, som till kyrkornas prydnad erfordrades, införskrefvos antingen från Antwerpen, eller utfördes af derifrån på kort tid hit inkomna mästare. Efter medeltidens slut och Gustaf Vasas uppträde på Svenska thronen, inkallade så väl han, som hans söner, dels Italienska, dels Tyska, Engelska eller Holländska konstnärer, att uppföra de allmänna byggnader, hvilka behofvet påkallade. Tvänne af dessa, Nederländaren Simon de la Vallée och Pommeranern Nicodemus Tessin den äldre, hafva, i synnerhet genom sina söner, blifvit märkvärdiga i Svenska konsthistorien. Den förre var fader till Johan de la Vallée, död 1696, sedan han i Stockholm uppfört Stora Riddarhuset samt St. Catharina och Hedvig Eleonora kyrkor. Den sednare åter efterlemnade sig Svenska byggnadskonstens stolthet och ära, den store Nicodemus Tessin den yngre, hvilken, innan han

år 1728 afled, genom sitt snille och förtjensterna om sin konst — af hvilka han i Stockholms Kongl. slott upprest det herrligaste monument — uppbragt sig till Greflig värdighet, till Riksråd och Öfverste-Marskalk. Bildad af honom var så väl ÖfverIntendenten C. Hårleman, som HofIntendenten J. Rhen. Och under Gustaf III:s regering utmärkte sig i synnerhet såsom architekter Adelcrantz och Palmfeldt, tilldess den snillrike Deprez — äfven lika utmärkt som målare — anlände till Stockholm (der han dog 1802) och angaf i byggnadskonsten den stil, hvilken de ännu lefvande architekterne Sundvall, Gjörwell och Blom sökt att tillegna sig.

Drottning Christinas konstkärlek samlade ett icke ringa antal utländska målare omkring henne; men grunden till en Svensk målarekonst lades egentligen först af de under Konung Carl XI inflyttade fremmande mästare: den utmärkta historie- och djurmålaren David Klöker Ehrenstrahl, bataillemålaren Lemche och portraitmålaren David Kraft, med hvilka, såsom medtäflare, uppträdde en infödingi, Sylvius, verkställare af flera utmärkta allegoriska plafondmålningar. Dessas lärjungar, hvilka kraftigt medverkade att i fäderneslandet utbreda smaken för detta konstyrke, voro Cammarherren Erik Utterhjelm, Fröken Ehrenstrahl, Schröder, Olof Arrhenius och David Richter. Men ännu flere, beröfvade utsigten att finna lön för sin konst i en fattig och af ett långvarigt krig utarmad hembygd, öfvergåfvo den, för att, såsom Michael Dahl och Hysing, åt England, tvänne bröder Richter och de Marez, åt Tyskland, Mandelberg, åt Köpenhamn,

samt Roslin och Hall, åt Frankrike, bland fremmande, på ett för nationen hedrande sätt, gifva prof af Svenska konstfärdigheten.

Deremot, sedan de på utländsk botten utbildat sig, hemkommo andra, såsom de i portraitmålning så utmärkta syskonen, Lorenz och Ulrica Pasch, pastellmålaren G. Lundberg, emaillemålaren Hindricsen och Carl Gustaf Pilo, äfven bekant som en smakfull portraiteur. Dessa, i förening med de för historiemålningen så mycket lofvande, men för tidigt aflidna, unga konstnärerna: Hesselius, J. Hoffman och Gladberg; J. Sävenbom och Elias Martin, i landskapsmålningen; miniaturmålarne O. Fredsberg och Leonhard Örnbeck, samt decorationsmålarne Mörk och Bolander, till en del framkallade af Grefve C. G. Tessins och hofvets ynnest, utgjorde här, vid Gustaf III:s tillträde till regeringen, ett slags utgrening af den Franska målareskolan, hvars grundsatser de, i den Svenska konstakademien, af hvilken de fleste voro ledamöter, äfven för sina elever framställde till efterföljd.

Hvad bildhuggeriet angår, så stod det länge efter målarekonsten i anseende till odling och ynnest. Väl förde Jan Stamm, död år 1666 och bördig från Vendils socken i Upland, titel af Kongl. Bildhuggare, och något sednare vistades här, under samma titel, en Brabantare, N. Millich; men bådas konst lärer förmodligen ytterst gått ut på att bilda vapen, så kallade hufvudbanér, skyltar m. m. Prof på egentlig sculptur lemnades här först af

Fransmannen Bauchardon, hvilken, utom altarbilden i Kongl. Slottscapellet, utfört flera decorations-bilder i Kongl. slottet. Med honom samtidig var en Schröder, om hvilken icke kan bestämmas, antingen han var Svensk eller utländning, men som har i marmor huggit den buste af Konung Carl XI, hvilken pryder Upsala bibliotheks sal. Lif fick bildhuggarkonsten i Sverige, först då, för slotts-byggnadens räkning, de båda Fransmännen Chaveau och l'Archeveque hit anlände. Denna sistnämnde blir i Sverige oförgätlig, derigenom att han dels bildat modellerna till de båda herrliga statuerne af Gustaf Vasa och Gustaf II Adolph, hvilka pryda Stockholms torg, dels emedan han först handledt Sergel till den konst, inom hvilken denne sedan blifvit så beundransvärdt stor.

Då Sergel, föregången af sitt rykte, återkom till Sverige och fick en gällande röst inom Svenska konst-akadémien, ställde sig vid hans sida några ut-märkt genialiska män, genom hvilkas, med hans för-enade, bemödanden en ny dager uppgick öfver Sve-riges bildande konst. Den ene af dessa, Sergels för-trognaste vän, och hvilken dessutom försvarar en lika hög rang bland Sveriges djupsinnigaste och snillri-kaste författare, som bland dess tappraste hjeltar, var General-Amiralen Carl August Ehrensvärd. Väl har han, som konstnär, aldrig utfört annat än carri-caturiska utkast, och väl äro hans båda små o-skattbara theoretiska skrifter, ehuru nästan späcka-de med ett öfvermått af genie, ändock ej fattliga för en större allmänhet och gjorde minst uppseende, när de först utkommo; men hans omdöme hade alltid

en stor vigt, och hans exempel gaf åt den förnämare krets, till hvilken han hörde, ett interesse för konstbildningen, som välgörande verkade på den. De öfrige af Sergels samtida, hvilka mer direct beredde uppkomsten af en renare konstsmak, voro den redan nämnde Deprez, hvars outtömliga snille icke allenast åter insatte phantasien på dess höga plats bland de hos en konstnär erforderliga egenskaper, utan äfven fästade uppmärksamheten på det slag af storhet, som medeltidens konst uttrycker; L. Masrellier åter hade genom det flitigaste studium af antikens mästerstycken bildat sig en stil i teckningen, som med den längst drifna correction förenar det finaste behag; och Carl Fredrik von Breda, den ypperste af Sveriges hittills bekanta portraitmålare, som, under hela sin lifstid, genom den varmaste och mångsidigaste kärlek för konsten, med sitt milda umgängessätt, vann för densamma unga talentfulla män, dem han dessutom sökte gagna och utveckla, genom det fria tillträde, han lemnade dem till sina samlingar, och leda på rätta vägen med sina faderliga råd. — Yngre samtidingar med dessa voro de fyra, hvar på sitt sätt utmärkta, målarne: A. U. Wertmüller, J. Åkerström, Hilleström och P. Hörberg — en fattig bondeson från Småland, hvilken, efter en ganska kort egentlig undervisning, genom egen inre kallelse höjt sig till den största och högsta konstnärs rang. Derföre sade också med skäl denne enfalldigt fromme man: *Jag målar, som Gud det gifvit mig.* — Och, af dessa förut nämnda mästarne bildade, framträdde, under loppet af 1790-

talet, bildhuggarne Cainberg och Göthe — som modellerat Carl XIII:s i bronz gjutna bildstod — samt målarne: Limnell, bildad af Desprez till en uppfinningsrik målare i aquarell; Hjelm, också elevè af Deprez och utmärkt i decorationen; Kraft, en säker portraiteur, som på sednare tider äfven genom eld och energie utmärkt sig i några bataillestycken; Sparrgren, èn i hög grad säker och smakfull miniatur-målare; och Hasselgren, hvilken, såsom historie-målare, i synnerhet blifvit bekant under loppet af de sednare åren. Och ännu sednare framträdde sculptörerne Byström och Fogelberg, båda för närvarande i Rom; den tjusande landskapsmålaren Fahlcrantz; den genom sina qvicka bambocbader bekante Lauræus och de trenne, både såsom historie- och portrait-målare berömda, unga konstnärerne Vestin, Sandberg och John Breda.

Hvad kopparstickar-konsten angår, utöfvades den i Sverige allt jemnt af utländningar, ända tilldess att, på 1760 talet, Hof-Intendenten Rehn, i Stockholm, för denna konst stiftade en schola, utur hvilken P. Floding, Gillberg, J. Fr. Martin och Akrell framgingo. Under de första åren af innevarande sekel, tycktes denna konst åter hafva förfallit, tilldess ändtligen, på de sednare tiderna, icke allenast Ruckman framträdt såsom en värdig efterföljare af Martin, utan äfven, genom vår nu varande Konungs omsorg, en Svensk, hvilken i Paris bildat sig till en af tidhvarfvets ypperste graveurer, Herr Professor Forssell återskänktes fäderneslandet.

Äfven medailleur-konsten utöfvades här af utländningar, tilldess, efter år 1666, Anders Plan-

ting, från Upland, anställdes vid myntet, hvilken dock snart fördunklades af den, några år sednare framträdande, Vermländningen Arvid Karlsten. De många elever, han bildat, skingrades imellertid kring fremmande länder under Carl XII:s fleråriga krig, så att fäderneslandet egde ingen, som kunde slå en skicklig skådepenning, förrän den store Schweiziske mästaren Hedlinger, år 1718, inkallades. Af honom danad, underhöll D. Fehrman länge den Svenska grafstickelns heder och efterträddes vid sin bortgång af Gustaf Ljungberger. Men sedermera har, oaktadt den skicklighet, af hvilken Grandel från Rom hemskickade så sköna prof, medailleur-konsten råkat i ett märkligt förfall, ur hvilket, man har skäl att hoppas, det den skall lyftas af den unga, mycket lofvande, konstnären Salmson, som nu, på publik bekostnad, vistas i Paris, att fullända sig i konsten.

I allmänhet torde man väl med skäl kunna säga, att äfven i Sveriges bildande konst nu röjer sig en högre anda och ett mer verkande lif, hvartill troligen hufvudsakligast bidragit den uppmuntran, som från hofvets sida skänkts åt denna sköna verksamhetsart af det menskliga sinnet, heldst som den i synnerhet visat sig, sedan hans Kongl. Höghet Kronprinsen, sjelf både vän och kännare af konsten, tagit den i sin serskilda vård, såsom Svenska konstakademiens höga Canceller.

Norrige, under sin förening med Danmark och efter antagandet af detta rikes dialekt till sitt skriftspråk, har visserligen varit ganska frugtbart på utmärkta författare; men de och deras verksamhet

hafva helt och hållet sammanflutit med den Danska literaturen, så att, oaktadt det äfven fanns, en tid, ett eget lärdt samfund i Throndhiem, Norrige likväl icke erhöll någon egen literatur, heldst som äfven de af dess söner, hvilka utmärkte sig på snille- och lärdomsbanan, till större delen vistades utom fädernebygden. Äfven var undervisningsverket i ett temligen slätt tillstånd, oaktadt, redan från äldre tider, det varit en lärd eller så kallad Latinsk schola i hvarje stift och äfven ett Gymnasium, eller Seminarium Fridericianum, i Bergen, liksom ett Bergs-seminarium i Kongsberg, en Navigations-schola i Bergen och en Real-schola, gemensam för flickor och gossar, i Trondhiem. En bildningsanstalt för blifvande militärer stiftades också i Christiania af Konung Christian VII; men Norrmännens önskan, att i sitt land erhålla ett eget universitet, undvek Danska regeringen i det längsta att efterkomma. Slutligen, förnämligast genom nitiskt bedrifvande utaf det *Kongelige Selskab for Norriges Well* — hvilket äfven bemödat sig om att inom rikets gränsor utbreda mera kunskaper och mera hog för läsning — kom dock, år 1811, ett universitet, i Christiania, i stånd; men detta, af hvilket då den svärmande Grundtvig icke väntade minre, än hela det Lutherska Europas fullkomliga pånyttfödelse, har åtminstone hittills icke blifvit annat än en i högsta grad torftig elementär bildningsanstalt för blifvande embetsmän, oaktadt den frikostighet, med hvilken Norriges Ständer omfattat detsamma, och det betydliga bibliothek, detsamma eger såsom en skänk af Konungen i Danmark, alldeles blottadt på en hög-

re vetenskaplig anda. Man behöfver till bevis för detta omdöme icke nämna annat, än att högscholan i Christiania framställer det hela Europa förvånande phenomenet af ett universitet utan någon lärare i vetenskapernas vetenskap, eller i philosophien. Visserligen var en sådan profession ursprungligen inrättad, och Treschow återvände till Norrige från Köpenhamn, att bekläda denna lärostol; men han lemnade den snart, för att i stället intaga sin plats i regeringen vid rådsbordet. Annars har Treschow visserligen ett icke obetydligt författarenamn; men det är förvärfvadt i Danmark, ej i Norrige, och så är äfven ungefärligen förhållandet med de båda andliga vältalarne Nordahl Bruun och Pavels.

Efter föreningen med Sverige och Norrska nationens delaktighet af en constitutionsenlig frihet, har författandet, af politiska eller statsekonomiska brochurer och små afhandlingar, i synnerhet sysselsatt en stor mängd pennor, De förnämsta, hvilka genom dylika arbeten, åtminstone inom Norrige, förskaffat sig ett namn, äro C. M. Falsen, Sv. Hersleb, H. Nansen, W. L. Sebbelow, P. Ström, N. Wergeland, H. Barlien, H. C. Classon, W. C. Lassen, L. Mariboe, I. C. Ræder, D. Thrane och Steenbuch. Såsom andeliga talare hafva åter F. Schmidt, M. Sigward, N. Tybring och A. Borch gjort sig bekanta. Öfver juridiska ämnen har deremot åtskilligt blifvit skrifvet och utgifvet af L. H. Arentz, C. M. Falsen, B. H. Munthe af Morgenstierne, M. Hagerup och P. Vogt. Undervisningsskrifter hafva utkommit, författade af M. R.

Flor, H. I. Grögaard, St. J. Stenersen, S. G. Abel, C. F. Hassel, L. Klüwer och L. St. Platou. Såsom poeter hafva åter uppträdt A. Olsen, Conr. Schwach, äfven utgifvare af ett slags poetisk calender, kallad *Nor*, N. H. Jæger, H. L. Bernhoft och M. C. Hansen, författare, utom till flera diktningar af åtskillige arter, äfven till den, också i Sverige bekanta, Romanen: *Ottar af Bretagne*. — Likaledes har i historiegraphien ett försök blifvit gjördt af J. G. Meidel, som beskrifvit *Felttoget i Norge* 1814. — Men för öfrigt har en stor mängd tidskrifter och dagblad, innehållande mest anmärkningar och underrättelser om statens angelägenheter, efter sjelfständighetens återinförande, utkommit. Så t. ex utgaf J. St. Munch en journal, kallad *Saga*, meddelande förnämligast historiska uppsatser, och N. Wulfsberg *Journal for Lovgivning, Rigsforfatning og Politik*; men båda lära nu mer hafva upphört. Så är äfven förhållandet med flera af de många dagbladen; men deremot hafve andra kommit i stället, t. ex. *Norsk Landboblad*, utgifvet af S. Aarflodt; *Tiden, et Ugeblad*, af B. Prahl; *Bondevennen*, af N. Wulfsberg; *Björgven*, utgifvet i Bergen, räckte blott ett år; *Det Norske Nationalblad*, utgifvet af Bokhandlar Hjelm, men nu mera indraget; *den Norske Rikstidende*, utgifven af J. H. Vogt, N. Wulfsberg och C. Döderlein; *den Trondhiemske lille Tilskuer*, utgifven af M. C. Peterson, men nu mer afstadnad; *Morgenbladet* utkommer i Christiania, och *Nationalvennen*, utgifven af Hjelm, att icke nämna sådana blad, som endast innehålla dagliga underrättelser för de städer, inom

hvilka de utgifvas, t. ex. *Christianias Intelligents-sedler*, *Bergens Adressecontoirs Efterretninger*, *Christiansands* d:o o. s. v., Af dessa omfattar Morgenbladet egentligen blott literära ämnen, innehållande poemer, recensioner, afhandlingar, noveller m. m. af en ganska blandad ton. De öfriga äro åter af en bestämd politisk syftning, och, med undantag af Rikstidenden, har i dem en temligen bred opposition skaffat sig rum, ej blott mot regering och storthing, utan till och med mot Norrska flaggan, mot militärens cocarder och de Norrska lieutenanters vana att gifta sig. Men efter 1821 års Storthing, som nekade att antaga Jury vid afgörande af tryckfrihetsmål, utan i stället erinrade om den stränga Danska förordningen af 1794, som af regeringen sanctionerades, har häftigheten af dessa utfall blifvit något inskränkt.

Äfven de fria konsterna hafva i Norrige sina vänner och gynnare; som bevises ej blott deraf, att ett par unga Norrmän hafva en tid uppehållit sig i Stockholm, begagnande sig af undervisningen i Svenska konst-akademien, utan mer deraf, att för ett par år sedan gafs en serskild exposition af målningar i Christiania. Också hafva handledningar i serskilda konstarter från trycket utkommit, såsom *Handbog for Tegnende*, tryckt i Christiania 1816, och L. Roveruds *Blick paa musikens tilstand i Norge, med forslag til dens almindelige udbredelse i landet, ved et Instituts anlaeg i Christiania*, tryckt år 1815. Deremot finnes ingen offentlig theater i Norrige; men, då Norrmännen, i synnerhet Chri-

stianiaboerne, äro synnerligen begifna på nöjet af dramatiska föreställningar, gifvas sådana ofta af privata sällskaper.

Hvad andan och tonen af Norrska literaturen angår, är den, liksom till språket, afgjord Dansk, och lärer säkerligen sent något inflytande af den Svenska kunna yppas på den, då det ännu icke på något sätt kunnat lyckas att afsätta Svenska böcker i Norrige, eller att sätta den Norrska och den Svenska bokhandeln i något slags vexelverkan med hvarandra. Deremot skaffar man sig i Norrige från Danmark de handledningar för den intellectuella verksamheten, man behöfver, och derifrån hemta de Norrska författarne sina mönster, hvadan den Norrska literaturen troligen länge skall fortfara att blott uppträda såsom en underafdelning af den Danska. Detta förhållande bör icke väcka förundran. Hela sin närvarande bildning har Norrige erhållit från Danmark, och en sådan förbindelse, om hvilken sjelfva skriftspråket ger en daglig erinran, afbrytes icke så lätt, som de oftast ganska svagt sammanknutna politiska, hvilka blott med ett svärdslag och ett fredslut ganska hastigt kunna lösas. Men öfver den inre menniskan och tankens handlingar hafva dessa operationer ingen verkan, heldst den inskränkning och den nöd, som väl af de statistiska förbindelserna kan kännas, alldeles försvinner under njutandet af tankens mästerstycken och snillets odödliga producter.

VI.

Kort öfversigt af Sveriges politiska historia.

De regenter, hvilka under en tidrymd af 700 år, efter nordens första religions- och statstiftare Oden, styrde Sverige, härstammade från Yngve Frey, eller voro af Ynglinga ätten. Vikingafärder och krigståg, mest österut åt Finnland, voro dessa så kallade Drottars sommarsysslosättning, i hvilken folket, af naturen krigiskt och af sin religionslära ännu mer uppeldadt till mod och tapperhet, gerna deltog. För öfrigt stod det i föga förhållande till Upsala regenten, heldst sedan Fylkes Konungarne, i rikets serskildta landskaper, uppkommo, hvarefter till och med sjelfva Allshärjar Tingen mindre allmänt besöktes. Dessa Fylkes Konungar uppburo, inom sina districter, den Nässkatt, som Oden pålaggt sina undersåter, och Öfverdrottens inkomster bestodo således endast i inkomsterne af Upsala Öde, eller de hemman, hvilka till offrens underhållande här och der öfver hela riket voro anslagna. Att föröka dessa, företog sig Braut Anund uppodlingar för kronans räkning, i alla de serskilda provincerna och lät bryta beqvämliga vägar mellan dessa lägenheter samt gaf således sin nation det första exemplet af en eröfring utan svärdslag. Denna var dock en mindre omtyckt ovanlighet för ett folk, hvars lust uteslutande var rigtad åt det farligare, men genare förvärfvet med vapen i hand. Braut-Anunds son, Ingiald, fann också detta sätt att föröka sin magt för långsamt, och, betänkt på att, gen-

om sin jagkloka rådgifvare Vigerspa, gifva hela riket en enig rättsförfattning och concentrera alla fäderneslandets krafter till ett organiskt helt, tyckte han, att dessa många Fylkes Konungar, såsom allt för betydliga hinder, stodo honom i vägen. Men, hvad som bevisar, huru mägtiga dessa hade blifvit, är, att Konungen icke med öppen magt vågade angripa dem. Under förställd vänskap bjöd han dem till sig, och, sedan de, genom en öfverflödig välfägnad med starka drycker, förlorat medvetandet, lät han dem omkomma i lågor, eller också öfverföll han dem försåtligt och uppbrände dem. Detta första våldsamma steg, som en Svensk Konung mot landets gamla författning tillåtit sig, retade folket, så att det tillade honom binamnet Illråda, och, då Ivar Halfdansson, för att hämna sin farbroders, den Skånska Fylkes Konungen Gudröds, lömska mord; med härsmagt angrepp Ingiald, öfvergafs han af sina undersåter och nödgades sjelf, på samma våldsamma sätt, han beredt Fylkes Konungarnas undergång, å Rännigeborg i Mälaren, sluta sina dagar.

Efter honom valdes den segrande Ivar, hvilken genom sina eröfringar förvärfvade sig tillnamnet Vidfadmi, enhälligt till Upsala Konung. Men den författning och de förändringar, dem Ingiald beredt, såsom för Konungamagten fördelaktiga, visste han att ostörda bibehålla. Noga tillsåg han, att ingen Fylkes Konung mer kunde få fäste; men deremot uppkom en ståndsskilnad mellan undersåterna, som nu delades i Thignarmän, eller Konungens ärftliga embetsmän och hoffolk, samt i Odalbönder, eller besutna jordegare. Deras talemän vid de nu mer åter or-

dentligt hållna och besökta Allshärjartingen voro de, dem imellan för hvarje province valda, Lagmännen, och till deras yttrade meningar gaf folket med slag på sköldarna sitt bifall tillkänna. Sålunda motverkade de med kraft hvarje försök, att på den medborgerliga frihetens bekostnad utvidga den styrande magten, som kunde göras af Konungen, hvilken måste möta vid Allshärjartingen, antingen personligen eller genom sin medregent. Under den afgjorda och öfvervägande hogen för krigståg till landtvinningar, som utmärkte Ivar och flere af hans närmaste efterträdare, ansåg man behöfligt att, till vårdande af den invärtes styrelsen, såsom ordförande i Konungens tolfmannaråd, tillsätta en sådan embetsman, hvartill vanligen någon af Konungens slägtingar utvaldes. Under Eric Segersälls, den tolfte Konungen från Ivar Vidfadmi, regering afskaffades denna värdighet; men de hufvudsakligaste af de göromål, dem det tillhörde medregenten att besörja, uppdrogos i stället åt Konungens Jarl: en titel, hvilken nu först i Svenska häfderna omtalas. Desse, motsvarande till värdighet och befattning ungefärligen Frankernas Majores Domus, liknade äfven snart dessa i sina verkningar på fäderneslandets och Konungahusets öden, heldst som Jarlen alltid toges af Thignarmännen och dessutom alltid utförde de nu mer uppkommande räfstetingen, på hvika kronans rättigheter mot folkets inkräktningar skyddades och afgjordes. Vid rättaretingen, under Lagmännens ordförande, afdömdes åter enskildta tvistemål, mest efter traditoriskt bevarade sedvänjor och prejudicater, ehuru de

så kallade Wigers flockar och första uppränningen till Vestgöthalagen af Lumber Lagman redan sko-la varit samlade och uppskrifna. — Under E-rik Segersälls son och efterträdare, Olof, med till-namnet Sköt Konung, gafs åter det första efterdö-met i Sverige, huru ett missnöjdt folks villja, med eftertryck uttalad, förmår att inskränka regentens anspråk. Hvad som oftast händer svagheten, det att, i följd af ett öfverdrifvet förtroende till sig sjelf, fordra mer, än hon har rättighet till, hände äfven denna Olof, hvilken, af sina hofsmickrare målad som den störste man af sina samtidingar, emedan han vid sina tidsfördrifs-jagter lyckades att skjuta flera örnar på morgonen — fann den gamla titeln af Upsala Konung sig för ringa och antog derföre den af Sve-riges Konung, under det att en rask eröfrare utan motstånd fråntog honom de landskaper, han i Nor-rige vunnit, och han slutligen, endast genom sina vänners bemedling, med styckandet af sitt välde, såg sig räddad undan nesan att af uppretade undersåter skiljas från en thron, den han förverkat genom brott mot sina förbindelser. Detta visar, att hans omvän-delse till Christendomen endast var verkad af fåfän-ga och åtrå, att likna närgränsande Furstar, icke af öfvertygelse, då den icke förbättrade hans inre, eller ingaf honom högre vördnad för sina pligter.

Med hans båda söner, hvilka efter hvarandra för kort tid innehade thronen, utgick den Iwarska ätten. Jarlen Stenkil, som erhöll kronan, började en ny regentföljd, under hvilken, liksom under den nästkommande, i omvexling mellan de Sverker-ska och Erikska slägterna, den Odinska läran all-

deles utträngdes och Christendomen, efter Påfviska grundsatser construerad, blef den ensamt rådande tron inom Sveriges gränsor. Förändrade inre statsförhållanden voro deraf en följd. De katholska Biskoparne, som införde bruket, att bekräfta Konungavalet med krönings-ceremonien, erhöllo, då den af dem förrättades, derigenom ett afb gjordt inflytande hos regenten och intogo snart första rummet i hans Råd, som var, till obestämdt antal, sammansatt af de till hans uppböjelse behjelpliga Thignarmännen. Här, i detta Råd, som, då det talrikt besöktes af de fleste adeliga, kallades Herredag, afgjordes nu alla styrelseärenden, sedan, under förevändning, att Christendomens bekännare icke kunde besöka hedniska offerfester, Allshärjarthingen kommo ur bruk, och det egentliga folket så småningom undanträngdes från rättigheten att besluta eller öfverlägga om de åtgärder, som skulle verka dess ve eller väl. De närmaste följderne af detta förändrade skick voro allmogens förtryck; öfver allt utbredt elände samt regentmord och uppror hörde till ordningen för dagen. De, som vunno på denna ställning, voro de, hvilka med vapen i händerna allestädes gjorde sitt våld till rätt; presterne, hvilka, under noga betänkande af sin egen fördel, slöto förlikningarna mellan de stridande; och till en del invånarne inom de befästade städerna, som med sina murar trotsade våldgästningen och icke öppnade sina portar, hvarken för den flyende eller den segrande, utan att betinga sig vigtiga förmoner. Deremot ledo i så mycket högre grad, dels Konungen, som, då han utaf stridande partier måste köpa sin

värdighet, icke kunde vinna den utan på bekostnad af sin magt; dels också den jordbrukande bonden, som, af ingen aktad, måste bära bördan åt alla.

Så hade Sverige, vid den tiden, då Folkunga-ätten — med Jarlen Birgers till Bjelbo son — uppträdde på fäderneslandets thron, ungefärligen antagit ett statsskick, liknande det öfriga Europas. Katholska presterkapet, som hade tillsugit sig en stor del af landets styrka och näringssafter samt gjort sig oberoende af Konungen. Adeln, som, i tillfället att genom deltagande i krigsrustningar frälsa sina egendomar från kronans skatt, hade med förökade värdigheter trott sig vinna rätt till förökade anspråk. Och köpstädernas invånare, stolte i deras förlitande på det nordtyska Hansa, hvars utprånglare de voro, visste att tilltvinga sig fördelar af båda de stridande, för den förstäckning af penningar, de ömsesidigt behöfde, och förstodo sålunda att höja sig upp till jemnlikhet med de båda andra stånden, heldst som de alla räckte hvarandra trogen hand till bondens förtryck och utsugande. Dock, på samma sätt som lehnväsendet aldrig i Sverige var i stånd att uppskjuta till det skick, som i Tyskland eller andra länder, lyckades det ej heller, oaktadt allt användt ifrigt bemödande af borgare, prester och adelsmän, att försänka den ursprungligen fria Svenska allmogan i lifegenskapens bojor. Men regenterne upptogo dem, genom skärpta lagar, i sitt beskydd, och Birger Jarl, som kufvat den mägtigaste adelsslägten från dessa tider, ombägnade dem medelst de upplifvade författningarna om hemfred, qvinnofred och tingsfred. Likasom äfven hans

ten Magnus Ladulås, som å ena sidan befriade de andliga från verldsliga magten och fullkomnade den adeliga rusttjensten, tog å andra sidan stränga författningar mot de mägtigas våldgästning hos den flitiga jordbrukaren. I allmänhet gjordes under Folkungaättens styrelsetid ganska mycket för lagarnas förbättring, på samma sätt, som intet tidhvarf är rikare på ethiker, än det, i hvilket sedeslösheten stigit till sin höjd. Dels under Magnus Ladulås's, dels under Birgers regering, öfversågos eller utarbetades landskapslagarne, och under Magnus Eriksson allmängjordes den så kallade Medellagen, i hvilken, genom den så kallade Konungabalken, monarchens pligter och rättigheter bestämdes. Det oaktadt, var det icke mer än en enda af dessa slägtförvandter, som sotdött på sin erhållna thron, hvaremot de öfriga dels afsattes, dels mördades, tilldess de mägtiga herrarne och prelaterna, i Albrechts af Mechlenburg person, åt den första utländning, likväl på ganska hårda villkor, anförtrodde spiran öfver Svea folk. Men också skilde executorerne af den rika Bo Jonssons testamente honom lika godtyckligt från kronan, den de öfverlemnade åt Norriges och Danmarks Drottning, Margaretha, med hvilken den så ryktbara och för Sverige olyckliga Kalmar-Unionen tog sin början.

Sällan har ett menskligt företag till sin idée varit visare, och sällan har något ledt till ett mer förderfligt, mot sin afsigt stridande, resultat, än

den förening, som sammanknöt nordens trenne riken under ett hufvud. Så bärer det, som icke varit ärligt menadt, aldrig god frugt. Hade den, mer illsluga än kloka Margaretha, som uppgjorde jätteplanen, verkligen åsyftat en concentrering af nordens styrka, till dess serskilda delars gemensamma gagn, så hade hon genomdrifvit en lika och gemensam författning för dem alla. Nu var allt beräknadt blott derpå, att lägga Sverige och Norrige, såsom lydprovincer, under det mägtigare Danmark, och att påtvinga dem dettas författning; derföre hette det, att hvartdera riket skulle hafva sin serskilda styrelseform, öfver hvars bibehållande den i Danmark boende regenten skulle vaka. Å andra sidan åsyftade de Svenska herrarne, hvilka afslöto denna förening, endast att, under Konungens vistande utom riket, vinna tillfälle att öka sitt välde och utvidga sina företrädesrättigheter. Derföre bröts Kalmar-Unionen nästan i samma stund, den blef afslutad, och under beständiga, allt hårdare och hårdare, dagtingningar och handfästningar, dem Danmarks Konungar så mycket villigare underskrefvo, som de icke voro sinnade att af dem hålla det ringaste, släpade Unionen sig fram ett helt sekel igenom, mellan förtryck, afsättningar, fältslag och uppror, dem än ädlingar, än prelater anförde, tilldess ändtligen Christian II, å Stockholms torg, med bödelssvärdet försökte att afbugga den oenighetsrot, som gjort hans företrädares besittning af Svenska thronen så osäker. Äfven detta företag tycktes vara ganska klokt uttänkt, då Sveriges aristokrater, allt sedan början af 1200talet, just va-

rit de, som skakat thronen, stört det allmänna lugnet och beredt rikets olyckor. Men äfven nu visade sig, huru föga den gudomliga verldsplanen fogar sig efter den machiavellistiska politikens grundsats, att alla medel äro tillåtliga, som tjena för en klok afsigt. Den våldshandling, som skulle befästa kronan på Christierns hufvud, skakade den derifrån, och det blod, man trodde skulle gifva unions-trädet ny frodighet, svallade upp, bräckte dess stam och fördränkte dess telningar.

Gustaf Vasa uppträdde. Med honom grepo Dalarnes raska, oförderfvade invånare till vapen och ledsagade den oförskräckta, fäderneslandsälskande hjelten, segrande vid Brunbäcks färja, vid Vesterås o. a. orter, ända upp till Konungathronen. Det sätt, på hvilket han densamma förvärfvade, gjorde honom förtjent att uppå den njuta frugten af de våldsgerningar, som beredt hans företrädares fall. Endast den försvagning, aristokratismen under Christiern erhållit, gjorde det för Gustaf möjligt, att, i trots af ständiga uppror under hans första regeringsår, bibehålla sitt välde och med säkra steg kunna nalkas sitt syftemål, det att, såsom Christiern, tyranniskt, nedbrutit till stor del den ena sidan af Svenska aristokratismens Babelstorn, eller adelsväldet, nu äfven, landsfaderligen mildt, nedbryta den andra, det katholska prestväldet. Den af Luther beredda, af Konungens öfvertygelse varmt omfattade, kyrkoreformationen erbjöd Konungen härtill ett medel. Han gick dock härunder endast undervisningens, väl något tröga, men jemna väg fram till målet, dervid räknande

på sina landsmäns öppnare sinne för en klar förståndighet, än för en sinnena bländande phantastisk prakt; och likväl var äfven denna hans, på en gång både kloka och ädla, beräkning nära att slå felt, då fäderneslandets tarf nödgade honom att på förhand, genom ett raskt steg, tillegna kronan en del af kyrkans egodelar. Så betänkligt är hvarje våldsamt tilltag mot folkets urgamla skick af den, som det uppdragit den mödosamma äran att skydda folkets rättigheter och jemna de lefvandes anspråk, på njutning för ögonblicket, ihop med de kommandes, på beredt tillfälle till jemnt stigande utbildning. Ett af de hufvudsakligaste hinder, som den Store Gustaf fann för sig, vid mottagandet af styrelsen öfver fäderneslandet, var skattcammarens utblottade tillstånd. Mer än en tredjedel af hela rikets jord tillhörde de andliga, flere af kronans tillhörigheter voro pantsatta, tillgången på reda penningar tömd, och riket i en skuld till Lübeck af 68,000 mark. Till afhjelpande af denna förlägenhet, gafs till en början intet annat medel, än utomordentliga bevillningar; men dessa måste blifva föga betydliga af ett utarmadt folk, och således nödgades han att betinga sig ett uppskof med betalningen åt Lübeckarne mot förunnade hårda handelsvillkor. Då dessa utsögo landet och inskränkte all inhemsk näringsflit, lät Konungen sig angeläget vara, att snart afbörda sig denna tryckande geld, och derföre indrog han småningom till kronan kyrkans öfverflödiga egodelar. Men, öfvertygad, att ingen rikdom är tillräcklig utan ordning i dess förvaltning, var han lika mon om, att till-

vägabringa en sådan. Alla hemman i riket, delade i frälse-, *skatte-* och kronohemman, blefvo till en viss mantals-beskaffenhet bestämda, i en serskild jordbok upptagna och derefter beskattade samt, för att hålla reda på räkenskaperna öfver kronans inkomster, så väl af jorden, som af andra lägenheter, inrättades ett Cammarråd, för hvilket de öfver hvarje district tillsatta fogdarne skulle redovisa. Härigenom vann han ändtligen det åtrådda ändamålet, att fria sig från den utländska skulden, att derigenom kunna gifva handeln och den inre fliten ny näring, och till följe deraf öka kronans inkomster genom en bestämd tullafgift på ut- och inkommande varor, men tillika kunna göra alla utomordentliga bevillningar öfverflödiga och likväl tillräckligen aflöna rikets så civila, som militära embetsmän. Så, till följe af småningom sig utvecklande åtgärder, hade Konungen ställt hela landtregeringen och controllen öfver dess förvaltning på redig fot; gifvit säkerhet åt hvarje enskild, om hvad han egde och om hvad han derföre till staten borde betala; öppnat sina undersåter tillfälle att förvärfva kunskaper och lossat de fremmande band, som tillförne varit laggda på tankens fria bruk; gjort presterna till laglydiga undersåter, utan att betaga dem medel att bibehålla det anseende bland sina åhörare, som deras kall fordrar; upprättat en stående armee, genom den författning, att hvarje frälseman, för sin skattfria jord, borde rusta krigare till fosterlandets försvar, i den proportion, att hvar och en, som hade 200 markers inkomst, skulle utreda tre ryttare, och denna härsmagt hölls ge-

ma Hertigarnes rättigheter, så att de icke skulle störa enheten i fäderneslandets styrsel. Stadgad så-lunda i sitt välde, vidtog han, med den skickliga Jöran Pehrsson vid sin sida, de förträffligaste författningar till den allmänna hushållningens och handelns förkofran samt till införande af en dittills o-vanlig ordning, stadga och skyndsamhet i alla ärenders gång. Afskaffande de fordna räfst- och rättaretingen, inrättade han en Konglig nämnd, som i högsta instansen skulle afdöma alla högmålsbrott och granska underdomares utslag. Vid sin kröning införde han grefve- och friherrevärdigheten bland rikets adel; men, menande, att förnyade prof af utmärkelse böra förbinda undersåten till fördubblad ifver att tjena fäderneslandet, lät han, genom täta och noggranna vapensyner, tillse, att adeln fullgjorde Ständernas beslut om rusttjensten. Detta öfvertygade de mägtige, att, om riksvården lemnades ostörd i denna fasta och jemna gång, skulle det icke lyckas dem, att med en Konung, som noga vandrade vägen fram mellan sina pligter och sina rättigheter, nappas om den spira, som Gustaf Vasa åt sitt hus förvärfvat. Ett medel, att rubba detta förhållande, funno de i broderafundsjukan och den mest afgjorda hog efter kronan, som lågade der, hvarest fanns den största oskicklighet att värdigt bära den—hos Konungens broder Johan. Tillsammans med aristokraterna, motverkade han, hemligen, Konungens utländska giftermål, hindrade honom att draga tillbörlig fördel af de segrar, han vann under krigen mot Danmark, Lübeck och Pohlen; försvårade alla företag till deras

kraftiga bedrifvande, och slutligen understödde han Pohlska monarchen, med inkomsterna från sitt Hertigdöme, till dennes rustningar mot fäderneslandet, under det att tingade budbärare, kring alla rikets landskaper, svärtade Konungen och sökte, att från honom draga hans undersåters hjertan. Då nu Erik XIV såg sig så förrådd af sina närmaste, bedragen i alla sina förhoppningar, att något utmärkt för fäderneslandet kunna uträtta, märkte, att hans befallningar icke aktades, hans afsigter misskändes och hans mildhet missbrukades, då, i ett olycksaligt ögonblick, uppbrusade hans betsighet och ledde honom till en våldsgerning, som ökade tyngden af hans själsbörda med den af en blodskuld. Nu slets harmonien i hans hjerta, dess bekymmer kufvade klarheten af hans förstånd, och hans melancholie utbröt i anfall af vansinnighet. Så öfvergafs han af alla och blef tillfångatagen under en allmän uppresning, som satte kronan på Johan och lade bojorna på Erik, hvilken, först flera år derefter, befriades från dem af det gift, som fegheten och broderhatet gemensamt blandat.

Under fyra och tjugu år regerade Johan III, en svag, af qvinnor och Jesuiter godtyckligt styrd, herre, hvars alla storverk, under hans långa regeringstid, bestå deruti, att han uppfunnit och ritat vapnen åt rikets flesta landskaper, samt att han utmätt, huru många alnar band en borgarhustru fick bära bak i sin mössa. För öfrigt gjorde hans första gemål honom till katholik, och nu ville han åtminstone införa en, den Engelska episkopala kyrkans liknande, lithurgie i Sverige, samt förföljde

dem, hvilka motsatte sig detta försök och öfriga tilltag af Konungens i Stockholm stiftade Jesuiter-Collegium. Sedan han åter genom sin andra gemål blifvit Lutheran på nytt, kastade han sin harm på sina fordna gunstlingar och bemödade sig nu lika ifrigt att afskaffa den så kallade Röda Boken, som han förut varit angelägen att få den antagen. Med en Furste af så föga fasthet, kunde aristokraterne säkert nog påräkna, att utföra sina planer, till undergräfvande af Vasahusets myndighet, och derföre genomdrefvo de, att Johan III:s son, Sigismund, uppfostrad i katholska läran, blef utvald till Konung i Pohlen, med hvilken värdighet han skulle förena regentskapet i Sverige, som hvart tredje år skulle besökas, och imellertid styrelsen föras af sju Rådsherrar. I början intagen af denna plan, kunde Johan III icke nog fort få sin son öfversänd till Pohlen; men strax derefter ångrade det honom, så att han ville återhemta Sigismund till fäderneslandet. Då detta hindrades, lät han börja en rättegång mot de herrar, som satt hans första plan i verket, och kastade dem i fängelse. Under en så vankelmodig regent, kunde naturligtvis icke med någon framgång de krig utföras, hvilka hemsökte fosterjorden. Så myoket mer bidrogo de att väcka, så väl adelns som folkets, missnöje, hvilka dock icke aktade honom värd, hvarken ett mordanslag eller ett uppror, utan fick han således, likasom han lefvat utan vördnad, sotdö, år 1592, utan saknad.

Som, vid detta tillfälle, Konungens son Sigismund var frånvarande och icke så snart kunde anlända från Pohlen, antog den unga Konungens far-

bror, Hertig Carl af Södermanland, jemte Rikets Råd, förvaltningen af styrelsen. Fruktande Jesuiternas inflytelse till återförande af den, utaf Konungen med vidskeplig tillgifvenhet omfattade, katholicismen i Sverige, och att dermed rikets frihet skulle råka i fara, samlades Ständerna till ett möte i Upsala år 1593, der Lutherska läran i sin hela renhet förklarades för den ensamt i Sverige rådande statsreligionen, och alla mot den syftande inrättningar såsom landsförrädiska. Då Konungen ändtligen ankom, ville han icke, till en början, bekräfta detta mötes beslut; men, då Ständerna, i annan händelse, vägrade att hylla honom, lät han sig dertill beqväma, så mycket mer, som han icke ämnade hålla hvad han lofvat. Hertigen, åt hvilken Ständerna uppdrogo riksföreståndarskapet i Konungens frånvaro, höll dock noga hand öfver verkställigheten, i trots af alla de hinder, som från Pohlen lades honom i vägen. Då härigenom mångahanda oredor, och, såsom en följd af dem, ett allmänt missnöje uppstod, beslöt Konungen, att med våld göra sig lydd, och kom, i trots af Ständernas gensägelse, öfver med en Pohlsk krigshär. Sedan denna å Gumpekulla backe, vid Linköping, blifvit totalt slagen, skyndade Konungen, tvärtemot gifven lofven, utur riket, och, sedan man gjort alla möjliga försök att förmå, dels Konungen, dels någon af hans söner, att hemkomma till fäderneslandet och styra det efter dess bestämda lagar, uppsade Ständerna honom och hans hus, först år 1600, och vidare 1604, all tro och lydnad samt lyftade, i stället,

den redliga Hertigen af Södermanland, under namn af

Carl IX, på dess faders thron. Denna herre, varmt tillgifven fäderneslandet, tapper, snarbeslu-ten, liflig, rättvis, men sträng, mon om sin myndighet och ganska hetsig, hvarunder han var lika färdig att med glödande häftighet använda både muntliga ord, penna och svärd, gaf riket, oaktadt han jemnt hade att strida med Sigismunds stämplingar och uppenbara krig från Pohlska, Ryska och Danska sidorna, ett stadgadt skick och utvidgade gränsor. Sedan han, oblidkelig i sin vrede, låtit de aristokratiskt sinnade herrarna, med sina hufvuden, böta för deras landsförräderi, väckt hogen för grundliga kunskaper hos rikets adel, injagat skräck hos hvarje skälm mot fäderneslandet, bragt reformationsverket till full stadga och återställt rask och fast ordning i förvaltningen, afled han, efter sju års Konungaregering, och lemnade spiran åt sin son

Gustaf II Adolph, det skönaste hjeltemönster, som ännu lyst från någon af Europas throner. Vid honom har också hela verldsdelens beundran fästat sig på samma sätt, som inom glaset solstrålarne i brännpuncten. Äfven af sitt folk, det han förde till täta och beständiga segrar i Liefland, Pohlen och Tyskland, var han tillbedd, och, mognad från sin ungdomsömbet för Fröken Ebba Brahe och Mamsell Cabillieau, omfa ades han af sin sjelfvalda gemål med den mest svärmande kärlek. Så förenade sig allt att sprida ett romantiskt behag kring denna herrliga Furste, just en Konung

efter sitt folks sinne, både till charakter och utseende; ty i de efterlemnade minnesmärken af Gustaf Adolphs gestalt och anletsdrag tycker man sig se idealet af en modig Svensk ryttare. Dessutom glädtig i umgänget, med redligt allvar i uppfyllandet af sina pligter, varmt tillgifven fäderneslandet, af innerlig fromhet lågande för äran, tapper och full af snille, skapade han omkring sig tidhvarfvets största Generaler, en mängd af ypperliga män för alla hvärf, sin stats författning och sitt rikes anseende. Också, vid sidan af denna stora Konung, stod den största Minister, Axel Oxenstjerna, till tecknande af hvars värde man skulle kunna nämna, att hans djupa klokhet tyglade de Tyska Furstarnes högdragna afundsjuka, styrde Drottning Christinas lättsinne och omintetgjorde Richelieus lömska illslughet, så framt ej det på ett vida ädlare och mer talande sätt målades med de, af häfderna bekräftade orden: *han var Gustaf Adolphs vän.* Namnen Gustaf Adolph och Axel Oxenstjerna lefva också everldeligen i Svenskarnes minne, såsom utmärkande utvecklingen af rikets författning, af dess heder och lycka. — Adelns förhållande till staten bestämdes, genom de åt dem förunnade privilegier och den sedan utfärdade Riddarhusordningen. Ständernas deltagande i den lagstiftande magten åter, genom Riksdagsordningen. Förvaltningen af den inre styrelsen, genom den fullständiga organisationen af rikets collegier. Och, för att gifva form åt rättegångsverken, förbyttes den Kongliga nämnden till Svea Hofrätt. Äfven fosterlandets vetenskapsodling fick en säker grundval, då de

Gustavianska arfvégodsen skänktes åt Upsala universitet, för att på deras, åt Professorernas förvaltning öfverlemnade, afkastning bygga läroverkets stat, fast och oberoende af kronans omvexlande inkomster och behof. Slutligen, för att ännu vidare sprida kunskapernas välgörande verkningar, stiftades ej blott universitetet i Dorpt, utan äfven gymnasierna i Linköping, Strengnäs, Vesterås, Åbo och Wiborg. Sedan Konungen och hans Canceller på detta sätt, med lika outtröttlig, som upplyst omsorg, betänkt rikets bästa och satt handeln jemte statshushållningen på den bästa fot, öfvergick han, med sin segervanda här, till Tyskland, der, sedan han, utvecklande hela sin nya stridskonst, drifvit de förut, som oöfvervinnerliga ansedda, Österrikiska tropparna framför sig, han slutligen, vid 38 års ålder, beseglade protestantismens bestånd och Europas frihet, genom sin hjeltedöd på Lützens slätter, den 6 November 1632.

Emedan ingenting vanligt skulle komma från Gustaf Adolph, var hans dotter den bekanta, än så öfverdrifvet berömda, än så öfverdrifvet tadlade, Drottning Christina. Uppvext i den glans, som hennes faders storhet, hennes Generalers utmärkta bragder och Axel Oxenstjernas statsmanna klokhet spridde kring fäderneslandet, hemtades derifrån en rik näring åt den fåfänga, som, jemte spelande qvickhet, lättsinne, häftighet och eldig sinnlighet, utgjorde ett af de charakteristiska dragen i hennes väsende. Uppmuntrad af hennes tidigt röjda hog och fallenhet, gaf man henne en undervisning i språk och vetenskaper, sådan som annars

blott meddelas åt den, hvilken ernar blifva literateur till profession, och hon drog så mycken fördel häraf, att hon, ännu helt ung, redan förvarade ett rum bland sin tids mest utmärkta lärda. I kunskapernas elementer blef hon handledd af den grundliga Biskop Johannes Matthiæ; i regeringskonsten undervisades hon af den största mästaren Axel Oxenstjerna; i philosophiens djupaste mysterier hörde hon Cartesii föreläsningar; sin kännedom i philologie och om archæologiska ämnen utvidgade hon genom samtal med de lärda humanisterna Salmasius och Naudé; i juridik, mathematik och naturkunskap, gingo de tvänne, hvilka hon plägade kalla sina dalstjernor: Stjernhök och Stjernhjelm, henne tillhanda med sina underrättelser; för henne utvisade först den store O. Rudbeck sin gjorda upptäckt af mjölkkärlen i menniskokroppen; hennes smak i konsterna, väckt genom de konstskatter, dem hennes härars segrande vapen eröfrat, bildades af Bourdon, Palbitzki och Le Blond, och öfver alla dessa ämnen talade hon med lika färdighet, på Grekiska, Latin, Italienska, Spanska, Franska och Tyska, som på Svenska. Hvem kan då undra öfver, att den unga Furstinnan snart var ett föremål för hela Europas förvåning, och den sol, omkring hvilken dess lärdaste män slöto sina planetariska banor? Och lika litet bör det förekomma någon fremmande, att hennes unga sinne, i samtal med dessa literateurer och i deras förgudning, skulle finna större nöje än i de sträfva regeringsärendena. Under Drottningens minderårighet förvaltades dessa enligt en regeringsform, som A-

xel Oxenstjerna uppsatt och, under namn af Konung Gustaf Adolphs testamente, framgifvit, af en förmyndareregering, sammansatt af de fem höga riksembetsmännen: Riksdrotsen, Rikscancelleren, Riksmarsken, Riksamiralen och Riksskattmästaren, ordförande i Rikscollegierna. Under deras förvaltning vunno, med undantag af nederlaget vid Nördlingen, de Svenska härförarne beständiga segrar i Tyskland; afslöts en fördelaktig alliance med Frankrike; tuktades Danmark så till lands som sjöss, och från detta land eröfrades Jemtland, Herjedalen, Gottland och Ösel; nödgades Pohlen till en tjugusexårig vapenhvila; sattes handeln i ett blomstrande skick, i hvilket hänseende äfven en Vestindisk besittning förvärfvades; inrättades postverket och stiftades universitetet i Åbo samt gymnasierna i Skara och Vexiö. Men, jemte dessa för staten nyttiga värf, betänkte äfven regeringens ledamöter sina egna fördelar och sökte på allt sätt att öka sin egen samt sina slägtingars magt och rikdom. Härmed fortforo de äfven, efter Drottningens tillträde till regeringen (år 1644), understödde af hennes naturliga magnanimitet, som yttrade sig ej blott mot den inhemska adeln, utan äfven mot resande utländningar, hyllande smickrare, lärda och konstnärer. Imellertid hade Franska hofvet skaffat sig ett stort inflytande på Drottningens sinne, i anledning hvaraf hon dref det trettioåra kriget till ett öfveriladt slut, genom den Westphaliska freden, i hvilken Frankrikes fördelar ganska betydligt, men Sveriges och det protestantiska Tysklands föga, betänktes. Detta gaf första anled-

ningen till ett missnöje, som ökades, då de segrande ädlingarne hemkommo, späckade med byten, från ett land, der de sett herrarne frossa i öfverflöd af de skatter, dem deras förtryckta bönder måste hembära. Så ville de äfven inrätta sin hushållning hemma. Nu uppbyggde de stora borgar på sina säterier, och i dem anlades fängelser, i hvilka de, utan dom eller ransakning, inkastade och afstraffade sina underhafvande, och, om det rof, de på fremmande botten åtkommit, icke förslog till deras utgifter, visste de att vinna, hvad som brast, utaf Drottningens frikostighet. Ett jemnt tilltagande hat mot adeln blef deraf en följd hos de andra stånden, och missnöjet med Drottningen tillvexte genom den uppkomna misstankan om hennes bristande renlärighet, samt öfver hennes slöseri och hennes färdighet att adla minre utmärkta personer, bland andra en vacker kock och en vacker skräddare, båda, som det sades, för vissa privata förtjenster, genom hvilka man, åtminstone i Sverige, tillförene aldrig förvärfvat adelig sköld och hjelm. Och, der missnöjet öfver denna Drottnings lättsinnighet och minre stränga moralitet icke ville slå rötter, der närdes det af den Phaltz-Zweybrückiska Prinsen Carl Gustafs cabaler, ithy att, sedan han misslyckats i sin plan att blifva Drottningens gemål, han var angelägen, att snart bringa henne af thronen, för att sjelf intaga hennes ställe. Detta steg var bättre beräknadt. Utledsen vid det enformiga i regeringsärendena, harmsen att se sina gerningar tadlas af personer, dem hon icke tilltrodde

förmåga att bedöma sitt värde, och misslynt öfver att heta regentinna öfver ett land, hvars tillgångar icke svarade mot hennes genialiska phantasier, beslöt hon att förvåna verlden dermed, att hon sjelfvilligt nedlade sin ärfda krona. I början af året 1654 androg hon detta ärende för rådet, och, ehuru det äfven insåg, huru föga vinst fäderneslandet skördade af hennes styrelse, tänkte åtminstone de flesta, med den åldrige Axel Oxenstjerna: *hon är ändock den store Gustaf Adolphs dotter*, och motverkade verkställigheten af detta beslut. Mer förmådde dock de skäl, som hemligen användes af Carl Gustaf, hvilken vid början af den riksdag, som Drottningen sammankallat till Upsala om sommaren 1654, fördoldt uppehöll sig å Lislena gästgifvaregård, och ändtligen, då han inreste till staden, gjorde det med den föresatsen, att icke vända derifrån, utan att antingen vara ett quarter längre eller kortare; dermed antydande, att man varit betänkt på användande af uppenbart våld, om det skulle hafva funnits behöfligt. Men Christina, hvars fåfänga mer åtrådde att på medailler kallas Makalös och den, som jemte Gud utdelar kronor, än att verkligen helsas som monarchinna, kom hans önskningar till mötes och satte den 6 Juni 1654 den af honom så ifrigt åtrådda förökningen till hans längd å hans hjessa. Strax derefter reste Drottningen utur fäderneslandet, afsvor högtidligen — hon, dottern af protestantismens hjelte-martyr! — sina fäders tro och antog katholska läran samt begaf sig till Rom, derifrån hon, ledsnande snartigen vid att vara undersåte, gjorde försök att återvinna dels Svenska, dels Pohlska

kronan. Och slutligen, sedan hon i Italien utspridt de konst- och lärdoms-skatter, dem de Svenska krigarne med sitt blod eröfrat, af sina fordna undersåter trakasserad, af Furstarna förhånad och af de lärda än beundrad än tadlad, afled hon vid 63 års ålder år 1689.

Imellertid hade hennes frände, under namn af Carl X Gustaf, regerat i Sverige. Till utseende och lynne egentligen en rask Tysk corporal, hade han under Torstenssons handledning blifvit utbildad till härförare och, i spetsen för Gustaf Adolphs gamla troppar, redan under trettioåra kriget utmärkt sig som segrare. Uppstigen på Svenska thronen, ville han gå de trenne ofrälse ståndens önskan till mötes och inskränka adelns magt, i hvilken afsigt han nedsatte en commission, som borde verkställa indragningen af de utan skäl bortdonerade kronogodsen. Snart fick han dock annat att påtänka, då Sigismunds son, Johan Casimir, blifven Konung i Pohlen, äfven ville göra sin arfsrätt till Sverige gällande. Att mota detta tilltag, öfvergick Carl X Gustaf till Pohlen, slog dess armee, eröfrade sjelfva hufvudstaden och lät i de flesta Woiwodskaperna hylla sig till Konung. Derefter tvang han Churfursten i Brandenburg att erkänna, det han innehade Preussen endast som län af Sverige; men, då derunder Pohlackarne, ångrande sitt nödtvungna Konungaval, affällo, återvände han in i hjertat af detta land, för att skräma dem med nya segrar, derunder biträdd af Churfursten i Brandenburg, mot det att hans souverainetet öfver Preussen erkändes, och mot löftet att skaffa honom Pohlska kronan. Imellertid hade

Johan Casimir, att rädda sig ur förlägenheten, först uppviglat Ryssland till anfall mot Sverige, och, då dess framgångar af M. G. de la Gardie och Simon Grundel Helmfeldt inskränktes, sedermera påkallat Danmarks hjelp. Det bröt freden år 1657, och nu vände Carl Gustaf sina vapen mot denna granne och eröfrade inom kort tid Schleswig samt Jutland, och derefter, under vintern, gick han med sin här öfver det tillfrusna Belt, intog alla öarna och nödgade Danmark till fred i Roskild, i hvilken Grefve Dahlberg rådde, att Konungen skulle förbehålla sig Norrige, emedan detta land måste tagas i Köpenhamn. Men Konungen, svarande: *dit kommer jag, när jag vill*, fordrade och erhöll Skåne, Halland, Blekinge, Bohus län, öarna Hven och Bornholm, samt Trondhiems län i Norrige. Under detta slöt Österrikiske Kejsaren förbund med Churfursten af Brandenburg, att denne skulle anföra 30,000 man, Danmark till bistånd, hvarigenom Carl Gustaf, strax efter freden, kallades tillbaka till Tyskland, och Konungen af Danmark fick mod, att icke uppfylla fredsvillkoren. Efter sju månader stod alltså Carl Gustaf åter med sin här utanför Köpenhamn, hvilken stad han började belägra. Men under tiden borttogo de Brandenburgska tropparne Schleswig och Jutland, som Svenskarne dittills innehaft; förskingrades Svenska flottan i sundet af den Holländska, som ankommit Danmark till hjelp; blef Konungen med stor förlust afslagen från den olyckliga bestormningen af Köpenhamn, som han mer dristigt än välberäknadt vågade natten mellan den 10 och 11 Februari 1659, och slutligen förstördes i grund den Svenska armee-corps,

som var posterad på Fyen. Nu kom Konungen på andra tankar, slöt ett treårigt stillestånd med Ryssland, började fredsunderhandlingarna med Pohlen och sammankallade ständerna till Götheborg, der han den 13 Febr. 1660 afled, efter en sexårig regering, utmärkt af ganska raska och dristiga, men planlösa och mindre väl sammanhängande företag, genom hvilka han åsyftade att, medelst eröfrande af Östersjö-kustländerna, bilda en monarchie i likhet med en nöt utan kärna.

Dagen före sin död hade Konungen underteckmat ett testamente, i hvilket han bestämt, huru regeringen under hans sons, Carl XI:s, minderårighet skulle föras. Då detta förordnande af ständerna företogs till granskning, förenade sig adeln med rådet, att ogilla det, och borgare- samt bondestånden förmåddes, dels med lock, dels med pock, att i samma beslut deltaga. Preste ståndet förblef åter orubbligt mot alla dessa använda medel att imponera på det och utverkade, att bestämmelsen om testamentet skulle uppskjutas till en ny riksdag, vid hvilken ständerne mer manngrannt måtte kunna sig församla. Denna riksdag började i September 1660, och här förkastades testamentet, hvarefter Enke-Drottningen och innehafvarne af de fem höga riksembetena blefvo Konungens förmyndare, hvilka skulle med råds råde föra styrelsen efter en af ständerna uppsatt regeringsform. Deras första omsorg var, att sluta krigen med Kejsaren, Pohlen, Brandenburg, Danmark och Ryssland, som skedde genom frederna i Oliva, Köpenhamn och Kardis, genom hvilka inga betydliga förändringar i afseen-

de på rikets gränsor inträffade. För öfrigt sysselsatte sig regeringen, med uteslutande beräkning af egna fördelar, delad i tvänne partier, hufvudsakligen med ståndstvister och förslösande af kronans medel. Nu utkom den första författning till inskränkning af tankens fria yttrande, och ett stort antal böcker — dem regeringen förklarade hafva ett innehåll, som det var ingen nyttigt att känna — togos ur riksbibliotheket och uppbrändes. Nu förmåddes ständerne att åtaga sig ansvaret för den, med afsigt på ett privat skälmstycke, inrättade Palmstruchska Banken, hvilken förklarades för en riksbank, af tvänne afdelningar, en för lån- och en för vexeltransactioner. Bondeståndet ensamt ville deruti icke ingå, och derföre förvaltades banken tills vidare blott af fullmägtige från de trenne högre stånden. Dessutom utarmades landet än mer, genom flera onödiga rustningar, hvarigenom slutligen fäderneslandet invecklades i ett vidt utseende krig med Spanien, Holland, Tyska riket och Danmark, ty, sade Grefve M. G. de la Gardie, om den unga Konungen — hvars uppfostran förmyndarne till den grad försummat, att han ej en gång, vid uppnåendet af sina myndiga år, kunde läsa skrifvet — "vi måste hafva ut den bussen, som gör, Gud straffa mig! intet godt här hemma." Det, hvad de egennyttiga magnaterne härigenom åsyftat, tycktes de till en början verkligen vinna. Då Konungen, år 1672, sjelf mottog riksstyrelsen och med den en utblottad skattcammare, en i högsta oordning bragt inre förvaltning, ett af inbördes bittert hat upptändt folk och flera vidtutseende krig, hvilka skulle ut-

föras med en till det uslaste skick nedsjunken armee, gaf han sina förmyndare fullkomlig decharche för deras åtgärder, och dessa, troende sig alltså säkra för allt ansvar, fröjdade sig i hoppet, att under en okunnig Konung, likasom förr, kunna hålla i rikstömmarna. Derefter, sedan Svenska hären, till följe af dess odisciplinerade hållning och de ömkligaste anstalter, lidit ett hård nederlag vid Fehrbellin, och Svenska flottan, den man lät anföras af ett CammarRåd, tvänne gånger af den Danska blifvit slagen, antog Konungen sjelf ledningen af kriget. Närmaste följderna häraf voro segrarne vid Lund och Landskrona, hvilka ledde efter ett par år till freder med alla rikets fiender, eburu icke vunna utan uppoffringar. — Under detta hade Carl XI icke allenast insett, huru mycket det felades honom i bildning, till att kunna bereda ett förbättradt skick af fäderneslandets betryckta belägenhet, utan äfven med en stor mans ädla ifver ansträngt alla krafter att återhemta, hvad som blifvit försummadt. Och, härunder biträdd af unga, utmärkt skickliga, män: Bengt Oxenstjerna, Lindschöld, Reutercrantz och Wallenstedt, dem han slutit omkring sig, verkställde han detta med sådan framgång, att ingen Svensk Konung, före eller efter honom, haft en så fullständig, säker och mångsidig kunskap om sitt rikes inre förvaltning, styrka och svaghet. Han använde också denna kännedom till fäderneslandets bästa med lika mycken raskhet och styrka som patriotism. Då han, vid riksdagen i Stockholm, år 1680, äskade ständernas råd, huru riket måtte åter försättas i välstånd, yrkade de trenne ofrälse stånden, att

Konungens förmyndare måtte ställas till redogörelse, och de gods, hvilka under de båda sednaste förmyndarestyrelserna, så oförsvarligt och oskäligt, blifvit afskilda från kronan, skulle återtagas, och, för att dertill lemna Konungen full myndighet, uppdrogs åt honom, den 9 December nämnda år, det oinskränktaste envälde, så att Konungen endast inför Gud skulle vara för sina gerningar ansvarig. Det oaktadt, underlät han icke att tidt och ofta kalla sitt folk inför sig och med ständerna rådslå om anstalterna till rikets bästa, det han visste så väl och så landsfaderligt att befordra. Några gånger var fredslugnet nära att störas; men, genom Konungens och hans StatsMinisters, den ypperliga Bengt Oxenstjernas, visa åtgärder, undvekos krigen, utan att riket på något sätt deraf förlorade i sin heder och sitt anseende, som snarare på ett utmärkt sätt tillvexte. Också organiserades Svenska armeen, genom indelningsverket, på ett alldeles eget, och, oaktadt det ofta fordom varit tadladt, alldeles för ändamålet ypperligt, ehuru kostsamt, sätt. Icke minre, än krigsväsendet, omfattade denne Konungs upplysta nit vetenskaperna, dem han på allt sätt sökte gynna och i Sverige göra bofasta, och lagskipningen, till hvars stadgande kyrkolagen samt krigs-, sjö- och hofarticlarne utarbetades och början gjordes till en ny redaction af allmänna lagen.' Hvad som likväl mest utmärkt denna Konungs regering, är den namnkunniga reductionen, genom hvilken kronan åter erhöll sina förlorade tillgångar och den allmänna välmågan, grun- [illegible] fasta financiella förhållanden, med jem-

na steg tilltog, ehuru den för vissa enskilda magnater verkade till armod, i synnerhet som den på vissa aflägsnare, regentens skarpa öga mer undandragna, orter drefs med en för långt gående stränghet, som med uselhet framkallade missnöje. Detta ökades ännu mer genom Konungens personliga sträfva häftighet, den hans gemål, Danmarks fromma och älskvärda Ulrika, med sitt ädla tålamod, sina sköna tårar och sitt tysta välgörande förgäfves sökte mildra. Lika fåfängt var också hennes bemödande, att stilla den aristokratiska klagan öfver detta, för det allmänna högst gagneliga, blott för en och annan enskildt förstörande, så kallade, skrifvarregemente. Att vidare till fäderneslandets heder och lycka fortsätta det, hindrade döden, plötsligen och oförmodadt, Konung Carl XI i dess bästa år, och således har en saknande efterverld icke kunnat afhålla sig att misstänka ett förmedlande härvid af brottsliga händer.

Innan Konung Carl XI afled, hade han sammankallat Ständerna, hvilka samlades till riksdag i Stockholm den 6 Nov. 1697 och förklarade den femtonåriga Kronprinsen genast för fullmyndig regent. Denna unga Konung var Carl XII. — Tillträdande ett välmående, i god ordning bragt, anseddt rike, med en fylld skattcammare, trodde han sig utan betänkande kunna öfverlemna sig åt nöjen och lekar. Än dansade han i festivitets baletter på slottet i Stockholm, än roade han sig med att drifva sin häst till språng öfver breda grafvar eller höga timmerstockar, än jagade han björnar, för att slutligen fånga de uppretade djuren med trädgafflar,

Vissa af de till ålders komna magnaterna, som, under en så lekande herre, hoppades kunna återvinna sitt förlorade inflytande, sågo gerna, att han på detta sätt drogs från befattningen med regeringsärendena, och de unga åter, delande Konungens oförvägenhet, lifvade honom att söka jemnt nya nöjen. Ryktet, att Sverige nu styrdes af en oförfaren, veklig regent, spriddes, egentligen af den missnöjda Liefländska adeln, ut bland Sveriges grannar, och på denna underrättelse, grundande hoppet om landtvinningar, förenade sig Pohlens, Rysslands och Danmarks regenter till att med krig anfalla Sverige. Knappt blef Carl XII derom underrättad, förrän han vidtog, till allas förvåning, en stor förändring i sitt lefnadssätt. Allongeperuken och den tidens elegant-drägt utbyttes mot en högst enkel-uniform, den Kongliga bädden mot en hård soldatsäng, och de förra lustbarheterna gåfvo rum åt allvarsamma rådslag och rustningar, sedan Konungen i rådet förklarat: "att, likasom han aldrig skulle hafva börjat ett orättvist krig, vore det hans afsigt att icke sluta ett rättvist, förrän hans folks lugn vore säkert betryggadt." — Danmark gjorde det första angreppet och fick alltså först erfara slaget af Carl XII:s hjeltesvärd. Understödd af en Engelsk och en Holländsk escadre, gick han öfver till Seeland, och, eburu befälhafvaren öfver Svenska flottan icke redligt understödde Konungens väl beräknade plan, landsteg han likväl vid Humlebeck, sjelf först springande i vattnet, och, endast åtföljd af några hundra man, skrämde han de Danska tropparna på flykten. Med största oordning instörtande i

Köpenhamn, injagade de i allas sinnen en panisk bäfvan, så att man hvarje stund väntade att se Svenska fanorna på vallarna kring Danska rikets hufvudstad. Att förekomma detta, erbjöd man, under Holländsk och Engelsk bemedling, fred, på hvad villkor Konungen äskade, och han, önskande att betrygga icke att utvidga sina gränsor, underteckande den i Trawendal, d. 8 Aug. 1700, med förbehåll, att Konungens svåger, Hertigen af Holstein — för hvars skull krigslågan utbrustit — skulle försäkras i sin besittning af Schleswig och vinna ersättning för den skada, han lidit. — Medan Konungen derefter, från Danmark återvänd, rustade sig att gå Pohlackarna till mötes, underrättades han om Czar Peters inbrott, och, för att betala honom och hans Ryssar deras trolöshet, ilade han med 8000 man till Narva, der Muskovitiska hären till ett belopp af 80,000, af ett par Franska härförare styrd i sina rörelser, den 20 November med fälld bajonett angreps och alldeles i grund förstördes. Nu vann Carl XII, som sjelf varit främst i farorna och i spetsen för sina blåa gossar, soldaternas uteslutande kärlek och beundran, som hos dem grundlade den tro, att de, under befäl af denna, i ordets egentligaste mening, Svenska Furste, aldrig kunde blifva slagna. Efter den oberäknade utgången af drabbningen vid Narva, upphäfde Pohlska Konungen August belägringen för Riga och skyndade undan för de efterföljande Svenskarna. Sedan Curland, inom ett års tid, helt och hållet var intaget, inbröt Carl XII öfver Pohlens gräns och, afslående alla anbud att mot penningar gifva

det eröfrade tillbaka och sluta fred, med de orden, "att han var krigare och icke köpman", öfversvämmade han landet, intog rikets hufvudstad, lät der utvälja en ny Konung, den han i Konung Augusts eget arfland, Sachsen, nödgade denne att erkänna. Derefter, och sedan han betryggat de Schlesiska protestanternas religionsfrihet, genom en afslutad tractat med Österrikiska Kejsaren, gaf han August den så ifrigt och ödmjukt begärda freden, utan någon annan fordrad garantie, än Augusts försäkran, i den förmodan, att Furste ord och Furste-tro skulle vara oryggliga. Till sin egen och sitt folks skada fick han dock erfara, att icke alla Furstar voro Carl XII. — Men, under det nästan dagliga segrar vunnos i Pohlen och Sachsen, gick kriget så mycket olyckligare mot Ryssarna i Liefland. Der commenderade nämligen icke Konungen sjelf, utan en General Schlippenbach, hvars hufvudsakliga stridskonst bestod deri, att genom invånarnes förtryckande öka missnöjet, och att genom beständiga dagtingningar lemna den ena fasta platsen efter den andra i fiendens händer. Sedan Konungen gjort sig fri från Pohlackarna, beslöt han att dämma denna ström af Ryssarnas framgång i sjelfva källan, nämligen i Czarens hufvudstad. Ditåt togs vägen genom Ucraine, dels till följe af ett slutet förbund med Hetmannen Mazeppa, enligt hvilket han lofvat att förena sina Kosaker med Konungens folk — ett löfte, som han sedermera icke kunde uppfylla. — dels emedan den ansågs genare och fortare leda fram till Moskwa. Äfven nu förnyade sig händelserna i Pohlen. Jemnt jaga-

de Konungen Ryssarna framför sig, slog dem i rangerad bataille vid Holofzin och framträngde till Mohilew, för att der invänta General Lewenhaupt, som skulle utur Liefland tillföra Konungen en förstärkning af 11,000 man; men, till följe af Rehnskölds hat mot denna, af honom så kallade Latinska, General, visades han en origtig väg, hvarigenom han af Ryska armeen blef omringad, nödgades att slå sig igenom och kunde således icke framkomma med mer än 1500 man till sin älskade Konung. Oaktadt detta missöde, och, oaktadt den af Mazeppa lofvade förstärkningen alldeles uteblef, framträngde likväl Konungen vidare ända till Pultava, det han började belägra. Någon tid derefter blef Konungen, under visiterandet af en löpgraf, sårad i ena foten och kunde således icke sjelf anföra sin armee i det ryktbara slaget vid Pultava, den 27 Juni 1709. Fältmarskalken Rehnsköld, som dervid förde befälet, betänkte derunder mera sitt hat och sin afund mot de öfriga Generalerna, än nödvändigheten att slå fienden, företog också de mest vidunderliga anstalter, samt ledde derföre äfven hären till det fullkomligaste nederlag. Återstoden gaf sig, några dagar derefter, på nåd och onåd, i Ryssarnas våld, sedan den upplefvat den otroliga företeelsen att se Konung Carl XII flyende. Blott åtföljd af 1500 man, måste han nämligen söka sin räddning i Tatariet och tog sin boning i Bender. Här uppehöll han sig till år 1614, under hvilken tid han icke allenast förgäfves hoppades att kunna förmå Turkarna till ett kraftigt och afgörande företag mot Ryssarna, utan

äfven genomgick den så vidt omtalade, så kallade Kalabaliken vid Bender, der Konungen med 200 man stridde och, ända tilldess att eld deri sattes, försvarade ett vanligt boningshus, mot 26,000 Janitscharer och med tio canoner försedda Tatariska krigare. Imellertid hade, genast efter den olyckliga utgången af bataillen vid Pultava, först Konung August brutit freden och, fördrifvande Stanislaus, återsatt sig i besittning af Pohlska thronen; derefter Konungen af Danmark, hvars troppar inföllo i Skåne, men blefvo derutur snart fördrifna, sedan Generalen Grefve Stenbock, då rådet här hemma icke velat förse honom med nödiga medel, sjelf samlat en liten här af Småländska bondgossar och med den totalt slagit dem vid Helsingborg, d. 28 Febr. 1710. Derefter öfvergick Stenbock till Pommern och vann åter en stor seger öfver den Danska och Sachsiska förenade armeen vid Gadebusch samt inträngde i Holstein. Dessa, i trots af all motverkan, vunna fördelar af en man, den rådet hatade och fruktade, emedan han, enligt dess ord, var alltför god Konungsk, satte detsamma i förlägenhet och derföre blef, på dess anstiftan, Stenbock genom Grefve Wellingks förräderi innesluten i Tönningen och nödsakad att med hela sin armee lemna sig fången till Danskarna. Nu ökades äfven antalet af Sveriges fiender med Preussen, hvars Konung satte sig i besittning af Svenska Pommern, under det att Ryssarne fullbordade inkräktningen af hela Finnland. Allt sådant var möjligt, emedan rådet, sammansatt af magnater, som hatade Konungahuset och envåldsmagten, var deladt i partier,

endast i den punct ense, att taga alla möjliga steg att göra kriget tryckande för landet och motarbeta dess framgång. Vid de riksdagar, som rådet sammankallade, talades slutligen uppenbart om nödvändigheten att förse landet med en ny regent, och ändtligen anmodades Konungens syster Ulrika Eleonora — som förlofvat sig med ArfPrinsen Fredrik af Hessen — att taga sitt säte i rådet, och, att derom underrätta Konungen, sändes GeneralMajor von Lieven till Turkiet. Hela anstalten ogillades af Konungen, som yttrade sig, att han skulle hemskicka sin stöfvel att presidera i rådet, men likväl häraf bestämdes att påskynda sin afresa. Denna företogs ändtligen vid slutet af October år 1714, och efter att, på hästrygg, hafva tillryggalaggt 286 mil på 14 dagar, anlände han den 11 Novenber, till Stralsund. Sedan Konungen, efter ett år, såg denna fästning hårdt belägrad, utan medel att densamma kunna försvara, öfvergick han ändtligen till Sverige, det han återfann utarmadt genom hårda och okloka utskrifningar af skatter och recruter samt härjadt af pest och en illasinnad förvaltning. Under Carls egen hjelteblick antogo alla ärenden snart ett nytt lif, heldst som han i sina bemödanden för fäderneslandets räddning biträddes af den förträfflige Görtz, hvars beundransvärda snille skaffade tillgångar från alla håll. Inom kort tid hade Konungen en ypperlig armée af 70,000 man åter på benen, med alla behofver tillräckligen försedd, och nu inbröt han segrande i Norrige, vid samma tid som en fredscongress med Ryssland öppnades på Åland, der Sveriges bästa vårdades af Baron Görtz och Grefve Carl

Gyllenborg med den drift och framgång, att mot hösten villkor till en för Sverige, i då varande omständigheter, utmärkt hedrande och fördelaktig fred voro afgjorda. Att af sin Konung på dessa vinna stadfästelse, begaf sig Baron Görtz redan på vägen, och således funno de, hvilka mer beräknade sin egen fördel än fosterlandets tarf, att de ingen tid hade att förlora. Genast hade man märkt, att flere års vidrigheter ingenting förminskat af den bestämda fasthet och kraft, som utmärkte styrelsen af en nästan öfver hvarje menisklig svaghet upphöjd Konung, den folket icke behöfde mer än återse, för att, betaget af den mest lågande kärlek, glömma alla lidna vedermödor och lifvas af hogen att för honom uthärda nya. Det var således nödigt att skynda, och, innan Görtz framhunnit till lägret för Fredrikshall, som af Konungen var kringränd, fanns Carl XII på e. m. den 30 November 1718 bredvid bröstvärnet af en löpgraf död, till följe af ett från Svenska sidan lossadt lönmördarskott, för hvilket, historiens Genius ännu icke hunnit afgöra, om en Cronstedt, en Stjernros, eller en med Prinsen af Hessen anländ Fransman vid namn Siquier, tillkommer förbannelsen och vanäran. Konungens syster, Princessan Ulrika Eleonora — som hela sin lifstid igenom förnämligast sysselsatte sig med att läsa Tyska bönböcker och i dem antingen med bläck och penna upprita tecknet öfver bokstafven Ä eller att i brädden anteckna icke just så sagtmodiga anmärkningar mot de personer, som händelsevis kommit att reta hennes fromma sinne — betygade sitt deltagande öfver händelsen dermed, att hon till sände-

budet genast skänkte den silfverskål, i hvilken hon tvättade sig, då det anlände, och hade redan fjorton dagar före Konungens död yttrat sin ömma förtanka, i ett bref till sin man, der hon underställer det föreslagna ceremoniellet vid Konungens begrafning hans ompröfvande. Denne hennes man åter, Prins Fredrik af Hessen, hvilken nästan i samma ögonblick, som lönnmördarkulan ändat Carl XII:s hjeltebana, derom var underrättad, satte sig genast i besittning af den betydliga cassa, som, genom Baron Görtz's rådighet, Konungen samlat till krigets fortsättande, utan att man sedan fått reda på, hvartill den användes, eller hvart den tog vägen. Deremot är det tillräckligt bekant, att nämnde Prins Fredrik, i egenskap af Generalissimus, tog befälet öfver armeen och, sedan han låtit den, med souverainetetens afskaffande, svärja sin gemål Drottning Ulrika Eleonora huld- och trohetsed, återförde den ur Norrige — med ett återtåg, som, ehuru ingen fiende jagade, snarare än flykt liknade en fullkomlig deroute — för att i Stockholm hålla riksdag. Några få, den aflidne Konungen redligt tillgifne, sökte väl att motverka detta tilltag och förvara kronan åt Prinsen af Holstein, den Carl XII utsett till sin efterträdare; men deras försök misslyckades till följe af denna Herres obeslutsamhet, och snart sågo de i en spegel det öde, som väntade dem, då Prinsen af Hessen, utan att dertill vara bemyndigad af annat än sina egna planer, sände personer mot Baron Görtz, för att låta arrestera honom, innan han framkunnit till läg-

tet, och lät sedan af sina båda adjutanter föra honom fängslad till Stockholm och der insätta honom på stadshuset.

Straxt efter den icke oväntade nyhetens ankomst till Stockholm, hade rådet, hvars ledamöter, från titeln af Kongliga Råder, återtogo den af Riks-Råder, helsat Ulrika Eleonora som arftagerska af thronen och regerande Drottning, mot det att hon afsade sig enväldet. Derefter sammankallades ständerne, och, då man imellertid haft tid att besinna, det Drottningens arfsrätt var temligen tvifvelaktig, fann man klokast, att hon till dem uppdrog rättigheten att besluta om successionen efter Carl XII. Då ständerne anlände till Stockholm, hade de trenne hufvudsakliga ärenden att uträtta. Först att upphöja Drottning Ulrika Eleonora till Regentinna. Sedan att, till belöning för de utomordentliga förtjenster, han haft om Sverige, efter en mot allt skick och alla formaliteter syndande rättegång, låta halshugga Baron Göttz och på galgbacken nedgräfva hans kropp, d. ä. att sätta den största och blodigaste skamfläck på Svenska namnet, som vår arma, då förledda, nation kanske ännu icke tillräckligen afbött. Slutligen att utarbeta en ny regeringsform, enligt hvilken rådet, bestående af 24 personer, var det egentligen styrande, då det genom sin pluralitet afgjorde alla besluten, och Drottningen blott hade två röster samt utslagsröcten i deras öfverläggningar. Deremot var rådet skyldigt att göra räkenskap för ständerna, utan hvilkas samtycke inga lagar kunde utfärdas, inga utskylder påbjudas, intet krig börjas

eller någon fred slutas. Deremot tillkom det regenten att skänka Grefiig, Friherrelig och Adlig värdighet, och att efter collegiernes förslag tillsätta embetsmän. Om deras afsättande hade man åter glömt att något bestämma, och häraf betjente sig hofvet genast, till aflägsnande af sådana, hvilka icke ansågos hysa gynnande tänkesätt för dess afsigter. För öfrigt medelades, under 1719 års riksdag, nya förökade privilegier åt adeln; en allmän statsbanqueroute verkställdes, och banken, lemnad helt och hållet åt ständernas styrelse, sökte vinna nytt förtroende. Vidare slöts fred med England och Preussen samt ett stillestånd med Danmark, hvarigenom de fleste af rikets Tyska provincer afträddes. Deremot, sedan Görtz var död, afbrötos fredsunderhandlingarne med Ryssarne, för hvilkas härjningar hela Svenska kusten lemnades öppen. Man ville derigenom nämligen vinna anledning, att förmå ständerna till medgifvande, det Drottningen kunde få öfverlemna kronan åt sin Gemål Prins Fredrik af Hessen.

De trenne högre stånden ville till en början icke ingå på detta förslag; men, då bönderne förklarade, att den, som njöt äran att säfva hos en Drottning, äfven borde kunna få vara Kung, och Prinsen, i hopp att på framtiden väl kunna slita dessa band, ingick på ännu hårdare inskränkningar af sin myndighet, antogs han allmänt, och, sedan han förbytt den reformerta mot den lutherska trosbekännelsen, utropades för Sveriges Konung under namn af Fredrik I.

Denne, hvilken Svenska folket fått till regent, genom mord på den strängt sedlige, i besluten orygglige, i sina handlingar rättvise och i sina begär högst måttlige, unge Hjelte-Konungen Carl XII, var till sitt yttre, som inre, en complett nordtysk landtjunker, som, i högfärd öfver sin börd, ansett sig icke behöfva duga till annat än att bland jagthundar, maitresser och Spanskt snus förtära sina inkomster. *Mars, krönt af Minerva,* *) lät det lika fräcka skrytet som smickert sätta såsom legend på Konung Fredriks kröningspenning. Att en högst inskränkt enfalldighet, i förening med en borthycklad ilska, utmärkte den här utpekade Minerva, är allmänt bekant, och, hvad Mars angår, så hade han, före sin ankomst till Sverige, vid Prins Eugens armee fört tvänne gånger eget underbefäl och båda gångerna blifvit slagen. Med så inskränkt magt han egde, såsom Konung i Sverige, kunde han ej hvarken till rikets gagn eller skada något det ringgaste uträtta. Väl gjorde han ett försök att bryta de honom satta, allt för trånga, skrankorna, och Grefve Wellingk, arbetande för denna plan, rågade dermed måttet på sina intriguer; men tilltaget misslyckades, så att det i sjelfva verket var rådet tillika med ständerna, som styrde den inre förvaltningen. De afslöto freden med Ryssland, genom hvilken Liefland, Esthland, Ingermanland och Viborgs län afträddes. De granskade och antogo, år 1734, den redan under Carl XI:s regering började nya utarbetningen af Sveriges allmänna lag. Enligt deras beslut infördes

*) Mars a Pallade coronatus.

tideräkningen efter den så kallade nya stilen, år 1753. Genom deras åtgärder företogos också åtskilliga anstalter till näringarnes och vetenskapernas förkofran. Men tillika vållade de, i tvänne partier under namn af *Hattar* och *Mössor* delade, att med 1736 en synnerlig oreda i penningverket yppades, hvaraf vexelvingleri och en allmän nöd blefvo en följd. Bereddt af parti-intriguer var äfven kriget, år 1740, mot Ryssland och dess olyckliga utgång, under hvilket först Wrangel, slagen vid Wilmanstrand, den 3 September 1741, med sin corps giordes till krigsfångar och sedan hela Svenska armeen capitulerade vid Helsingforss den 4 September 1742. Finnland öfversvämmades derefter, af Ryssarne, hvilken province Kejsarinnan Elisabeth dock återlemnade, genom den 1743 i Åbo afslutade fredstractaten, mot villkor, att ständerne skulle välja Prins Adolph Fredrik af Holstein Gottorp till thronföljare, sedan Drottning Ulrika Eleonora aflidit utan arfvingar. Nöden förenade här kring honom, den 23 Juni 1743, de flesta rösterna; men, huru föga nationen i allmänhet var tillfreds med detta val, visade genast Dalkarlarnes uppror, hvilket icke kunde stillas utan blodsutgjutelse, och den olycka, som slutligen i Sverige öfvergått detta hus, har sin första rot i den för hvarje sjelfständigt tänkande folk olidliga omständigheten, att det af yttre magt blifvit påtvingadt. Efter Kron-Prinsens ankomst bekymrade sig Konung Fredrik ännu minre om regeringsärendena än förut, och det sista monument, han beredt af sin styrelse, var stiftelsen af de trenne riddarordnarne: Seraphimer-, Svärds- och Nordstjerne-

Orden, beslutne af rådet, att detta måtte få någonting, hvarmed dess ledamöter kunde tillfredsställa sin fåfänga. Kort derefter, d. 25 Mars 1751, afled Konung Fredrik och efterlemnade sig lika litet vördnad och saknad bland sina så kallade undersåter, som rikdomar i sin beurse.

Då den aflidne Konungen af den utvalda Kron-Prinsen, Adolph Fredrik, på thronen efterträddes, besvor han 1720 års regeringsform, förökad med några ytterligare inskränkningar, i afsigt, som det hette, att ännu mer betrygga landets frihet. Ett sådant tilltag ansågs icke vådligt med en regent af Adolph Fredriks charakter, utmärkt af en älskvärd mildhet och välvillighet, men tillika af ett begär till lugn, som gränsade nära intill overksamhet och indifferentism. Men, räknande på detta Konungens lynne, gingo snart nog rådets kränkningar allt för vida, att ej reta till och med det frommaste sinnelag, heldst när vid dess sida stod ett så raskt och regeringssjukt gemöt, som Lovisa Ulrikas bredvid sin gemål. Till följe af hennes bedrifvande anlades år 1756 en sammangaddning, hvilken, upptäckt och genom Konungens försagdhet misslyckad, förde åtta personer på stupstocken och trenne i landsflykt, dertill dömde af en utaf ständerna sammansatt commission, i hvilken Grefve Axel Fersen förde ordet. Denna det rådande partiets, Hattarnes, seger gjorde dem i dubbelt mått öfvermodiga och beredde under hela den följande tiden de skamligaste uppträden af oenighet, under hvilka ändock ett krig år 1757 började i Pommern mot Konungen i Preussen, och som under sådana omständigheter naturligtvis icke

kunde föras med någon synnerligen lysande heder. Deremot var af dessa partiernas inbördes brottande, hvarunder de utgifna författningarne aldrig hade varaktighet, utan, hvad som påbjöds den ena riksdagen, upphäfdes genom en alldeles motsatt åtgärd den andra, en fullkomlig oordning i penningverket och en allmän nöd en så mycket säkrare verkan. Konungens hjerta, häraf djupt rördt och hindradt af rådet att densamma afhjelpa, yrkade sammankallandet af en urtima riksdag, vid hvilken han måtte kunna framställa den svåra ställningen i det allmänna och påkalla ständernas bistånd till deras egen räddning. Men rådet, fruktande en räfst öfver deras förhållande, nekade dertill, och nu förvånades det af ett lika så oförmodadt som raskt steg af Konungen — hvartill hans gemål och hans äldsta son Prins Gustaf egentligen uppmuntrat honom — då han nedlade regeringen. Följden deraf var ett fullkomligt afstadnande af hela styrelsens gång, då samtliga collegierne vägrade att lyda ett råd utan Konung. Nu kallades Ständerna till riksdag i Norrköping år 1769, men hvilken sedermera flyttades till Stockholm, och, innan den der hann att bringas till slut, afled Konung Adolph Fredrik, den 12 Febr. 1771.

Vid sin faders död var thronarfvingen Prins Gustaf frånvarande, på en utländsk resa stadd i Paris. Denna herre var onekligen en yngling af de ypperligaste naturanlag; full af snille, af ett outtröttligt begär efter verksamhet och ära samt en varm patriotisk stolthet att styra det folk, som fordom under Gustaf Vasa, Gustaf Adolph och Carl

XII på ett så hedervärdt sätt förvånat Europa; men dessa herrliga egenskaper hade blifvit alldeles missledde af en rent af ändamålsvidrig uppfostran. Hans gouverneurer voro nämligen den fåfänga, endast för det tomma skenet känsliga, men välmenande och snillrika, Tessin, den i sina åsigter och sitt sätt att bedöma menniskor inskränkta Scheffer, och hans första informator deremot var den ytlige rimmästaren Dalin, och, hvad han försummat, kunde sedan icke återhemtas af de grundliga lärda Klingenstjerna och Ferner, hvilka dock, uteslutande mathematici, icke egentligen kunde gifva den bildning, som en ung monarch färnämligast behöfde. Hela hans daning blef derföre endast Franskt bellettristisk, och klar insigt om sitt rikes styrka och svaghet samt verkliga tillgångar brusto honom lika mycket, som en grundlig kännedom af den klassiska forntidens språk samt högsinnade bruk och handlingar. För öfrigt begärlig efter nöjen och slösande med penningar, firades han af alla i Paris, af Kongl. familjen, af hofvet, af de lärda och vittra, hvilka, sedan Voltaire angifvit tonen, täflade om att rent af förguda denna *Salomon du Nord*, som de kallade honom. Med sitt unga sinne, rusigt af dessa fröjder, de saa döfvande lofoffer, kallades han, af underrättelsen om sin faders död, plötsligen tillbaka till Sverige, att emottaga regeringen. Han kom, fann ständerna församlade i Stockholm sig till mötes och förtjuste dem, då han, efter så lång tid, lät dem från thronen i rikssalen höra en helsning på Svenska, lika mycket genom denna som de personalier, han utarbetat och lät uppläsa efter sin fader. Man ha-

de icke förr hört modersmålet användas till tal med denna ledighet, detta enkla behag och denna styrka. Men ingen vältalighet förslog att kufva oredorna bland ständerna, hvilka vid denna riksdag hade stigit till sin höjd. Genom brinnande hat och afundsjuka ökades partistridigheterna ännu mer, hvilka endast i den puncten sammanstämde, att Konungamyndigheten, redan nästan blott en skugge, än mer skulle inskränkas. Utan invändning, utan att ens genomläsa den, undertecknade Konungen den för honom framlaggda nya Konungaförsäkran med de orden, att han vore öfvertygad, det ständernas goda villja icke åsyftade annat än fäderneslandets bästa, och att deras mogna visbet dertill uttänkt de tjenligaste medel, hvarföre han ej heller kunde tveka att antaga deras förslag. Sedan han nu derefter blifvit krönt och byllad, lemnade han till ständerna en nogrannt detaillerad målning af de brister i den allmänna förvaltningen, hvilkas snara afhjelpande en tilltagande nöd påkallade, och han lade dem ömt på hjertat, att ofördröjligen derom förena sig. Denna anmaning oaktadt och i trots af dess förnyande, fortsattes de puerilaste enskilda tvistigheter, genom hvilka riksdagen förlängdes, utan att de egentligen vigtiga frågorna blefvo företagna. Slutligen ledsnade folket i landsorterna vid detta onödiga, kostsamma och för riket tryckande gräl; garnisonen i Christianstad uppsade slutligen ständerna all tro och lydnad, och flera regementschefer beredde sig att följa detta exempel, för att begagna sina troppar efter sitt partis afsigter. Midt under denna betänkliga ställning, begaf sig Konun-

gen, om morgonen den 19 Augusti 1772, med till hufvudstadens garnisons-regementen, förestållde dem den allmänna vådan, sina frugtlösa försök att förmå ständerne att afhjelpa den, uppmanade dem att sätta sig i stånd att rädda fäderneslandet och eröfrade på det sättet deras ed, att ensamt lyda Konungens befallningar och att för honom våga lif och välfärd. Derefter omgafs det församlade rådet med vakt, det till öfverläggning tillhopakomna secrete utskottet antyddes att åtskiljas, några personer arresterades, patrouller utsändes till allmänna lugnets bibehållande, och hufvudstadens invånare förmanades till stillhet och att icke hörsamma andra befallningar än dem, som directe från Konungen utfärdades. Dagen derpå kungjordes en skrifvelse, i hvilken Konungen förklarade ändamålet af dessa steg, och ständerne kallades till plenum plenorum på rikssalen till den 21 Augusti. Der upplästes den af Konungen utarbetade nya regeringsformen, enligt hvilken den för folket så förhatliga souverainetetem väl å nyo afsvors och Svenska folkets urgamla rätt att sig sjelft beskatta, liksom också rättigheten att ensamt besluta om krig eller fred, lemnades åt ständerna, men Konungen erhöll så vida utvidgad magt, att han ej var, i utöfningen af styrelsen, bunden af rådets meningar, och att det endast berodde af hans välbehag att sammankalla ständerna. Med utrop af den lifligaste förtjusning och beundran blef den nya regeringsformen genast och allmänligen antagen, hvarigenom den i constitutionen af 1720 så kallade friheten, om hvilken nationen förr visat sig så öm och nogräknad, tillintetgjordes, utan

att ens en endaupplyftade en verksam hand till dess förswar. Denna stilla, alldeles oblodiga, utgång af ett så djerft företag, som 1772 års revolution, hvilken omständighet fyllde snart hela Europas tidskrifter med hyperboliska berömmelsefloskler öfver Konung Gustaf III:s vishet och mildhet, slog honom sjelf med den största förvåning och väckte hos honom den tro, att han skulle kunna förmå sitt folk till hvad han ville; som ännu mera genom hans, till följe af ett vad med Ryska Kejsarinnan, löjliga påfund med förändringen af Svenskarnes klädedrägt och dess hastiga verkställighet, ännu mer stadgades. Under så fatta omständigheter ångrade han sig, att han icke tagit för sig mera magt. Hvad år 1772 försummats, ville han återvinna vid 1778 och 1786 års riksdagar; men nu hade ställningen förändrat sig, och han förvånades nu lika mycket af de motsägelser, med hvilka hans förslag bemöttes, som han förr varit det öfver den opåräknade framgång, som krönte dem. Man hade nämligen haft tid att besinna sig, att göra sig klar reda öfver de fördelar, man förlorat, genom utestängandet från den directa inblandningen i styrelsen, och att väckas till afund öfver nådebevisningarne, hvilka nu tagit en helt annan rigtning. Den gamla adeln harmades öfver, att Konungen framför dem föredrog ledamöter af de yngre slägterna; presterskapet öfver den frivolitet, med hvilken Konungen behandlade religiösa ämnen, och öfver den knapphändighet, det till ytterlighet drifna godtycke (missnöjet sade till och med mot reda penningar), som iakttogs vid bortgifvande af de största ekklesiastika lägenheter; så att en utnämnd Biskop derfö-

re *kunde* hembära sin underdåniga tacksägelse i kappa och värja och en sedermera i diplomatiken använd person först erhöll fullmagt på Hofpredicants beställningen, sedan nämndes till Lagman på Gothland, utan att vara hvarken prest eller jurist; och de öfriga ofrälse stånden misstyckte, att välborenheten nödvändigt fordrades, för att vinna tillträde till rikets högre embeten. Glädjen öfver en thronarfvinges födelse kunde icke hos folket nedtysta det uppkommande missnöjet; tvärtom erinrade denna omständighet ännu mer, att närvarande dynastie af fremmande magt var nationen påtvingad, att den regerande Konungen redan till en betydlig del hade förändrat rikets gamla författning och röjde begär att ännu vidare göra det, och nu uppstod oförnekligen hos vissa af de högmögende den planen, att störta hela Konungahuset. Till den ändan måste Konungen göras förhatlig för folket. Derföre sökte man å ena sidan att göra honom rent utledsen vid regeringsgöromålen, å den andra åter att upplifva och underhålla hans smak för nöjen och att locka honom till *kostsamma* utländska resor, för att derunder tillfredsställa sin fåfänga och sin hunger efter beröm. Deremot utspriddes hemma i landet alla slags frön till harm och missnöje, i det att bristerna i Konungens styrelse förstorades, hans verkliga förtjenster om fäderneslandet sattes i skuggan; och, då det icke ville förslå, öfvergick man till hans enskilda lefnad, satte scandalösa anekdoter i omlopp, de der skulle sätta thronarfvingens lagliga härkomst i twifvel, under det att man påbördade Konungen sjelf de vidunderligaste utsväfningar och smak för onaturliga, ja rent af omöjliga, vällustar,

Då dessa rykten, till hvilkas utspridande den då i Stockholm residerande Ryska Ministern lemnade hjelpsam hand, till och med genom offentligt tryck allmängjordes, retades Konungen att vidtaga högst godtyckliga och obilligt hårda inskränkningar af tryckfriheten, den han vid början af sin regering, drifven af medfödd liberalitet, hade lemnat ganska vida gränsor, och häraf väcktes missnöjet ej mindre än af den olyckliga åtgärd, Konungen vidtog, för att skaffa sig penningar, först att göra brännvinsbränningen till ett regale, och sedan, att, genom hållna enskilda sammankomster i hvarje sockendels locka, dels truga landets invånare, att mot viss årlig afgift tillköpa sig den naturliga rättigheten, att efter godtfinnande få förädla den säd, man sjelf producerat. Så vunno intrigueurerne sin önskan att väcka ett allmänt knot, åt hvilket man sökte gifva ännu mer styrka, då man tubbade till och med Konungens närmaste tjenare, att ur hans låsta pulpeter stjäla hans papper. Då nu Konungen ville göra ett slut på detta obehagliga förhållande, giok han icke öppet till väga, utan, sökande att bedraga folket, ville han vinna sin afsigt genom beredd söndring och väckt hat de fyra riksstånden imellan, och följden deraf blef blott, att de Konungens propositioner och företag mottalande och motverkande personer, ehuru de egentligen endast drefvos af ståndsinteressen, helsades med namn af patrioter, och den allmänna förvirringen och förlägenheten, i synnerhet i rikets financeförhållanden, allt mer ökades. Dels att hjelpa sig derur, dels i hopp att genom gifvet utrymme åt den nationella tapperheten

och krigslusten, återvinna den popularitet, Gustaf III med oro märkte sig hafva förlorat, började han år 1788 ett krig mot Ryssland, som, enligt all politisk utsigt, borde leda till lysande resultater, då Ryssland var inbegripet i en vidt utseende fiendtlighet med Turkarna, och dessa sednare understödde Sveriges företag med subsidier. Detta krig öppnades med en, under Hertig Carls befäl, vunnen seger till sjöss; men operationerna till lands afbrötos, då en del af Finnska armeen, till följe af ett från Petersburg leddt myterie, nekade att gå öfver Ryska gränsen, emedan Konungen mot regeringsformens stadgande börjat anfallet utan ständernas samtycke. Den bekymmersamma ställning, i hvilken han härigenom blifvit försatt, ökades genom Danmarks fredsbrott, och nu måste han söka biträde hos ständerna, dem han år 1789 till Stockholm sammankallade. Vid denna riksdag, der adelns bittra opposition nådde sin höjd, sökte Konungen, genom öfverraskning, magtspråk och oförmodade arresteringar, att få den så kallade Förenings- och Säkerhetsacten såsom grundlag antagen, genom hvilken han erhöll ett i det närmaste lika så despotiskt välde, som Carl XI det besutit. De tre ofrälse stånden antogo, af hat mot adeln, den föreslagna lagen; men ridderskapet och adeln — hvars protocollers tryckning, enligt befallning af Konungen, blef afbruten — nekade enständigt sin underskrift. Deremot lemnade de, gemensamt med sina medstånder, medel åt Konungen att kunna hederligen sluta det påbörjade kriget, som, fördt med omvexlande lycka, väl icke ledde

till några landtvinningar, men hvarunder Svenska tropparne likväl återvunno sin gamla ära för tapperhet och skicklighet att strida, och ändteligen upphörde genom den i Wärelä by, den 14 Augusti 1790, underteckmade freden. Men dess inflytande på rikets invärtes ställning var så mycket bedröfligare, der det beredde en stockning i handel och näringar, före kriget i ett blomstrande tillstånd, och satte tvänne slags creditsedlar: banco och riksgälds, i omlopp. Att åter ställa financerna i ordning, kallade Konungen — sedan han år 1791 gjort en resa till Aachen, hvarifrån han bemödat sig att befordra den Franska Konungen Ludvig XVI:s flykt, och der han gjort upp planen att, i förening med Österrike, England, Preussen och Ryssland, kufva dennes revolterande undersåter — ständerna till en riksdag i Gefle, till hvilken han dock förbjöd någon militär eller civil embetsman af adeln att komma, emedan de befalldes att qvarblifva på sina poster. Då Konungen äfven här såg sitt förslag misslyckas, att förmå adeln till antagande af Säkerhetsacten, upplöste han riksdagen efter en månads förlopp. Derefter återkommen till Stockholm, blef Konungen, den 16 Mars 1792, försåtligen dräpen af Captenen J. J. Ankarström, enligt öfverenskommelse med några sammansvurna. Sålunda slöt Gustaf III, den första bemfödda Svenska Konung, efter Carl XII, sina dagar, likasom han, för en undersåtes lönnmördarehand. Men — säger sinnrikt en Dansk författare — då Carl XII föll utanför en fiendtlig fästning, med handen på värjan, träffade kulan Gustaf III

i masqueradedrägt på ett operahus. — En stark och anmärkningsvärd påminnelse om sentensens *Tempora mutantur.*

Som thronarfvingen vid Konungens död var minderårig, skulle, enligt dennes förordnande, regentskapet tills vidare förvaltas af den unga Konungens farbroder. Denna styrelse, hvilken fördes egentligen med biträde af Excellensen Reuterholm och RiksCancelleren Grefve Fredrik Sparre, utmärktes derigenom, att den tillämnade fiendtligheten med Franska republiken afböjdes; att, enligt förbund med Danmark, en escadre tvänne somrar sändes till Sundet, att bibehålla Östersjöns integritet; att en stor summa penningar, genom frivilliga gåfvor, uppbars till utvidgande af Sveriges sjömagt, hvilken dock förblef i samma skick som förut; att alla de Gustaf III närmast tillgifna skildes från sina befattningar och, så vidt möjligt var, äfven från hufvudstaden; att Fröken Rudenskröld och ProtocollsSecreteraren Ehrenström fördes på schavotten samt Friherre G. M. Armfeldts namn uppspikades på skampålen till följe af vissa handlingar och en rättegång af ganska egen beskaffenhet; att tryckfriheten till en början utvidgades, men åter hastigt hårdt inskränktes, hvarigenom Thorild bragtes i landsflykt; ett öde, som sedan delades af ett par personer, hvilka i privata skrifvelser till regenten hade framfört en del af menighetens missnöje med de allmänna ärendenas behandling; att Svenska akademien på en tid upphäfdes; att deremot en undervisningsanstalt för unga militärer, under namn af krigsakademie, inrättades på Carlberg

bredvid Stockholm, och att Svenska kyrkans jubelfest firades i Upsala år 1793, då åtskilliga förslag i afseende på lithurgie och discipline uppgåfvos. Äfven påtänkte förmyndaren att förmäla den unga Konungen först med en dotter af Hertigen utaf Mecklenburg-Schwerin, sedan med en Rysk Princessa, i hvilken afsigt han med honom företog en resa till Petersburg; men, då Ryska regeringen icke ville medgifva, att Princessan skulle förändra religion, och Consistorium i Upsala yttrade betänkligheter att tillstyrka underhållandet af ett Grekiskt-Ryskt. kleresie vid hofvet, afbröts äfven denna underhandling.

Efter återkomsten från Ryssland antog Konungen sjelf, d. 1 Nov. 1796, regeringen, under namn af Gustaf IV Adolph. Med i hög grad inskränkta naturanlag och en i vissa fall vårdslösad uppfostran, yttrade han genast en ordentligt panisk fruktan för alla nya meningar och deras offentliga yttrande, och, som han tillika hade ett öfverdrifvet begrepp om sin myndighet och den Konungsliga värdighetens helgd, vidtog han icke allenast ganska hårda inskränkningar af tryckfriheten, utan gjorde flera andra, lika så orimliga, som löjliga försök att hindra tankens fria bruk, som t. ex. den bekanta musiksaken i Upsala och förbudet för universitetslärarne att offentligen föredraga den så kallade nya philosophien. Men, med redlig villja att befordra rikets bästa och omgifvande sig med sin aflidne faders kunnigaste embetsmän, egnade han, till en

början, ifrigt sin håg åt uppbjelpandet af rikets ekonomiska ställning. Åtskilliga, år 1799 uppkomna, oroligheter i vissa af rikets städer, i anledning af spannmålens och brännvinets dyrhet, påskyndade ständernas sammankomst i Norrköping, år 1800, der Konungen och Drottningen kröntes, Förenings- och Säkerhetsacten allmänligen som grundlag antogs; att bringa ordning och redighet i rikets penningeverk genom en verkställd realisation, för hvilken orsak skull hvarje undersåte ålades att till banken öfverlemna allt egande silfver öfver ett visst lodtal, beslöts, och en ny, ehuru temligen slumpvis uppjord, organisation af bevillningen verkställdes. Ehuru en mängd af dessa åtgärder endast genom magtspråk genomdrefvos, till följe hvaraf ett temligen starkt missnöje yppades, i synnerhet bland adeln, ända till den grad, att vissa dess ledamöter afsade sig sitt adelskap, fortforo dock regeringsärendena i sin jemna och stadiga gång, rikets politiska ställning, oaktadt ett visst spändt förhållande med Danmark, länge att vara fredlig och i aktning hos fremmande magter, samt de inre näringarne i ett jemnt stigande, så att ännu år 1807 vår handelsbalance utvisar ett öfverskott till rikets fördel af 2,748 702 rd. Imellertid gjorde Konungen, tillika med sin gemål, en resa åt Tyskland, och under hans långa vistande derstädes föregick hos honom en stor förändring i hänseende till hans styrelsemaximer. Dels gjorde han der närmare bekantskap med den bekante Jungs svärmiska skrifter, i synnerhet dennes förklaring öfver Uppenbarelseboken, som mägtigt anslog hans inskränkta, bigotta sinne, så att han in-

billade sig vara kallad, att, med mägtiga änglars till-
hjelp, förstöra den antichrist, den förfärlige Apol-
lyon, för hvilken verlden bäfvade. Dels inträngde
han sig i den utländska politiken, hvars beständiga
divergenser, under Napoleons suprematie i Europa,
Gustaf IV Adolph icke fått nog kraft att reda. Det
oaktadt äflades han med vexande ifver att reta
Franska cabinettet till närmare uppmärksambet på
sig, och, ju längre det alldeles öfversåg och låtsade
icke veta af honom, desto mer nitisk blef Konungen att
påkalla dess vrede, heldst som till hans öfriga in-
bildningar äfven kom den, att han skulle vara danad
mycket lik Konung Carl XII, hvadan han icke al-
lenast heldst klädde sig i en, ungefär denna hjeltes
liknande, drägt, utan äfven lekte med uttänkande
af beständiga uniformsförändringar för sina rege-
menten. Nu erbjöd han sitt hägn åt de landsflyktiga
Bourbonska Prinsarne; nu fordrade han en röst på
Regensburger riksdagen, såsom Hertig af Pommern,
och, då Tyska riksförsamlingen icke der rättade sig
efter hans mening, skilde han detta landstycke från
Tyska rikskroppen och beslöt att gifva det fullkom-
lig Svensk författning; nu nekade han att erkänna
Napoleon såsom Kejsare och påbjöd strängeligen,
att han i de Svenska tidningarne skulle icke nämnas
annorlunda än, först M., sedan N., Buonaparte; nu
arbetade han med Ryssland och England att blifva
upptagen såsom medlem af deras alliance mot Frank-
rike, och slutligen förklarade han, ehuru af England
oombedd, att han åt nämnda rike ämnade försvara
Hannover mot Fransmännens och Preussarnes angrepp.
Så inblandade han sig ändtligen i det stora conti-
nentalkriget och lät, likväl till ganska ringa antal

några Svenska troppar, år 1805, öfverföras till Tyskland och börja fiendtligheterna, hvaraf först en Svensk corps' tillfångatagande i Lübeck år 1806 och slutligen hela Svenska Pommerns eröfring af Fransmännen, år 1807, blef en följd. Dessutom hade Ryska Kejsaren i Tilsiterfreden åtagit sig att bringa Konungen af Sverige till fred med Frankrike; men, då, oaktadt äfven England rådde honom dertill, inga vänliga föreställningar något förmådde, beslöt Ryssland, i förening med Danmark, att tvinga honom till fogliga tänkesätt. I slutet af Februari månad år 1808 inföllo alltså Ryssarne i Finnland, och, sedan Sveaborgs fästning, till följe af Commendantens feghet och förräderi, gifvit sig utan svärdsslag, öfversvämmades större delen af landet, af hvars invånare togs huldhetsed för Ryska Kejsaren. De segrar, dem Finska armeens utmärkta tapperhet tillkämpade sig, först vid Revolax och Sikajocki, sedan vid Lappo, Alavo och Lindolax, och Armfeldts, till en början, lyckliga inbrott i Norrige tycktes dock gifva en ljusare utsigt åt den allmänna ställningen, heldst som Engelsmännen verkligen med allvar grepo sig ann till vårt bestånd, sändande ej blott subsidier, utan äfven manskap och skepp. Finnarne, lemnade ensamt åt sig sjelfve, voro dock för svage att på längden motstå den öfverlägsna Ryska magten; deras anförare kallade alltså på hjelp från Sverige, och, för att lemna den, påbjöd Konungen, att alla bonddrängar och bondsöner, hvilka voro ogifta, skulle utskrifvas. Med en del af dessa, under namn af landtvärn, oexercerade, odisciplinerade, obeklädda och till en stor del obeväpnade,

samt några reguliera regementen, öfvergiek ändtligen Konungen sjelf, i slutet af Maj månad 1808, till Åland, sedan dess bönder, anförde af en länsman Arrhén och en prest Gumerus, dels fördrifvit, dels tillfångatagit den Ryska corps, som infallit på denna ö, och derifrån utfärdade Konungen de ordres till sina Generaler, att de skulle i grund slå Muscoviterna och drifva dem tillbakas in i Asien. Men, utan att sjelf leda sitt folk i faran, sände han flera gånger små afdelningar öfver till Finnska continenten, att göra landstigningar, hvilka alla, till följe af förvända, okloka anstalter, misslyckades. Äfven af de hitsända Engelska tropparne, hvilka icke ens fingo komma i land vid Götheborg, giordes intet bruk, emedan Konungen icke blef ense med sig sjelf, hvar de skulle användas, och derföre voro Svenskarne, redan innan midsommaren 1808, trängda ur Norrige, och innan November månads slut var hela Finnland intaget af Ryssarne, hvilka började öfvergå Svenska gränsen och intränga i Norrland. De föreställningar, som till Konungen gjordes af de honom redligt tillgifna embetsmännen, om nödvändigheten att söka fred, att sammankalla ständerna o. s. v. förkastades; tropparne lemnades utan underhåll, och i synnerhet förgingos de arma landtvärnisterne i det gräsligaste elände, utan att regenten, vid derom medelad underrättelse, fästade derpå annan uppmärksamhet, än att han yttrade med ett slags tillfredsställelse: *de dö för sin Kung!* Slutligen påbjöd han en krigsgärd, vida öfverstigande hela rikets rörelsecapital, hvarigenom, i fall den utgått, eländet stigit till sin höjd, och som således

fjermare tracterne af staden, alla göromål i sin vanliga gång; endast närmast omkring slottet var någon rörelse af folk, som i det vackra vädret på förmiddagen d. 13 Mars spatserade af och an, för att se de dubbla vakterna framför alla ingångar. Med lika stillhet afhördes, vid middagstiden, från alla gatuhörn och offentliga platser Hertigens, genom Rikshärolden upplästa, proclamation, i hvilken det kungjordes, att Hertigen antagit regeringen — till och med af de lägre folkklasserna, hvilka vanligen, utan eftertanka, pläga blindt fasthänga vid den regerande; de mer klartseende åter välsignade den stund, som öppnat någon ljusning till hjelp för fäderneslandet. Ingen menniska behöfde, i anledning af denna händelse, att häktas, och derföre besöktes om aftonen också spectaclet temligen talrikt, der man såg med fullkomligt lugn den *bortröfvade fästmön* uppföras. Ej heller utom hufvudstaden, ej en gång i Skåne, der han påstått sig ega de trognaste undersåter, gjordes det ringaste allvarliga försök till Konungens bistånd: ett tecken till, att hans stund var slagen, och att det ingått i allmänna öfvertygelsen, det, med denna herre till styresman, ingen räddning vore att påräkna. — Natten imellan d. 13 och 14 Mars fördes Konungen från staden till Drottningholm och, efter några dagars vistande der tillika med sin familj, till Gripsholm, hvarifrån han sent på hösten, jemte gemål och barn, sändes, öfver Carlskrona, utur riket. Folket, som under denna långa transport såg honom, erinrades derutaf endast om de olyckor, han bragt öfver fosterjorden.

Genast efter omhvälfningens lyckliga utgång, sändes en courier mot vestra armeen, för att underrätta dess befälhafvare derom, och att dess närvaro i Stockholm icke behöfdes. Men denna ville icke afstå sin triumph och ryckte derföre, efter några dagar, med all militärisk prakt in i hufvudstaden, der, sedan regenten, under en stor parade på skeppsbron, tackat dem för deras tjenst mot sina medbröder, tropparne inquarterades på Norrmalm och hade sin högvakt på platsen utanför det så kallade Westmanska huset, der Baron Adlersparre bodde. Angelägnast var dock att skaffa riket en smula trygghet och folket någon hvila; man sände också parlementairer till de krigande magterna, för att betinga stilleständ. Ryssland bevilljade det, sedan det besatt Åland och jagat Svenska tropparna framför sig öfver det tillfrusna Ålands haf ända upp på Svenska vallen vid Grislehamn. Danskarne bekände uppriktigt, att de icke handlade fritt, utan måste afvakta fremmande befallning, och Kejsar Napoleon, till hvilken, man kan säga, att riket lemnat sig på nåd och onåd — ty i den olycka var fäderneslandet bragt, att afkomlingarne utaf Gustaf II Adolphs och Carl XII:s hjeltar måste tigga sig utländskt medlidande — visade oss under nådiga uttryck till Kejsar Alexanders ädelmod. Härefter ville den nya regeringen skaffa sig popularitet, lät derföre genast contramandera den påbjudna höga krigsgärden; en stor del af landtvärnet återgå till sina hembygder; återställa garderna till deras värdigheter och distinctions-

botten, och ändtligen slöts freden med Ryssland, enligt hvilken Finnland, ön Åland samt en del af Vesterbotten med Torneå stad till detta rike afträddes. Derefter förnyades också vänskapen med Frankrike, som, ädelmodigare, återlemnade Svenska Pommern. I anseende till Danmark åter, då inga landtvinningar å någondera sidan voro gjorda, var slutliquiden så mycket lättare, och den i Jönköping år 1810 afslutade freden handlade ock förnämligast blott om de respectiva postväskornas obehindrade passage och återpassage genom båda rikena. Derefter begaf sig ändtligen, den 6 Januari 1810, Kronprinsen Carl August från Christiania och helsades först af ständernas deputerade å Drottningholm, innan han inträdde i hufvudstaden. Den fasta, enkla redlighet och det rena förstånd, som uttryckte sig i hans utseende och hans kraftigt milda tal, intog för honom häftigt det egentliga folkets hjerta, så att endast vissa af de högt förnäma hade åtskilligt att tadla vid hans inskränkta, nästan blott som en privat mans inrättade, lefnadssätt, hans oförställda popularitet och öppna nedlåtenhet äfven till den ringaste af hans blifvande undersåter. Hans dagar blefvo dock här icke många. Den 9 Maj 1810 företog sig Kronprinsen en resa åt rikets södra provincer, dels för att undersöka de Skånska tropparnes tillstånd, dels för att råka sin äldre broder, som ämnade öfverkomma från Danmark. Redan på gästgifvaregården Åby, der han ensam ätit af en kall, från Stockholm medskickad, pastey, kände han sig illamående och ansattes af kolikplågor med uppkastningar. De gåfvo tidtals efter, men komme

åter med fördubblad styrka, och i Linköping rådförde han sig, i anledning deraf, med Professor Lodin, som föreskref motgiftsmedel, likså Assessor Olin i Eksjö. Imellertid anlände Kronprinsen till Skåne, råkade sin broder i Ramlösa, och, sedan han från honom tagit afsked, begaf han sig till Qvidinge hed, för att exercera det der camperande husar-regementet. Här, midt under en manoeuvre, fick han en häftig slag-attaque, så att han störtade baklänges af hästen och fanns död efter några minuter. Lifmedicus Rossi, som åtföljde Hans Kongl. Höghet från Stockholm, öppnade då ådern; men, när äfven denna åtgärd befanns utan verkan, eftersändes tvänne Professorer från Lund, i hvilkas närvaro Rossi öppnade det furstliga liket. Dessa trenne herrars obductionsberättelse förklarar KronPrinsens död som en ganska naturlig, af ingen yttre medverkan föranledd, tillfällighet. I detta yttrande instämde äfven de från Stockholm nedsända läkarnes rapport, ehuru under beklagande, att obducteurerne så väl förstört och uppbränt alla de inre delarne af kroppen, hvilka egentligen skulle kunna gifva ljus öfver denna fråga. Och gafs vidare styrka åt Sundhetscollegii betänkande af den aflidna Furstens från Norrige hit medföljande betjenings uppgift, om hans helsotillstånd under en långre föregående tid, hvilket skulle hafva varit sådant, att denna katastroph långt för detta varit att förvänta. Deremot väcktes misstanken om förgifning af Professor Lodins och Assessor Olins behandlingssätt af patienten, samt af dessa läkares yttranden om naturen af KronPrinsens uppkastning,

vidare af Rossis ilande hast att verkställa liköppningen, innan några läkare från Köpenhamn hunnit tillkallas, och af hans omsorg att oundersökta kasta de hufvudsakligaste inelfvorna på elden, samt af den högtidliga protest, hvilken tvänne ansedda Norrska läkare, de der under flera år besörjt den aflidnas helsovård, till det Svenska Sundhetscollegium afgåfvo mot hans betjenings uppgift. Denna misstanka blef också bland folket rådande och concentrerade sig, besynnerligt nog, att som gerningsmän utpeka en man, hvilken aldrig, åtminstone icke på långliga tider, tagit någon del i den politiska ställningen, nämligen Hans Excellence Grefve Axel Fersen, samt hans syster, Grefvinnan Piper. Och derföre, sedan pöbelsinnet blifvit ännu mer uppretadt genom en högst försåtligt anlaggd rimsaga, kallad *Räfvarne* — som genom ett allmänt läst dagblad kringspriddes — inträffade den 20 Juni 1810, just under det att det furstliga liket högtidligen infördes till hufvudstaden, den rysliga, först i en aflägsen framtid sin förklaring förväntande, händelsen, att Excellensen Fersen, der han såsom Riksmarskalk intagit sin plats i den sorgliga festliga processionen, med kastade stenar anfölls, jagades utur sin vagn, plundrades in på bara kroppen och, midt imellan den under gevär uppställda militären, af folket med parapluier och käppar ihjälpiskades.

Den inträffade olyckan gjorde imellertid ett snart anstäldt nytt thronföljareval af nöden, och det förfärliga uppträdet i hufvudstaden samt den för den skull dit inkallade förökade krigsstyrkan

gjorde Stockholm, då för ögonblicket, till den icke tjenligaste plats för ständernas sammankomst, hvarföre de sammankallades till en ny valriksdag i Örebro. Redan, innan den öppnades, hördes den allmänna rösten, kring alla delar af riket, till kronarfvinge önska den ur Franska krigshistorien så ärofullt bekanta Marskalken Bernadotte, hvilken väl redan år 1809 af en och annan enskild stämma varit nämnd, men för hvilken, genom de ur Fransk fångenskap hemkomna, af denna hjelte vid Lübeck tagna, Svenska krigares berättelser om hans segervanda hjeltemod, hans mildhet och menniskokärlek, nu mer en lågande enthousiasm nästan allmänt blifvit uppväckt, så att till och med några Norrlandsbönder föreskrifvit deras committent vid riksdagen i Örebro, att han skulle välja på Marskalken Bernadotte, men hvarken på Prinsen af Ponte Corvo, eller någon annan Prins. Imellertid hade ocksä vissa stämmor tagit parti, dels för Konungen af Danmark, dels för en Prins af Holstein Oldenburg, dels för den aflidnes äldre broder, Hertigen af Augustenburg, och om denna sistnämnda hade det hemliga utskottet redan förenat sig, men icke ännu justerat sitt beslut till förslag, då Konungens proposition om Prinsen af Ponte Corvo till utskottet ankom. Den omfattades genast, så mycket mer, som man snart erfor, att detta förslag utan något slags impuls af en fremmande magt blifvit uppgjordt, och att ej ens den allmänt fruktade Napoleon derom hade den ringaste aning. Och, då nu utskottets förslag ankom till ständerna, blef det, i alla stånden, den 21 Augusti, enhälligt, utan en

enda rösts afvikande, antaget, och under gemensam enthousiasm utropades den ärekrönte hjelten Jean Baptiste Julius Bernadotte, Prins af Ponte Corvo, till Sveriges rikes KronPrins. Hela nationens allmänna förtjusning bekräftade detta val, och från hufvudstadens gator hörde man ropen: *redeunt saturnia regna*, med sannaste uttryck af innerlig glädje, skalla fram och åter, de första dagarna, sedan detta ständernas val här blifvit bekant. Med samma beundrans och förhoppningens hänryckning mottogs KronPrinsen, då han ändtligen till Stockholm anlände och d. 1 November 1810 på rikssalen aflade sin ed, sedan den åldriga Carl XIII adopterat honom till sin son, under namn af Carl Johan. Derigenom har, om man så vill, denna Furstes rättighet till Svenska thronen erhållit en ny grad af legitimitet; men den hufvudsakligaste, kraftigaste och skönaste eger han derigenom, att han, utan något slags fremmande inverkan, enhälligt och fritt blifvit vald af ett sjelfständigt rikes lagligt församlade ständer, och att detta val blifvit sanctioneradt af hela nationens högljudda, lifligaste och förtjusta bifall, samt att, om derefter någon fremmande garantie härtill kunde behöfvas, den store mannen sjelf beredt sig densamma hos sitt rikes grannar, i den rätt till deras tacksamhet, han genom utmärkta tjenster i nödens stund förvärfvat. Carl Johans arfsrätt till *Svenska* thronen står alltså på den fastaste botten, laggd af folkets kärlek och oupplösligen sammanlänkad med känslan af nationens egen ära.

VIII.

Rikets styrelse, sedan 1809.

Sedan vi sålunda, konstlöst och flyktigt, tecknat dragen af fäderneslandets mythiska urtid, geologiska villkor, inbyggare, inre författning och intellectuella utveckling samt erinrat om de hufvudsakligaste momenter af dess historiska öden, återstår oss, för att fulländа contouren till bilden af det hopp, som den reflecterande Svensken, med fast förtroende och tillförsigt, danar sig för nationens framtid, att äfven taga en öfversigt af rikets politiska och ekonomiska förvaltning, sedan tiden af dess pånyttfödelse. Ett betänksamt, klarsinnigt folk — ett sådant som den nordiska halföns barn alltid hittills varit — skall, under den hårda årstid, som hvilar öfver hela verldsdelen, icke fordra att ensamt utan afbrott njuta ljufligheten af en leende vår; icke lemna ur sigte, att regeringen, jemnaren af den närvarande och den kommande generationens anspråk, icke kan åt den förras pockande på välmåga uppoffra den sednares möjliga framsteg i cultur, ej heller glömma, att, vid tvänne innerligt tillgifna vänners inbördes pröfning, det alltid finnes åtskilligt, som de måste öfverse med och förlåta hvarandra.

De olyckor, hvilka beredt den brytning i Sveriges belägenhet, som, med ett nytt konungahus, återgaf det sin gamla fria författning, voro förorsakade genom krig med mägtiga stater. Att befria folket från dem, måste regeringen sätta sig till hög-

sta mål att tillstoppa deras källa och, så mycket möjligt var, hindra hennes förnyade frambrytning. Fredens bibehållande, för att lemna undersåtarne tid att, genom handel och återgifvet lif åt näringarna, återhemta sina uttömda krafter, utgjorde således dess hufvudsakliga omsorg, i förhållandet till yttre magter. Med hänsigt till de villkor, som då varande Franska cabinettet — i afsigt att så försvaga de öfriga, icke ännu fullt kufvade, staterna, att de i sinom tid måtte falla ett lättförvärfvadt byte för dess inkräktningslystnad — bestämt för möjligheten att med det stora kejsardömet knyta vänskapliga förbindelser, nämligen öppet fredsbrott med England, måste lägga många svårigheter i vägen för fullgörandet af detta åliggande. Det lyckades dock, om till följe af Sveriges aflägsenhet, obetydligheten af dess magt, eller hemliga planer af Kejsar Napoleon, är ännu icke utreddt, att i Pariser-freden erhålla billigare och skonsammare föreskrifter att följa, i afseende på England, än de öfriga i vänskap med Frankrike lefvande stater. Der bestämdes blott, att Sveriges handel med England skulle inskränkas, ej dock fullkomligen afbrytas, utan var det uttryckligen betingadt, att salt skulle få hemtas från dess hamnar; endast ledarne af Englands högsta rikedom, deras colonialvaror, borde icke i Sverige få införas. Det var således icke nödigt, att bemöta England fiendtligt, och detta rike, vare sig till följe af välvillja för de uppoffringar, Sverige för dess skull gjort, eller derföre, att det beräknade sin fördel af att ega åtminstone en punct på fasta landet, der dess varor, åtminstone i hemlighet, kunde afsät-

tas, — ehuru det genast, med segelfartens öppnande år 1810, lät sina escadrar kryssa i Östersjön — företog ingen våldsamhet mot sin fordna bundsförvandt. På de holmar och små öar, hvilka omgifva Svenska kusten, upplade Engelska köpmän förråd af colonial-varor; med dessa drefvo sedan i synnerhet invånarne i Carlshamn, Malmö och Götheborg en lönande smyghandel, i det att de sedermera under den fredliga Svenska flaggan sände detta begärliga contraband öfver åt Ryssland, Danmark, Tyskland ja sjelfva Frankrike, och sistnämnda rikes-styrelse blundade vid ett handlingssätt, som Sveriges behof gjorde ursäktligt. Men i början af November månad, kort efter sedan den nya thronarfvingen från Paris anländt till Stockholm, ankom en skrifvelse från Svenska Ministern vid Franska hofvet, som gaf underrättelse om ett samtal, till hvilket han varit kallad med Kejsar Napoleon, hvarunder han förklarat, att, om ej Sverige inom 14 dagar vore i uppenbart krig med England, skulle han låta besätta Svenska Pommern, lägga embargo på alla de Svenska fartyg, som kunde finnas i, Franska väldet underlydande, hamnar samt förmå Ryssar och Danskar att angripa våra gränsor. Denna fordran repeterades några dagar derefter, i officiell väg, af Franska Ministern i Stockholm och — till trots af det löfte, Kejsar Napoleon gifvit Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, vid dess afresa från Paris, att af Sverige ingen ting fordra före Maj månad 1811 — med det tillagda villkor, att Svenska hofvet inom fem dagar skulle hafva tagit sitt beslut. Så hårda dessa fordringar voro, så mycken ovänlighet, som

visade sig i sjelfva valet af denna tidpunet, att framkomma med dem, och så omöjligt det nästan måste synas att dem uppfylla, då Svenska regeringen, bunden af rikets constitution och ständernas beslut, icke hade några troppar rörliga, inga förråd samlade, inga penningar att bekosta utrustningarna, tog dock Konungen och Statsrådet — oaktadt Kronprinsens högtidliga förklaring, att intet afseende borde göras på hans enskilda ställning eller hans fordna relationer, då hans föresats vore, att med yttersta trohet och nit utföra det Konungen honom, för bibehållandet af rikets heder och sjelfständighet, kunde ålägga — i hopp att vinna den öfvermägtiges ynnest och i förtröstan på hans bistånd, ett steg, som i och för sig sjelft annars borde synas rent af dåraktigt *). Ett öppet krig förklarades mot England, stränga befallningar utfärdades om hamnarnes tillslutande för Engelska skepp, de ömsesidiga sändebuden återkallades från London och Stockholm, allt offentligt umgänge afbröts mellan de båda nationerna, och nu började confiscationer och förstöringar, ej blott af Engelsk egendom, utan äfven af Engelska producter, först i Pommern, sedan äfven i Sveriges kuststäder. Följden häraf blef repressalier å Engelsmännens sida och uppbringandet af Svenska skepp, ehuru vi dock behandlades med en skonsamhet, som icke

*) *Dans l'état, où se trouve le gouvernement de ce pays, une telle démarche le ferait sans doute accuser de folie, si l'appui de V. M ne devait tout légitimer.* Kronprinsens bref till Kejsar Napoleon, den [illegible] December 1810.

kunde förväntas, då krigsförklaringen kommit från Svenska sidan, om icke beräkningen af egna fördelar, jemte kännedomen, att detta steg icke var frivilligt, hade verkat till förmildring af harmen. Deremot uteblefvo det påräknade understödet, de förmodade ynnestprofven, från Frankrike alldeles; ty hvem ville väl såsom sådana räkna, att, enligt en skrifvelse från Franska Ministern i Stockholm, af d. 26 December 1810, regeringen underrättades, det Svenska varor måtte få införas i alla Franska hamnar och från dem hemtas, hvad der vore att afsätta, emedan, utom det att sådant egentligen alltid förstätts af sig sjelft, vänskapliga länder imellan, föga fördel deraf kunde vinnas, då Engelska beväpnade skepp, som uppfyllde segelleden, hindrade möjligheten att drifva någon handel med Frankrike eller med dess allierade och skyddsländer? Deremot fordrade Franska Kejsaren, genom samma skrifvelse, att 2000 Svenska matroser skulle öfverlemnas åt Kejsarens välbehag, för att, mot åtnjutande af Fransk sold, bemanna fyra krigsskepp, hörande till escadren för Brest. Då denna begäran afböjdes, föreslogs, att Sverige skulle, tillika med Danmark och Storhertigdömet Warschau, inträda i en nordisk confederation under Franskt beskydd och garantie, till uppfyllande af samma förbindelser och i samma ändamål, som allherrskaren pålaggt det Tyska Rhenförbundet, slutligen att åtminstone Franska douanierer skulle mottagas och, på Svensk bekostnad, underhållas i Götheborg. Då äfven dessa förslag, till följe af de Svenska grundlagarne, hvilka icke tilläto sådana åtgärder, förkastades, började

en här af Franska capare, stationerade dels i Danska, dels i Preussiska hamnar, att anfalla och uppbringa Svenska, åt Tyskland, Danmark, Holland, ja sjelfva Frankrike, äfven med de oskyldigaste varor, befraktade skepp, och gick detta ofog af våra så kallade vänner så långt, att vi ofta mot detsamma måste söka beskydd under våra fienders, Engelsmännens, canoner. När inga föreställningar, från vårt hofs sida till det Franska, något uträttade, när till och med flere directa skrifvelser från vår Kronprins till dess gamla vapenbroder, Kejsar Napoleon, lemnades obesvarade, beslöt ändtligen Svenska regeringen att möta våld med våld och lät uppbringa en, vår redan så inskränkta handel besvärande, Fransk capare, hvilken dock, för att i det längsta bibehålla den dyrköpta Franska vänskapen, ställdes under det i *Stockholm* varande Franska sändebudets disposition. All denna eftergifvenhet uträttade intet; Svenska handelsfartyg fortforo att uppbringas och dess besättningar att behandlas som krigsfångar samt tvingas att tjena på de Franska krigsskepp, som utrustades i Toulon eller Antwerpen. Och slutligen lät den norra Tyskland förtryckande Franska befälhafvaren, Prinsen af Eckmühl, d. 27 Januari 1812, General Friant, med ett betydligt detachement Franska troppar, inrycka i Pommern, bemägtiga sig dess fasta platser, gripa och under mångfalldig misshandling till Hamburg bortföra de Svenska embetsmännen, afväpna och i fångenskap till Frankrike drifva tvänne Svenska regementen, med våld nödga några å Stralsunds redd liggande Svenska skärgårdsfartyg att dröja qvar, samt ändtligen bemägtiga sig och

försälja dem för Fransk räkning. Efter detta kunde Svenska regeringen icke gernà, utan att alldeles uppoffra sin värdighet som sjelfständig stat, längre fortsätta sin eftergifvenhet mot Frankrike, och den började derföre att se sig om efter andra vänner, som med minre ohemula fordringar förenade mer ordhållighet i uppfyllandet af sina förbindelser. Ett fredsbrott mellan Frankrike och Ryssland kunde, vid början af år 1812, redan förutses såsom oundvikligt, och i anledning deraf gjordes från det förra rikets cabinett, genom tredje hand, till vår regering ett förslag till en ny förening, enligt hvilken: 1) från Svenska sidan en ny krigsförklaring skulle utgå mot England, till hvars verkställande batterier skulle anläggas i sundet och hela Svenska flottan utrustas. 2) Af Svenska troppar skulle 30,000 man sättas i rörligt stånd att angripa Ryssland i det ögonblick, som fiendtligheterna mellan denna magt och Frankrike toge sin början. 3) Till skade-ersättning garanterade Kejsar Napoleon Sverige återbesittningen af Finnland. 4) Förband sig Kejsaren att köpa för 20 millioner francs colonialvaror, hvilka skulle aflastas i Danzig eller Lübeck och derefter betalas. 5) Lofvade Kejsaren, att Sverige skulle njuta alla de rättigheter och fördelar, som blifvit tilldelade Rhenförbundets stater. Vår regering kunde icke länge vara tveksam om det beslut, den borde fatta i anledning af detta förslag. Huru skulle Finnland återvinnas, om ej Svenskarne sjelfva eröfrade det, och huru skulle detta kunna ske, då Engelsmännen voro mästare öfver sjön och hindrade möjligheten af våra trop-

pars öfvergång, eller, om denna skulle kunna verkställas, hvarje tillfälle att undsätta dem? Och, om en så betydlig armee, inemot hälften af Sveriges hela disponibla krigsstyrka, skickades ur riket, hvarmed skulle då Svenska kusterna försvaras mot Engelska flottan, eller mot Engelska landttroppar, hvilka genom Norrige lättligen skulle kunna inbryta. För att, på det skickligaste och vänligaste sätt, afvisa detta förslag, svarades, det, för att betrygga Sveriges säkerhet och ersättning för de faror, i hvilka man kastade sig, ansåg man nödvändigt, att besittningen af Norrige först af Franska regeringen försäkrades Sverige. Då härpå, från cabinettet i Paris, ingen bestämning följde, slöts vänskapen närmare med Ryssland genom en tractat i Petersburg af den 24 Mars 1812. Och till repressalier för den skada, de Franska caparne gjort Sverige, beslöto de i Örebro församlade ständerna, till följe af en Konungens nådiga proposition, att två tredjedelar af riksskulden i de, Frankrike underlydande, länder: Holland, Brabant och Genua, med deri räknade interessen, genast skulle försvinna och icke till betalning någonsin erkännas, så framt icke Franska regeringen återgåfve, med fullgilltig skadeersättning, de skepp och laddningar, som den från Svenska undersåter låtit borttaga. Strax efter riksdagens öppnande hade äfven ett Engelskt sändebud, Sir Thornton, ankommit till Örebro, och underhandlingarne med honom hade förts med den framgång, att, vid ständernas hemförlofvande, Konungen kunde hugna dem med underrättelsen om den, mellan England och Sverige, d. 18 Juli 1812,

afslutade fred. Dock var ännu ingen fråga om uppenbara fiendtligheter, utan öppnade Sverige blott, genom förordningen af d. 29 Juli, alla sina hamnar, från den nästföljande 15 Augusti, för så Fransmän som Engelsmän, ja för alla nationer, med tillåtelse att dit införa sina, inom hvarje nations område producerade, egna varor, och åter igen afhemta Svenska.

Men imellertid hade Kejsar Napoleon med en oerhördt stor krigsmagt närmat sig mot Rysslands gräns och från sitt läger vid Wilcowitsky, d. 11 Juni 1812, förkunnat krigets snara utbrott mot detta rike samt redan gått öfver Dniepern och den 19 Augusti, vid Valentina, börjat fiendtligheterna. Då beramades ett möte mellan Kejsar Alexander och Sveriges KronPrins i Åbo, dit den sednare, åtföljd, utom af ett par Svenska herrar, af den Ryska Ministern i Stockholm, General van Suchtelen, och den Engelska, Sir Thornton, anlände den 27 Augusti. Och den 30 derpå följande afslöts en öfverenskommelse mellan Sverige och Ryssland, enligt hvilken de båda staterna förbundo sig att göra en diversion mot Frankrike och dess allierade, med en förenad och under Svenska KronPrinsens befäl ställd styrka, af 30,000 Svenskar och 35,000 Ryssar, hvilka skulle landsättas på någon dertill tjenligast ansedd punct af Tysklands kust. På det att kronan Sverige med så mycket större säkerhet måtte kunna utföra detta företag, förbundo sig så väl England som Ryssland att söka förmå Danmark att deltaga i deras förbund och, mot löfte om skadeersättning, genom erhållande af ett med Danska staten mer när-

beläget land, att till Sverige afträda konungariket Norrige, hvars lugna och ostörda besittning både England och Ryssland garanterade Sverige. Skulle Konungen i Danmark icke villja på vänlig väg ingå på dessa villkor, så skulle de nämnda 35,000 Ryssarne förena sig med Svenska hären, för att tvinga Danmark dertill, och, förrän Norrige vore förvärfvadt, skulle Konungen af Sverige icke vara förpligtad att sända sina troppar öfver till Tyskland. I anledning häraf, och strax efter KronPrinsens återkomst till Stockholm, sammandrogos flera Svenska regementen, dels i Skåne och dels i Östergöthland; men, då, genom Fransmännens framgång i Ryssland, under loppet af September och October månader, Kejsar Alexander såg sig nödsakad att på andra håll använda sin magt, hemförlofvades tills vidare de Svenska tropparne, och derefter gjordes, d. 10 December, det förslag till hofvet i Köpenhamn att, mot erhållande af Svenska Pommern och en viss penningsumma, till Sverige afträda Norrige och ingå i förening med Sverige, England och Ryssland till Frankrikes bekrigande. Då Danska hofvet, ännu litande på Franska Kejsarens mägtiga hjelp, afslog detta tillbud, lät Konungen af Sverige, genom sitt sändebud i Köpenhamn, den 2 Januari 1813, i en note, tillbakakalla det, med förklaring, att det skulle anses, som om det icke varit gjordt. De mot Napoleon krigande magter behöfde Sveriges activa biträde, tidigare än det dem af omständigheterna var tillåtet att uppfylla Åbo tractatens ord om Norrige. Imellertid, för att genast lemna någon underpant till säkerhet om ersättning för Sveriges ansträngningar,

förband sig England, i en d. 13 Mars 1813 afslutad convention, att, utom lemnandet af subsidier, till Kongl. Maj:t Konungen af Sverige afträda ön Guadeloupe, såsom everldelig besittning. Derefter öfvergick H. K. H. Kronprinsen med hufvudstyrkan af Svenska krigsmagten till Tyskland, och följderne af detta steg, beredda genom segrarna vid Gross-Beeren, Dennewitz, Leipzig och Barnhöft, äro allmänt bekanta, och, huru de ledde till freden i Kiel, hvilken, utom af England och Ryssland, äfven garanterades af Österrike och Preussen.

Efter så många års krig slöts ändtligen, efter Napoleons fall, år 1814, en allmän fred, som återsatte Bourbonerna på deras fäders thron. Då till följe häraf Frankrike i sitt gamla skick skulle återställas, måste England äfven skaffa detta rike ön Guadeloupe tillbaka. För att erhålla den igen af Sverige, erbjöd derföre England först Demerary, eller någon Vestindisk ö, i utbyte; men slutligen funno de båda staterna lämpligast och tjenligast, att den löstes med penningar. Då åter Danska regeringen icke kunde uppfylla sin förbindelse i Kielertractaten, att till Sverige öfverlemna Norrige, utan detta rike med härsmagt måste tvingas att med Sverige blifva en confedererad egen stat under ett gemensamt öfverhufvud, fann Svenska regeringen, med gillande af de garanterande magterna, det icke heller vår förbindelse, att till Danmark, i skadeersättning, afträda Pommern, skulle efter bokstafven fullgöras, utan försåldes i stället detta Hertigdöme till Preussiska riket, åt hvars commissarier det om hösten 1815 öfverlemnades.

Efter denna tid har det varit Svenska regeringens hufvudsakliga syfte att bibehålla freden, och, genom visheten af dess åtgärder, har detta för Svenska folket så angelägna och högst vigtiga ändamål verkligen kunnat uppnås, så att, äfven efter Napoleons inbrott från Elba i Frankrike, år 1815, Sverige ensamt af Europas, genom Wienercongressen förenade, riken kunde få sitta i ro och stillhet. Svenska sändebudet i Wien undvek att yttra sig något bestämdt, i anledning af denna förvånande händelse, genom erinran om nödvändigheten att först inhemta instructioner från sitt hof, och der visste man att afböja delaktigheten i ett företag, som i temligen ringa grad rörde Sverige. — För öfrigt hade, efter kriget i Tyskland, år 1813, så väl åtskilliga oafslutade räkningar, som äfven liquiden för det bortsålda Hertigdömet Pommern erfordrat vissa i sig sjelfva, till följe af flera för Svenska regeringen lika så oväntade, som till sitt belopp öfverdrifna fordringar, mindre angenäma öfverläggningar med Konungariket Preussen, men hvilka dock åren 1814, 1815 och 1819, genom Konungens fasthet och moderation, utan några obehagliga eller ovänliga följder afgjordes. Vida betänkligare var förhållandet med Danmark, i anledning af det deltagande i betalningen af Danska statsskulden, som, efter beräkning af Norriges andel deri, kronan Sverige, enligt fredsslutet i Kiel, sig åtagit. Men efter samma tractat skulle Norrige såsom province till Sverige öfverlemnas, och, då Danmark icke var i stånd att detta villkor uppfylla och, enligt conventionen i Moss, d. 14 Aug.

1814, Norrige, såsom ett sjelfständigt, endast med Sverige confedereradt, rike blifvit erkändt, så förändrades förhållandet härmed ganska betydligt. Då Sverige af denna förening med Norrige, i anseende till sina statsinkomster, inga fördelar åtnjöt, kunde det ej heller betunga sig med ersättandet af dess utgifter; det sjelfständiga Norrige borde väl sjelft bestrida dessa, och Konungen underlät derföre ej heller att derom, på Storthinget 1814, erinra. Denna skyldighet blef också af Norrska ständerna erkänd, eburu med förbehåll, att Norriges rätt, till de fordna Norrska lydländerna Island och Färöarne samt till de i Köpenhamn förvarade chartor öfver Norrige och dess landskaper, skulle reclameras. Derom fick äfven den Norrska commissarien, hvilken på Norrsk räkning underhölls i Köpenhamn att uppgöra liquiden, behörig instruction. Då imellertid underhandlingarne härom, utan att leda till något resultat, i trenne år fortfarit, klagade Danmark, som behöfde sina penningar, öfver denna tidsutdrägt, hos de magter, hvilka garanterat Kielertractaten, och i följe deraf gjorde först hofven i Petersburg, Wien, Berlin och London indirecta påminnelser hos Konungen i Sverige, och derefter beslöto de, att, vid en Ministerförsamling i London, bestämma den quotopart i Danska skulden, som Norrige borde betala, och sedan nödga de förenade rikena att denna betalning verkställa. Den Norsk-Svenska regeringen, å ena sidan öfvervägande farorna att invecklas i krig med så öfverlägsna magter, och å den andra sidan det orättvisa och förnärmande i denna åtgärd, lät sig angeläget

vara att förekomma detta, och, genom väl beräknade underhandlingar med hofvet i Köpenhamn, bragte det slutligen derhän, att, genom en convention af d. 1 Sept. 1819, Danmark lät sig nöja med den försäkrade betalningen af en rund summa, 3 millioner Hamburger B:co, hvars godtgörande Norrska Storthinget, den 29 Mai 1821, åtagit sig, hvarigenom således alla ovänligheter af denna anledning förebyggdes. — I ännu större endrägt blef äfven riksgränsen mellan Sverige och Ryssland reglerad, och conventionen derom, 1820, undertecknad; likasom äfven de misshälligheter, som uppkommit med England, i anledning af confiscationen af Engelskt gods på holmen Bodö i Norrska skärgården, och de med Danmark, till följe af det förnärmande af Danska territorialrättigheterna, som år 1821 några Svenska tullbetjenter begått, till ömsesidig tillfredsställelse blifvit bilaggda, så att den stora och oskattbara välgerningen af ett ostördt fredslugn och bibehållen sämja med alla öfriga magter är något, hvarföre nationen är sin regerings vishet och moderation en odelad tacksamhet skyldig. Ty, ehuru ett slags missförstånd mellan Kejsaren i Marokko och Svenska Consuln i Tanger uppkommit, och, oaktadt den svåra krisis, i hvilken Ottomanniska Porten med de Christna magterna, i anledning af Grekiska insurrectionen, varit försatt, har dock Sveriges handel icke på något sätt, i Medelhafvet, varit störd, utan tvärtom Svenska flaggan, i det förra rikets hamnar, med vänlighet blifvit bemött och just under dessa år njutit en förökad aktning.

Af denna politiska ställningsbeskaffenhet kunna till en del Sveriges handelsförhållanden på förhand bestämmas. Under de första åren af innevarande sekel, medan fäderneslandet ännu var i fredligt förhållande till alla fremmande magter, hade handeln en jemn och, vid jemnförande af in- och utförsel, fördelaktig gång. Ännu år 1807, då Svenska skepp med Franska licencer mottogos i Franska och således i alla hamnar, utvisar vår handelsbalance ett öfverskott till rikets fördel, af 2,748,702 Rd. Med år 1808, sedan Sverige, till följe af continentalmagternas beslut, såsom ett fiendtligt land skulle anses och från deras hamnar utestängas, samt sedan vår regering slutit sig i en närmare politisk förbindelse till England, för hvars skull man äfven åt dess commerciella speculationer bland oss måste öppna ett vidsträcktare fält, förändrade sig detta lyckliga förhållande. Vår export upphörde alldeles, och importen ökades så, att vår handelsbalance slöts med en undervigt af 2,485,475 Rd. Samma undervigt, verkad af samma orsaker, ehuru till sin numerär något förminskad, finna vi äfven år 1809, och, då ändtligen, år 1810, freden återställdes med Danmark, Ryssland, Frankrike och alla detta underlydande länder, anade handelsandan en brytning med England. Men imellertid hade våra köpmän trädt i närmare förbindelser med de Engelska, hvilka hädanefter beräknade den fördel, de borde hafva deraf, att begagna våra Svenska handlande såsom sina factorer, till deras colonialvarors utprånglande på fasta landet, och derföre, att draga fördel af den öppna och snart

kanske upphörande communicationen, införskrefvos Engelska varor med fördubblad ifver, så att vår underbalance detta år steg ej minre än till en summa af 4,172,037 Rd. Efter riksdagen i Örebro år 1810, lät vår regering utfärda stränga befallningar om hamnarnas stängande för Engelska skepp; men imellertid hade Engelsmännen bemägtigat sig ett par af de små öarna i Svenska skären och på Winga samt Hanö anlaggt ett slags militärcolonier, från hvilka en ganska liflig, af Franska regeringen öfverklagad, smyghandel drefs på Svenska kusten, i synnerhet genom Götheborg och Carlshamn. Likväl hade regeringens åtgärder verkat så mycket, att vår underbalance i handeln för år 1811, under den för vår export aldra olyckligaste conjunctur, ej steg högre än till 624,645 Rd. Med år 1812 trädde den fordna vänskapen tillbaka mellan England och Sverige samt med detsamma äfven handelsrelationerna de båda länderna imellan, i mångdubblad liflighet. Engelsmännen, som ännu då ensamt genom Sverige kunde bringa öfverskottet af sin egen och sina coloniers production öfver till fasta landet, voro angelägne att förespegla oss fördelarne af en vidsträckt transporthandel, och snart blef här en allmän grundsats, att Sverige borde, såsom fordomdags Holland, begagna tillfället och rikta sig genom frakter och köpenskap, utan att betänka olikheten af Sveriges och Hollands läge. Allt, hvad England och de Ryska provincerna ville till oss importera, emottogs med öppna armar, så att detta år spannmålsimporten uppgick ända till 800,000 tunnor, och införseln af t. ex. tobak

hade ökat sig med 1,532,004 ℔; af bomullslärft, med 1,386,752 alnar; af kaffebönor, med 1,800,571 ℔; af utländskt brännvin, med 4275 åm; af socker, med 2,759,922 ℔; alla öfriga varor oberäknade, mot hvad det högsta beloppet år 1808 hade varit, och till följe häraf slutade sig år 1812 med en erkänd underbalance af 2,512,927 Rd. Samma förhållande ledde under åren 1813 och 1814 till samma resultat; men, som, genom inträffade missvexter och krigsbehof, förorsakades en vida förökad införsel af utländsk spannmål och brännvin, förmodas underbalancen varit betydligen förökad och hafva hvardera året uppgått till 5 millioner Riksd. *). Detta ifriga handlande, detta mottagande och transporterande af varor, det derunder drifna lurendrejeri, för att inbringa colonialproducterna till de orter, der de voro till införsel förbjudna, och de höga commissionsarfvoden, som de Engelska förlagsmännen i och för denna åtgärd till de Svenska köpmännen betalade, satte med hast ett öfverflöd af penningar i rörelse, i synnerhet i de tre städerna Götheborg, Carlshamn och Malmö, dem regeringen förunnat stora nederlagsfriheter, hvarigenom alla varupriser alldeles oproportionerligt uppjagades, ett jemnt vingleri med penningar uppkom och ett omåttligt begär för lux samt en ända till de lägsta klasserna sig sträckande förbrukning af fremmande öfverflöd utbreddes. De, som voro uteslutande lof-

*) *Om förlägenheten i allmänna rörelsen, af Grefve Fr. Bog. von Schwerin.* Stockholm, 1815, sid. 20.

talare öfver denna conjunctur, sökte väl utbreda den satsen, att med dessa nämnda varor drefs ingen ting annat än transitohandel; att de blott i de Svenska hamnarna mottogos på nederlag, tilldess de kunde transporteras och afsättas på fremmande orter, så att Sverige, utan att behöfva något påkosta förlaget, endast drog vinsten af föryttrings- och transportbesväret. Men genom jemnförande af tulluppgifterna öfver hvad som influtit för inkommande, och hvad för utskickade varor, har det länge sedan gjorts påtagligt, huru betydlig andel af de importerade articlarna verkligen stadnat qvar i riket, utan att vidare utföras. Dessutom hade den uteslutande åt en dylik trafik egnade omsorgen äfven den menliga verkan, att den, såsom lofvande en lättare och genare vinst än den, som utskeppandet af inhemska alster beredde, till ganska betydlig grad förminskade exporten, och alltså, då, efter fullkomligen återställd fred, de gamla förhållandena åter antagit sitt fordna skick och transitohandelsfloden drog sig tillbaka till sin gamla nederlagsbasin för Östersjön, nämligen till Köpenhamn, måste här inträffa en stagnation, som genom inga medel, icke ens genom den föreslagna, Götheborg tilldelade, nederlagsfriheten för Ryskt jern, om den också gått i verkställighet, kunnat förekommas. Den häraf beredda förlägenheten fästade ständernas uppmärksamhet vid 1815 års riksdag, och de yrkade högt, i synnerhet genom sitt serskildta utskott, en förändring i de gällande handelsgrundsatserna. Regeringen, upplyst och å sin del, underlät icke att gifva gehör åt sitt folks önskan, så vidt och så fort det, till följe af de me

England och Ryssland afslutade handelsförbindelser, kunde ske. Hvad det förra riket angick, uppbörde de mindre förmonliga inflytanden derifrån snart af sig sjelfva, ty, då det för Engelsmannen icke mer var en öfvervägande fördel, att till Sverige sända sitt gods, uppbörde han dermed. Beträffande åter det sednare, öfversvämmade det oss snart med varor af den art, vi borde sjelfva kunna frambringa, nämligen spannmål, ved, victualier o. s. v., dels derföre, att från de Finska hamnarne, så väl till följe af närbeten, som gammal vana, man, både med lust och beräkning på beqvämlighet, nästan icke dref handel på något annat land än på Sverige, dels också att på inporterade Finska varor ej var laggd högre än landttullsafgift. Redan vid 1812 års riksdag i Örebro hade ständerna yrkat en efter tidernas behof öfversedd och lämpad sjötullstaxa; men, då regeringen allt hittills hade, som ordén lydde, af en vacklande handelsconjunctur, men i sjelfva verket till följe af rådande åsigter, icke funnit tiden till en sådan taxas utarbetande ännu vara inne, så förnyade ständerna år 1815 denna önskan, under lifligt recommenderande af prohibitiva grundsatser till välvilligt omfattande af regeringen. Dessa föreställningar erhöllo ännu mera vigt genom cursförhållandena, hvilka voro i ett jemnt stigande, så att cursen, hvilken på Hamburg, år 1812, var 87½ sk, steg 1813 till 91½; år 1814 till 95½; år 1815 till 102 och 1816 till 125. Då tog regeringen icke allenast direct befattning med cursen, så att den använde icke obetydliga summor att dermed styra den och hålla den på en viss punct, och genom Com-

mercecollegii AdvocatFiskalscontor sökte tillvägabringa en bestämd controll öfver cursnoteringen, utan, med början af år 1817, då CommerceRådet af Klinteberg förordnades till StatsSecreterare för financerna, blef med ett den fordna friheten, i afseende på handel, förbytt till den strängaste inskränkning. Nu utfärdades en ny tulltaxa, enligt hvilken, jemte nedsättning af tullafgiften för utgående jern, koppar, tjära och trädvaror, hvilka effecter nu äfven, under vissa förbehåll, tillätos till utskeppning å fremmande fartyg, deremot den så myoket mer höjdes på införseln af så kallade öfverflödsvaror och utländska fabricater. Bland sådana öfverflödiga varor räknades äfven, enligt förordningen af d. 30 April 1817, de flesta finare och hetsigare vinsorter, hvilkas införande i riket derföre alldeles förbjöds. Då dels genom de directa förbuden, dels genom de på vissa begärliga varor, såsom kaffe t. ex., högt uppdrifna tullafgifter, det vore anledning att förutse, det försök skulle göras att dem olofligen i riket insmyga, utfärdades icke allenast en ganska sträng lurendrejeriförordning, och skärptes ej blott tullbevakningen och vidsträcktheten af dess tillsyns-skyldighet kringom de större handelsstäderna, utan den anstalt har äfven blifvit vidtagen, att kusterna, genom serskildta beväpnade fartyg, skola årligen bevakas, och, till bestridande af denna kostnad, hafva 50,000 Rd. om året af tullmedlen blifvit anordnade. Men Konungens vishet, inseende, huru föga dylika förbud skulle verka, så länge lusten och hågen hos folket dref till vågade försök att öfverträda dem, var äfven betänkt på att, då den nådiga varning, som år 1811

utfärdades mot lux och öfverflödig förbrukning af utländska fabricater, föga verkade för ändamålet, med mer directa författningar inskränka öfverflödet. Dock, icke villjande, som så ofta hittills skett, vidtaga författningar, hvilka, såsom mången gång fordom, genom sin icke allmänna lämplighet gjort deras noggranna efterlefnad icke möjlig, lät regeringen förut infordra förslager och betänkanden öfver detta ämne från tillförordnade comitéer i vissa districter af riket. Med afseende å deras utlåtanden fanns det dock tjenligt, att med verkställigheten af förslaget låta bero, så att endast, till minskning af det till öfverdrift vida utsträkta nyttjandet af kaffe, dess försäljande, kokt, å offentliga ställen blef förbjudet. Dock hade dessa anstalter icke den verkan på våra cursförhållanden, som man i början påräknat. Ett hufvudsakligt skäl dertill var visserligen, att våra köpmän under de föregående åren utomlands skuldsatt sig, och, så länge denna geld icke var inbetald, skulle naturligtvis vårt mynt förblifva i en betydlig undervigt mot det utländska. Väl sänkte sig coursen, år 1817, till 122 sk. på Hamburg, mest i anledning af de uppoffringar, regeringen vidtog för att få den nedsatt; men med 1818 höjde den sig till 116 sk. och 1819 — då likväl, enligt tulluppgifterna, Sveriges export skulle med 760,930 rd. 14 sk. hafva öfverstigit importen — rakade den upp ända till 136 sk. mot Hamburger rd. Ett bevis att de haft rätt, hvilka ansett att, till trots af all kustbevakning, en så mycket större införsel i smyg blifvit verkställd, och att deras beräkning, att i sjelfva verket år 1819 importen, fastän icke förtullad,

öfverstigit exporten med 2,369,204 rd. 42 sk. 8 rst., icke är för högt tagen. Först med år 1820 började ett gradvis sjunkande af cursen, så att, då den nämnde år var blott 127 sk., föll den år 1821 till 126 sk. och år 1822 till 123 sk. Troligen har detta sin grund mycket deri, att ändtligen, under denna sednare period, någon inskränkning blifvit gjord i den Finnska handeln, genom hvilken från 1813 till 1817 en underbalance för Sverige uppkommit af 4,855,856 rd. 32 sk. 2 rst., så att icke blott tullafgifterne på hit införda Finnska varor blifvit fastställd efter det högsta belopp, hvartill de, enligt handelstractaten med Ryssland af år 1817, kunna bestämmas, utan äfven premier blifvit utsatta till uppmuntrande af transport till hufvudstaden, från inrikes orter, af sådana varor, såsom ved, victualievaror och spannmål, hvilka inom riket till behöflig mängd borde kunna produceras. Dessutom har äfven, genom regeringens landsfaderliga omtanka, år 1817, en förmonlig handelstractat med Norra America blifvit afslutad, och, till uppmuntran af den inhemska industrien, utförsel af åtskilliga varor, såsom oraffinerad aska, creatursben, ekspån, krut, m. m. tid efter annan blifvit tillåten. Bland sådana, nu mera till export tillåtliga, productioner är äfven Svensk spannmål, och har regeringen sjelf härutinnan med sitt exempel föregått, då ur allmänna magazinsdirectionens förråd först ett betydligt quantum hafre, hösten år 1819, till England öfversändes och der försåldes, och, då denna speculation kröntes med utmärkt framgång, voro höga vederbörande först betänkte på att försöka försäljning af korn i Portugal; men, då, vid

närmare underrättelsers inhemtande, det befanns, att ett sådant företag icke troligen skulle leda till önskelig utgång, öfvergafs detta project, och i stället skickades flere skeppslaster med spannmål åt Italien. Flere sammanstämmande omständigheter hafva dock verkat, att detta företag, hvilket ännu ej fullkomligen är tilländabragt, icke kan förmodas gifva den vinst, man hoppats och påräknat. —

För att fullända contourteckningen af våra utländska handelsförhållanden, torde här böra tilläggas några underrättelser i afseende på tullväsendet, under tiden efter år 1809. Ehuru då lemnadt på arrende till enskilde actie-egare, togo dock Rikets Ständer, vid revolutionsriksdagen, äfven detta ärende under sin behandling och beslöto bland annat, att den, landtmanna-rörelsen så betydligt generande och föga inkomst åt staten gifvande, landtullen, eller afgift för sådana inom och på landet producerade varor, hvilka till försäljning å torgen i städerna införas, skulle med år 1811 upphöra. Deremot lemnades Konungen rättighet att, efter godtfinnande, till 50 procent antingen höja eller sänka afgiften, för antingen till eller ifrån utländska orter utgående eller inkommande varor, öfver eller under den bestående tulltaxan, hvarigenom i sjelfva verket regeringen fått den ensamt bestämmande magten öfver beloppet af sjötullen, som den väl också bör ega, då den så mycket behöfver jemnkas efter den mellan fremmande länder omvexlande conjuncturen, ehuru, såsom en påräknad statsinkomst, den, enligt principen, endast af ständernas beslut skulle tyckas bö-

va vara beroende. I anledning deraf har också Kongl. Maj:t genom serskilda tillsatta committerade, eller genom speciella beslut i Statsrådet, afgjort så väl, hvilka articlar böra vara antingen till in- eller utförsel tillåtna, som också bestämt de afgifter, som derföre böra erläggas. Och såsom prof på, huru desta för närvarande äro beskaffade, för sådana varor, som antingen kunna anses såsom öfverflöd, eller sådana, som inom riket kunna produceras, är tullafgiften för Kaffe, som 1815 var 4 sk., fastställd till 12 sk. per ℔; för ved, som 1815 var ingen, till 12 sk. per famn; för lin, som 1815 var 1 rd. 12 sk. *Sv.* Banco, till 4 rd. Hamburger Banco per Skeppund o. s. v. Deremot har alldeles tullfri utförsel af vissa sädesslag — t. ex. af ärter — och andra varor blifvit medgifven. I afseende åter på sjelfva tulluppbörden hade 1809 års ständer beslutat, att i alla stapelstäder, som drifva handel på utrikes orter, borde den erläggas i goda vexlar på Hamburger Banco; men år 1819, i anledning af Hans Kongl. Maj:t nitiska omsorg att föröka bankens silfverfond, till grundläggande af ett fast och säkert myntvärde, blef det påbjudet, att för vissa effecter borde afgiften i klingande mynt betalas. Till följe häraf har tullinkomsten allt ifrån år 1818 varit i ett jemnt stigande, oaktadt, å ena sidan, införseln af utländsk spannmål årligen aftagit (så importerades, år 1818, 472,487 tunnor; år 1819, 382,392, och, år 1820, blott 37,871 tunnor spannmål); å den andra sidan var, till följe af flera sammanstötande missgynnande omständigheter, trävaruhandeln å fremmande botten, under dessa år, ganska inskränkt, och tjärhandeln

hade så aftagit, att, då fordom mellan 80,000 till 130,000 tunnor plägade om somrarna till Stockholms brygga inkomma, anlände under loppet af år 1820 blott 39,000 tunnor; och, då utländningens anbud på Svenskt jern så betydligt föll från 1819 till 1820, att, då förra året det betaltes med 19 rd per skeppund, fick man under det sednare blott 15 rd. — så skulle man kunna villja sluta, att utskeppningen af denna transportartikel äfven måste aftaga. Dock är det genom BergsCollegii uppgift till regeringen styrkt, att den för år 1820 ökat sig med 2000 skeppund, mot år 1819. Deremot hafva våra utförsvaror, med åtskilliga nya, förr, i specialerna öfver utgående articlar, icke synliga, blifvit förökade, bland hvilka, utom de redan ofvanföre nämnda, här äfven må tilläggas koppar skiljemynt, af den gamla nu mer aflysta pregeln, hvilket af banken utskeppas, för att i stället kunna föröka sin fond af silfver. I alla fall har dock på de sednare tider vår handel ganska betydligt aftagit, och, för att lemna en åskådlig samt bevisande charakteristik öfver detta förhållande, må anföras, att antalet af de från Stockholms hamn utklarerade fartyg förminskats, från 1809 till 1820, med 170 st. och de inklarerade med 284 st. I samma proportion befinnes aftagandet vid våra öfriga hamnar.

Att alla ofvanföre omtalade förhållanden och omständigheter på rikets inre penningställning måste hafva ett ganska betydligt inflytande, är af sig sjelft gifvet. Riksens ständer, församlade vid revolutions-riksdagen år 1809, funno fäderneslandet ej blott inveckladt i ett äfventyrligt krig med dess

båda grannar, utan äfven försänkt i en utländsk skuld, stor 9,887,981 rd. 17 sk. 4 rst. och i en inhemsk, af ett till 20,938,585 rd. 13 sk. 10 rst. uppgående belopp. Vid samma riksdag sågo ständerna sig nödsakade att öka denna utländska skuldsumma, i det de å rikets vägnar åtogo sig att til f. d. Konungen och hans familj årligen utbetala 66,666 rd. 32 sk., dem de på fremmande botten förtärde. Deremot måste den inhemska skulden ökas med 487,573 rd. 36 sk. 8 rst. till bestridande af kostnaden för hamnarnes stängning mot anlöpande Engelska skepp, hvilka, enligt ständernas, vid riksdagen i Örebro 1810, fattade beslut, genom riksgeldscontoret skulle förskjutas. Och till det stora continentalkrigets drifvande, i hvad på Sverige ankom, beslöto ständerne i Örebro år 1812, att på Konungens requisitioner, riksgeldscontoret skulle, efter realisationsgrund, utbetala 3½ million rd., och som medel dertill föreskref man contoret, att det borde upptaga ett lån af 1½ million och till återstoden använda öfverskottet af amortissementsfonden. Till förminskning af den inhemska skulden, vidtogo redan 1809 års ständer, att 5,758,401 rd. 13 sk. 4 rst. af densamma genast skulle afskrifvas, hvarigenom det tillskyndades allmänna magasinsdirectionens cassa en förlust af 1,163,000 rd. och enligt Konungens proposition, som af 1812 års i Örebro församlade ständer fullkomligen gillades, borde två tredjedelar af rikets i Holland, Brabant och Genua varande skuld, med derå räknade interessen, genast afskrifvas och anses som till betalning annullerade, hvarigenom en betydlig förminskning af den utländska skuldsum-

man uppkom. Vigtigare var, att, med de medel, som för ön Guadelope — hvilken, enligt tractaten med England af den 13 Mars 1813, till Kongl. Majestät och hans efterträdare enligt successionsordningen, afträddes — för återlemnandet betaltes, Konungen, den 6 Juli 1815, erbjöd sig att gelda återstoden af rikets utländska skuld. Då ständerne, med uttrycket af deras underdåniga tacksamhet, härtill samtyckte, upphörde såmedelst riksgeldscontorets vidare befattning med denna åtgärd, och Konungen egde den landsfaderliga tillfredsställelsen, att, vid riksdagens öppnande år 1817, kunna underrätta ständerne, att rikets utländska geld i Hamburg, Holland, Genua och Antwerpen var till fullo betald, så att endast det år 1801 upptagna lånet i Leipzig då ännu var oliquideradt, under hopp likväl, att dermed icke länge skulle behöfva dröjas *). Deremot hade en annan ganska tryckande börda, genom regeringens visa omtanka, från rikets skuldror blifvit lyftad. Vid 1812 års riksdag i Örebro beslöto ständerne, att så väl hertigdömena Pommern och Rügen som ön S:t Barthelemy skulle skiljas från Sveriges statsförfattning, administration och drätsel, samt de inkomster, som derifrån kunde inflyta, ensamt lemnas till Hans Majestät Konungens användande, hvaremot Svenska statsverket på intet sätt skulle betungas med underhåll af det departement, som för de ultramarinska ärendena skulle

*) Ännu vid riksdagens slut år 1818 var denna skuld icke afbördad, ty då inlemnade de Leipzigske creditorernas ombud till riksgeldscontoret en protest mot ständernas undandragande från betalningsansvaret.

inrättas, eller af någon annan för dessa besittningar nödig befunnen anstalt. När då Pommern och Rügen, efter krigets slut år 1814, öfverlemnades åt konungariket Preussen, mot en bestämd afträdessumma, stor 3,500,000 Rd. Preussisk cour., lät Konungen allernådigst tillställa Svenska statsverket, af denna summa, 2,000,000 Rd. samma mynt, hvilka penningar ständerne, församlade i Stockholm år 1815, beslöto på det sättet skulle användas: att 1) deraf utbetalning skulle verkställas af de 300,000 Rd., hvilka i arf efter Enkedrottningen Sophia Magdalena tillfallit f. d. Konungen. 2) F. d. Kongl. familjens i Sverige innestående förmögenhet, till ett belopp af 681,419 Rd. 13 sk. 11 rst. dermed betalas skulle. Och 3) Återstoden användas till liquid af skulderna efter kriget. Dessutom hade de 318,288 Rd. 3 sk. 9 rst., hvilka under loppet af åren 1812 — 1814 från St. Barthelemy influtit, genom Konungens nådiga välvillja, till Svenska statsverkets bästa blifvit använda.

Således hade visserligen, genom Konungens nådiga omtanka, en betydlig lättnad af statens tunga blifvit tillvägabragt. Deremot hade rikets ständer, i Stockholm, åren 1809 och 1810, för Hans Kongl. Maj:ts Konungens räkning anslagit 100,000 Rd. och ökat detta anslag, år 1815, med 50,000 Rd. och med 10,000 Rd. enskildt för Hennes Maj:t Drottningen, samt år 1818 förhöjt detta till underhåll af Kongl. Maj:ts hofhållning bestämda anslag till 320,000 Rd. Återigen, vid riksdagen år 1810 i Örebro, anslagit, till stat för Hans Kongl. Höghet KronPrinsen, 66,666 Rd. 32 sk., hvilken summa, till

den ännu bestående Kronprinsliga staten, af 100,000 Rd., vid riksdagen i Örebro år 1812 förhöjdes. Vid samma riksmöte anslogos serskildt, för Hans Kongl. Höghet ArfFurstens uppfostran, 16,666 Rd. hvilken summa år 1815 till 33,000 Rd. förökades, men år 1818, såsom då mera öfverflödig, upphörde. Deremot beslöto ständerne, vid Stockholmsriksdagen år 1815, ett understödsanslag för Hennes Kongl. Höghet Princessan af 12,000 Rd. årligen; 50,000 Rd. till meublers inköp på Kongl. Slottet, och, enligt Konungens proposition, att, till ersättning för de uppoffringar, H. K. H. KronPrinsen och dess gemål af deras enskilda egendom för Sveriges väl haft osparda, skulle årligen, från den 1 Aug. 1815 beräknadt, en summa, stor 200,000 Rd. till H. K. H. KronPrinsen och hans arfvingar utbetalas. Äfven anslogo ständerne, år 1809, utom de vanliga statsutgifterna, 64,505 Rd. B:co till Konungens fria disposition, lemnade att användas till underhåll för öfverlefvorna af Finska armeen. Vid samma riksdag bevilljades ett lån, stort 50,000 Rd. åt Vesterbottens af kriget så mycket lidande invånare, att rentefritt begagnas, ända till år 1815, hvarefter det borde inom tvänne år inbetalas; men förekommande bevekande omständigheter bragte 1815 års ständer, att något ytterligare förlänga lånetiden. Likaså anslogo ständerne, vid riksmötet 1809 och 1810 i' Stockholm, en million Rd. B:co till försvarsverkets bekostande. År 1818 åter 95,000 Rd. till anskaffande af kronomunderingen för indeldta infanteriet; en betydlig årlig summa till uppbyggandet af en befästad place d'armes i grannskapet af Götha canal, på hvilken

folket. Att förekomma nödvändigheten, att allt för mycket förstora den, åtogo sig ständerne — sedan först beslutadt blifvit, att hvar Svensk man, till hvilken medborgareklass han än höra må, skulle vara berättigad att förvärfva och besitta jord och fast egendom inom Svea rike, af hvad natur som helst, så att ridderskapet och adeln frånsagt sig den uteslutande rättigheten att ensamt besitta säterier, och bondeståndet den exclusiva besittningsrätten till bergsmanshemman — bevillnings erläggande för all dittills skattfri jord. Vidare ingingo adeln och presterne derpå, att hädanefter, för sig, sina barn och sitt tjenstefolk, betala mantalspenningar, hvarifrån de dittills varit befriade. Konungen åter öfverlemnade, år 1809, mot en viss anslagen summa till hof- och hofstallstaternas underhåll, till ständernas användande de flesta kongsgårdar, kongsladugårdar och andra statens egendomar, hvilka tillförene stått under Konungens omedelbara disposition; och vid riksdagen 1810 i Örebro stadnade ständerne i det beslut, att dessa lägenheter icke skulle få försäljas, utan borde de bortarrenderas mot vissa, antingen i penningar, i spannmål in natura, eller i hö, löst efter ortens markegång, bestämda summor. Hvad Konungen för öfrigt gjort till landets lättnad, dels dermed, att han åtagit sig betala den utländska skulden, dels genom indragna penningar för Pommern och lemnade förskotter af Barthelemy-medlen, dels också genom tulltaxans förhöjande, är redan nämdt. Och dessutom sökte ständerne att öka statens inkomster, dels genom reglerande och förökande af Chartæ Sigillatæ af-

giften, dels också dermed, att de år 1818 beslöto, att posttaxan med 25 procent skulle förhöjas.

Efter detta bestämdes bevillningsbeloppet, för hvilket, såsom grund, vid riksdagen i Stockholm åren 1809 och 1810, antogs hvarje persons behållna inkomst, att utgå med 2,500,000 Rd. B:co. Samma bevillningsförordning fastställdes vid riksdagen i Örebro år 1810. Då dessa bevillningar icke fullt utgingo efter gifven föreskrift, uppgjordes vid riksdagen år 1812 en annan förordning, enligt hvilken det ordinära bevillningsbeloppet skulle uppgå till 2,294,019 Rd. 30 sk., och såsom årlig förhöjning tillades 348,160 Rd. 35 sk. 6 rst. Deremot nedsattes allmänna bevillningen år 1815 till 2,350,000 Rd.; hvarifrån den, år 1818, genom en tillagd bevillnings-artikel för öfverflöd, uppböjdes till 2,620,000 Rd. Men genom revolutionsriksdagens långvarighet och den korta tid, som omständigheterna lemnade mellan dennas slut och ständernas sammankallande till valriksdagen i Örebro, blef så väl 1809 som 1810 års bevillning så sent debiterad, att den vid 1810 års slut ännu hos de skattdragande var innestående, och således måste, inom loppet af 18 månader, en utbetalning af 6 millioner Rd. i bevillning verkställas. Det faller lätt för begreppet, huru oändligen betungande detta för folket måste vara, ehuru den till 2,500,000 för hvarje år debiterade bevillningen i sjelfva verket ej utgick med mer än 2,000,000 för året. Deremot utgick 1812 års, egentligen blott till 2,652,180 Rd. 17 sk. bestämda, bevillning, till

följe af misstagna beräkningar i stadgarne om dess fördelning, inemot med 4,000,000 Rd. Till följe häraf voro 15 millioner Rd., till början af år 1815, realiserade, det vill säga, utur allmänna rörelsen borttagna. Naturligtvis skulle detta verka till beredandet af en penningbrist, så mycket mer, som, sedan Finlands skiljande från Svenska statskroppen, men med fortfarande af Finnarnes nästan tullfria handel på Sverige under Svenska myntets gångbarhet der, en stor mängd Svenska bancosedlar årligen utvandrade till Finnland, utan att hit återvända, hvarken genom bevillning till staten eller genom inköp af Svenska producter, hvilka der behöfdes till ett oändligen ringare belopp, än vi fortforo att behöfva Finska. I detta afseende, fastän till vida ringare verkan, inflöt äfven föreningen med Norrige på förminskningen af Sveriges rörelsecapital, då derigenom vårt mynt äfven der i landet blef gängse. Denna penningnöd måste påtagligen kännas så mycket hårdare, som smyghandeln med England dels verkligen, under åren 1810 — 1813, spridt mycket penningar i landet; dels, genom ständernas autorisation, för att i nödens stund skaffa sig åtminstone myntrepresentativer, riksgeldssedels beloppet uppstigit ända till 8,607,507 Rd.; dels derigenom att, till följe af saknad afsättning på bruksеffecterna, bruksegarne blefvo tvingade att med enskilda invisningar betala inköpet af sina förlagsbehof och aflöningen för sitt arbetsfolk, samt genom Fahlu bergslags och andra corporationers användande af assignationer, beloppet af i riket circulerande sedlar, som egentligen

icke vore speciemynts representanter, uppsteg ända till 12 millioner Rd., och slutligen penningtillgången än mer ökades genom disconterna. Dessa inrättningar voro barn af den föregående perioden. Riksdisconten stiftades år 1800, med en fond af 600,000 Rd. och tillskott af privata actie-egare samt hade fått octroy till år 1816. Efter denna tid beslöto 1815 års ständer, att den ensamt af banken skulle öfvertagas. Götheborgs discont åter stiftades år 1802, med en fond af 200,000 Rd. och octroy till d. 13 Oct. 1817, efter hvilken tid den, enligt nyssnämnda ständers beslut, skulle upphöra. Malmö discont, med 100,000 R:drs fond, öppnades år 1803 och hade erhållit octroy ända till 1818; men vid 1815 års riksdag stadgades, att den skulle fortfara ända till år 1820, dock med det villkor, att af vinsten öfver 7 procent skulle, under de tvänne nya octroyåren, till banken ingå två tredjedelar, i stället för att den förut blott erhållit en tredjedel. Ändtligen stiftades år 1810 Göthacanal disconten på 25 år, med ett creditiv på banken, stort 1,600,000 Rd., hvilket dock, enligt 1815 års ständers beslut, efter år 1816, till 1,500,000 Rd. skulle nedsättas. Med denna sålunda beredda lätthet att erhålla penningar och lockade af den vinst, som en år 1810 frigifven brännvinsbränning lofvade, förleddes en stor mängd af rikets inbyggare, i synnerhet under åren 1810 — 1813, medan handelsspeculationerne, genom continentalhamnarnas stängning, voro hämmade, dels att med lånta penningar köpa fastigheter, dels att ingå på höga arrenden för de utbjud-

na Kongsgårdarna och militärbeställen. Svårigheten att uppfylla dessa ingångna renteförbindelser inträffade åter, dels genom missvexterna 1812 och 1813, och genom den plötsligen inskränkta bränvinsbränningen förstnämnda år, dels genom den förminskade penningtillgången, både, såsom vi redan sett, af de dryga bevillningarne, af vårt mynts utvandrande till Finnland och Norrige, af den åter med förnyad styrka vaknande handelshogen, till hvars tillfredsställande mången nybörjare måste skaffa sig credit genom pantsättande af större summor Svenska bancosedlar i Hamburg, Köpenhamn och London, af hämmandet utaf missbruket med de enskildas utgifna assignationer, och deraf, att styrelserne af Malmö- och Götha-canal disconter, dels emedan deras verkliga tillgångar voro otillräckliga, dels ock för att så mycket mer öka sin vinst; i stället för att lemna de hos dem låntagande reda penningar, försågo dem med disconternas skuldsedlar, med 3 procent löpande, men hvilka de icke i betalning mottogo, utan då fordrade bancosedlar. Deraf hände icke allenast, det förlägenhet att erhålla reda bancosedlar uppkom, utan äfven, att, då man kunde draga renta på penningarna i sin låda, mången ditlade dem heldre, än att dermed bispringa behöfvande, för att genast hafva dem till hands, då ett fördelaktigt handelsföretag sig yppade. Af alla dessa sammanstämmande omständigheter bereddes en brist på penningar och en förlägenhet i den allmänna rörelsen, som verkade, att, redan från år 1813, inom nästan alla länen i riket, skuldfordringsmålen ökat sig ungefär med tu-

sende hvarje år, och executive auctioner på fastigheter, öfver hufvud taget, med 40 inom året, utan att dock dessa derigenom kunnat blifva betalda, så att, i en af rikets bördigaste och fordom mest välmående province, ett halft mantal kronoskatte, med åtföljaede gröda, blifvit till bruk å auction utbjudet för 100 Rd., utan att några anbud skett, ehuru utropssumman småningom nedsattes ända till 1 Rd. — Detta allmänna betryck fästade också de i Stockholm år 1815 församlade ständers uppmärksamhet, och de tillsatte äfven ett serskildt utskott, att undersöka förhållandet härmed och dess orsaker samt föreslå medel deremot. Dels utskottets ordförande serskildt — hvilken betraktat ämnet i stor och djupt trängande omfattning — dels utskottet in corpore afgåfvo till ständerna betänkanden, i hvilka föranledningarne framställdes, och flera, så väl provisionella, genast till användning och snar verkan tjenliga, som ständiga, eller mer långsamt både utförbara och verkande, medel uppgåfvos. Inga blefvo dock vidtagna, utan nöjde man sig med att besluta, det banken skulle förskjuta en viss inskränkt summa, dels till lån på fastigheter, dels till företagande och utförande af odlingar. Huru föga dessa anstalter och dessa inom ett par månader uttömda lånetillgångar kunde uträtta till det ondas hämmande, erfor man genast innan slutet af år 1815, genom de då inträffade mångfalldiga concurserna, hvarigenom eländet ännu mer ökades, tilldess det nådde sin höjd, dermed att Malmö-Discont först, till följe af sin minre redliga förvaltning, blef bragt i tillstånd att icke kunna

betala sina förbindelser, hvarmed, då detta tillstånd af rikets ständers, år 1817 bankens räkenskaper granskande, revisorer upptäcktes och för Kongl. Maj:t anmäldes, den äfven ganska hastigt gjorde både Götheborgs och Götha canals disconter insolventa. Detta förhållande hade ständernas sammankallande till en urtima riksdag i Stockholm år 1817 till följd, och dessa, jemte det att de, på Konungens nådiga proposition, beslöto, att dels banken och dels riksgeldscontoret till någon del skulle öfvertaga utredandet af discont-afairerna (hvilka för alltid dermed upphörde), och sålunda sökte att, så vidt möjligt var, inskränka den enskildas lidande af dessa allmänna verks fallissement, bjödo äfven på andra sätt till att, åtminstone till någon del, underlätta penningförlägenheten, dels dermed, att de bestämde den ur banken till lånebiträden på fastigheter anslagna summan till 1,785,000 Rd., och den på odlingar, till 334,000 Rd., utom det de beslöto och påbjödo understöd ur banken för andra inrättningar, som, i det de gåfvo tillfälle till arbete, äfven beredde deremot svarande penningeförtjenst. Så föreskref man banken att lemna ett lånebiträde af 200,000 Rd. till reparation och underhåll af Hjelmare slussverk; af 50,000 Rd. till Södertelje canal, och af 500,000 Rd. att dermed verkställa strömrensningar. Då dessa förfoganden icke varit tillräcklige att häfva den allmänna förlägenheten och lätta den enskildes betryck, har Hans Kongl. Maj:t icke allenast, af sin egen förmögenhet, tid efter annan utdelat betydliga gåfvor bland de mest behöfvande på serskilda orter, eller med betydliga

lånebiträden bisprungit dem, som förgäfves annars skulle hafva sökt en sådan undsättning, eller ock-så, efter att år 1818 hafva inhemtat JustitiæRådets tanka öfver Konungens rättighet dertill, för höga priser köpt landtegendomar, af sådana possessionater, hvilka genom tidernas hårda skick blifvit nödgade att sälja sin jord, utan att bland sina likar kunna finna någon, i stånd att betala den efter dess värde. Ej allenast med dessa betydliga enskilda uppoffringar, dem Kongl. Maj:ts nådiga ömhet för sitt folk framkallat, utan äfven genom anslag af allmänna medel, såsom dels utaf den, under Konungens egen dispositionställda Barthelemy-fonden, dels af de under nionde hufvudtiteln ordnade statsmedlen, har han gifvit en nådig handräckning åt behöfvande individer, understödt nyttiga inrättningar eller biträdt hela klasser af nödlidande. Så t. ex. täcktes Hans Maj:t allernådigast, den 20 Dec. 1820, anslå 8000 Rd. B:co, af hvilka 5 procents renta eller 400 Rd. årligen skola, på bestämda terminer, lemnas till öfverståthållarembetet, som är ålagdt att derför inköpa ved och utdela den åt de mest behöfvande bland hufvudstadens invånare. Och tvänne år tillförene erhöll magasinsdirectionen nådig befallning att åt öfverståthållarembetet förskjuta 1000 tunnor spannmål, hvilka bland bagarne borde utdelas, på det att dessa måtte kunna hålla bröd till lågt pris åt de fattiga. Hvad för öfrigt Kongl. Maj:t, under det att han fägnat vissa landskaper och städer med sin nådiga närvaro, till de nödställda utdelat, eller åt brandskadade, eller af andra olyckor betryckta, anslagit, är allmänt bekant.

Innan vi öfvergå till meddelandet af några underrättelser om den inre ekonomiska styrelsen, torde här, för fullständighetens skull, böra nämnas några åtgärder, hvilka åtminstone hafva afseende på fremmande tilltag. År 1815 hade i några utländska tidningar sådana yttranden influtit, som gåfvo anledning att misstänka, det fremmande hof tillämnade något försök att störa Svenska folkets lugn och rubba den successionsordning, detsamma, såsom sjelfständigt och fritt, efter sin naturliga rätt, med mognaste öfverläggning och enhälligt val, bestämt och antagit. Sveriges, då i Stockholm till riksdag församlade, ständer kunde ej utan den billigaste rörelse af harm och förtrytelse se något, som liknade sträfvan att djupt kränka både deras rättighet och ära, samt beslöto derföre, att, medelst en stor deputation till Konungen och medlemmarne af hans familj, uttrycka denna deras bittra känsla samt underdånigst anhålla, det täcktes Hans Maj:t, så väl å de vägar, som diplomatiken öppnat, med den kraft, som egnar representanten af ett sjelfständigt, ädelt, tappert och vid sina beslut samt förbindelser fast folk, fordra förklaring öfver meningen af de uttryck, hvilka retat Svenska nationens misstanka, som ock dessutom taga mått och steg mot ett framtida dylikt förnärmande af Svenska folkets anseende. Redan tillförene, eller den 10 December år 1812, hade regeringen låtit utfärda ett strängt förbud mot all, skriftligt eller muntligt, underhållen förbindelse och gemenskap med f. d. Kongliga familjen och ännu ett par månader förut vidtagit allvarsamma åtgärder om uppsigt öfver

utländningar, hvilka reste inom Sverige och förnämligast uppehöllo sig i hufvudstaden, samt tillika, att hvar och en, som inom riket ville färdas, skulle, mot den fordna och på Svenskarnas inbördes till hvarandra hysta öppna förtroende grundade vanan, ovillkorligen af behöriga autoriteter vara försedd med pass. Äfven hade, genom en skrifvelse från utrikes Statsministern af den 7 Dec. år 1810 till samtliga Landshöfdingarna, de och de dem underlydande autoriteter blifvit ålaggde, att för hvarje vecka insända rapporter, om hvad sig inom hvars och ens district tilldroge, och äfven ej blott, om stämplingar af utländska agenter förehades, utan till och med om folkets tänkesätt i afseende på regeringens beslut och åtgärder. Den olyckliga skymt till misstroende från regeringens sida till nationens alltid redliga trohet, som detta tycktes förutsätta, lockade, förmodligen till följe af sin nyhet här i landet, några, dels kortsynta, dels illasinnade personer, att med angifvelser af statsbrottsliga anslag väl icke skada — ty dertill var regeringen både för upplyst och för ädel — men dock för kort tid störa oförvitliga medborgares lugn och alarmera det allmänna med föreställningar, hvilkas ogrund dock snart kom i dagen. Så angaf, om våren 1817, en värdshusvärd, vid namn Lindbom, ej blott en del af Stockholms garnison, utan äfven andra inom hufvudstaden ansedda personer för opålitlighet och såsom omgående med vidtutseende planer. Vid anställd laga undersökning, befanns dock hela föregifvandet alldeles falskt, och Lindbom, tillika med hans medhjelpare vid ryktets utspridande,

dömdes, utom till offentlig afbön inför de förolämpade, till det i allmänna lagen, för dylika ogrundade insinuationer, stadgade ansvar. Samma år angafs en, för öfrigt i allmänna opinionen icke serdeles väl anskrifven, Capten Lindsfeldt af sin egen systerson, hos Landshöfdingeembetet i Nyköpings län, såsom den, hvilken skulle hafva uppgjort åtskilliga högst brottsliga anslag, i anledning hvaraf Lindsfeldt, af uppbådad militär, greps på sin egendom, infördes till Stockholm, inqvirerades inför Kongl. Svea hofrätt; men en dag, sedan vid anstäldt förhör det nästan blifvit afgjordt, att ingen ting honom skulle kunna bevisas, och han om eftermiddagen skrifvit till de sina, det han hyste grundadt hopp att snart ur fängelset varda befriad, befanns han, morgonen derefter, hängande på spjellet i sitt förvaringsrum å Kongl. högvakten, till hvilket Commendanten aftonen tillförene tagit nyckeln, liksom äfven fotbrädet af hans mycket i oordning bragta säng då var löst från sitt behöriga ställe. — Vid slutet af året 1817 blefvo vidare ett par i Wisby på Gottland anställda embetsmän, Provincial Medicus J. P. Bergelin och Collega Scolæ L. P. Ihre, för några i ett medvetslöst tillstånd af öfverdrifvet rus fällda vansinniga uttryck, den 21 Juli 1819 af högsta domstolen, såsom för högmålsbrott, dömde och enligt lag straffade, men, vid anställd undersökning, blef snart upptäckt, att för dessa uttryck inga planer eller öfverenskommelser med andra legat till grund. — Vid början af året 1820 infann sig en viss Löfqvist med anklagelser om statsbrottsliga stämplingar,

hvilka dock genast befunnos vara af så föga sannolikhet eller sammanhang, att en laglig undersökning derom icke ens ansågs löna mödan, utan nöjde man sig med att låta föra angifvaren öfver gränsen. — Slutligen förekom hösten år 1820 det på en gång märkvärdigaste och till sin afsigt det mest elaka uppträde af denna art, då färgargesällen Brygger först för Landshöfdingen å Gottland, sedan för Öfverståthållarembetet i Stockholm — dit han blifvit transporterad — och inför Svea Hofrätt bekände på sig sjelf statsbrottslighet, för att kunna svärta vissa höga embetsmän och andra välkända personer med föregifven medbrottslighet; angifvelser, dem han dock, då han ålades att dem bevisa, eller deras fullkomliga grundlöshet uppenbarades, än förvandlade, än återtog, hvadan ådömd ärelöshet och landsflykt blef hans välförtjenta lön.

Såsom också till en del att räkna bland polisåtgärder är äfven vakandet öfver tryckfrihets-förordningens missbruk och de mot den begångna förbrytelsernas bestraffande, och derföre må några underrättelser om dem här vara på sitt rätta ställe. — Den af rikssens ständer med Konungens bifall antagna och såsom grundlag bestämda tryckfrihets-förordningen, till sin grund ganska vidsträckt, innehöll visserligen åtskilliga uppgifter öfver i tryck meddelade meningar och åsigter, hvilka såsom brottsliga borde anses och straffas; men derigenom, att tillika var stadgadt, det hvarje författare hade rättighet att anonymt utgifva skrifter, så snart han blott till Boktryckaren lemnade en förseglad namnsedel; att, så snart Boktryckaren till domstolen aflemnade denna

sedel, skulle han från allt åtal vara fri, men att denna sedel endast kunde brytas, när brottet dömdes vara af den beskaffenhet, att det med penningeböter icke kunde försonas, — fick man oftast, i alla tryckfrihetsmål, en process utan svarande part, som gjorde hela åtgärden i det närmaste till ett ändamålslöst spectakel, till följe hvaraf dessa inskränkningar voro af föga eller ingen betydelse. Medvetandet om denna strafflöshet gaf förnämligast några nya tidningsredactioner mod att ganska skarpt yttra sig öfver vissa förekommande fall; derföre, då regeringen icke på ordentlig väg kunde hämma deras verksamhet, så mycket minre, som ständerna just specielt yttrat sig om vigten af dagblads och periodiska skrifters utgifvande samt lemnat hvarje Svensk man rätt, utan någon förutgående anmälan derom, att på detta sätt verka på landsmäns tänkesätt, men icke bestämt något om sättet af deras spridande kring landet, så vidtog styrelsen — i synnerhet sedan dagbladet *Nya Posten*, genom sagan Räfvarne, kunde anses hafva befordrat det obyggliga uppträdet med Excellencen Fersen, och en annan, *Allmänna Opinionens Organ*, yttrade, att Svenska nationen derunder hade förhållit sig värdigt — sommaren år 1810 den författning, att, med undantag af de redan tillförene privilegierade tidningarna, inga andra portofritt med posten kunde få afsändas. Derigenom inskränktes tidningarnes publik inom den stad, der de utgåfvos, och möjligheten för deras bestånd, i synnerhet på längden, blef derigenom undergräfven. Och ännu mera borde man väl afskräckas från allt företaget

utgifvande af tidningar, då redacteuren till en — Kongl. Secreteraren Adolph Regnér —, som på eget sätt blifvit bekant, dömdes år 1811 till ett års fästning, för en artikel, kallad *Svenska skepp under Engelsk convoy*, införd i en med 4:de numret uppbörande tidning, kallad *allmän politisk Journal*; och utgifvaren till en annan, eller till *Nya Posten*, B. J. Törneblad, till penningeböter, för yttrade reflexioner öfver det minre constitutionsmessiga i rikets ständers sammankallande till Örebro år 1812. — Vid denna riksdag vidtogs icke blott den nödiga förändring i tryckfrihetsförordningens stadgande, att anonyma författares namnsedlar, genast efter skeddt öfverlemnande af boktryckaren, utaf domstolen skulle brytas, utan beslöts äfven vidare, likväl icke utan märkvärdiga protester deremot, till följe af en ganska vältalig motion af HofCancelleren och gifven förhoppning: "att regeringen framdeles torde återgifva den frihet, hvars upphäfvande nu äskades", att ingen tidning hädanefter skulle få utgifvas, utan först hos HofCancellersembetet af redactionen gjord anmälan derom samt dess deröfver utfärdade tillståndsbevis, och vidare, att, så framt någon tidning ansågs hafva utmärkt sig såsom vådlig för allmänt lugn, förnärmande personlig rätt eller af en fortfarande smädlig egenskap, så kunde HofCancelleren, utan föregående ransakning, indraga tidningen och förbjuda dess vidare fortsättande. Det första dagblad, som erfor verkan af detta beslut, var *Journal för Litteratur och Theater*, hvilken om våren 1813 indrogs, i anledning af några der införda anmärkningar mot en i dagbladet *Skandinaven* va-

rande artikel om Svenska regeringens afsigter på konungariket Norrige, då för tiden lydande province under Danmark, med hvilket rike ännu ingen fred blifvit bruten. Derefter indrogs på detta sätt 1815 dagbladet *Tiden*, för några meddelade underrättelser om Polisen i Köpenhamn, år 1816 *Tidens anda*, för ett från Tyskan öfversatt bref, innehållande eftertänkliga beskyllningar mot den i Frankrike regerande Kongl. familjen, och år 1817 *Sophrosyne*, i anledning af några underrättelser om den nämnkunniga Fru Krüdener. Vidare om våren 1817 tidningen *Föreningen*, till följe af några anmärkningar öfver en artikel, införd i *Läsning till utbredande af allmänna medborgerliga kunskaper*, hvilka ansågos innehålla constitutionsvidriga meningar, och ehuru, vid anställd rättegång, både tidningens redacteur och artikelns författare sig deröfver förklarat så fullständigt, att åklagaren sitt käromål, såsom icke behörigt, återtog, hvarigenom tidningen tycktes vara såsom oskyldig förklarad, förblef dock dess fortsättande förnekadt. Sedermera erhöllo tidningsredactionerne tillsägelse att icke vidröra vissa ämnen, såsom Götha canal, disconterna, cursen m. fl.; och, då dedetta noga efterkommo, hördes ingen godtycklig indragning utaf, förrän detta öde d. 24 Jan. 1820 drabbade, för ett hätskt utfall mot ordföranden i general tulldirectionen, dagbladet *Anmärkaren*, som dock, efter en medömkansvärd och ödmjuk supplik af utgifvaren, åter fick framträda med fortsättning; indrogs ännu en gång, 1821, för några bittra allusioner i afseende på den gifna befallningen, att Svenska artilleriet borde anlägga sorg efter dess aflidna chef, och har återigen fått tillstånd

att fortsättas. Imellertid fattade Kongl. Maj:t i Statsrådet, d. 27 Jan. 1820, det beslutet, att till den bestående tryckfrihetsförfattningen lägga det stadgandet, att den, hvilken hos HofCancelleren anmält sig såsom sinnad att utgifva en tidning eller periodisk skrift, samt deröfver fått bevis, men icke inom en månads tid, efter detta bevisets utfärdande, deraf gjort bruk, skulle anses, såsom den sig icke anmält och således vara oberättigad att tidning utgifva. Vidare erinrades samtlige Postmästarne, d. 5 Febr. 1820, att noga tillse, det inga tidningar, de privilegierade undantagna, måtte portofritt kringsändas; men ändtligen, mot slutet af år 1820, utkom en författning, som bestämde ett mycket nedsatt porto för dagblad, hvilka med posten kring landsorterna skulle försändas. Under tiden blef, på våren 1820, tidningen *Frihetsvännen*, med anledning af några anmärkningar mot en af Krigscollegium vidtagen åtgärd, indragen; samt, på våren 1821, dagbladen *Stockholms Courier* och *Courieren* afbrutna, för de i dem införda raisonnementer öfver högsta domstolens utslag öfver de för högmålsbrott anklagade Gottländska embetsmän, samt redacteurerne betagna rättigheten att vidare något dagblad utgifva. Slutligen indrogs äfven, strax vid början af år 1822, dagbladet *Argus* till följe af några anmärkningar öfver den ofvannämnda befallningen till samtliga Landshöfdingarne, att till Statsministern för utrikes ärender inlemna rapporter om ställningen och rådande tänkesättet i deras län. Deremot indrogs icke tidningen *Nya Extra Posten*, för en mot styrelsen öfver Finnland som förnärmelig ansedd artikel,

utan dess redacteur, Boktryckaren Imnelius, ställdes för rätta och dömdes till fästningsstraff. Skyldig hade han blifvit förklarad af en, vid 1815 års riksdag, vidtagen inrättning, till afdömande af anklagelser för, i böcker eller andra icke af periodisk beskaffenhet varande skrifter, begångna tryckfrihetsbrott, nämligen den af en gemensamt utaf domstol, åklagare och svarande vald jury, hvilken, ehuru några gånger å regeringens vägnar påkallad, icke, till följe deraf, före Imnelius fällt mer än tvänne utgifvare eller författare, nämligen förläggaren af en, såsom seder och anständighet förnärmande ansedd, från Franskan öfversatt, bok: *Anteckningar, rörande Napoleon Bonaparte Kärleksäfventyr*, tr. år 1817, till böter, och en Major Grönhagen, år 1818, till fästningsstraff för några ohemula utlåtelser om policen i Stockholm. — Deremot blef det mest uppseende väckande tryckfrihetsmålet — såsom före stadgandet derom börjadt — nämligen det mellan Öfverdirecteuren Grewesmühlen och RevisionsSecreteraren Baron Boye, icke af jury behandladt. Vid början af år 1815 års riksdag hade nämligen Grewesmühlen, troligen till följe af någon afsigt att från riksdagsärendena draga den närmare uppmärksamheten, med de mest äreröriga beskyllningar angripit Baron Boye, hvilken afsigt dock tillintetgjordes genom denna sednares fasthet i sitt försvar och af de flera författare, hvilka, ehuru de flesta med rå oskicklighet, uttryckte sin harm mot den Grewesmühlenska smädelsen. Då han derigenom nödgades att uttömma sig i försvar och angrepp, sinade källan af hans pöbelinfall, hvarigenom han småningom

förlorade den gunst, han, redan år 1809, genom rabulisterie, hos de råare folkklasserna förvärfvat, och följden deraf blef, att de tvänne hvarannan så bittert anfallande kämparne båda blefvo, för begångna brott mot duellsplacatet, straffade: Baron Boye med ett års fängelse å Waxholms fästning; Grewesmühlen åter med landsflykt och ärans förlust, den han dock genom Kongl. nåd återbekommit. — Den sista åtgärden åter af regeringen, i afseende på tryckfriheten, är den förklaring, som af HofCancellersembetet och högsta domstolen år 1821 blifvit gifven, med anledning af en samling afhandlingar, kallad *Hermes*, som vid början af året utkom, att hvarje arbete, som, innehållande strödda uppsatser af åtskilliga författare, del- eller häftevis utkommer, skall som periodiskt anses och således erfordra föregående anmälan och tillståndsbref, för att kunna få utgifvas.

Med dessa tryckfrihetsåtgärder till någon del öfverensstämmelse egande är äfven den, som i November månad år 1820 vidtogs mot det bekanta sällskapet för medborgerlig talarekonst, och, då sällskapets ändamål, likasom hvarje tidnings, var att befordra publiciteten, och dessutom den, mot detta sällskap först verkande, autoritet var Öfverståthållarembetet i Stockholm, torde sammanhanget fordra, att underrättelserna derom här blifva meddelade. Den 17 Nov. 1820, sammanträdde femton personer, de flesta civila och militära embetsmän inom hufvudstaden, att utarbeta stadgar för ett

sällskap, hvars ändamål skulle vara, dels att inom sig utvidga och stadga begreppen i ämnen af allmän vigt, dels att bereda större färdighet att uppfatta andras ideer och klart framställa egna. Sedan dessa stadgar voro bestämda, valdes till sällskapets ordförande Prosten, Grefve von Schwerin, som den 24 November tillställde Öfverståthållarembetet en afskrift af dem. I anledning deraf uppkallades Grefven den 28 November inför Öfverståthållarembetet, der honom meddelades en dagen förut utfärdad skrifvelse, i hvilken Öfverståthållaren förklarade: att, då icke något specielt Konungens nådiga tillståndsbref för ett dylikt sällskap blifvit företeddt, kunde dess tillämnade sammankomster icke tillåtas, öfver hvilket beslut det lemnades Grefven hänvisning, att i högsta domstolen anföra underdåniga besvär, hvaraf sig Grefven äfven genast begagnade. Imellertid hade Öfverståthållarembetet hos Konungen, redan den 28 November, anmält sin åtgärd mot sällskapet, hvilken af Konungen den 30 derpå följande allernådigast gillades och godkändes, och i anledning deraf befalldes Justitierevisions expeditionen, dit Grefve von Schwerins, den 7 December daterade, underdåniga besvär inkommit, att dem till cammarexpeditionen af Konungens cancellie till föredragning uti Statsrådet öfverlemna, och derefter aflät Hans Kongl. Maj:t, den 29 December 1820, genom samma expedition, en nådig skrifvelse till Öfverståthållarembetet, i hvilken detta embetes meddelade besvärsanvisning ogillades, och för öfrigt förklarades, att, då den öfverklagade åtgärden redan vore fastställd, kunde de

underdåniga besvären icke till pröfning upptagas. —

Efter detta kunna vi uteslutande sysselsätta oss med ämnen, hvilka mer egentligt sammanhänga med den inre allmänna administrationen. — För att gifva gudstjensten ett, tidens fordringar mera motsvarande, skick, har, sedan först Konungens nådiga privilegium, å en till allmänneligt bruk vid hus- och nattvardsförhören påbjuden ny katechismus, d. 21 Juni 1810 blifvit gifvet, en ny kyrkohandbok, af Konungen sanctionerad, den 1:a söndagen i Adventet år 1811 blifvit till allmän efterlefnad och användning i de Svenska kyrkorna införd. Derefter tillförordnade Hans Kongl. Maj:t en af vittra och kunniga män bestående comitée, med Ärchebiskopen till ordförande, som hade att utarbeta en ny kyrkopsalmbok, till hvilken först tvänne projecter utgåfvos, och, sedan öfver dem den allmänna granskningen varit hörd, samt de serskilda sångerna derefter blifvit närmare öfversedda, en ny, af Konungen gillad, psalmbok, med en den åtföljande ny redaction af choralerna, den 1:a Söndagen i Adventet år 1820 blef allmänligen antagen. Likaså, och i sammanhang härmed, tillförordnades, under Ärchebiskopens ordförandeskap, en comitée för utarbetandet af en ny Evangeliibok, hvilket angelägna arbete snart lärer vara fulländadt, och en för beredandet af en ny och förbättrad bibelöfversättning, af hvilken väl, i anseende till Nya Testamentet, ett prof genom trycket blifvit allmänt gjordt, men som dock länge torde komma att vänta på sin fulländning. Annars, till spridande af den Heliga

Skrift, i den ännu normala tolkningen, bland rikets inbyggare, har Kongl. Maj:t låtit utfärda sitt nådiga privilegium och stadga för ett Svenskt bibelsällskap, som öppnades i Stockholm år 1812. Och till bibehållande, ej blott af enhet i den fria protestantiska trosbekännelsen — till minne af hvars lyckliga förvärfning vi, i likhet med våra trosförvandter i Tyskland och Danmark, enligt regeringens påbud, firade en högtidlig jubelfest den 31 Oct. 1817, således på den dagen, då D:r Luther för 300 år sedan gjorde det första offentliga steg till reformationen — utan äfven i kyrkobruk och andra ekklesiastika ärenden, utgafs, genom Kongl. Maj:ts föranstaltande, år 1813, en samling af ännu till efterlefnad gällande författningar, hvilka ändra eller förklara 1686 års kyrkolag. Dock stördes denna trosenhet af några separatister i Vesterbotten, hvilka af ett vilsefördt nit och grumliga asketiska begrepp afhöllo sig från den allmänna gudstjensten och undandrogo sig de tillsatta lärarnes tillsyn. Sedan Hans Kongl. Maj:t, inför hvilken denna omständighet i underdånighet anmäldes, först, men utan önskad verkan, genom Biskop och consistorium i stiftet låtit försöka undanrödjandet af denna schisma, skickade ändtligen Hans Kongl. Maj:t, år 1819, några ledamöter af högsta domstolen till Vesterbotten, att på stället undersöka förhållandet. Och, så väl den utfärdade instructionen, som valet af personer och deras förfaringssätt, afgifva det skönaste minnesmärke af vår närvarande regerings milda vishet och väl kraftiga, men fördragsamma, moderation, att heldst på öfvertygelsens långsam-

ma, men säkra väg villja återföra villsefarande undersåter. Utgången har också efter önskan krönt detta höga ädelmod. — Genom regeringsformen af år 1809, tillförordnades en egen statsexpedition af Kongl. cancelliet till ekklesiastika ärendenas behandling, och, för att underlätta deras afgörande i Statsrådet, inrättades, år 1810, ett eget slags ekklesiastik beredning, sammansatt af vissa ledamöter utaf Stockholms presterskap; men, så snart vår nu regerande allernådigste Konung, efter kröningen, emottagit styrelsen, upphäfde han detta slags beredning, såsom någonting alldeles inconstitutionelt och i regeringsformen icke grundadt. — För öfrigt har Kongl. Maj:t, genom ett till samtliga consistorierna utfärdadt circulär, af den 16 Juni 1815, gifvit bestämda föreskrifter, i afseende på prest- och pastoralexamina, och om de bevis, hvilka deröfver böra utfärdas, samt år 1820 stadgat, att ingen, utan att vara ordinerad prest, derefter borde få anmäla sig, såsom sökande till pastorater. I afsigt att inskränka missbruket med husprester, utfärdades, den 17 Mars 1813, en skärpt författning om deras skyldigheter, att i activ tjenstgöring deltaga. Vidare har Kongl. Maj:t också låtit utfärda en författning om sockenstämmor och kyrkoråd; en för vissa omständigheter, hvilka vid prestval böra iakttagas, samt äfven utgifvit en förordning om öfverenskommelser, i afseende på inbördes rättigheter och skyldigheter, hvilka af lärare och åhörare, inom hvarje församling, borde träffas, och å flera dylika föreningar meddelat sin nådiga bekräftelse. — Vid riksdagen i Stockholm, åren 1809 och 1810,

beslöto ständerne, att presterskapets vederlags- och behaglig tids förläningsspannmål till kronan småningom skulle indragas. Genom nådig skrifvelse af den 29 April 1813, bestämde Konungen de grunder, efter hvilka dessa indragningar skulle verkställas. Och vid riksdagen i Stockholm, år 1815, beslöto ständerne, att denna förläningsspannmål, allt efter som den hann att indragas, skulle *till upphjelpande af rikets scholverk* blifva använd och i detta afseende utaf Kongl. Maj:t disponeras. Men, som dermed kunde nog länge dragas på tiden, skulle, för detta angelägna ärende, medel af statsverkets öfverskotter anslås.

Också hade, redan den 29 Jan. år 1811, en serskild uppfostringscomitée af Konungen blifvit tillförordnad, åt hvilken Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, vår nu varande allernådigste Konung, af hans alltid lefvande nådiga nit, för allt hvad till Svea rikes förkofran och bästa lända kan, skänkt en betydlig penningsumma, till bestridande af omkostnader för flera, comitéens åtgärder förberedande, anstalter. Till följe af denna comitées förslag, har också hela scholestaten blifvit satt på bättre fot och erhållit tillräckligare löner; ett gymnasium i Stockholm och ett i Visby på Gottland blifvit inrättadt; ett central-institut, till bildande af lärare i gymnastiken, i Stockholm blifvit stiftadt, erhållit ett af Kongl. Maj:t stadfästadt reglemente och löneanslag för lärarena; i åtskilliga lägre elementar-scholor den BellLankasterska undervisningsmethoden införd; en förteckning öfver Sveriges äldre schol-literatur utgifven, och slutligen först, år

1817, ett project till scholordning bekantgjordt och sedan, efter det flera enskilda och äfven högvördiga prestståndets pastoral utskott dervid anfört flerfalldiga anmärkningar, det oaktadt, utan några, åtminstone hufvudsakliga, ändringar, detsamma med Konungens sanction, af den 16 December 1820, till allmän efterlefnad publiceradt. Enligt denna scholordning, skall rikets undervisningsverk indelas i tvänne klasser: Apologist-scholor, hvilka äro af två slag, högre och lägre, samt lärdomsscholor, af trenne arter: lägre, högre och högsta, eller gymnasier. De af förra klassen skola "bereda allmän medborgerlig bildning", hvadan i dem skall undervisas i Christendomen, välskrifning, Svenska språkets rättskrifning, mathematik, geographie, historia, hufvudbegreppen af fäderneslandets lag- och statskunskap, samt Franska och Tyska språken. I scholor af sednare klassen, skall undervisning meddelas i latin, Christendom, historia, geographie, mathematik, Grekiska och theologie, Hebræiska språket, philosophien samt elementära physiken och naturalhistorien, så likväl, att latinska språkets studium der bör göra den nästan uteslutande hufvudsaken, hvadan icke blott läroböckerna i theologie, logik och ethik skola vara på latin, utan äfven Grekiska och Hebræiska böra, åtminstone i de högre lärdomsscholors öfversta klass och på gymnasierna, expliceras på latin, och undervisning i modersmålets grammatik meddelas, såsom bihang till den latinska. Hvad historien åter angår, så bör, vid scholor och gymnasier, densamma utförligt kännas, ända till inträffandet af folkvandringarna, men af sedna-

re tider icke framställas mer än hufvudepocherna, för att icke missleda lärjungen med bibragt närmare kännedom om "medeltidens villor och sednare tiders inveckläde cabinettshistoria." Deremot skall kunskap ovillkorligen meddelas i nordiska mythologien, och af philosophien i logikens och anthropologiens elementer, i ett slags *philosophia definitiva*, som gifver begrepp om äldre och nyare tiders philosophiska terminologie samt dertill underrättelser om de gamla folkslagens philosophiska secter. För att i någon af dessa scholor vinna inträde, måste lärjungen styrka, "att han, genom egna tillgångar eller andras understöd, kan sig vid läroverket uppehålla," likasom äfven det skall ankomma på scholornas lärare att, efter tre års pröfning, skilja den gosse från läroverket, hvars naturgåfver dessa lärare anse icke lofva fallenhet för studier. Slutligen förordnar denna scholordning en af sju ledamöter bestående ständig revisionscomitée öfver undervisningsverken, med sin secreterare, och i hvilken StatsSecreteraren för ekklesiastikärendena är ordförande. — Men, dessa anstalter oberäknade, har den för fosterlandets väl alltid vaksamma regeringen genom många andra uppenbarat sin omtanka för den allmänna undervisningen och vetenskaperna. Så anslogos, år 1816, 10,000 Rd. B:co af tolagsmedlen, att årligen utgå till understöd för Stockholms uppfostringsverk. Den 9 October 1812 åter, har Kongl. Maj:t låtit utfärda en kungörelse, enligt hvilken fordringarne af insigter borde uppstegras och ökas, i hänseende till dem, hvilka ämna sig till rättegångs- och cameral-

verken, samt att de examina, som med dem anställas, måtte skärpas. Kort förut, eller den 3 Februari 1812, hade Kongl. Maj:t, för att uppmuntra till grundligare och vidsträcktare kunskapers inhemtande, tillaggt juris doctorer, licentiater och candidater vissa bestämda företräden vid befordringar, framför dem, som endast undergått så kallade embetsexamina. Vid Kongl. Carolinska universitetet i Lund, har Kongl. Maj:t allernådigst, för att befordra hvarje vetenskapsgrens förkofran, delat den fordna naturalhistoriska professionen i trenne serskilda, nämligen i en för chemien, en för naturalhistorien i egentligt begrepp, och en för ekonomien, samt dessutom stiftat nya lärostolar för Grekiska språket, astronomien och physiken. Äfven har en serskild comitée varit tillförordnad att närmare bestämma omfattningen af den akademiska jurisdictionen; dock är öfver detta ärende ännu intet definitivt beslut af regeringen fattadt. — År 1813 utfärdade Kongl. Maj:t en ny stat för Upsala universitet, till hvilket han, såsom Kronprins, ädelmodigt förärat den, med enskildta medel inköpta, så högst vigtiga, Nordinska mspt.samlingen och dermed ganska betydligt förökat dyrbarheterna af detta universitets bibliothek; till uppbyggandet af ett nytt rymligare förvaringsrum för detsamma har Kongl. Maj:t äfven allernådigst lemnat ett betydligt biträde. Dessutom har Kongl. Majestät, i förening med ständerna och i enlighet med deras vid riksdagen år 1818 fattade beslut, understödt och befodrat utgifningen af det för Svenska häfderna så högst vigtiga och så länge önskade verket: *Scriptores Rerum Sve-*

cicarum medii aevi, samt, med understöd af publica medel, låtit Professor Liljegren företaga, år 1819, en lärd resa till Köpenhamn, dels att fullkomna sig i grundelig kännedom af nordiska fornspråket, dels också att närmare granska och undersöka de derförvarade archæologiska lemningar från Skandinaviens forntid. Vidare har Kongl. Majestät kallat Professor Sjöborg från Lund att taga vård om de ännu i Sverige bestående fornlemningar, att hålla uppsigt öfver deras bevarande, samt anslagit medel till bekostande af i detta afseende af Professor Sjöborg företagna resor, och tvänne serskildta gånger tillagt CancelliRådet G. A. Silverstolpe ett betydligt biträdesförskott af extra utgiftsmedlen, för utarbetandet och utgifvandet af en historia om Norriges fordna förhållanden till Sverige. Äfven med understöd af allmänna medel, lät Hans Kongl. Majestät Magister Svensson företaga en resa åt England, åt Schweiz och Tyskland, för att inhemta en närmare kännedom, så väl af den Bell-Lankasterska, som Pestalozziska undervisningsmethoden. Likså har Kongl. Maj:t år 1820 stadfästat de nya grundreglorna för Kongl. Vetenskaps Akademien, enligt hvilka denna, nu mer i åtta klasser indelad, under ordförandeskap — hvilket med hvarje halft år ombytes — af någon i Stockholm bosatt lärd eller gynnare af lärdom, i det närmaste antagit formen af ett scientifiskt Rikscollegium. Äfven för Kongl. Musikaliska Akademien hafva nya stadgar blifvit utfärdade, de der tillaggt akademien en vidsträcktare befattning med den musikaliska undervisningen, så att derunder musiken, af fyra tillförordnade

lärare, nu mer behandlas både såsom vetenskap och såsom konst, utan att dock någon afgift af eleverna, för undervisningens åtnjutande, blifvit fordrad, emedan en fond, stor 10,000 rd., af serskildta medel åt akademien blifvit åren 1813 och 1815 anslagen. Men, då denna tillgång med år 1820 var uttömd, anmälde akademien detta hos Hans Kongl. Maj:t genom underdånig skrifvelse af den 24 Mars, hvilken till statscontorets utlåtande öfverlemnades, och, sedan dess betänkande, den 25 April 1821, inkommit, upplysande, att på sin höjd 1500 rd. af statsmedlen till detta ändamål kunde årligen disponeras, har Kongl. Maj:t i nådig skrifvelse af den 7 Juli 1821 lofvat akademien att, då ständerne härnäst tillsammanskomma, dem föreslå, att med en stadig och bestämd fond Kongl. akademien ihogkomma, och imellertid, den 10 October nämnde år, tillaggt den, för år 1822, ett understöd af 1000 rd. af extra utgiftsmedlen.

Äfven läkarevården har med samma hulda omsorg af Konungen blifvit omfattad och med samma verksamt lefvande drift befordrad. — Allt sedan Konung Carl XI:s tid har detta angelägna ärende blifvit behandladt under tillsyn af ett så kalladt Collegium Medicum; en till hälften literär, hälften collegial stiftelse, hvilken, såsom all annan halfhet, icke i någotdera afseendet motsvarat ändamålet. Derföre täcktes Hans Kongl. Maj:t, genom ett den 27 Januari 1813 fattadt nådigt beslut, att, jemte förändrande af namnet till Sundhetscollegium, äfven gifva det en förändrad, af President, VicePrecident, fyra MedicinalRåder och ett visst

antal Assessorer, handhafd, ganska bestämd form af ett ordentligt, med regeringen, och lägre autoriteter ömsesidigt communicerande, embetsverk. Deremot hafva de rent literära och vetenskapliga detailerna blifvit öfverlemnade åt det med Konungens nådiga sanction i Stocholm stiftade läkaresällskap, åt hvilket Hans Maj:t äfven anslagit ett understöd af medicinalfonden. Denna fond, hvilken, då de dittills anslagna medel till farsoters botande befunnits otillräckliga, enligt Kongl. Maj:ts anordning af den 28 Mars 1814, ökades med 10,000 rd., är ställd under *Sundhetcollegii* förvaltning, och meddelade Kongl. Maj:t, vid samma tillfälle, sin nådiga föreskrift, efter hvilka grunder dessa medel böra användas, liksom också efter hvilka för dem bör redovisas. För de, på ständernas vid 1809 års riksdag yttrade underdåniga begäran, stiftade medico-theologiska stipendierna, utfärdade Kongl. Maj:t den 6 Mai 1812 ett provisoriskt reglemente och förordnade tillika, att, hvad å de anslagna stipendierna kunde besparas, borde användas dels till sjelfva undervisningen, dels till utvidgning af cliniska inrättningar vid de bägge universiteterna. Derefter har Kongl. Maj:t åt det chirurgiska, eller så kallade Carolinska, institutet i Stockholm tilldelat nya tjenliga bonings- och öfningsrum samt för detsamma och för chemiæ och anatomiæ Professorerna utfärdat nya instructioner. Och, då den animala magnetismen använd såsom läkemedel, och dess förvånande verkningar, efter år 1815, äfven i Sverige började göra uppseende, anslog icke allenast Kongl. Maj:t en summa penningar åt Professor Cederschjöld, för att

lätta honom i tillfälle, att medelst en resa till Berlin, genom egen åskådning, underrätta sig om de Tyska läkarnes magnetiseringsmethod och de verkliga resultaterne af deras rön, utan tillförordnade äfven en af läkare och andra vetenskapsmän sammansatt comité, som öfver denna märkvärdiga naturkraft och dess medicinska användbarhet skulle afgifva ett välgrundadt utlåtande; men ännu har något sådant icke framkommit, ja, icke ens försports, om denna comité någonsin varit tillsammans. Dock ej blott till föreskrifterna, om sjelfva helsovården och för sättet, att dertill förvärfva nödiga kunskaper, har regeringen sträckt sin nådiga omtanka, utan äfven med lika nit till vissa bestämda therapeutiska anstalter. Så utfärdades den 8 Juli 1812 ett circulaire till samtliga Biskopar och consistorier, med antydan, det de borde tillse, att vaccinateurer och vaccinationsföreståndare i hvarje socken måtte antagas, och, till förekommande af brist på vaccinämne, påbjöds inrättandet af 10 stycken vaccin-depots i landsorterna. Men, för att uppmuntra till nitiskt befordrande af denna angelägenhet, fattades det beslut, att de premier, hvilka tilldelas för förrättad vaccination, och som dittills läkare ensamt uppburit, nu mer skulle gifvas åt andra, hvilka sig genom flitigt vaccinerande utmärkt. Slutligen har Kongl Maj:t äfven låtit, för att gifva större fullkomlighet åt de i detta afseende tid efter annan vidtagna författningar, utfärda ett vaccinationsreglemente, samt tillika en förordning om hvad, i händelse af yppad koppsmitta, iakttagas bör, och om deras bestraffande, hvilka, genom underlåten vacci-

nation, förorsaka kringspridandet af denna farsot. — Åter i afseende på veneriska smittan hade ständerna vid riksdagen år 1815 önskat, att allmänheten skulle uppmuntras till frivilliga sammanskott, för bildandet af en fond till anstalter mot denna ryslight förhärjande sjukdom, samt tillika, i samma afseende, under Sundhetscollegii vård ställt ett anslag af 8000 rd., hvilka borde mellan länen proportionaliter fördelas. Med afseende på den förra af dessa ständernas önskningar, lät Kongl. Maj:t utgå ett circulaire till samtliga Landshöfdingarne med befallning att höra länens invånare; men, då ständerne, år 1818, förnummo, att denna åtgärd föga eller intet tjenade till ändamålet, beslöto de, att vid den årliga skattskrifningen hvarje i mantalskrifven person skulle, för detta syftes vinnande, med 3 sk. banco debiteras. Då åter beloppet af de frivilliga sammanskottsmedlen icke var kändt och hvarje läns behof icke utrönt, kunde den äskade fördelningen af de anslagna 8000 rd. icke verkställas, utan har Kongl. Maj:t, på vederbörandes anmälan, anordnat af denna summa, hvad uppå vissa orter ansetts nödigt, och till följe deraf befordrat inrättandet af länslazarether, å de orter, der sådana dittills saknats, dels också, så snart inberättadt blifvit, att den veneriska smittan på något ställe mer än vanligt visat sig, jemte anslag af nödiga medel dertill, anbefallt inrättandet af provisoriska och ambulatoriska curhus. Öfver alla bestående lazarether och curhus hade hittills Kongl. Seraphimergillet haft högsta uppsigten; men år 1815 föreslog i underdånighet detta gille, att vår-

den öfver länslazaretherna måtte åt Landshöfdingarne uppdragas, så att gillet endast förbehöll sig att få räkenskaperna sig tillsända för att granskas. Häröfver, liksom till gillets förslag, att mellan länen få fördela den summa, som det, af sina medel, årligen skulle kunna till lazaretherna öfverlemna, har Kongl. Maj:t yttrat sitt nådiga bifall, med befallning till Seraphimergillet, att föreslå en allmän instruction för de blifvande läns-lazareths directionerna. Deremot har Konungen afslagit ständernas hemställan, om ej deras revisorer af stats-, banco- och riksgeldsverken kunde få sig uppdraget, att äfven granska Seraphimergillets räkenskaper, så att det täckts Hans Kongl. Maj:t att påbjuda, det ensamt de af ständerna anslagna 8000 rd. borde så i Sundhetscollegium bokföras, att de måtte kunna underkastas revisorernas skärskådande. — För öfrigt har Konungen för godt funnit, att ställa vården af barnsängs- och koppympningshusen under en serskild direction, utfärdat befallningar om ordentligt examinerade barnmorskors antagande i hvarje socken, samt äfven låtit antyda presterskapet, att söka förmå församlingarne att ibland sig befordra stiftandet af sockneapothek, i hvilken afsigt, på Sundhetscollegii anmodan, af Konungen nådigast samtyckt, Lifmedicus Pontin utarbetat och utgifvit en anvisning till valet af läkemedel för allmänna sjukvården. I afseende åter på boskaps-helsovården har Kongl. Maj:t, den 31 Mars 1813, fastställt ett reglemente för veterinairinrättningen i Skara samt användt något af öfverskottet på medicinal-fonden, för år 1814, till befodran af anstalter för

veterinairundervisningens utvidgande. Vidare fastställt instruction för en genom enskild frikostighet, i Daga härad af Södermanland, utförd inrättning för boskapsläkare. Och slutligen har Kongl. Maj:t, genom nådig skrifvelse af den 30 Mars 1820, antydt allmänna magasinsdirectionen, att till comitéen för garnisonssjukhusen i Stockholm upplåta en, Ladugårdslands-bränneri tillhörig, tomt, att användas till en veterinairanstalt i hufvudstaden.

Till utarbetande af en allmän författning om fattigvården i riket var redan år 1815 en comitée förordnad, som till nästa lagtima riksdag, sedan omständliga underrättelser hunnit blifva inhemtade, bör hafva utarbetat en allmän författning, lämpad efter serskilda orters lägenhet och behof. Imellertid har Kongl. Maj:t med fortsatt uppmärksamhet följt allt, hvad med fattigvården i riket har gemenskap och, genom skrifvelse af den 18 Mars 1812, ställt den allmänna fattigvården i Stockholm samt de trenne der befintliga barmhertighetsverk: stora barnhuset, Danviks hospital och spinnhuset, under en gemensam styrelse, hvarigenom deras förkofran, till beredande af ändamålsenligt gagn, betydligen blifvit befordrad. För öfrigt hafva, till följe af regeringens uppmuntran, serskildta fattigvårds-, arbets- och correctionshus blifvit upprättade i Carlskrona, Carlshamn, Örebro, Upsala, Nyköping, Hernösand, Uddevalla, Fahlun samt i Vermlands och Skaraborgs län, och för dessa nya reglementen utfärdade, i afsigt att dana dem för deras ändamål fullt tjenliga. Liksom äfven Kongl. Maj:t med nå-

digt bifall bekräftat de fattigvårdsanstalter, som i enskilda församlingar blifvit upprättade och hos Kongl. Maj:t anmälda. Slutligen har också Kongl. Maj:t, sedan det befunnits, att de allmänna föreskrifter om fängelserna, hvilka innehållas i Kongl. brefvet af den 27 November 1798, nu mera, genom tidernas förändrade skick, voro minre lämpliga, tillförordnat en comité, hvilken det skulle tillkomma att utarbeta ett project till de, å rikets fästningar för lösdrifveri insatta, personers skiljande derifrån och de egentliga fästningsfångarnes behandling, samt att tillika föreslå de nödiga befunna förbättringar i fängelsesättet och vården af de i länens häkten förvarade arrestanter. Och har Konungen desslikes fästat en utmärkt nådig uppmärksamhet vid det nit, hvarmed tvänne Skånska prester — Cederstrand och Psilander — arbetat för fångarnes moraliska förbättring i de under deras vård ställda häkten, samt, med anledning deraf, genom circulärbref till Landshöfdingarne och consisterierna i riket befallt vederbörande, så väl att uppmana de vid fängelserna i deras districter tjenstförrättande prester till samma värdiga fångbehandling, som att äfven årligen inberätta dessa presters åtgärder och framgång härutinnan.

I afseende på lagskipningen inom riket utfärdades redan den 3 Aug. 1809 en instruction för nedre revisionen, i afsigt att befordra nödig skyndsamhet i allmänna rättens handhafvande, i synnerhet

mängd. Annars hade bland dessa, allt efter år 1814, skuldfordringsmålen utgjort den största delen; men äfven dessa voro, år 1821, 7090 ringare än år 1820. Äfven förtjenar det erinras, att, under loppet af år 1822, Kongl. Maj:t i nåder täckts befalla Juris-doctorerna Collin och Schlyter, att, till biträde och upplysning för lagcomitéen, noga granska och med de befintliga tryckta upplagorna jemnföra alla tillgängliga codices af de gamla Svenska landskapslagarna och utur dem anteckna alla afvikande läsarter. För hvilket mödosamma arbete, som efter trenne år förmodas kunna vara fulländadt, ett arfvode, i ett för allt, af 3000 Rd. B:co dem blifvit tillagdt.

Till förökande af försvarsverket, af tidsomständigheterna påkalladt, beslöto ständerne vid riksdagen 1809, först, att all dittills oroterad jord, endast med undantag af sådana boställen, hvilka af i tjenst varande militärer innehades, skulle uppsätta, i mon efter hemmantalet, tjenstbart manskap, som, under namn af extra rotering, skulle förenas med infanteriregementerna i länet och med dem exerceras. Vidare beslöto de, att en corps af 50,000 man, under namn af förstärkningsmanskap skulle få uttagas genom å allmänna sockenstämmor anställd lottning mellan alla ogifta karlar från 20 till 45 år. Detta förstärkningsmanskap skulle också tillika med ortens infanteriregementen exerceras, men deremot aldrig kunna commenderas öfver rikets gräns, utan endast användas till landets försvar. Men derigenom, att vissa klasser, t. ex. studerande, konstnärer o. s. v., voro fritagna från skyldigheten att un-

derkasta sig lottning, och att frihet var lemnad åt en hvar, som dertill hade råd och lägenhet, att, om lotten honom träffat, köpa sig fri dermed, att han satte annan karl i sitt ställe, väckte denna, med det under f. d. Konungen uppsatta olyckliga landtvärnet så mycken likhet egande, inrättning hos allmogen ett häftigt missnöje, som, år 1811, då ständernas beslut skulle om sommaren verkställas, i Skåne, på Vermdön, i Roslagen och på några andra ställen utbröt till ordentliga uppror, men hvilka dock genom den med allvarsam fasthet förenade milda moderation och den energiska snabbhet, som häremot användes af vår nu regerande allernådigste Konung — då i egenskap af KronPrins under Konung Carl XIII:s sjukdom förande riksstyrelsen — snart dämpades. Imellertid öfvertygade dessa händelser honom och regeringen om den vidtagna inrättningens minre tjenlighet, och derföre beslöte ständerne, vid riksdagen i Örebro år 1812, till följe af Konungens proposition, att förstärkningsmanskapet skulle försvinna och i stället genom conscription en allmän beväring upprättas, i hvilken hvarje yngling, utan undantag, från 20 till 25 år måste deltaga, och lemnades åt Konungen rättighet att detta sålunda sammanskaffade manskap, klass efter klass, uppbåda och exercera låta, antingen såsom landtroppar eller på rikets krigsskepp. Detta har hvarje år sedermera blifvit verkställdt, så att beväringsmanskapet öfvats tillika med de indelade infanteriregementerna, dock under serskildt befäl, och, hvad Stockholms stads- och länsconscription angår, så har, enligt Konungens beslut, år 1821, af den en serskild corps blifvit forme-

rad, hvilken, under namn af Lifbevåring, öfvas uti infanterie manoeuvren af officerarne vid den fordna, nu mer till namnet försvunna, lifdrabantcorpsen. Annars har den tillökning, som indelade armeen genom extra roteringen vunnit, påkallat nödvändigheten af en förändrad organisation och fördelning inom de indelade regementena, hvarom Kongl. Maj:t, under den 23 Mars 1813, i nåder förordnat, och dessutom, för att fullkomligare befrämja instructionen, tjenstbarheten och controllen, indelat hela Svenska armeen i brigader och inspectioner, hvarigenom General-Mönsterherrarne, som alltid äro Inspecteurer, blifvit permanenta och hafva vid vissa bestämda tider att emottaga rapporter öfver hvarje officers conduite, vid de hvarje inspection underlydande regemente, som af dettas Öfverste insändas till brigadiererna och från dessa åter till inspecteurerna, hvilka, i afseende på sin befattning, erhållit nödiga och ändamålsenliga instructioner. Så äro nu mer de Svenska infanteriregementerna indelade i nio, under hvar sin brigadchef ställda, brigader, och kavalleriet i tvänne. Med detta vapen hafva annars under den period, som utgör föremålet för närvarande beskrifning, betydliga förändringar af dess fordna skick blifvit vidtagna. Det har till sitt antal blifvit förminskadt, i det att hela Vestgötha och halfva Smålands kavallerie fått sitta af och blifvit förvandladt till infanterie, likasom äfven, tidigt efter revolutionen, en tredjedel af det i Stockholm förlaggda lifgardet till häst blifvit reducerad, hvaremot regementets cuirassierer och de Skånska carabiniererne blifvit förbytta till dragoner,

så att Svenska armeen nu mer icke har något egentligen tungt kavallerie. Likväl har, genom circulär till Inspecteurerna och Landshöfdingarne i de län, der indeladt kavallerie är förlagdt, Kongl. Maj:t år 1821 tillkännagifvit sin nådiga önskan, att rusthållarne hädanefter vid recruteringar må anskaffa karlar, minst af 5 fots och 8 tums längd, utan dock att derigenom den gällande författning, som om kavalleri-recruts längd stadgar, dermed skall anses upphäfven, så att en karl, som icke uppnår längden af 5 fot och 8 tum, dock ej må anses cassabel, så vida han innehar det förut bestämda målet. — Äfven artilleriet har erhållit en förändrad organisation, och en ny utredningsplan för fältartilleriet har blifvit fastställd; derjemte har, till beredande af tillfälle att vinna en högre vetenskaplig bildning för unga artillerieofficerare, en taktisk undervisningsanstalt blifvit inrättad vid Marieberg, der kronan eger ett styckgjuteri, och hvarest nödiga artilleriverkstäder och casern för en del af Svea artilleriregemente blifvit i ordning bragta. Äfven sjöstaten har rönt samma prof af Konungens nådiga omvårdnad, så att anslagen till flottornas underhåll, i mon af tillgångarna, blifvit förökade och ett nytt linieskepp i Carlskrona blifvit färdigbygdt samt ännu ett annat påbörjadt, likasom äfven flera däckade canonslupar nybyggda. Också har Kongl. Maj:t tillförordnat en serskild comitée, med uppdrag att föreslå de författningar för flottornas sammansättning, som af rikets förändrade försvarssystem och tidens fordringar påkallas. Äfven har planen till ett etablissement för Götheborgs escadre af armeens flotta blifvit fastställd samt, till ordnings och disciplines bibe-

behållande mellan båtsmännen, en officer stationerad inom hvarje compagnie. Med användande af vissa dertill, utaf ständerna år 1818 bevilljade, medel, har Kongl. Maj:t låtit börja byggnaden af en, efter Carnots fortifications ideer, placerad och construerad fästning vid Varnäs i Vestergöthland, ämnad att blifva en så kallad place d'armes, eller en fast och säker general-depot för armeens bevärings-, ammunitions- och öfriga förnödenheter. En omständighet, så myoket mera värd att erinra, som nämnda fästning är den första, som i något land blifvit uppbyggd efter denna, om utvecklingen af reglorna för defensen så högt förtjenta, stora ingenieur-officerens planer och åsigter. — För den lättnad i rustningsbesväret, som förvandlingen till soldater från ryttare beredde rusthållarne, lika som för den, som både rot- och rusthållare erfara, då de af dem underhållna knektar något år befrias från skyldigheten att infinna sig till regementsmöten, måste de betala en viss afgift till kronan, hvilken samlas i en så kallad passevolance-cassa, som af Krigscollegium vårdas, förvaltas och användes till bestridande af kostnaderna vid de större öfningsläger, der hela brigader sammandragas, och hvilka på de sednare åren oftare förekommit. Och har för tropparnes öfningar så väl ett nytt exercitie- som tjensgöringsreglemente genom General-Adjutants expeditionens omsorg blifvit utarbetadt och till efterlefnad, med Konungens stadfästelse, utgifvet. — På passevolance med sjelfva regementerna har äfven beväringen för hela infanteriet blifvit ställd, på det att den ständigt fortgå,

ende geväratillverkningen vid de utvidgade factorierna må kunna användas till beredande af ett förråd dugliga gevär, som vid infallande krig han utdelas. Också det indelade infanteriets beklädnadspassevolance, som kronan en tid besörjt, har af regementernas beklädnadsdirectioner blifvit återtagen, och nya beklädnadsstater för de värfvade tropparne fastställda, liksom äfven 1818 års ständer anslagit en summa, stor 95,000 Rd., till bekostande af krono-monderingen för indelade infanteriet, och genom ett ändamålsenligt användande af dessa medel, under Konungens egen höga tillsyn, äro också de Svenska tropparne, så väl till skydd mot ett hårdt klimats åverkan, som till parade, bättre beklädda än de kanske någonsin varit. Äfven har, genom dessa anslag, regeringen blifvit satt i tillfälle att träffa anstalter til formerande af ett reserve-förråd af erforderligt kläde till 15000 munderingar, och, till inhemska konstflitens uppmuntran, är befallning gifven, att af Svenska fabriksidkare, under loppet af åren 1818, 1819 och 1820, omkring 100,000 alnar commisskläde årligen för armeens behof skulle upphandlas, och till vården af de förråder, som innehålla nödiga effecter för armeens beklädnad och utredning, hafva serskilda tjenstemän blifvit förordnade och aflöningsstat för dem anslagen. Armeens uniformer hafva också undergått åtskilliga förändringar. Samtliga jägarecorpserne hafva nu mer en mörkgrön beklädning, och från större delen af linieinfanteriet har den gamla Svenska gula kragen på de blå råckarna försvunnit, för att lemna rum åt den röda. Hufvudbetäckningen för nästan hela den väpnade styrkan är

deremot den Ryska tschackoen, som genom dess beprydning med gyllene banderoller är en ganska kostbar piece. Denna omständighet, i förening med dyrheten af vissa andra grannare uniformspersedlar, har gjort tjensten för subalterner vid regementerna temligen tryckande, helst som det behof af ökadt befäl, som regementernas förstärkning genom extra roteringen och det tillslagna beväringsmanskapet medfört, nödvändigt fordrat att låta en del af det högre befälet tjena med de inskränkta löner, som varit faststälda för innehafvarne af lägre grader, och dessa åter utan lön. Kongl. Maj:ts ömma omtanka och synnerliga vård om militären har, till afhjelpande häraf, vidtagit åtskilliga medel och i synnerhet, till lättnad för Captenerna och subalternerna vid de med den svagaste indelning försedda regementen, anslagit en summa af 100,000 rd., af hvilken räntan skall användas till förhöjning af deras löner. Deremot kan väl icke nekas, att det måste anses såsom en högst olycklig utväg, hvad af föredraganden för krigsärendena, genom skrifvelse af den 18 Maj år 1820, vidtogs, att fordra skriftliga förbindelser af de föräldrar eller förmyndare, som önska se sina söner eller pupiller vid kavallerierne anställde, att ansvara för 400 rd. Banco årligen till deras underhåll, för så lång tid, de nödgas tjena såsom surnumerairer. Ännu olyckligare var det, att angifva denna befallning såsom emanerande från Hans Kongl. Maj:t *). Ett annat, verk-

*) Det är bekant, att, enligt regeringsformen, utgå inga befallningar från Kongl. Maj:t, utan att af Konungen va-

sammare och af Hans Kongl. Maj:t sjelf vidtaget, medel var det, att söka förekomma de allt för högt uppstegrade accorderna, genom hvilka den verkliga förtjensten, med oförmågan att dem erlägga, blifvit utestängd från befordran, och individernas förlägenhet ökades, då de höga rentorna medtogo största delen af den embetet åtföljande lönen. Då de likväl icke, utan att i grund ruinera dem, som redan sådana accorder utbetalt, genast kunde afskaffas, har Kongl. Maj:t sjelf allernådigst åtagit sig att för accordsersättningarne ansvara och i sådant afseende redan år 1817 utgifvit 400,000 rd. Deraf har dock det varit en följd, att de högre graderna inom landtregementerna, på sednare åren, nästan ensamt blifvit bortgifne åt antingen ledamöter af Konungens adjutants- och ordonnance-officers corps eller åt officerare vid något af garderna, hvarigenom icke allenast de, som vid ett regemente tjent alla graderna igenom, sett sig beröfvade hoppet att uppnå det mål, de väntat såsom lön för sitt tjenstenit, utan äfven händt, att dessa, med de tillträdda regementernas egenheter obekanta, från hufvudstaden anlända chefer i hast velat omskapa deras troppar till lika eleganta paradeurer och väl inöfvade manoeuvrister, som de i Stockholm garnisonerande garder, hvilket åter gifvit anledning till flerfalldiga obehagligheter. — Men härvid har Kongl. Maj:ts nådiga omsorg för Svenska armeen icke blifvit inskränkt. Så t. ex. har regeringen låtit ut-

ra underskrifna och af tillbörlig föredragande contrasignerade.

färda en författning om tågande troppars underhåll, hvarigenom de icke allenast blifvit försäkrade om nödig beqvämlighet, utan äfven de inquarteringsgifvandes besvär i hufvudsaklig mon lindrats. Vidare har Konungen, sedan, enligt dess nådiga proposition, ständerne dertill anslagit en summa af tiotusen Rd. årligen, reglerat en serskild expectancestat för de officerare, hvilka, utan att ega ordentlig lön, deltagit i den under sista kriget, i Tyskland, af Svenska vapnen förvärfvade ära. Och för de krigsmän, hvilka derunder genom visad mandom förvärfvat hedersmedaillen för tapperhet i fält, anslagit en serskild fond, hvarifrån årliga pensioner böra till 1,500 sådana militärspersoner utgå, likasom äfven Kongl. Maj:t af enskildta medel till armeens enke- och pupillcassa nådigst förärat 6000 Rd. — Den enthousiasm, som intog hela nationen under detta Europas befrielsekrig, hade också, till följe af uppmuntringar från regeringens sida, lifvat samtliga rikets inbyggare att, i mon af tillgångar och förmögenhet, lemna bidrag till understöd för de krigare, hvilkas tapperhet under striden blifvit belönt med svårare blessurer, likasom för dem, som, modige att hafva lif och blod osparda för upprätthållandet af fäderneslandets heder och sjelfständighet, grånat under vapnen. Dessa till Hans Kongl. Höghet KronPrinsens disposition, åren 1813 och 1814, lemnade sammanskott hafva, tillika med de af ålder befintliga fonder för detta ändamål, blifvit sammanslagne och bragta under en styrelse, hvarigenom Kongl. Maj:t kommit i tillfälle att betydligt öka det underhåll, som från Vadstena krigsmans-

huscassa och amiralitetets krigsmanscassa till gratialister plägat utbetalas, liksom äfven det, år 1816, sammankallade brigsbefälet förhöjt de ur arméens pensionscassa utgående pensioner. Slutligen har äfven Hans Kongl. Maj:t upplåtit Ulricsdals lustslott — sedan det först dertill föreslagna Svartsjö slott befunnits minre tjenligt — till en invalidinrättning, der, under ordentligt befäl, ett visst antal veteraner äro inquarterade och förses ej blott med föda, utan äfven med släp- och paradmundering. Men ej blott till vården om utlefvade, utan äfven till danandet af unga krigare, har Kongl. Maj:t sträckt sin nådiga omsorg. Så har Konungen täckts taga krigsakademien å Carlberg under sitt serskildta hägn, och utom de gratialister, hvilka, enligt den ursprungliga inrättningen, der skulle underhållas, äfven öppnat åtskilliga betalningsfria rum för bondesöner, hvilka åt militärsyrket skulle villja egna sig, och dessutom med enskildta medel understödt mer än en yngling, hvars föräldrar ej haft råd att för hans underhåll och undervisning vid Carlberg betala den nu mer äfven förhöjda afgiftssumman. Dessutom har Kongl. Maj:t också med en serskild Lector i fäderneslandets historia derstädes förökat lärarnes antal och medelst en inrättad lärarestol vid Kongl. Carolinska universitetet i Lund, för krigskonstens högre vetenskapliga grunder, öppnat åt unga militärer tillfälle till en grundligare bildning för sitt yrke.

Den företrädesvis utmärkta nåd för militären, som ofvan omtalade åtgärder hos regeringen antyda, blir af vissa andra, allmänhetens uppmärksamhet

fästande, omständigheter satt utom allt tvifvel. Så har man sett en souschef vid ett regemente, under det han ännu stod under fiscalisk action inför Krigshofrätten för begånget tjenstefel, befordras till Öfverste vid ett annat; — en utom lagen sträckt ynnest, som visserligen vid intet tillfälle kunde blifva en civil embetsman förunnad. Vidare har Konungen förbehållit sig sjelf att bortgifva de större och förmonligaste Post- och Tullinspectorstjenster, och sedan hafva de uteslutande blifvit förärade åt officerare, liksom de äfven tidt och ofta blifvit befordrade till andra, utom deras egentliga spher liggande, sysslor, såsom till civil-collegiers Presidents-, Landshöfdinge-, Theaterdirecteurs-, Myntmästare- och Consulsbeställningar. Visserligen bör detta å ena sidan anses som en kraftig uppmuntran för militären, att förskaffa sig de kunskaper, hvilka till dessa tjenstebefattningar göra skickliga och således som ett vigtigt steg till ett önskeligt upphäfvande af all ensidig bildning; men dels har denna universalitet och hogen till densammas förvärfvande ännu icke låtit förspörja sig, dels kan detta lätt hafva den verkan, att de civila tjenstemännen, som sålunda se sig förbigångne af personer ur en helt annan klass, misslynte öfver sitt bedragna hopp, förlora hogen att annorlunda än slentrianiskt fullgöra sina pligter, och de, hvilka skola dana sig att beträda denna bana, icke lifvas till något interesse att förvärfva sig en skicklighet, den man icke mer säkert kan påräkna såsom förande högre än till subalternposter. Man lemnar åt läsaren att öfverväga, om ej detta möjligtvis måste föranleda åtskilliga betänk-

ligheter, i synnerhet som den, i hvarje constitutionell stat angelägna, offentliga uppmärksamheten ändtligen börjat att noggrannt följa embetsmännen, under utöfvandet af deras tjenstbefattning, i spåren, af hvilken granskning hittills resultaten icke varit de fröjdefullaste. Då den händelse, som till väckandet af allmänna uppmärksamheten gifvit anledning, är charakteristisk för det sätt, på hvilket underlydande tjenstemän utöfva sin myndighet, sedan en lång vana satt dem i den tron, att det kan ske utan att blifva bekant och påtaladt, torde det vara nödigt, att här upplifva minnet deraf. — På Vermdön hade om våren 1819 ett mord blifvit begånget af en tjenstedräng, som, strax derefter gripen, infördes till Smedjegårdshäktet i Stockholm, hvarpå, sedan det af vaktbetjeningen blifvit förmäldt, att nämnde dräng skulle hafva angifvit sina föräldrar, sin bror och ett par andra personer såsom i hans brott delaktiga, Landshöfdinge-embetet i Stockholms län lät, utan någon förut anställd undersökning om beskyllningens rigtighet, befalla, att "hvar som heldst de anträffas kunde, gripa dessa mördare och ogerningsmän", och äfven införa dem till länsfängelset. Här blefvo de på det mest upprörande sätt misshandlade och torterade, för att tvingas till bekännelse på sig om en brottslighet, för hvilken deras samvete sade dem fria, ända tilldess att ändtligen deras husbonde, Capten Lejonmark, åtog sig deras sak och, härvid biträdd af några skickliga jurister, till trots af all deremot använd sträfvan, fick saken skärskådad inför vederbörlig domstol och rät-

ta förhållandet lagdt i dagen. Denna sak, genom tidningen Anmärkaren allmänt bekantgjord, fästade lifligt allmänhetens interesse, satte flera pennor i rörelse och gjorde kändt det lagstridiga sätt, genom hvilket man i de, under den executiva magtens uppsigt ställda, häkten hittills förfarit att framtvinga bekännelser. Härigenom föranleddes icke allenast regeringen att vidtaga stränga författningar, mot dylika egenmägtiga åtgärder och mot allt annat missbruk af embetsmanna myndigheten, utan äfven den jemna offentliga granskning af embetsmännens handlingar, som, nästan i alla nuvarande tidningar och dagblad utöfvad, vid dem fästat publikens interesse. Och härigenom har man erhållit, såsom ämne för allmänna samtalen: en Landshöfding, som underlåter flera år å rad att indrifva, och redovisa för, kronans medel samt, på behöriga autoriteters påminnelser härom, icke värdar sig att svara; en annan, som skrifver falskt contrasignentsnamn å de expeditioner, han utfärdar, och med eftertänkliga hotelser tvingar en underlydande att inflicka falska uppgifter i, embetets vitsord egande, diarium; en Landscamererare, som undanhåller och för egen räkning använder de från banken nedsända lånebiträden,, som varit ämnade åt förstäckningsbegärande i landsorten; domare, som, med användande af de lägsta pöbeluttryck, under anställd ransakning, nekar att till skärskådande upptaga den mest olofliga och mest graverande omständighet vid ett den klagande öfvergånget lidande, nekar vidare att justera det förda protocollet, efter hvilket han sedermera dömer, alldeles

uppenbart emot lags tydliga föreskrift; en annan, som från sitt domarebord, i stället för att lugnt inquirera en anklagad, öfverfaller honom med de grofvaste skällsord samt till och med öfvergår till handgripligheter; en advocatfiscal, som, för af domare begångna felsteg, af den natur, att han för dem lagligen bordt mista embetet, endast yrkar böter af 16 Rd. 32 sk. Då dessa och flere andra lika obehagliga omständigheter, vid anställda undersökningar, befunnits fullkomligen besannade, så anvisa de ett förfall i tjenstemanna befattnings utöfningen och controllen, hvilket påkallar en oundviklig ny organisering af administrationen, om ej embetsanseendet alldeles skall till ett intet nedsjunka, hvaraf de menliga följderne för hela statslifvet icke behöfva utvecklas. Ständerna, vid revolutionsriksdagen i Stockholm, åren 1809 och 1810, framförde också, jemte det de bestämde vissa sysslor och tjenster, dem de ansågo öfverflödiga, och alltså beslöto böra, efter innehafvarnes afgång, indragas, sin underdåniga önskan, att en comitée måtte nedsättas, för att utarbeta en fullständig plan till reglering af arbetssättet inom de administrativa och domare-verken. Denna önskan förnyades af rikets ständer, år 1815, med det allvar, att de icke allenast afsatte en årlig summa, stor 3000 rd., till bestridande af de för denna comitée erforderliga kostnader och till tryckning af dess förslag, utan föreslogo äfven till ledamöter i densamma en af hvardera stånden bland banco- och riksgeldsfull-

mägtiga. Det oaktadt, kom denna comitée icke att träda tillsammans, emedan Öfverdirecteuren Rönbeck, åt hvilken Kongl. Maj:t uppdragit det provisoriska värf, att samla och sammandraga underrättelserna om hvarje serskildt embetsverk i riket och de under hvardera lydande tjenstemän, icke hade hunnit, ännu år 1817, att fullborda detta arbete. I anledning deraf, tillsatte de då sammankallade ständerna ett serskildt utskott, som uppgaf de allmänna grunderna för hela den administrativa arbetsmethodens reglerande, för controllen öfver hvarje embetsmans förhållande och för indragningen af de tjenster, som kunna anses öfverflödiga. Derefter förnyade ständerna åter sin anhållan, om nedsättandet af en comitée — till hvars underhåll åter anslag gjordes — som, enligt dessa uppgifna grunder, borde utarbeta ett detailleradt förslag till en sådan reglering. Denna comitée, hvilken med år 1819 af Konungen tillförordnades, lärer nu verkligen hafva fått sitt project färdigt, hvilket väl ännu icke genom trycket — som 1815 års ständer önskade — blifvit allmängjordt, men som deremot ofelbart lärer för de sig nu församlande rikets ständer blifva framlagdt.

Men ej blott i afseende på den egentliga administrationen har regeringen varit verksam, utan äfven sträckt sin visa omtanka till befordrande och underhållande af lifvet i näringarne och slöjderna. För att lätta communicationen och befria de från rikets södra orter till Stockholm befraktade fartyg från nödvändigheten att passera dess långa skärgård,

började redan under f. d. Konungens regeringstid gräfningen af en canal vid Södertelje, som der skulle med Östersjön förena Mälaren. Rikets olyckor mot slutet af denna period vållade, att detta verk föga, vid den lyckliga regementsförändringens inträffande, hade framskridit, och åtskilliga naturhinder, uppkomna från den lösare jordmonen, som förorsakade, att den en gång färdiga grafven tidt och ofta af jordras fylldes, försvårade arbetet och dess snara fullbordan. Då detta förhållande kräfde ett starkare bidrag af actie-egarne, fann Kongl. Maj:t billigt, att till någon ersättning för deras förskotter försäkra dem, för någon tid, om renta i proportion af deras gjorda inbetalningar, och derföre började Södertelje canal-bolag att, från år 1812, successivt erhålla en summa af 41387 Rd. Med detta understöd blef det ändtligen möjligt, att så fullborda verket, att canalen om hösten år 1818 af Konungen sjelf kunde öppnas till allmän segelfart. — Deremot hade Hjelmare canal och slussverk åter hemfallit till kronan och äfven, under årens lopp, i åtskilliga delar förfallit. Att bibehålla denna, i synnerhet för Vermlands och Nerikes bruks-effecter så oundgängliga, communicationsväg i brukbart stånd, hade Kongl. Maj:t redan år 1817 bifallit och förberedt upprättande af ett actie-bolag för detta ändamål, fastställt en ny taxa för denna canalfart, låtit på den så kallade nionde hufvudtiteln af statsanslaget anslå en för de angelägnaste reparationer å slussverket och för anskaffandet af dertill nödiga materialier erfoderlig summa, samt äfven de sednare åren beordrat militärstyrka till förrättande

af detta vigtiga arbete. — Men det största och mest vidsträckta företag i denna väg är den så mycket omtvistade Götha canal, hvilken, i afsigt att förena Norr- och Östersjön, skulle gräfvas upp mellan sjöarne Venern och Vettern samt falla ut något ofvanför Linköping och af Konungen proponerades samt af ständerna beslöts år 1809. Till underlättande af detta dristiga, flera gånger förut påtänkta, företag, blef det canal-bolaget — för hvilket StatsRådet Grefve von Platen ställde sig i spetsen — tillåtet att förena en discont med understöd utur banken. Dock skulle detta lånbiträde icke få uppbäras förr, än actier till ett belopp af 1,600,000 Rd. blifvit tecknade. Det dröjde icke länge, förrän detta villkor blef uppfyldt, disconten öppnad och arbetet vid canalgräfningen och sluss-sprängningen börjadt. Detta hade till år 1815 så vida framskridit, att redan en sluss, uppkallad efter Konung Carl XIII, mellan sjöarna Venern och Vettern, d. 14 October 1813 blifvit öppnad. Imellertid hade genom denna canalgräfning åtskilliga hemmansegare förlorat sin jordegendom, hvarföre regeringen gått i författning att skaffa dem ersättning, och, då den icke kunde gifvas med jord igen, har den måst utgå i reda penningar. För detta ändamål hade, från anslaget under nionde hufvudtiteln, till nämnda år redan 25,000 Rd. blifvit utbetalda. Dessutom beslöto ständerne, att till canalarbetets bedrifvande ett byggnads lånebiträde, stort 300,000 Rd., hvarje år mellan 1815 och 1820, skulle af bolaget få begagnas. Deremot, då Götha canal-disconten, genom sitt fallissement,

betydligen bidragit till den förlägenhet i allmänna rörelsen, som föranledt riksdagens sammankallande år 1817, hade den ovillja, som redan år 1815 lätit förspörja sig, blifvit ännu mer utbredd bland ständerna, hvilka nu, oansedt så mycken kostnad på detta verk blifvit använd, att redan Sveriges hufvudås var genom en, två mil lång, canal genombruten; att den under vattenytan vid Venern till det mesta danade hamnbyggnad med tillhörande trenne slussar var fullbordad; att Motala hamn- och canalbyggnad var i det närmaste färdig; att föreningen mellan sjöarne Boren och Roxen var nästan verkställd, och att af de femton, mellan dessa båda sjöar påräknade, slussar, sju voro i stånd — ville, att hela arbetet skulle upphöra, och det redan utförda lemnas åt tiden att förstöras. Genom Konungens nådiga proposition och den vård, med hvilken han omfattade verket, hindrades detta, för nationaläran menliga, beslut, och det redan för detta företag bevilljade anslag lemnades orubbadt. Derigenom har arbetet vidare kunnat fortsättas, så att med början af September månad 1822 fem nya färdiga slussar af Hans Kongl. Maj:t kunnat öppnas och constitutions-, adels-, preste-, borgare- och bondeslussarne benämnas.

Vidare, till befordrande af den allmänna communicationen rikets provincer imellan, har regeringens outtröttliga omsorg låtit företaga och med anslag å nionde hufvudtiteln understött rensning och segelbargörande af Norrlands, Dahlarnes, äfven Uplands och Södermanlands strömmar, samt,

för bedrifvande af detta angelägna ärende, under StatsRådet Grefve Mörners præsidium, tillförordnat en serskild comité. Och denna hade, för att leda Norrländningarnes speculation med handel af strömming från Finnland, dit den förr hufvudsakligen hade varit rigtad, åt Stockholm, genom en nådig skrifvelse från Kongl. Maj:t af den 20 Mars 1820, blifvit autoriserad, att mot spannmål, i Norrland, tillbyta sig strömming och denna i hufvudstaden afsätta. Tillika hade, för att betäcka den härvid möjligtvis uppkommande förlusten, 2000 rd. på förband blifvit anslagna. Vid comitéens afgifna redogörelse öfver företagets utgång, befanns det dock, att förlusten uppstigit ända till 2,238 rd. 23 sk. 10 rst.

Åter, till befordrande af säkerheten för sjöfarande på Mälaren, har Kongl. Maj:t låtit en kunnig sjöofficer, sommaren år 1820, undersöka och uppricka Mälarens farleder, samt öfver dem upprätta en ordentlig prickrulla, och i sammanhang dermed har en serskild lotsinrättning för Mälaren blifvit besluten, som kommer att i Strengnäs hafva sin hufvudstation. Likså hafva äfven vederbörande Landshöfdinge-embeten blifvit ålaggde, att från städer och egendoms innehafvare kring Mälaren infordra deras yttranden om fördelningen af skyldigheten att bestrida sjömärkenas underhåll.

För landtransportens befordrande åter har under denna period mera blifvit tillgjordt än under någon föregående. Till följe af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, fattade 1812 års ständer det beslutet, att 20,000 rd. skulle årligen från nionde hufvudti-

teln anslås, till anläggande af nya vägar mellan Vermland, Dalarne och rikets norra provincer. Att hafva tillsyn öfver dessa medels användande och det angelägna arbetets bedrifvande, tillsatte Hans Kongl. Maj:t en comitée, genom hvars drift och omsorg det också med skyndsamhet blifvit verkställdt. Så var vägen mellan Vermland och Vester-Dahlarne redan år 1815 till allmänt begagnande fullbordad; den mellan Öster-Dahlarne och Hellsingland till hälften färdig och planen uppgjord till den från Jemtland gående till Thronhiem och Levanger i Norrige. Vid sistnämnda års riksdag åter beslöto ständerne anläggandet af en ny väg från Dahlarne till Röräs kopparverk i Norrige, och till år 1817 var icke allenast denna väg, utan äfven de i Vermland från Håns tull och Letheforss till Norska gränsen; den från Elfdalen, genom Finnbygden, till Fryksände i Vermland samt de öfriga, befordrande communicationen mellan Dahlarne, Jemtland samt Vermland, redan brutna och till en del röjda samt hafva under de sednare åren fullkomligen blifvit i färdigt stånd bragta. Slutligen har Kongl. Maj:t påbjudit brytningen af en ny väg, af 21,958 alnars längd och åtta alnars bredd från Toftedals kyrka i Dahlsland till Högsundet på Norrska gränsen, hvilket arbete, beräknadt att kosta 13,956 rd., utföres på entrepenade och bör vara färdigt till slutet af år 1822. För lättheten att begagna det tillfälle till communication, som dessa nya vägar öppnat, har regeringen äfven fästat sin uppmärksamhet på inrättandet af forvagnar, hvartill General-Post-Directören Friherre Carpelan, undar loppet af år

1821, inkommit till Kongl. Maj:t med ett underdånigt project och han, samma år, fått sig anslagen af statsmedlen en summa af 1000 rd. Hambuger B:co till biträde för en resa åt Tyskland, att om dess forvagnars inrättningar inhemta närmare kännedom. Denna resa är också af Friherre Carpelan verkställd; men öfver sjelfva inrättningen har regeringen ännu intet beslut fattat, utan lärer troligen derom en nådig proposition vid nu förestående riksdag vara att förvänta. — Deremot har en ny postgång öfver åt Jemtland genom Herjeådelen och Delsbo postcontor blifvit öppnad och iståndsatt, hvarjemte fråga väckts om inrättandet af en dylik communication mellan Stockholm och det Nordanfjeldska Norrige öfver Rörås, då vid gästgifvargården Wiken, der vägarne till Rörås och Östersund dela sig, ett postcontor skulle anläggas.

Dernäst har landtbruket synnerligen ådragit sig Kongl. Maj:ts nådiga vårdande uppmärksamhet. I detta afseende har allmänna magazins directionen varit ett föremål för både Konungens och ständers omtanka. Enligt riksdagsbeslutet af den 12 Nov. 1810, lemnades, till följe af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, magazins directionen lånerättighet i banken till en summa af 300,000 rd. à 3 procent; hvilken summa, till följe af ständernas beslut år 1815, höjdes ända till en million, hvarjemte det faststälides, att vid inträffande missvexter, om Hans Kongl. Maj:t funne det nödigt, allmänna magazins directionen, på discontvillkor och mot 3 procents renta, skulle ytterligare ur banken få låna 500,000 rd. Slutligen förhöjdes år 1818 denna directions låne-

rättighet ända till två millioner, och, genom Konungens förordnande af den 4 September 1818, ställdes 300,000 rd. af det anslag, som ständerne beviljat till anskaffande af myntbara metaller, under magazins-directionens disposition, till inköp af spannmål. Till början af år 1821 hade directionen af denna försträckning återbetalt 220,000 rd. till banken; men, då regeringen erfor, att i flera landsorter sädespriserne fallit under markegångsvärdet, befallde Hans Kongl. Maj:t, den 7 Februari 1821, directionen, att, med iakttagande af en skälig jemkning mellan markegångsprisen och de i hvarje ort gångbara, i mon af disponibla tillgångar, besörja upphandling af torkad säd utaf minre bemedlade jordbrukare. Och, då speculationen med spannmålsförsäljning i England så väl lyckats, att den väckte hogen till förnyande af dylika försök mera i stort, lät Kongl. Maj:t förständiga fullmägtige i riksens ständers bank, att af nämnde anslag hålla magazins directionen till handa 900,000 rd., och tillskref directionen, den 28 Februari 1821, att genast deraf lyfta 400,000 rd. att derföre upphandla både torkad och oriad spannmål; genom hvilken anstalt åtminstone den för ögonblicket mest tryckande förlägenheten lindrades. Imellertid har magazins directionen för de erhållna medlen gjort vederbörlig reda inför de af rikets ständer tillsatta revisorer till stats- och bancoverkens granskande, och, ehuru de väl kunnat finna skäl till anmärkningar öfver vissa enskilda åtgärder, hafva de dock i det hela vitsordat verkets ändamålsenliga styrelse. Deremot yttrade revisorerne, år 1821, till Kongl. Maj:t den önskan, att en lämp-

ligare räkenskaps method vid magazins-directionen måtte införas, emedan den dittills nyttjade vore sådan, att ur den verkets rätta ställning icke med säkerhet kan inhemtas — hvadan också man för några år sedan såg en angifvelse mot magazins directionen öfver dess förvaltning, grundad på den offentliga redogörelsen, och som, ehuru liklig den först syntes, dock sedermera befanns vara utan all grund. — Directionen har också sjelf medgifvit, att dess räkenskapssätt icke är det tydligaste, samt äfven till regeringen inkommit med förslag till ett nytt reglemente, som på en gång skulle inom bestämda gränsor utstaka inrättningens föremål och styrelsens åliggånden.

Men, under det nämnde verk sökt att afhjelpa förlägenheten, såväl vid inträffande brist som öfverflöd på spannmål, har regeringen vidtagit andra åtgärder, att befodra åkerbrukets uppkomst. Och, då erfarenheten intygat, huru mycket detta ändamål befordras genom hemmanens klyfning, så att en hvar åbo må veta, hvad hans är, har Kongl. Maj:t, till befordrande af enskildas delningar i alla de samhälligheter, der gällande hinder icke möta, under den 24 Juli 1812, låtit utfärda en förnyad förordning, angående sådana delningar i Skåne och Skaraborgs län, samt, till lättnad och understöd för utflyttande åboer, bibehållit de förra anslagen, näml. af 10,000 rd. för Skåne och 6,000 rd. för Skaraborgs län, på allt sätt befordrat storskiftesdelningarna i Dahlarna, samt äfven bestämt allmänna medel till underhjelpande af de på Öland befintliga utmarkers delning och uppodling. Med

afseende härpå har Kongl. Maj:t äfven utfärdat en allmän nådig förordning, huru laglig stängsel af åtskilliga slag bör vara beskaffad och, efter anställd undersökning, låtit för kronans räkning uppodla en ganska betydlig måsse i Östergöthland, Dagsmåssan kallad, samt dessutom befordrat, både med premier och understöd, de odlingar af måssar och sänkningar af sjöar, hvilka enskilde företagit, och hvilka arbeten utaf de i hvarje län stiftade hushållnings-sällskaper blifvit ledda. Och, huru väl framgången krönt dessa regeringens nådiga omsorger, skönjes ej blott af den med hvarje år, efter år 1812, aftagande sädesimporten, utan ännu mer af det förhållandet, att år 1819 frambragtes i Sverige 106,000 tunnor potatoes; 31,600 tunnor råg; 3,900 tunnor hvete och 36,900 tunnor korn, mer än af dessa sädesslag odlades t. x. år 1808. Att annars enskilde af denna ökade production icke dragit mera vinst, beror väl, till en stor del, af de omvexlingar, som än utvidgat än inskränkt rättigheten att medelst bränning förädla det spannmålsquantum, som för brödfödan icke behöfdes; en rättighet, hvilken väl i sig sjelf måste synas lika naturlig, som användande efter välbehag af hvarje annan genom egen flit frambragt vara, men öfver hvilken regeringen och ständerne i Sverige tillerkänt sig våldet att besluta. Det slags liberalitet, som under revolutions-riksdagen tidt och ofta gjorde sig gällande, yttrade sig äfven i afseende på brännvinsbränningen, och ständerne beslöto, att den måtte idkas, utan all inskränkning, alla tider på året, så af landets, som städernas invånare, Stockholms och Götheborgs en-

samt undantagna, mot en afgift till staten af 2 rd. per hemman på landet och af 8 sk. för person i städerna. I beräkning på den af en sådan frihet uppkommande vinst, blef hogen rigtad dels på landtegendoms köp eller arrenden af kungsgårdar och boställen, dels till företag af stora odlingar, för att bereda sig tillgång på säd, att till brännvins-bränning använda. Men, knappt två år derefter, då ständerne samlades i Örebro 1812, hade de ändrat grundsatser, och nu fattades det beslut, att brännvinsbränning, endast till husbehof, ej till erhållande af vinst genom försäljning, skulle få idkas med till rymden inskränkta pannor och på vissa fixerade tider mot en åtagen bevillning, som, för hela riket, skulle uppgå till 340,000 rd. Väl yttrade ständerne då äfven den önskan, att i och med detsamma all införsel så väl af utländskt brännvin som af rom måtte strängeligen förbjudas; men detta kunde af regeringen icke verkställas, då med våren 1813 krigsrustningar började, som af dessa varor stegrade behofvet, och af hvars fyllnad Sveriges landtmän, i följd af förbudet, icke heller kunde draga någon fördel. Vid näst påföljande riksdag, år 1815, vidtogs ingen förändring i afseende på sjelfva bränningsfriheten, men deremot ökades den för begagnandet af denna frihet stadgade bevillning till 1,717,349 rd. 14 sk. 5 rst., liksom äfven en serskild brännvins consumtions afgift påbjöds, stor 152,000 rd., hvilken dock, liksom den förut gällande inskränkningen, ändtligen, enligt riksdagsbeslutet år 1818, försvann.

Hvad rikets andra så kallade modernäring, eller bergsbruket, angår, har det ej heller varit styf-

barn i regeringens omsorg. Att förekomma vårdslöshet vid beredningen och försäljningen af jern, och att hindra utförsel af odugliga jerneffecter, har Kongl. Maj:t låtit öfverse de tid efter annan utfärdade författningar, angående besigtning och vräkning af tackjern, stångjern och manufactursmide, samt härom utfärdat en ny stadga om det, som i detta ämne, efter närvarande tiders skick, blifvit nödigt anseddt. Dessutom har Kongl. Maj:t, genom flere vidtagna författningar, sökt att underlätta och befordra utförseln af brukseffecter, och det med den framgång, att t. ex. år 1820 jernexporten varit af 2000 S℔ högre belopp än år 1819, och i samma proportion stigande under de sist förflutna fem åren, så att medelbeloppet, från dem taget, nära uppgår till det quantum, som det hade på 1790talet, då vår jernhandel var i sitt högsta flor. Också hafva trenne nya stångjernssmiden, vid Strömbacka, Viksjö och Frötuna bruk, under år 1820, blifvit privilegierade; mot vissa villkor, rättighet att på landet anlägga svanshamrar bevilljad; en undersökning anbefalld, till utrönande af möjligheten att på elfvarne utföra Lapplands rika malmtillgångar till skogrikare tracter, att till tackjern uppsmältas, samt att, genom inköp af Kengis verken, inrätta en bergslag inom Norrbottens län; och ändtligen har Kongl. Maj:t bestämt åtskilliga föreskrifter för grufmätningar; fastställt ett arfvode för de påkallade Markscheider och Geschworner, lämpadt efter arbetenas art och beskaffenhet, samt anslagit medel till utarbetande af ett sammandrag utaf alla ännu otryckta författningar, rörande bergshandteringen. Till

befordran af kopparbrytningen och förädlingen hafva, efter vetenskapliga grunder, försök i stort blifvit anställda, öfver hvilka en beskrifning utkommit, som väl utgör något det märkvärdigaste och rikhaltigaste, Sveriges sednare literatur har att uppvisa. Likasom äfven en praktisk bergschola vid stora Kopparberget blifvit inrättad samt dessutom stora Kopparbergs bergslags skogsdistrict blifvit inom vissa gränsor bestämdt, efter hvilka bergslagets rättighet till kolfång är vorden lämpad och reglerad. — För att befordra afsättningen af de Svenska messingsbrukens tillverkningar, har icke allenast utskeppnings tullafgiften blifvit betydligt nedsatt, så för messingstrå, som mindre förädladt messingsarbete, utan äfven underhandling, i ministeriell väg, blifvit öppnad, för att vinna nedsättning på den i Frankrike fastställda höga tullafgiften, för der införd messingstrå. — Äfven hvad Sala silfververk angår, har regeringen först låtit undersöka, så väl grufvans haltighet, som den der brukliga arbetsmethoden och, enligt de derefter meddelade uppgifter, företagit den förändring i brytnings- och skedningsprocessen, genom hvilken man hoppas att vinna, så väl högre afkastning, som förminskning i kostnaderna. Deremot beslöto ständerne, vid 1815 års riksdag, att Löfås silfververk, såsom icke gifvande så stor afkastning, att det lönar det derpå använda arbetet, skulle nedläggas, samt de åt detta verk förunnade friheter och förmoner indragas till kronan. Och förnyades detta beslut år 1818, emedan det förut fattade icke redan blifvit satt i verkställighet.

Icke heller hafva öfriga näringar varit bortglömda, utan har regeringen ofta vid serskilda tillfällen, dels genom allmänna författningar, dels genom andra vidtagna åtgärder och samlade underrättelser, sökt bereda, så väl för hushållningen och arbetshågen, de förmoner, som för allmänheten de upplysningar, omständigheterna kräft och medgifvit. — Om ekskogarnas tillstånd har Kongl. Maj:t från Landshöfdingarna i rikets vestra och södra provincer infordrat noggranna uppgifter och vidtagit sådana författningar, genom hvilka de för närvarande må varda fredade och deras framtida tillvext befordrad. Genom ministeriella underhandlingar med England, har regeringen sökt, att åt trävaruexporten återgifva dess fordom lönande skick. Äfven har, genom anordnande af nödigt publikt understöd, trädplanteringen i Skåne blifvit befrämjad, likasom också, till beredande af allmännare insigt om skogsvården i allmänhet, utgifningen af CancellieRådet Schœrbings bok öfver detta angelägna ämne, medelst tillskott af allmänna medel, blifvit underlättad; i hvilket allt hvarje rättskaffens medborgare, med innerlig tacksamhet, ser ett prof af Kongl. Maj:ts ömma och nådiga omsorg, endast beklagande, att vid detta, som vid vissa andra tillfällen, då regeringen velat uppmuntra literära företag, genom mindre väl träffade val, gjorde af dem, som vid dessa tillfällen hafva att underdånigst recommendera, sådana arbeten framkommit, genom hvilka allmänheten föga blifvit gagnad, men styrelsen deremot för sin nådiga välvillja comprometterad.

Till linodlingens och linförädlingens befordran har, vid Gårdsby i Kronobergs län, ett institut, till danande af skickliga elever för detta vigtiga yrke, blifvit anlagdt och sedan årligen understödt med en summa af 1500 till 2000 rd. I afseende på befordran af samma handtering, antyddes Commerce-collegium, genom Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 5 Februari 1817, att, af de under Collegii disposition ställda fonder, med ett lån af 12,000 rd., mot 3 procents årlig renta och betalningsskyldighet efter tio år, bispringa Presidenten m. m. Friherre Edelcrantz, för inrättandet af en normal linnefabrik, att drifvas med sådana linnespånads machiner, af hvilka han varit första uppfinnaren. Styrelsens välvillja och nit, att befordra en nyttig inrättning, förringas ingalunda deraf, att, ännu tre år efter lånets utbekommande, enligt hvad rikets ständers revisorer anmärkt, spinneriet icke var i gång, och linneväfnadsfabricationen icke ens anlaggd. Deremot egde icke samma anmärkning rum, vid ett annat, också af manufacturdisconten, enligt Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse af den 22 December 1818, bevilljadt lånebiträde af 25,000 rd., lemnadt handlanden A. R. Lorentz i Götheborg; ty det af honom anlaggda porterbryggeri, för hvilket, till hjelp vid kostnadernas bestridande, lånet blifvit bevilljadt, är i full gång och har, som allmänheten känner, frambragt en production i stor mängd och af utmärkt godhet. — Andra nya inrättningar i fabriksväg, som här på de sednare åren blifvit vidtagna och uppmuntrade, äro dels en Tyska, vid namn Siemens, nya brännvinsbrännings-

apparat, genom hvilken man med minre besvär erhåller af potatoes ett större quantum brännvin, än genom det hittills brukliga af säd. Dels det af H:r Amelong anlaggda tryckeri för merinos shawlar, hvilka genom färgornas glans och fasthet fullkomligen täfla med de Franska. Dels den af H:r Regnell inrättade fabrik af väfskedar med metalltänder, sammangjutna på Engelska sättet och i alla afseenden bättre och tjenligare, än de fordom brukliga med rörtänder. Ännu vigtigare äro tvänne uppfinningar af H:r Professor Schwartz, hvilka, redan på ett par ställen använda, erhållit erfarenhetens intyg för sin gagnelighet. Den ena af dessa är gaslysning, så väl i boningsrum, som i gatulyktor, och hvartill gasen beredes och utvecklas endast ur beckolja. Den andra är en värminrättning, genom hvilken, äfven i den starkaste vinter, genom eldning med sju björkvedsträn, trenne gånger om dagen, 14 rum fullkomligen uppvärmas. Utom de fördelar, som af denna värminrättning härflyta, att luften, i ett derigenom uppvärmdt rum, kan antaga hvilken temperatur man behagar samt hållas ständigt frisk och ren, och att allt fensterdrag hindras, utestänger den äfven nästan all möjlighet af eldsvåda. Slutligen må här icke obemärkt lemnas, att stentryckerier, så för musikalier, som andra genom denna uppfinning allmängörbara föremål, hvilka år 1815 hindrades genom åberopande af det uteslutande privilegium, som blifvit ett redan här existerande not-tryckeri förunnadt, till följe af

regeringens nådiga uppmuntran och lemnade understöd, blifvit i hufvudstaden öppnade, af hvilka åtminstone ett, eller H:r Müllers, idkas både med drift och framgång.

Hvad öfriga redan förut bestående fabriker angår, så hade, år 1819, klädesväfverierna mot 1818 ökat sig med 11 fabriker och 55 nya stolar. Och bomulls- samt linneväfverierna med tolf nya fabriker och 47 stolar. Deremot hade siden- och halfsidens-fabrikerna förminskats med en, och silkes-, likasom bomulls-strumptillverkningen, ganska betydligen aftagit. — Beträffande åter de egentliga handtverkerierna, har önskan, att allt skråtvång måtte upphäfvas och en allmän näringsfrihet införas, blifvit temligen allmän och högljudd. Kongl. Maj:t, visligen erinrande sig sitt höga medlarekall, mellan en närvarande tids anspråk och en kommande tids bevarade utvecklings möjlighet, har visserligen icke varit döf för denna önskan, men å andra sidan icke velat förhasta sig med afgörande af ett ärende, hvars inflytande måste vara så mångfalldigt och så vidsträckt. Derföre har regeringen tillförordnat en comitée, som fått sig uppdraget, att, efter inhemtande af alla nödiga upplysningar, grundligt utveckla denna fråga, och, ehuru denna comitée redan år 1817 utarbetat förslag till nya handels- och handtverkeriförfattningar, dock icke ännu fattat sitt beslut, utan, då ämnet ännu vidare blifvit skärskådadt, dels i memorial af rikets ständers Justitiæ Ombudsman, dels i af Stockholms magistrat deröfver infordradt betänkande, dels i ett af StatsSecreteraren för handels- och finance expedi-

tionen afgifvet utlåtande, dels också i andra publiqa skrifter, låtit samla och genom trycket bekantgöra dem, för att, som det i en constitutionell stat passande är, fästa allmänna begrundningen vid ett mål, som mer än månget annat kräfver den fullständigaste sakkännedom och den mognaste öfverläggning; ty denna näringsfrihet, en gång medgifven, skall antingen uppdrifva de Svenska handtverkerierna till en förut okänd höjd och öppna en mängd flitiga händer tillfälle att på ett hederligt och lönande sätt bereda sin bergning, eller också, i och med tusende aktningsvärda medborgares ruin, förorsaka näringarnas totala förfall; men, hvilkendera följden det fattade beslutet kommer att hafva, torde icke så lätt på förhand kunna afgöras. Imellertid har dock regeringen gjort, hvad utan enskildas skadande förfång genast göras kunde, således utfärdat allmän tillåtelse för fri och obehindrad handel med victualier och andra landtmanna producter; tills vidare inställt det fordom af skråmästarne utöfvade scandalösa jagandet efter så kallade bönhasar och fuskare, samt, medelst ofta utdeladt tillstånd för handtverkeriers utöfning, i skydd af hallrätt, af så kallade manufacturister, satt flera skickliga personer, som icke inom vederbörligt skrå kunnat vinna burskap, i tillfälle att blifva gagneliga för sig och andra.

Att de fabricationer, hvilka egentligen arbeta för krigsmagtens behof, med synnerligt nit af regeringen skola vara omfattade, kan på förhand antagas; också hafva nya gevärsfactorier blifvit inrättade, eller de gamla till sitt machinerie och sin ar-

betsmethod förbättrade. Äfven krutbruken äro vidmagthållna, och med rudimaterier för tillverkningen försedda, så att riket eger i sina förråder ett vida öfvertillräckligt upplag af krut, ehuru, som det blifvit påståddt, icke af fullkomligt lika godhet med det, som på åtskilliga fremmande orter förfärdigas. Dock har Kongl. Maj:t varit betänkt på att vidtaga nödiga anstalter till denna angelägna productions förbättring och deröfver inhemtat vederbörandes förslager. — Och, såsom ett vigtigt grundämne för krutet, har Kongl. Maj:t på ett verksamt sätt sökt befordra och uppmuntra tillverkningen af saltpeter, för hvilken näringsgrens upphjelpande äfven en serskild comitée varit tillsatt. Dess tillvext, åtminstone inom serskilda provincer, har också belönat Kongl. Maj:ts ständigt vakande omsorger.

De anstalter, hvilka styrelsen vidtagit att befordra boskapsläkarekonstens förkofran, äro redan omtalade; men, för att främja möjligheten att erhålla hästar af rigtigt godt slag, och för att lemna exempel på deras rätta skötsel, har Kongl. Maj:t, så vidt de dertill anslagna knappa tillgångar medgifvit, vid Strömsholms, Dahlby och Flyinge stuterier, vidtagit sådana inrättningar, som bäst och närmast svara mot ändamålet med dem. Vid sistnämnda stuterie har äfven, genom regeringens försorg och för dess räkning, ett merino-schäferie blifvit inrättadt, der, under vintern mellan 1819 och 1820, 104 får blifvit födda, och hvilken inrättning det sistnämnda året gifvit en vinst af 510 rd. 43 sk. 3 rst. Deremot hade, redan år 1804, en fond blifvit

anslagen, till inrättande af ett schäferie, med Isländska får i Jemtland, och får äfven från de Norrska öarne Hittern och Töttern blifvit anskaffade. År 1819 upplystes det, att dessa från Norrige ankomna och dels till Stugun dels till M sjö utdelade får icke voro af Isländsk, utan af Skottsk art; men, som de i alla fall äro mycket lättfödda och gifva 3 à 4 gånger mer ull än de Jemtländska, ansågs tjenligt att låta ännu 130 får från Norrige införskrifvas, hvilka utdelades till hemmanen Öhn, Bensjö, Görvik och Säter. Vidare lät Konungens befallningshafvande i Jemtland undersöka fårens beskaffenhet vid det primitiva schäferiet i Stugun, och befanns, att dessa med de infödda Jemtländska blifvit uppblandade, i anledning hvaraf befallning gafs, om de sämre fårens utgallring. Vid samma tid beslöts, att på försök införskaffa 2 gumsar och 6 tackor af äkta Isländsk race till Jemtland, och, då utförsel af får från Island var förbjuden, utverkades, genom ministeriell väg, tillstånd härtill af regeringen i Köpenhamn. Dessa, ankomna, transporterades till Jemtland, och, som imellertid fårutförseln från Island blifvit tillåten, beslöt Hans Kongl. Maj:t år 1821, att ytterligare 20 får derifrån skulle till Jemtland anskaffas, likasom äfven ett anslag af 300 rd. blifvit gjordt, att under fem år utdelas, såsom premier åt dem, som inom Jemtlands län utmärka sig med skicklighet i yllespånad. Linnespånad och väfnad har åter Hans Kongl. Maj:t ofta med skänker utur sin enskilda handcassa uppmuntrat, och, till följe af Konungens deröfver yttrade nådiga välbe-

hag. har, på de sednare åren, brüket af hemmaväfda bomullstyger, utträngt de fordom så allmänt, äfven bland allmogen, förekommande utländska sitser, cattuner och mousseliner.

Slutligen bör det icke obemärkt lemnas, att, till befordran af det inre näringslifvet inom landet, Kongl. Maj:t varit betänkt på flera städers upprättande. Så utfärdades, år 1811, stadsprivilegier för byn Haparanda i Norrbottens län, att dem under namn af Carl Johans stad begagna, och för byn Anvika i Vermland, under namn af Oscars stad. Men, som inga handlande eller handtverkare till de nämnda städerna ville inflytta, och således ingen stadsrörelse på någondera stället kunde uppkomma, fattade Kongl. Maj:t, den 8 Juni 1821, det beslutet, att de förunnade privilegierna borde återtagas, och byarne, i stället för de i och dermed försvinnande nya namnen, skulle erhålla sina gamla namn tillbaka. Dock framställde Konungens Befallningshafvande i Norrbottens län project, att stadsprivilegierna måtte öfverflyttas å någon annan ort längre in i landet, samt att antingen Haparanda eller någon annan ort i grannskapet af Torneå-elf måtte få blifva en köping, från hvilken, obehindradt, inrikes handel måtte kunna få idkas. Denna framställning har Kongl. Maj:t nådigst behagat bifalla, med villkor, att anläggandet af den blifvande köpingen icke måtte betunga statsverket, hvaremot det blifvit denna köping förunnadt, att derstädes hålla en sex dagar varande vintermarknad, som den 7 Febr. skulle taga sin början, en sommarmarknad af åtta dagar, från den 7 Juli, och en

höstmarknad, 12 dagar lång, från den 12 September. — Vidare hade Kongl. Maj:t redan år 1817 utfärdat sjöstadsprivilegier för kungsgården Borgholm på Öland, för att befordra ett beqvämare utbyte af alstren mot förnödenheterna på denna ö, hvilken till ett serskildt landshöfdingedöme blifvit förvandlad. — Deremot har Kongl. Maj:t ännu icke fattat något beslut öfver den af Götha canal directionen gjorda hemställan om en ny stads anläggande vid Motala ström, och hvaröfver så väl Landshöfding-embetet i Linköpings län, som Cammar- och Commercecollegium samt General Tulldirectionen blifvit anbefallde att afgifva sitt utlåtande.

Med förbigåendeaf de redan nämnda landsfaderliga åtgärder, hafva en mängd andra blifvit vidtagna, hvilka med inga af de redan uppräknade stå i ett närmare sammanhang, och af hvilka alltså här, under känsla af den lifligaste undersåtliga tacksamhet, några må vara uppräknade.

Då åtskilliga fremmande fartyg, genom continentalkriget i Svenska hamnar qvarhållne, för lindrigt pris till salu utbjödos, har Kongl. Maj:t, för åtnjutandet af den i anledning häraf tillåtna naturalisationen, fästat villkoret af en lästafgift, som blifvit hopsamlad till en under Commercecollegii disposistion ställd fond, hvilken bör användas till understöd och hemförskaffande af på utländsk botten sig uppehållande sjömän. — Förbättrande af quarantaines anstalterna på Känsö genom en successiv nybyggnad har af Kongl. Maj:t blifvit beslutet och, efter gillad plan, med af nionde hufvudtiteln an-

elagna tillgångar verkställdt. År 1820 utfärdades en förordning, rörande lots- och båkinrättningarna, som bestämde lysningstiden att räcka från den 1 Augusti till den 1 April; men, som Kongl. Maj:t insett, att denna bestämda tidrymd varit mindre lämplig, har Kongl. Maj:t uppdragit förvaltningen af sjöärendena att inkomma med förslag till en ändring i lysningstiden för fyrbåkarne, afpassad efter serskilda omständigheter och locala förhållanden. — Genom convoy commissariatet aflönas icke allenast Consulerne och ConsulatSecreterarne på Afrikanska kusten, utan bibehållande af freden med Barbaresk-staterna besörjes äfven derigenom, att nämnde verk drar försorg om, det de till Marokkanska regeringen beviljade presenter, hvilka årligen utgå med ett värde af 20,000 hårda piastrar; de Tripolitanska regeringen medgifna också årliga presenterna till ett värde af 8000 piastrar; de den Algierinska regeringen tillerkända biennal presenterna till ett värde af 24,475 rd. 12 sk. 6 rst. Banco och de till Tunis hvart femte år utgående skänker — må i rättan tid och till fullgod beskaffenhet afsändas. Och, oaktadt dessa hårda utgifter, har dock, genom en klokt anställd förvaltning af detta verks aministration, convoycommissariatet alltid årligen haft en betydlig behållning. —

Med anledning af de höga sädes- och höpriserna, hvilka år 1819 inträffade och i betydlig mon försvårade den allmogen åliggande tunga, att besörja skjutsningen vid gästgifvaregårdarna, täcktes Kongl. Maj:t nämnde år förhöja skjutslegan med 4 sk. B:co för hvarje begagnad häst. —

För begagnandet af Strömsholms canalfart har Kongl. Maj:t den 14 Februari 1821 utfärdat nya reglor. — Och, ehuru af regeringen icke framkallad eller direct befordrad, har Kongl. Maj:t dock med sitt nådiga bifall uppmuntrat inrättningen af ångfartyg och den genom dem befordrade snabbare communicationen orterna imellan. — I sammanhang härmed må äfven nämnas, att Kongl. Maj:t anbefallt en dubbel postgång mellan Stockholm och Christiania, samt tillika stadgat, att postföringsskyldigheten borde, der det sig göra låter, öfverflyttas från aflägsna hemman till de intill allmänna landsvägen närmare belägna.

Genom en serskildt tillförordnad commission har Kongl. Maj:t låtit undersöka och jemka extra roteringen i Skåne, och har detta värf med den fullständighet blifvit utfördt, att Kongl. Maj:t antagit de grunder, commissionen för verkställigheten tillämpat, till hufvudsaklig efterrättelse för rotejemkningarne öfver hela riket. — I Norrbottens och Vesterbottens län har Kongl. Maj:t vidtagit åtskilliga stadganden till befordrande af nybyggens anläggning. — Genom förordning af den 19 Februari 1818 tillaggt hemmansbrukare bland allmogen, hvilka ega fyra minderåriga barn, den förmon, att från skyldigheten, att betala mantalspenningar, befrias. Och genom utdelande af belönings-medaillen, med påskrift: *illis, quorum meruere labores*, uppmuntrat till hedrande och för det allmänna gagneliga företag. Äfven också med understöd af publica medel underlättat brobyggnaden vid Elfkarleby, hamnbyggna-

den vid Malmö och Tössmarks telgstensbrott i Vermland.

Äfven hufvudstadens förskönande har varit ett föremål för Kongl. Maj:ts nådiga omtanka. Ännu som KronPrins, täcktes Konungen att af enskildta medel skänka en ganska betydlig summa att användas till det Kongl. slottets nyrappning. Åter igenom ~~genom~~ Kongl. RiksMarskalks embetets försorg hafva Riddarholms kyrkan och de i den befintliga Kongl. grafvarne blifvit reparerade och de fordom i arsenalen förvarade fanorna i grafchoren på ett smakfullt och imponerande sätt uppsatta. Sedermera har den fordna Kongsträdgården blifvit förvandlad till en öppen plats, och der, på Kongl. Maj:ts egen bekostnad, Konung Carl XIII:s i brons gjutna statue upprest. — Äfven har, enligt Konungens nådiga proposition, en minnesvård öfver Högtsalig Hans Kongl. Höghet KronPrinsen Carl August blifvit besluten att uppresas i Quidinge hed i Skåne; likasom äfven sammanskott till bekostande af ett värdigare monuments uppresande vid Fredrikshall, öfver den derstädes fallna Svenska hjelten, af Hans Kongl. Maj:t blifvit gilladt och befordradt. —

Af det ofvan anförda, som likväl icke innehåller någon fullständig uppgift om styrelsens allmänna åtgärder, kan läsaren inhemta, med hvilken omsorg Hans Kongl. Maj:t och regeringen vårdar allt, hvad som kan lända fäderneslandet och dess invånare till heder, gagn och bästa. Svenska folket, alltid öppet och känsligt för sina Konungars bemödande om dess väl, skall visserligen dervid genomträngas af

den redligaste och varmaste tacksamhet, då det betänker, huru det, ehuru visst icke utan känning af den nöd, som allmänt bekanta händelser utbredt öfver hela Europa, är, till följe af sin regerings vishet, fasthet, rättvisa och välvillja, det lyckligaste bland alla dem, som bebo denna verldsdel, då det med lugn kan i ostörd gång se sina constitutionella former allt mer utbilda sig, under det att, af regeringen underhjelpt, det arbetar på sin ekonomiska förkofran; då åter andra länder dels skakas af vildsinnade uppror, dels nedtryckas af det despotiska godtyckets anställda förföljelser mot en hvar, som vågar yrka folkens naturliga rättigheter, dels ocksa se enskildas förmögenhet, den enas efter den andras, ögonblickligt försvinna, till följe af våld samt vidtagna samt brådstörtadt utförda mått och steg. Och, skulle ock något då och då äfven hos oss beslutas och utföras, hvaröfver allmänheten tror sig hafva skäl till klagan, lärer likväl ingen betänksam undgå att erinra, det dessa äro serskildta undantag, hvilka, just till följe af denna egenskap, göra uppseende och bekantgöras genom tidningarna, men hvilka man kan vara säker, att styrelsen, genom publicisternas, enligt grundlagen tillåtna, dervid anförda, anmärkningar, på deras bristfällighet gjord uppmärksam, icke underlåter att rätta eller mot deras minre gagneliga verkan sätta tillbörligt correctiv. Ej heller torde nationen böra underlåta att besinna, det åtskilliga brister vid administrationen, såsom t. ex. det förfall, som råder inom de civila embetsverken, tillhör det icke regeringen utan nationen sjelf att afhjelpa, derigenom att den, medelst en beredd all-

varlig allmän anda och en närmare uppmärksamhet fästad på deras befattningar, nödgar dem, som vilja dana sig till tjenstemän, att, genom vinnläggande om grundlig kunskap och skicklighet, göra sig värdige att befordra och utföra Konungens nådiga afsigter. I åtskilliga mål torde skulden till klagan, om en sådan eger rum, snarare böra drabba den lagstiftande, än den lagskipande magten, och i synnerhet, då ständerne hafva i sin Ombudsman ett organ för yttrandet af sin mening öfver alla den inre hushållningen rörande anstalter, måste väl de uppbära förebråelsen, i fall något sådant vidtoges, som motverkar ändamålet, om de ej till denna vigtiga post alltid utse en man, som känner vigten af sitt förtroendes kall och har kraft att, genom ... lan i rättan tid, göra det gällande. Att, så länge vi hafva den lyckan, att i spetsen för rikets förvaltning vörda samma höga, ädla hjeltesinne som nu, ständernas Ombudsman icke skall tala förgäfves, om han talar med skäl, derom har erfarenheten gifvit hvarje Svensk medborgare samma säkra visshet, som om dess egen tillvarelse.

